

PIROSKA
RENTSCH

*Szelíd
ég
alatt...*

Zsófi – ahogy a nagyapja felszedelőzködött a kanapéről – észrevette a még igazítani akaró, kuncogó szemeit, látta rajtuk, hogy valami huncutság még bennük rekedt, még kíván valamit mondani. Jól látta.

Hamar ki is csúszott, ami még a torkán ragadt:

– Jó van, no! Tudom én, hogy az asszonyi nipségbe sok írtelmesség hánykolódik... – mondta, majd pillanatnyi időt hagyva magának, csiklandósan hozzátette:

– Azír nem tudnak egyedül elaludni...

PIROSKA RENTSCH

Szelíd ég alatt...

PIROSKA RENTSCH

Szelíd ég alatt...

AGROINFORM KIADÓ

Budapest, 2006.

A kiadvány megjelenését támogatta:
PÜSPÖKLADÁNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
ANTOS ZRT.

© PIROSKA RENTSCH

Felelős kiadó:
AGROINFORM Kiadó

Ügyvezető igazgató:
BOLYKI ISTVÁN

Műszaki szerkesztő:
MAHR JÁNOS

ISBN: 963 502 857 1

Készítette: Agroinform Kiadó és Nyomda Kft.
1149 Budapest, Angol u. 34. – www.agroinform.com
Felelős vezető: *Mahr Jánosné*
Budapest, 2006/85

Olyan, mint az álom és az ébredés közötti töredék...

Valószínűtlenül homályos és érthetetlenül világos. Ellentmondásos, és mégis igaz. Mint minden a kitágult horizont másik végén, ahol az ég szélesebb, bővebb, feszesebb, közelebb van és kékebb. Vakítóbb... Szinte elérhetőnek tűnnek a fodrok rejtette tejszínű felhők, játékosan, puhán omolnak szét, és mégis vadak. Nyugtalanítóan világítanak a megfeythetetlen kéken.

Illúzió és valóság. A messzeségben a felhők is habosabbak a megszokottnál... Látványosabbak. Mint lent az ablak alatt a rombusz alakzatot formázó parkban a színek.

A vörös háttérben a nyugtató sápadt zöld...

Az utak is szélesebbek és szögletesebbek. Vonalasabbak. Minden precízen tervezett és gazdag. Még a különbözőségek is. Fehérek, feketék, színesek és nagyon kövérek. Csillogók. Másként gazdagok a gazdagok, és másként szegények a szegények. A gazdagok fényűzően gazdagok, a szegények többsége az Aldi és egyéb szupermarket polcairól emeli le a fájdalomcsillapítót, az antibiotikumot és a köhögéscsillapítót. Öngyógyítók. Nincs betegbiztosításuk. Sokuknak nincs. Nem tudják megfizetni.

Az átlagpolgár sokat dolgozik, felelősséggel teszi a dolgát, és ritkán megy szabadságra, vagy néha egyáltalán nem. Nem engedheti meg magának. Félti a munkahelyét. Ez a természetes, eszébe sem jut panaszkodni. Magyarországról még nem is hallott, vagy ha igen, tévován rakosgatja ide-oda, de semmiképp nem a helyére. Bizonytalansága megbocsájtható, hisz Magyarország olyan aprócska ország a világ hatalmas térképén, hogy szinte nem is észre vehető...

Amerika. A titokzatos, az ismeretlen...

A sokak által vágyott, elérhetetlen Más-Világ. Az egykor tiltott „kapitalista fertő”.

Hogy Zsófi ilyennek képzelte?

Hogy meglepte a valóság?

Igen is, meg nem is.

Nagy a kontraszt, igaz, ám a gyermekkori varázst semmi nem képes lerombolni. Ez mégiscsak a gazdag Malvin néni világa!

Egy kicsit igazi, egy kicsit képzelt...

– „Chicagóból Malvin néni küld egy csomagot...”- cseng-bong ma is Zsófi fülébe a gyermekkori dallam, bár emlékéből már itt-ott kihullottak az ismert sláger valamikor titokban agyonénekelt sorai.

Nem csoda, hisz több mint negyven év telt el azóta, hogy az iskolaudvar kopár világában a kötelező indulók és úttörődalok helyett gyermeki sóvárgással ismételtették a lopott dallamot. És most...

Itt van, megérkezett. Hosszú volt az út idáig... Negyven év. Nem is remélte. Egykor gyermekfejjel még azt hitte, az ő utcájuk nem vezet sehová, csak a libalegelőre...

És most mégis.

Meghívót kapott a Chicagói Könyvvásárra New Yorkból. Egy német kiadó jóvoltából van jelen az impozáns tengerentúli rendezvényen ő és az egyik könyve. Mint a mesében...

Túl az Óperencián, még az üveghegyeken is túl...

Zsófi a szállodai szobában bekapcsolta az előkészített kávéfőzőt és besietett a fürdőszobába. Be kell osztania az idejét, hogy mindenre jusson. Zsúfolt az előre eltervezett program. Idegenben sok a látnivaló. Itt meg főleg sok. És nagyok a távolságok. Ha már eljutott idáig, a Könyvvásár hatalmas üvegpalotáján és a város rejtette főbb látványosságain kívül szeretne ellátogatni New York államba a Niagara-vízeséshez is – ami körülbelül ezer kilométerre esik a szállodájuktól –, apró utakon haladva, belepillantani, megcsodálni a közbe eső államokat, falvakat, házakat, városokat a maguk valóságos valóságukban és Kanada látványos útjain keresztül vissza Illinois államba, Chicagóba.

Amint összehúzta a kabin rücskösen áttetsző műanyag falait, a mozdulatra akaratlanul felvillant gyerekkorából első, nagyon vágyott, keservesre sikeredett „zuhany emléke”. Megnyitotta a csapot. A zuhanyból sistersgő víz tompa, monoton szörcsögésétől otthon érezte magát.

Egyébként minden idegen...

Körülötte „átlag” amerikai tarkaság. Rózsás, harsogó tapéta a falakon, giccses, fidres-fodros rikácsoló az ágyterítő, a padlóig lógó függönyön festett lepkék röpködnek, ám a sötétítő vad sárga szirmaihoz bárhogy igyekeznek, soha nem érkeznek meg. Minden, ami körülveszi, amerikai.

Pepita...

Innen-onnan átmentett, össze- és szétszedett, meghódított harmóniába kényszerített valóság. Kívül-belül, körös-körül, szinte hallhatóan szuszog az igyekezettől a hagyományos értelemben „gyökér” nélküli új világ...

Süvöltve húz el, csikosra hasítja a levegőt egy repülő, még egy követi és még egy, és ez így folyamatos. Közel van a szállodához a repülőtér. Ez előny is és hátrány is. Utazáskor előny, alvaskor hátrány. Már akinek. Zsófit nem zavarja. Hangulatot terem. Élénkséggel tölti be az eget.

Zsófi otthagya a gőzölgő zuhanyt, sarkig tárta az ablakot. Figyelmét a szemben lévő Mc'Donald's szűk parkolójában egy több méter, talán hat-hét méter hosszú, sok ablakos autócsoda vonja magára. A „járgány” éppen szorgalmasan centizi a betonút fordulóját. Percekig szenved az elegáns, fekete egyenruhába bújtatott sofőr, mire a szinte lehetetlenek látszó manővert megoldja: – Négyszögesítette a félkört. Kiszáll a csillogó csodából – lezáratlan hagyja, – majd kezében több zacskót csokorra fogva tér vissza. Szállítja az elitnek az egyenabrakot. Ismét percekben méri a centimétereket. Sikerrel. A fekete csoda is épségben maradt és a járdaszegély is.

Zsófi még figyeli, ahogy az autó megtér a társaihoz a sokszagos, széles útra, majd elillan. Lefüggönyözött ablakai mögött olyan teljes a komfort, mint egyeseknek otthon sem. Folyamatos a forgalom a sok sávban. Percenként három-négy-öt hasonló tü-nemény úszik, siklik el hangtalanul. Csak abban különböznek, hogy fehérek, feketék vagy... Az eleganciájuk azonos. Luxus.

Chicago... Amerika...

– Vajon milyen lehet itt felnőni? – tette fel magában a kérdést, miközben az alatta nyüzsgő, tarkán lüktető mindenséget szemlélte. Még állt az ablaknál egy ideig, szemei sugarával mohón pásztázta a színeiben is gazdag új világot.

Messziről érkezett...

– Zsófi! Fogd a zsákat és

hozzál egy kis tüzelőt! – szólta oda édesanyja a kis ház soványka ágasa mellől a sivárságtól kongó udvaron ágaskodó kávé kút tövében játszadozó kislánynak. Hangjából kihallatszott a suttogó csend, mellyel a szegénységét takargatja. Anyalényéből a jószág sugara szóródtak szerteszét, amint körüljárták a gyermek lobbanó neszeit.

A kislány öt-hat éves lehet, sötét üstöke alól nyugtalanul fürkésző, élénk tekintetét olyan tevékenyen nyitogatja a világra, mintha állandóan keresne, kutatna valamit. Elevenebb, érettebb, „életre valóbb” a korosztályában megszokottnál. Talán azért, mert...

Tény, hogy izmos, nyár sütötte formás kis lábait már korán kénytelen volt stabilan megvetni ezen a zűrös, szűkölködő földgolyón. Abban az évben született, amikor Amerikában bejelentették az első hidrogénbomba és az első irányítható ballisztikus rakéta elkészültét. Magyarországon a tervgazdálkodás keretében elindult az „első ötéves terv” és ezzel együtt a sztahanovista mozgalom. A legújabb sláger pedig az „Egy a jelszónk, tartós a béke, állj közénk és harcolj érte” volt. Egy doboz gyufa harminc fillérbe, egy tojás hatvan fillérbe, egy kiló cukor hat forintba, egy kiló kenyér két forint negyven fillérbe, egy kiló liszt két forint hatvan fillérbe, egy kiló sertéshús tizenhat forintba, egy liter tej egy forintba, egy villamos vonaljegy ötven fillérbe került. A felsorolt árak közül a villamosjegy az egyedüli, amely Zsófi születésekor „már” nem érintette a családjukat.

A többi ár viszont keményen.

A kislány jól elvan egyedül. Játsszik. Most éppen boltosat. Minden kellék kéznél van. Bármelyik falusi ház udvarán megtalálható. Piros téglát tör, egy üvegbe rakja, az lesz a paprika. A darabos oltatlan mész porrá törve már egy másik üvegben fehérlik. Az a cukor.

Az elmélyülten, „komolyan” játszó gyermek naptól barnított arcán cseppek gömbölyödnék, lefolynak izzadt, könnyű kis kartonruhájára, majd az anyagon megtelepedve itt-ott merev foltokban piszkos szigeteket képeznek.

Meleg van. Időnként gödrös kis kezeivel megtörli homlokát. Mozdulatai őseit utánozzák, azokét, akiket már kitikkasztott, elfonnyasztott a sok-sok pusztai nyár. A kis kezek maszatot hagynak maguk után. A nap egyre jobban tűz, szinte perzsel, küldi a forró sugarakat. A suta mozdulatok ismétlődnek. A homlokán lefutó gyöngyök nem akarnak elfogyni.

Ilyen ez az Isten hatalmas, elnyúlhatetlen világa.

Egyszer égetően meleg, másszor fagyasztóan hideg...

Bent, a vályogfalú házban jó hűvös az idő, ám ott nem lehet boltosat játszani. Most meg éppen nem, mert édesanyja nemrég végzett a mázolásal. A szoba földjének meg kell száradnia. Utána kerülhet csak rá az újságpapír. A Szabadföld.

A kislány elkészíti a mérleget. Minden idegszálával alkotó kezeire koncentrál. Egy téglára lécdarabot fektet, egyik végére kavicsból súly kerül, másik végére a „paprika”. A bolt kinyitott. Vevő nincs, ám ez a kislányt nem zavarja. Ő a vevő is és az eladó is. Korán megtanulta, talán még az eszmélés idején, ujjszopás közben a kipárnázott mosóteknőben ücsörögve: sok-sok fantázia szükségeltetik a játékhoz, az élethez, főleg annak, aki szegény házhoz születik. És minden máshoz is. Különben nem lehetne kibírni.

Hogy mit? Ő még nem tudja...

A kút mellett szárad a babája: Sári.

Sárból formázta, gyúrta, teremtette, mint Isten az embert. Külön megalkotta minden testrészét, majd nyállal összeillesztette, csak éppen lelket lehelni bele nem adatott meg a tehetsége. Tüskével szemet, száját rajzolt. Mosolygóst. Most ott szárad a kút tövében. Ő lett a Sári. A csutkababáinak is van nevük, sőt a papírbabáinak is. Van köztük királylány is. A nővére rajzolta.

Sok babája van, de igazi egy sincs...

Pedig mennyire szeretné! Jézuskától is mindig azt kért... Es-ténként összetette kicsi kezeit és babáért imádkozott... de egy karácsonykor sem hozott. Egyszer sem... Csak az elmúlt karácsonyra egy sípolós gumibabát. Egy gumibabát! – mintha ő még pólyás lenne... Keze, lába lenőve, a ruhája ráfestve. Hát hogyan lehet egy ilyen babát öltöztetni? Felvágta a lenőtt kezeit, de így sem lett jó. A gumi elszakadt, majd mint levedlett bőrdarab fityeggett le a válláról. Azóta rá sem szeret nézni, mert fáj... Fáj, hogy a Jézuska – akinek tudnia kellett, hogy ő már milyen régóta

milyenre vágyik – sem olyat hozott, olyan igazit, rongyból, gumiból, mit bánta volna ő miből, amilyet ő már más gyerekek kezében és az óvodában sokat látott, amelyet lehet öltöztetni, altatni, dajkálni, s amelynek lehet ruhát varrni.

Mert már varrni, kötni, horgolni, hímezni is tud. Nagymamájától tanulta. Szeret az öregek körül téblábolni. Szereti az egyszerű, meghitt, lámpafénybe burkolódzó estéket. Amikor nagyszüleinél alszik – és ez igen gyakran megesik –, nagymamája sokáig olvas, időnként egészen addig, amíg a lámpa üvege teljesen bekormozódik. Akkor lejjebb srófolja. Ezután is még ücsöröghet mellette, álmodozhat a sejtelmes homályban angyalokról, ördögökről, gazdag királylányokról, kint a sötétben repkedő boszorkányokról és egyéb félelmetes, gyermeki idegeket borzoló lényekről.

Lefekvés előtt együtt imádkoznak, majd a sötétben nagymamája a kanapéra vetkőzi a felsőszoknyáját, csosszant egyet-kettőt az ágyig – ő már a falhoz húzódva várja –, zizeg, sustorog a szalmazsák, ahogy ők ketten elvackolnak rajta. És ez olyan, de olyan nagyon jó...

Nagy segítség az, hogy ő ott lehet, mert még van két testvére és nincs apukája. Meghalt. Budapesten egy kórházban. A környék kórházaiban már nem tudtak rajta segíteni. Igaz, ott sem. Egyszer, januárban. Amikor ő még meg sem született. Pedig szeretné látni... még sohasem látta. Azt mondják várta őt.

Mégis meghalt...

– Zsófi! Fogd a zsákot és menjél! Menjél szépen, már behajtották a malacokat, nem kell félned tőlük – mondta simogatón, és odaadta a foltos, kétes színű zsákot a kislány kezébe az édesanyja.

Zsófi még szívesen rendezgetné a kis boltját – amely éppen, hogy kinyitott –, de nem lehet tovább játszani. Indulnia kell. Tudja ő is, hogy majd jön a csikorgó hideg, a hó, amikor este be kell vinni a lapátot a pitvarba, hogy reggel ki tudják nyitni az ajtót. Addigra tüzelőt kell gyűjteni. Mindent, amit a környék felkínál. Pótlásnak a kevéshez, ami többnyire szalma és csutka.

Elindult, de az árkon túl már le is ült. Pizskálja a poros kis mezítlábát. Tüskébe lépett. Nem mindig tudja kihúzni. Már az is jó, ha elmozgatja, és nem szúr. Megy tovább, viszik az apró lábai, nyűgként húzza maga után a zsákot, ám tudja, hogy muszáj. Átmászik a szürke rögökkel, cakkos paréjjal benőtt árkokon.

Száraz ördögszekerekkel gurigázik, kergeti, hessegeti maga előtt, mintha ő lenne a szél. Arrébb, a rétek, mezők nagyra nőtt díszén, a bogáncs szép virágán dongók döngicsélnek. Szép, szép, csalogató, ám jobb elkerülni. Még a levele is úgy szúr, mint ezernyi mérgezett tű. Csak a szamár eszi meg – mondta Bálint bácsi – az is csak akkor, ha már kibírhatatlanul fáj a hasa. Ezért szamártövis a neve.

Megy tovább, szökdécsel, vadvirágokat szagolgat, vérszínű, bomló pipacsokat. Óriásra nőtt haragoszöld lapulevél árnyékába bújik egy arra kóborló vörös foltos macska zölden villogó szemei elől, integet a tovarepülő szitakötőknek, talán üzen is velük valamit, valakinek...

Már a sertéstelep kerítése mellett halad, keresi a lyukat, ahol bemászhat. Apró kezeivel feljebb erőlteti a szakadt, elrozsdásodott drótot. Vigyázva bújik át, oldalra fésült varkocsa mégis beleakadt. Még szerencse, hogy nincs az egyetlen fehér szalag a hájába kötve. Elszakadt volna. Lesimítja fakó kis ruháját, varkocsát rendezgeti. Ad magára mindig, még akkor is, ha lyukon át kell lopakodnia. – Jó elképzelni néha, mint most is, hogy ő nem is gyerek, nem is kislány, hanem egy, az égből idepottyant tündér.

Egy szárnyait próbálgató kíváncsi tündér...

Ám a tündérállapot nem tart sokáig.

Csillogó szemeiben megfürösztí a tájat, mint gondos, szerető anya a gyermekét. Messze ellátni. Pár méterre innen a falu alatt kezdődik a puszta, a szik, a libalegelő. Vágyakozó tekintetével méregeti, simogatja:

– Ott akkor is jó játszani, ha száraz az idő, és akkor is, ha bőséges eső áztatta. Eső után valóságos kis csillogó tavacsák keletkeznek. A tétova kis vadvizek szelíd csillogása mágnesként vonzza az ug-rabugra, apró mezítlábakat. De jókat is lehet ott tocsogni, sározni... Pukkantózni! A fiúk ügyesebbek, mint a lányok. Nekik nagyobbat pukkan a sár. Mert leleményes lények ám a falusi sarjak! A tenyerükben a sarat megformázzák, olyan lesz, mint egy elkajlult kis kalap, nagyot köpnek a közepébe, földhöz csapják, s a játék hevében kipurultan versenyeznek, kié pukkan hangosabbat.

Bárcsak mindig esne az eső és sütné a nap! – gondolta Zsófi elmélázva, vágyakozó szemekkel.

Lerakja a zsákot, amelynek egyik csücskét álmodozó bábész-kodása közben is szorongatott. Otthagyja. Csetlik-botlik, el-

lenőrzni az olajfák lehajló ágait – érnek-e az ezüstbogyók? Nagyon szereti. A kis bogyó akkor jó, amikor legalább az arcának az egyik fele megpirosodott. Még akkor is fanyar, húzós, de jó!

Most is éhes. Mindig éhes. Már eprészni sem lehet, az eperfák üresek. Pedig milyen finom az a szelíd, apró gyümölcs, kenyérrel! Főleg emberesen szelt, vastag, frissen sült kenyérrel! Még jó, hogy a terv túlteljesítése érdekében a selyemhernyókat nem az eperfákra telepítették, hanem dobozokba, ládákba. Az is szerencse, hogy a hernyók csak az eperfa levelét szeretik és nem az epret, mert különben ebben a nagy hernyótenyésztési lázban, amely mostanában a környéket égeti, nem jutna édes gyümölcs a mindig éhes gyerekeknek. Csak az a baj, hogy a mezei poloskák is szeretik. Megmásszák a szemeket. És azt bekapni... Pfuj! Látni nem lehet, csak érezni. A bűdös poloska íze sokáig a szájban marad. Nem lehet elég hamar kiköpni. Undorító. A többség azért jó.

A fiúk le szokták húzni az ágakat, hogy a kicsik is elérjék. Nekik sokszor még a fa tetejéről is hoznak sapkában, csuporban, vagy csak úgy, derékban felhúzott ingjükből. De csak a rendes fiúk. Nem mind az. Csúfolóznak. Csúnyákat mondanak a lányok csúnyájáról! Mintha a lányok tehetnének arról, amilyűk van... Ilyenkor jobb, ha befogja a fülét. Nem kér epret. Akkor sem, ha kínálják. Inkább nem eszik.

Most nincs semmi, hiába éhes. Papsajt sincs a lába alatt, hiába figyel. Nincs semmi ehető. Sem eper, sem pirosodó ezüst bogyó. Sem papsajt.

Megkeresi az elhagyott zsákokat, és újra húzza maga után, mint valami előkelő uszályt. Óvatosan kerülgeti a friss disznóürülékeket. Szárazakat keres. Nincs sok, mert mások is hordják. Későn érkezett. Errefelé sok a szegény ember. Tele van a környék „szegényjánosokkal”. Már nem lehet válogatni, a félszárazakat is felszedi és a zsákba dugja. Kezét időnként a zsákhoz törli, lábát fűcsomóhoz. Bárhogy vigyáz is, belelép. Van, amelyik belül még meleg is. Nem számít. Megszokta. Ilyenkor nem égből pottyant tündérlány. Csak gyerek. Olyan, mint más. Mint a hasonló többi szegény.

Szelíd és alázatos...

Az számít csak, hogy teljen a zsák. Hogy fel lehet-e venni a földről. Majd otthon a nap megszáritja. Már sok gané szárad az

udvaron, de nem elég. A tehénistálló helyén is – mert az is volt. Benne két tehén. Jó fejős és jó igavonó. Ő nem emlékszik rájuk – nem is emlékezhet, akkor kellett eladni, amikor apukáját egyik kórházból a másikba vitték. Kellott az áruk a „kőccsigre”. Mégsem futotta belőle, hogy hazahozzák, amikor meghalt...

Budapesten temették el.

Már jó félig van a zsák, keresgél tovább, de nincs olyan, amit beledughatna. Frissek, nyersek, bűdösek...

Szelíd ég alatt – szelíd gyermek...

Ördöglepkek, sárga, piros, fekete pöttyös pillangók repkednek körülötte, szántják a levegőt a színes szárnyaikkal. Utánuk kap, meg is foghatná. De nem. A szurtos kis kéz lehanyatlik. Nem szabad – jut eszébe –, a nagymamájától tudja, hogy a lepkek nem élnek sokáig. Hadd repüljenek. Legyeket hesseget, bogarakat piszkál, pálcával nógatja szilajabb menésre a ganajturó bogarat. Az szót ért, fürgén megiramodik, erejét szinte meghaladó gyorsasággal görgeti maga előtt zsákmányát, a nálánál legalább háromszor nagyobbra sikeredett galacsint.

A nógatás nagy igyekezetében majdnem rálépett egy hatalmas, gusztustalan lótetűre, amint az az egyik trágyakupacból igyekezett kifelé.

– Pfuj! Undorító! Még a bőre is megborsózik a látványtól. Szereti a bogarakat, mert kicsik és ártatlanok, de a lótetűt nem. Attól iszonyodik. Iszonyodik. Nem tudja miért, csak azt érzi, hogy visszataszító, hogy hideglelés kerülgeti, ha az útjába akad. Megcsodálja viszont a szőrös papmacska változatos színeit, hihetetlenül szép mintázatát, ahogy a barna bársonyos árnyalatai belefeledkeznek a sárgába, feketébe, apró pontszerű lábait, amint kitartó szorgalommal araszolgat egy elszáradt kórón. Ici-pici Isten teremtménye ő is – azért olyan szép.

Csak akkor nem, ha eltaposva látja... Zöld, nyúlós valami válik belőle... Érhetetlen. Minden Isten teremtménye kívül csodálatosan szép, belül nyúlós, nyálkás. És rohad.

Miért?

Csak akkor veszi észre, hogy esteledik, amikor megpillantja az éjjeliőrt. Kedves, sárgára apadt, görnyedt, csontos ember. Még nem öreg, nem is fiatal. Habár nem lehet tudni. Ezen a vidéken már a fiatalok is öregek. Zsófi ismeri. Rongyos ő is, épp olyan szegény ördög, mint a többi mezítlábas fajta. Senkit nem

zavar el, jöjjön az lyukon vagy kapun, neki mindegy. Ő is trágával fűt.

Megbecsüli a szorgalmat és az árvaganét.

– Szíthorták asztán mán kislyány, csak a sovánnyát hatták meg – jött a rongyos ember közelebb Zsófihoz. – Máma még tajicskával is vitték. Mír nem jöttél hamaríbb? – kérdezte a görbe pipáját a szája csücskibe erőltetve az éjjeliőr.

– Félek a malacoktól. Ha, még kint vannak... jobb, ha már behajtották őket. – válaszolta Zsófi kissé szégyenlősen, őszintén.

– Ugyan mán, nem esznek azok kislyányt! Na nem mondom, ha nagyon megíhezik, akkor belíbúvik az ördög a disznóba, oszt belikóstol az emberbe, osztán igaz, mán nehíz megállítani, hogy meg ne egye. Vót mán olyan nem eccer, hogy hótríszege itta magát valaki, osztán ítetis közbe beszídült az ölbe, oszt csak akkor kezdett íbredezni, amikor mán kíső vót. Rágták, falták az íhes disznók. Meg olyan is megesett, hogy szopós gyereket hattak az udvaron. Azt meg mán az annya se tutta kisedni a disznó szájából.

De ezek itt jól ílnek – int a számozott sertéshodályok felé, amelyek szép fehérén virítanak sorban egymás előtt és háta megett. Még a kifutójuk is fehérre van meszelve. – Jól ílnek ezek én mondom! Van píze a Sernevállnak. Ezek itt a rigi kaszárnya barakkjaiban – a fene ette vóna meg a jó dógukat – jól írzik ám magukat! Királyi dóguk van. Nem szívesen cserílnének egy falusi disznóval se, a mán eccer biztos!

Zsófi úgy nézett a nap utolsó sugaraiban tündöklő hófehér barakkokra, mintha azok valóban paloták volnának, és bennük királyok lagnának, vagy valami úri népség és nem disznók. A te-tejük is szép. Nem nádból vannak. Úri.

– A 15-ös tűzireknek ípitették valamikor kaszárnnyának – néz a Zsófi hallgató szeme irányába az ember. És beszél. Ezzel is telik az idő. Sok van még reggelig. Unalmas az őrködő „szógalat”.

– Kössígi legelő vót, osztán harmincnyócbán ípitették ezeket a barakkokat a legínysígnek. A lovaknak meg arríbb, lejjebb istállókát, ódalra meg raktárakat. Vót itt minden jó! Urak vótak ám azok a tűzirek! Lúháton vígíg a Főuccán... Hejj, nyalka legínyek vótak azok! Osztán, ha meneteltek gyalogosan, ínekeltek szebbnél-szebb katonanótákat. Rajtuk felejtődött a szem, úgy bia! Nyiregyházárúl gyüttek. Hejj, de űk is megnízték ám a szíp

ladányi lyányokat! Igaz, meg is lehet nízni azokat még máma is! Szíp az mind. Igaz-e, te szíp kislyány? Hát, hiszen te is az vagy... – nézett büszkén, atyáskodva a zavartan mosolygó Zsófirra.

– El is vittek belőlük egy párat az ílelmesebb tűzirek! Olyan is vót, aki itt ragatt. Öreg mán, jól megbecsüli a magát kösztünk. Ösmerem én is, jó dógos ember a, nem olyan bugris paraszt, mint egy-kít ideszídelgett gyüttment. Na osztán, a háború után meg szegínyeket kötöztettek ezekbe – mutatott botjával az épületek felé. Egy ideig hallgatagon figyelt a kezében fellendült botja irányába, majd mint akit hirtelen felbosszantottak, megszólalt:

– Most meg mán disznókat. A fene a jó dógukat! Hogy jöjjön rájuk a hideglelés! Hogy az ótvar lepní el a kesely fajtájukat. Hogy hajítaná űket pokolra a nehíssíg a gazdáikkal együtt!

Keserves ánti-világ e most is. Betyár időket ilünk, az isten fáját... Azok bezzeg nem döglenek íhen... Hogy falná fel űket... a... a fajtája!

És beszélt, beszélt, szidta a disznókat, a disznókba bújztatva a köpönyegforgatókat, akik mindig megtalálják a módját, hogy másokat alaposan megrágva kiköpjék a semmibe, hogy ők maguk jól élhessenek...

Zsófi mint cserfes, mindent tudni akaró

kislány, hallgatta, gyűjtötte magának a szavakat, a történeteket, itta, mint virág kelyhe a gyöngyöző harmatot. Jól eltársalgott a felnőttekkel, főleg az utcákat gyakran járókkal, így a tippanos asszonnyal is, aki a meszeléshez alkalmas eszközét árulta utca hosszan fennhangon. Már a kapuban várta, ha hozta a szél a hangját:

– Tippant, tippant vegyenek...

A tapasztó cigányasszonyt, aki ide-oda elszegődött az idő ette vályogházak falát tapasztani, meszelni, még irigyelte is, amiért mindig sározhatott.

Ám a tollasasszony, az más...

Az járta a falut, az utcákat és utánozhatatlan torokhangon óbégatott szinte folyton-folyvást:

– Tollat, tollat, tollat veszek, vegyenek, tol-lat, tol-lat... Úgy elnyújtotta a szótagokat, hogy még a betűket is lemeztelenítve kurjongatta. Kiabálása már-már majdnem úgy lelógott az utcáról, mint a nagymamák rétese az asztalról. Csak húzta, nyúzta a fontos mondandóját, míg valaki meg nem állította, be nem hívta.

– Tollat -t-o-l-l-a-t veszek...

Ám Zsófi tudta, hogy nem csak tollat vesz...

Hanem gyerekeket is. Így hát, ha meghallotta a messziről jövő gyanús, tollas hangokat, a leggyorsabb iramban szaladt be a házba és bújt a családi kettős ág alá, a mindenkori menedékhelyére.

A félelmetes tollasasszony nagy lepedőből összefogott batyut hordott a hátán, amely mindig nagyon tele volt... Ki tudja hány gyerek reszketett már a tollak között a degeszre tömött bugyorban, mire a házukhoz, a falu szélére vetődött? Zsófi sejtése azt sugallta: – Sok.

Egyszer...

– Hű de helyes kis barna lyány vagy hallod-e?! – Zsófit játék közben a kerítés mellett lévő orgonabokornál lepte meg a hang.

A hirtelen feltűnéstől elszaladni sem volt ideje és ereje, nemhogy még válaszolni tudott volna. Felnézett és... A kerítés túloldalán állt a tollasasszony teljes valójában. Éppen a batyuját cihelte le a hátáról. Zsófi meglepetésében sarkig nyitotta bogár szemeit és megbabonázva bámulta, majd keserves tehetetlenségében hol a kerítés fölé pislantott, hol a deszkák réseit vallatta.

– Igaz ez? Hogy kerülhetett ide? Hiszen nem is kiabált... Biztos boszorkány. Elvarázsolva. Vagy ő a vasorrú bába? Csak úgy lehet. Már többször is gondolt róla hasonlókat, ám most már biztosan tudja.

– Igaz lehet – gondolta mély meggyőződéssel, – mert az orra is olyan furcsa. Közelről az arcát még sohasem látta, most sem nagyon, mert a törökmintás lamékendője rácsúszott a homlokára, árnyékot vetve az ábrázatára. Csak az orrát látja. Lehet, hogy az vasból van...? Igen... Rozsdás vasból. Pontosan olyan a színe, mint az életlen fűrészüknék, amely ott lóg a kamraajtón, a szegen – gondolta, miközben a vastag termetű asszonyság a kerítés túloldalán meg őt vizslatta.

– Na, te kislyány, jössz-e vílem Pestre? Hónap megyek, viszlek, ha akarod! – Ébresztette Zsófit a hang, mely úgy furulyázott, mint a repedt köcsög résein átlábaló szél.

Csak ez hiányzott! Már elszaladni sincs ideje. A boszorkány varázsereje... Neki már annyi – annyi már, mint döglött lónak a patkó – jutott hirtelen eszébe a kajla bajszerű, füstös képű, öreg lópatkoló kovács bácsi gyakori mondása. Tétova mozdulataiból már nem tudott szabadulni, nemhogy elszaladni. Lábai zsibbadtan kapaszkodtak a földbe, inába görcsölt a félelem. Apró rőzsekínok szorították, markolászták összebb és összebb a hangosan kalapáló szívét. Már-már elsírta magát, a könnyek összegyűlve várakoztak, homályba borították a kerítés rozszant deszkáit és a „Boszorkányt”. Már odáig keseredett, hogy csak érzékei hunyorgásával látta az alakot, abból is csak a laméba kötött fejét és a kerítésre támaszkodó kezeket, amikor...

– Nem adunk el tollat, nincs nekünk feleslegünk – hallotta meg háta mögött anyja ismerős mentőhangját. Végre oldódott a félelme, meg mert mozdulni. Anyjára emelte mély, kétségek közt vergődő, kérdő tekintetét: – Most mi következik? Mi lesz ővele?

– Nem is akarok mán venni, tele van a batyum, csak beszélgetni akartam pihenískint evvel a kislyánnyal. Montam níki,

hogy gyöjjön Pestre – igazgatta álla alatt a csúszós kendő csomóját a tollasasszony, miközben beszélt.

– Viszem, ha engedi, hiszen ösmerem én a maga sógornőjét, meg annak az urát is. Ott laknak Óbudán a HÉV mellett, abba a nagy emeletes bakterházba. Na, hogy is híjják, milyen út a... ott Filatórigátnál?

– Szentendrei.

– Na, láttya megvan, a hát. Ott laknak a ficakba, ahun a sín meg az országút szíthúzódik. Odajárok én maj minden híten. Aszt is tudom, hogy vót mán náluk ez a kislyány, ez a kis árva jószág, hogy egyem a lelkit. Szeretik ott nagyon. Mesíltik, hogy a tilen is ott vót, osztán a Zsiga gyerekekkel tönkre tettek egy vas-kályhát. Nem haraguttak azok azír se komolyan, csak úgy megemlítették. Ugyi, hogy így vót? Pont akkor vót Pesten a földrengís, oszt fílt bizony ez a kislyány nagyon, mer morogtak a hegyek. Mán az ágyba fekütt, oszt onnan nízte, hogy himbálódik a lámpa a plafonon! Aszt monta többet sose lesz rossz, úgy fílt! Hát így van ez. Magának is, csak könnyebbsíg ha ott is lehet. Jó az Isten, magán is úgy segít, ahogy tud. Osztán maj csak lesz valamihogy... Na, Isten megálgya.

Zsófi édesanyja aprómintás meleg parhet ruhájához bújva megkönnyebbülve nézte, ahogy az asszony cihelődik, hátára emeli batyuját. Jó nehéz lehetett, mert igen erőlködött.

Ám a tollasasszony nem tűnt el, hipp-hopp, ahogy várta, hanem elment. De talán majd a sarokhoz érve, ha már úgy hiszi, nem látják, átváltozik. Nem. Különös, de ott sem változott át, mint az igazi boszorkányok. Zsófi sokáig nézett utána, szinte belebújt a kerítésdeszkák szúvas, lyukacsos fogaiba, hogy minél többet és messzebb lásson. A tollasasszony csak ment rendületlenül, cipelte a tömött batyuját és eszébe sem jutott hipp-hopp átváltozni, bizonytalanságban hagyva a csodálkozó Zsófit, súlyosan megsértve ezzel a tetteivel a mese örökérvényű írott és íratlan szabályait.

Nem is igazán szereti a boszorkányos meséket, mert mint ahogy most is meggyőződött róla, a boszorkányoknak nem lehet hinni – gondolta, mikor magára hagyta a kerítés szúvas fogait – soha nem azt teszik, amit az ember gyereke joggal elvárna tőlük. Most már tudja. Továbbra is a sete-suta őzikéről szóló mesét fogja szeretni, akit – ahányszor hallja a történetet, vagy nézegeti a

képeket – annyszor gyógyít meg öreg néne, és annyszor enged vissza az erdőbe a hatalmas, kidőlt fák közé. Szép, de egyben féltelmes is lehet az őzike erdeje a sok kidőlt fával. A valóságban még soha nem látott erdőt, de a képeket nézegetve el tudja képzelni.

A közelükben nincs igazi erdő, csak olyan telepített. Az udvarukon is csak pár akácfa nőtt. Az is telepített. Itt a környéken minden ma létező – telepített. De az is jó, hogy van, mert ha az, virágba borul, csodás, édes illatával, megtelik az udvar. És a gyönyörű fehér, fodros ruhás, fürtökben lógó virágokat meg lehet enni! Méz ízű.

Telepítettek az orgonabokrok is. Ha az kivirágzik! A sok-sok apró lila szirmok úgy bújnak össze, olyan hatást keltenek, mint ha egy fészekalja parányi tündér lakna egy különlegesen is különlegesebb formájú kosárkában.

Az őzikés képek mellett a bölömbikásat is szereti. Egy lábon áll a nád között, mintha nem is lenne neki kettő... Vagy mintha ő is nád lenne. Barnára érett buzogány. A határban még mindig sok nád terem, a faluban a régi házak teteje is náddal van betakarva. Mesélték az öregek, régen még több volt, a környék egy merő nádasként lélegzett. Mocsár volt.

Lehet, hogy az udvarukon is ácsorogtak egykoron bölömbikák?

Az orgonabokor helyén vajon mi volt? Halak úszkáltak és siklók? Kígyók csúsztak-másztak, riogatták, zörgették a nádist?

Zsófi gyakran elmerengett, elgondolkodott, hogy is volt, mint is lehetett régen. Elgondolkodott a szép, mázas cserépdarabokon is, amelyeket itt-ott talált – úton, útfélen beléjük botlott. Mosta, szárítgatta a kávas kút árnyékában, gyönyörködött szépségükben, ahogy a nap szikrái meg-megcsillogtatták. Vajon kié lehetett? Ittak vagy ettek belőle? És még számtalan válaszra váró kérdés foglalkoztatta. Sokszor csak ült az orgonabokor hűs ágai alatt kialakított kuckójában, forgatta a cserépdarabjait és gondolatai messze-messze kalandoztak a titokzatos múlt időt elvesztő labirintusában.

Ha nagy lesz, felfedezi a környéket. Bárcsak már nagy lenne! Mennyi kincset rejthet a föld? Hallotta, hogy nem is olyan messze, a határban van egy domb, amelynek Kincses-domb a neve. Mi minden lehet ott, ha már a neve is kincses? Magasan,

fölényesen emelkedik a szikár pusztaság fölé. Ő is a múlt idők titokzatos maradványa. Valóban a gyomrában elrejtett kincsektől lehet olyan híres és hatalmas?

Igaz lehet, Zsófi hiszi is, csak azt nem érti, ha ilyen sokan tudják a titkát, valakik már miért nem ásták már ki. Ha ő nagy lesz, ásni fog! Ott is és máshol is a határban. Rengeteg érdekesség rejtőzhet a föld alatt: bögre füle, korsódarab, rozsdás pénz, csontok... szántás után a határ tele van kiforgatott csontokkal.

... és a hozzájuk kapcsolódó történetekkel... mint ahogy...

Itt van rögtön kéznél Juliska néni igaz története. Az tudva levő, hogy Juliska néni minden története igaz, mint ahogy az öreg Janó bácsié is az, és a többi mesélőkedvű öregé is igaz. Mint mondják:

– „Szájruól-szájra, többrűl-többre nű benne az igazság...”

Juliska néniről tudni kell, hogy különleges, nagy darab asszonyosság. Minden jóérzésű mázsa kiakadna, ha ráállna. Ám nem áll rá egyikre sem. Ő így szép, ahogy van. Elégedett. Elégedett magával, súlyos tagjaival, külön-külön is sokat nyomó alaktrészeivel. A háta mögött úgy hívják:

– Csöcsös Julis. – Bocsánat, de Zsófi is tudja: faluhelyen mindenkit megkülönböztetnek valahogy. Neki ez a név jutott. Nyilván nem véletlenül. Főleg a véle egyívásúak hívják úgy, a Julis nénivel időben egy kotló alá tartozók.

Nagy, meleget sugárzó teste, mint a kelő tészta, épp oly szétfolyó. Képe, mint a szépen sült kalács. Arca piros-barna buckái között már elveszőben vannak fiatalon még ígésző szemei.

– Jó húsban van – mondják. Ő testesíti meg a falusi ideált. Mint általában a kövér embereket, őt is jó kedéllyel áldotta meg a Teremtő. Még a lába nyoma is mosolyog, vidámságot hagy maga mögött, amerre megfordul. Még a „csöcsösért” sem haragszik, legfeljebb ilyesmit felel vissza:

– Az a bion, nem is szalakális tiszta!

... és mesél:

– Egyszer, úgy este felé, amikor a kondás már hazahajtotta a disznókat, az övéké megállt az utcán, pedig nyitva várta a kapu, mert minden rendes disznó tudja, hogy hol lakik – és csak túrt és túrt. Mire észrevették, már akkora földkupac hevert a szekérút két oldalán, hogy a disznó sem látszott ki mögüle. Alaposan föltúrta az amúgy is hepehupás, szekérnyomoktól árkos föld-

utat. Szaladnak oda, látják ám, hogy a malacuk kitúrta a szerencséjüket. Bizony ám! Olyan pénzeket talált az a fekete disznó, hogy egy tehenet meg egy új rocskát vehettek az értük kapott jutalomból a rákövetkező havi vásáron!

Valakiknek, akik valami besenyőfélék lehettek, a fejüket is és a többi darabjukat is megtalálták ott. És még sok minden mást is. De ezeket már nem a fekete disznó túrta ki, hanem emberek. Volt közöttük egy szép „nadrágos” ember, aki sofőrös autóval jött, ment.

– Hú, az annyát de szíj ember vót mán a! Ha béjjebb került vóna, de becsuktam vóna mögötte a házajtót, oszt ki se nyitottam vóna addig, míg úgy nem gonduttam vóna, hogy mán pediglen elég vót! – emlékezett a jóízű mesélés hevében „szemlesütve” Juliska néni.

Az a nadrágos ember minden apró cserepet összeszedett és elvitte a városba. Semmit nem hagytak veszendőbe. Úgy kiforgatták a szekérutat, hogy jobban nem is lehetett volna.

Rég esett az eset, még Juliska néni „liliomkorában”, ám ha Zsófi mindezt láthatta volna, a kincseket kezeivel megfoghatta volna, mérhetetlen boldogság költözött volna az érdeklődéstől túlfűtött fogékony lelkébe.

Ha akkor és ott, a szekérút feltúrt göröngyei, földhányásai, kincseket rejtegető gödrei között jelen lehetett volna, talán örökön-örökké tartó fényes mosolygás költözött volna az éppen csak nyíló, szirmait bontogató tudatába.

Ezen a mocsárból kiemelkedett

vidéken nemcsak a zsombékok állták ki egyenes derékka az idő múlását, hanem a javasasszonyok, a tudós, szűrös szemű bába-asszonyok és velük karöltve a babonák, hiedelmek is.

Ahogy a zsombék a kertek alján itt-ott még ma is felüti a fejét és természetes közegre találva a múltat idézve burjánzik, úgy az emberek fejében a régi hiedelmek is még mindig termékeny talajra találnak. Igaz, lecsapolták a mocsarakat, megszűnt a láp sejtelmes világa, s a természet gondos átrendezése következtében a lidércek éjszakai csalogató fénycsóvái is. Már nem lebeghetnek a lápok fölött az apró mécsesek, de csak azért nem, mert nincs láp. Azt hinné az ember, hogy...

Ám a lidércek egy része nem tűnt el nyomtalanul. Az élelme-sebbek beköltöztek a faluba, a nádtetők dohos világában elbújva, vagy a fák ágasbogain kucorogva várják ki a mindennap eljövő „iccakákat”. Meglátogatják az alvó embereket, az istállókát, megrontják az állatokat.

Zsófi még soha nem látott lidércet, ám a történetek olyan hitelen írják körbe, festik le, hogy el tudja képzelni. Legtöbb és leghitelesebb lidérces történetet Juliska néni ismer. Már találkozott is egy-kettővel, azt is tudja, hol „hálnak” nappal, hogy „iccka” kipihenten lidérckedhessenek. Zsófi hiába kíváncsi, hiába nagyon szeretné megtudni a rejtekhelyüket, a titkot nem szabad elmondania senkinek. Még Zsófinak sem. Mert...

Ám Zsófi sejti...

Juliska néni, sok dolgára hivatkozva, ami nem teljesen fedi az igazságot, tehénfejés közben tálalja a lidércről szóló meséjét. A történethez illő környezetet tudatosan választotta, hogy savát-borsát megadja az elkövetkező, izgalmakban bővelkedő perceknek.

Zsófi az istállóban a szalmán kuporogva türelmesen vár. Hol a Juliska néni fényesre sült kalácsképét figyeli nagy érdeklődéssel, hol a gyorsan járó húsos kezeit, ahogy a téhen duzzadt tőgyének csecseit rángatja, húzkodja, s közben gyermeki-lelki-szemei előtt lidércek lebegnek.

Nem kellett sokat várnia, a pillanat beérett, már kezdődik is a történet:

„Vót egy nagygazda a faluba, igaz, vót több is, de erre a gazdára száradt rá ez a mendemonda. Sok hód főggye vót annak, meg egy lyánya. Nem vót a szíp lyány, de hát gazdalyány vót. Elkött az ilyen akkor is – jobb időkbe –, ha mind a kít szemire bandzsa vót. Nem aszt níztík a legínyek, hogy szíp-e, hanem hát hány hódja van, hogy mit adnak víle. Oszt evvel a lyánnyal sokat adott vóna az apja, csak vigye mán fírhe valaki. Ám de nem nagyon akadt kírűje, pedig mán igencsak nagy süldő lyány vót a, mígse sikerült elsütnie az apjának.

Eccer osztán mígiscsak jött valaki kírűnek. Egy kódísszegíny kondás gyerek innen hátulról a falubúl. Csosszantott párat a küszöbön, hogy mezítlábárúl a hetes koszt ledörgölje, mígse járt sikerrel. Mer ehhe meg a gazda nem atta vón a lyányt jó szívvel.

Tótt, mútt az idő, a kondás gyerek hajnalonként fútt a dudáját, estível meg hajtotta haza a kondát. Oszt utána mán nem vót semmi dóga. A falu szílín lakott nádbúl vert, sárral tapasztott kunyhójába, oszt az nem is vót olyan messzire a nagygazda házatúl. Osztán úgy adódott, hogy közbe-közbe a lyány meg mán megszerette a kondás gyereket. Szíp legíny lett vón a amúgy, ha kimosdott vóna!

Amikor a nagygazda mán alutt, mán igen csak fútt a kását az ízesebb fajtábúl, a lyány kikelt az ágybúl, kiszökött a házbúl, oszt meg se állt a kondás kunyhójáig. Vitte a jó sorsa, meg a kít piros papucsba bújtatott lába. Ott vót hajnal előttig, osztán óvatosan hazaóálkodott. Úgy bébútt az az ágyba, hogy még az annya se vette észre, pedig egy szalmazsákot nyomorgattak azok ott ketten az ágyba.

Eccer láttya ám az annya, hogy kurtább lett elül a lyánya szoknyája!

Nem szólt a semmit se, csak erősen figyelte. Ám akármilyen kitartással figyelte, a szoknya napról napra kúrtult tovább. Mán annyira felhúzódott elül, hogy kirdüre vont, hogy ugyan mán mit csinált? A lyány attá az ártatlant, nagy, ferdire níző tehín szemeit meg-megpislogtatta, hogy ű ugyan nem, hogy mit is gondol az annya, hogy ű, hogy ű bion nem tuggya...

E vót reggel, oszt estível mán tutta...

Aszt monta az annyának, hogy biztos a lidérc vót! Mer ű aszt mán ríg észre vette, hogy űtet a lidérc kerülgeti, csak eddiglen nem mert szóllani rúla, mer hogy úgyse hinník el. De most mán igen bánnya, hogy nem szóllott, mer ugyi...! Itt az eredmény!

Az annya hitte is meg nem is, aszt tutta, hogy vannak lidérc, hallott mán rúlúk eleget, hogy itten meg ottan bajt csináltak, de, hogy az ű lányával is?! Eszt osztán nem hitte vóna!

De hát mosmán micsinájjon – hát főzte tovább a töklaskát.

A nagygazda is szítta a fogát erősen, higgye, vagy ne higgye, de inkább nem hitte, mint hitte. Szítta is a lyánya erre-arráját, hogy nem tudott magára, meg a becsületire felügyelni, hogy...”

– Ugyan, Julis! Kicsi még ez a lyány, minek beszílsz ilyeneket – intette le a legérdekesebb résznel – amikor már végre lidércekről is szó esett – az asszonyát Estván bácsi.

– Kend, Estván, csak csinájja a dógát! – vetette oda a szót Juliska néni szaporán a villanyelet féloldalról támogató urának, és folytatta:

„No, elég a hozzá, hogy a lidérc, ahogy meghallotta, hogy űtet emlegetik, meg is jelent hamarjába, oszt bekötözött a gazda házába. Osztán, hogy a gazda hitetlensígit bosszanccsa, minden áldott meg áldatlan napra vagy iccakára kitanált valamit. Ettől a naptól kezdődve nem vót nyugodalma a gazdának. Apró csin-talan tevésekkel keszte, osztán mán nagyobbakba fogott:

Aszt csinálta, hogy iccaka mind egy szemig kifejte a tehenek-ből a tejet. Annyira, hogy reggel hiába húzkodta a gazda felesége akármelyik tehene csecsit, nem adott a egyik se, egy korty tejet se. Ez így ment egy pár napig, amikor mán a szomszídok is bizonygatták: – hogy a vót hát, csak a lidérc lehetett! Vót amelyik látta is a kít szemével a gazda háza körül a levegőbe keveregni. A fejte meg a teheneket az iccaka! Űgy bia! Nem lehetett a más!

De a gazda csak hitetlen maratt. Ráadásnak még hangoztatta is nagy szájjal:

– Lyukas fazíknak, asszonybeszídnek nincsen hitele, oszt a nagyobb tekintily kedvír még a lajbija elejít is megrángatta. – Űgy van az, biz a...

Nagy gond vót e a háznál. Mit is csinájjanak, mit is csináj-janak? Nagy hirtelenjbe eszükbe jutott az ángyuk, akiről az egész falu tutta, hogy egy sütetnyi íszír nem megy kőcsön a szomszídba, oszt avval dugták össze a fejüket. Meghányták-vetették hamarosan a gubancos dógot, oszt arra jutottak, hogy a gazda felesége elhítta Borcsát, a látóasszonyt, hogy vígre valahá-ra tuggyák mán meg, mi az igaz? El is ment Borcsa, oszt egy kaska kolompírír meg is monta, hogy: – a bia lidérc! Monta aszt

is, hogy ífílkor szokta a megfejni a teheneket, oszt még hajnal előtt a maradékot is kiszíjja. Oszt ha a gazda nem hiszi, maj hiszi, ha pokolvar telepszik a testire, mer úgy járnak a hitetlenek. Csak vigyázzon, mer még megzápícsa a tojásait is! Egisz kotlóajját tönkre tehet, ha akarja! Hát úgy vigyázzon magára meg az imbolygó lelkire, mer könnyen hazajáró lehet belőle.

No, gondulta a gazda, eszt mán ű megnízi!

Ífíl elűtt, ipp a kapcát szuszakolta a csizmájába, hogy ű bion megyen lidércet lesni... amikor:

– Írgalom ne haggy el! – kiáltott fel Juliska néni, még a párás kezeit is égnek emelte...

Zsófi úgy ugrott fel a szalmáról ijedtében, mintha lidércen ülne és csak most jött volna rá, hogy mi, az amin ül. Ám Juliska néni meleg mosolyával és dolgos kezeivel gyorsan visszaültette megnyugtatta, hogy ezt az ég felé emelkedést csak a história kívánta meg. Közben az urának is dobott pár szót, ha már így elakadt a meséje:

– Taszícса mán arríbb! – ez a rocskára vonatkozott, mert Juliska néni befejezte a fejést, de még nem akaródzott nagy, puha testét felemelni a háromlábú fejószékről. Szemmel láthatóan jól ült rajta.

Zsófit megnyugtatta Estván bácsi erőс ottlétte és az, hogy még korai az idő, hát megpróbált visszafészkelődni a szalmába. Még meg sem találta az elvesztett helyét, Juliska néni folytatta:

„Ott hattam el, hogy a gazda egyik lábán a csizmájával felugrott a hokedlirűl ijetibe, mer ígtelen zajt hozott be az iccaka a setit pitvarba. Sebtibe belíbűtt a másik csizmájába is, oszt világot gyűtott. Lidérc, nem lidérc, eszt mán csak meg kell níznie, bátor-gatta magát filelmíbe. Mán a pitvarajtót nyitogatta, amikor a három, koloncos komondor is eszelősen vonyítani kezdett. E még haggyán, de ahogy kilípett, hajja ám, hogy a lovak is verik a hídlást...

Azír mán egy kicsit csak belíkötözött a fílsz!

Hát még akkor hogy megijett, mikor a felesíge megszólalt mellette:

– Hát kend meg huvá megy? – A gazda akkor mán nem vót se eleven, se hótt! Olyan kifícamodott szemekkel nízett a felesígíre, ahogy az ott fehírlett mellette egy szál pendelybe, mintha a lenne maga a lidérc. Közbe meg mán a lány is

megíbregett, a meg úgy lapított az annya megett, mint a gané, amit eltapostak. Annak is csak egy keszkenő vót a nyakába vetve, oszt igen csak láccott rajta, hogy nem soká lesz mán egybe.

A gazda, amikor eszihe tírt, bezavarta a kít fehírcselídet, oszt indult a csillapodó istálló felé. A komondorok, mint a hangos árnyék, koloncukat csattogtatva, csörgetve követték a lába nyomát. Ment a gazda az udvar hátujja felé, oszt lógázta a kezibe a lámpát. Közbe hajja ám, hogy most mán meg a tehínistállóból jön a zaj: a tehenek kuzbitolják a láncot. Erre osztán mán nem tudott lépni tovább, a lábába szállt az ijeccsége. Várt, topogott. Amint megjött az erő a lábába, kinyitotta az istállóajtót, oszt félve, a felemelt lámpával körbe nízett. Nem látott semmit, csak a tehenek mocorogtak...

Na, erre osztán megint úgy elkezdte citerázni a gazda lába szára a filelem nótáját, mintha Gazsi cigány huzogatná rajta a vonóját. De azír elköpte a lámpát, hogy a setítbe hátha hamarább megláttya a lidércet. Mer mán hitte!

Meg is látta a sarokba rögvést!

Ott világított, mint kít jól kikerekedett macskaszem... csak sokkal világosabban.

Úgy beszalatt a gazda a házba, hogy még a nyaka is sáros, csatkos lett szalattába! Hitte bion mán a lidércet! Nem is alutt a mán, aznap iccaka egy fikarcnyit se! Oszť másnap reggel, amikor a felesége ütet hibáztatta, hogy azír áđ az egyik tehín víres tejet, mer megzavarta a lidércet, mán nem is tudott rá mit mondani... Arra se igen, hogy a felesége azír is ütet szitta, hogy a kotló alul kiszedett tojás mind záp vót. Egyik se vót köztük fias, szemes, pedig jól megnízte, jól átal világította a lámpával.

A nagygazda csak ült a dikó szílin naphosszat, oszt tejjesen magába vót dűlve. Semmi emberi, se baromi hasznát nem lehetett venni.

Eccer osztán valaki megnyikorgatta a pitvar ajtóját. Hát nem vót a más, mint a kondás. Jött, hogy aggya níki a gazda a lányát, elveszi ű, még ha úgy járt is a. Felneveli ű aszt a lidércgyereket, ha mán így, ilyen formán, módon alakult a dolog. (Mer a lány ekkor mán kettőbe vót!)

Meghányta-vetette a falu szígyenít a gazda, igaz, erős morfondírozása közben a bajusza úgy állt kít ódalt az órra alatt, mint a vasvilla hegye, de mégis rövid szóval igent mondott."

Itt a történetnek akár vége is lehetne...

Juliska néni, mielőtt felállt, tetemes ülepe alatt hangosan megrecsegettette a háromlábú fejszéket. Nehézkesen ment a felemelkedés. Nagy komótosan, babos kötőjét előre domborodó hasán simogatva fejezte be a történetet:

„Oszt hát, a kondás szegíny legínyt meg a gazdalyányt, ha mán ilyen erős szálakkal összekovácsolta a lidérc, asztán is jól meg vótak egymással. Jó gazda lett a kondásbúl. Oszt utóbb mán, hogy fírhe ment, a gazdalyányt se kerülgette többet a lidérc. Oszt a teheneket is bikín hatta. Haj, pedig a lidércekbúl vót ám ipp elég a faluba! Egymás szájából vettük ki a szót a vínasszonyok, mikor panaszkodásra gyűltek a kapukba meg az uccasarkokon, hogy: „bia! Az ű mellyít is, meg az űvít is megnyomta a lidérc az iccaka!”

Hogy a kéményen keresztül is közlekednek, hogy állat „kípíbe”, kutyába, macskába, egerbe, minden szabadon kószáló jószágba, de főleg kígyóba is beköltöznek – fölözte meg Juliska néni a meséjét, valószínű, olyan szándékkal, hogy hihetőbb, életszerűbb legyen a történet –, Zsófit már meg sem lepte.

Hiába figyelmeztette Estván bácsi, hogy:

– Julis! Níked messzire ment az eszed, gyereklyány e még, oszt fílni fog! – minden figyelmeztetés hasztalannak bizonyult. Juliska néni olyan mesélő formájában érezte magát, úgy kikívánczoltak a zaftosabbnál zaftosabb történetek szelíd lelkéből, hogy Estván bácsit csak egy leintő kézmozdulatra méltatta.

Ám, mivel már úton volt az este, Zsófi, jövetelére hivatkozva, nem akart több lidérctörténetet hallani. Egy napra ennyi is elég volt. Estván bácsi kapott a szón, kikísérte a kapun, s hogy megnyugtassa, kiállt a sarokra, s addig maradt ott, míg hazaért.

Igazmondás nem emberszólás, nem kell mindent elhinni – jutott eszébe Zsófinak, hogy elaltassa félelmét, amikor hazaérve betette maga mögött a kaput. Ám nem sokáig elmélkedhetett a szavak bölcs értelmén, mert az udvarukon nagy felfordulás fogadta:

– Ott van! Oda bújt! Be az orgonabokor alá! – kiabált a nővére egy bottal hadonászva. Anyukájuk kezében is valami fegyver, – seprűnyél, meszelő vagy ásó – Zsófi nem is látta pontosan, hogy mi az.

S, hogy mit kergettek?

Lidérc... – futott át az előbb hallott mesétől megterhelt agyán, és hirtelen nem tudta eldönteni, hogy menjen vagy maradjon. Lelkét meglebegettette a félelem, belsejében igen csak háborgott a bizonytalanság.

Mégis maradt, mert anyukája tőle szokatlanul éles hangon rászólt, hogy ne mozduljon. Zsófi szót fogadott. Nem mozdult. Jöjjön, aminek jönnie kell, állt a kapu belső oldalánál, miközben családja közös erővel az orgonabokor alját püfölte. Mire meg bírt szólalni, a hajtóvadászat véget is ért. A kedvenc búvóhelye, a kedves, hűséges barátja, az orgonabokor megtépázva kókadozott a kerítés megszeppent árnyékában. Sajnálta, szánta, úgy érezte, hogy az agyonvert orgonabokor minden törött ága könnyes szemekkel mered rá.

Félelemmel átítatott csodálkozására a család minden tagja az átélt borzalmak még friss levegőjében egy szuszra kezdte magyarázni az elmúlt pár perc történéseit. Az izgatott hangzavarból Zsófi tudatához először édesanyja igen komolynak tűnő intelmei találtak utat, hogy: – meg ne lássa többet, hogy bebújik az orgonabokorba. Ezen túl ott nem szabad játszania, sőt az a legbiztosabb, ha többé a közelébe sem megy...

A nővére igen-igen helyeselve a pitvarajtó mellé vezette, s az egy árva ágas tartotta szerény gangjuk sarkában a falat mutogatva: – ott mászott a kígyó a falon! Azt is hűen ecsetelte, hogy ott volt a feje és amott a farka, és hogy milyen hosszú és milyen vastag volt, és hogy milyen félelmetesen sziszegett rá, mikor a tyúkoknál bevált hessegető módszerét próbálgatta, hogy: – Hess, hess, hiss, hiss... Kipirosodott arcában nagyra nőtt a két kék szeme az izgalomtól, ahogy mutatta: – még mindig remeg a keze...

A falról lekergetett vastag, gusztustalan jószág villámsebességgel az orgonabokor irányába siklott hátra-hátra nézve, hosszú, villás nyelvét sziszegve öltögetve.

Amikor már az udvaron a felizgatott levegő vibrálása alábbhagyott, Zsófiék a bátyjuk vezetésével szemügyre vették a romjaiban heverő árva orgonabokor környékét. És valóban: egy jól megtermett ökölnyi lyuk fúródott lefelé a gyökerek irányába a földben...

– Ott tűnt el a kígyó! Ott lakhat... – hasított Zsófi szívébe a felfedezéstől a nem éppen megnyugtató érzés. Nem is messze az ő búvóhelyétől... A lyuk állapotából megállapították azt is, hogy

a bejáratából ítélve a kígyó már réges-rég ott lakhat, csak eddig nem mutatkozott ilyen nyíltan.

Ezen az estén bizony Zsófinak volt min gondolkodnia elalvás előtt a sötétbe burkolózott szoba sejtelmesen sustorgó csendjében! Nem is tudott egyhamar elaludni. Mint őszi szélben a száraz falevél, úgy keringett képzeletében a lidérc, s hogy a napot még a kígyó is megkoronázta, eszébe jutott Juliska néninek záró mondata:

– A lidérc a kígyó képébe is képes beköltözni...

A sötétben vergődő, rémisztő gondolatok után már nem is tudta, mit higgyen és mit nem, s hogy megnyugtassa zaklatott önmagát, kigondolt egy hihető kerek történetet:

Valamikor – és ez igaz, – az udvaruk helyén nádas volt, mocsár. Tehát a kígyó családja még a mocsár sziszegő világából maradhatott itt, ebből az következik, hogy a kígyó nem lehetett lidérc, az bizony igazi volt! Akkor pedig a kígyó családja volt itt hamarabb és nem az övéké. A kígyó van otthon és nem ők. Nem is volt joguk megkergetni. Ők tolakodtak be a kígyó birodalmába.

Ők csak... olyan telepítettek: – mint a fák...

Ezerkilencszázötvenhat őszén – első iskolaévében

Zsófi sok-sok sugdolózásra lett figyelmes. Többek között azt is sugdosták, hogy elégetik a könyveket. Hogy mindet akarják-e, azt Zsófi nem tudta meg. Kérdezni pedig nem kérdezett sem otthon, sem az iskolában. Nem volt szokás. Bizonytalanságaival és feldolgozandó sejtelmeivel, mint általában, most is magára maradt.

Így biztos, ami biztos, féltve őrizte, dugdosta a táskáját, míg egyesek szerint rendeződni kezdett a helyzet...

Hogy miért kellett rendeződni? Hogy eddig miért volt rendetlen? – ő nem tudta, és sokáig nem is tudta meg.

A rendeződő helyzetből sem sokat érzékelt, csak annyit, hogy az egyik szürke napon a sok közül, iskolába menet szeretett volna átmenni a pallótlan oldalból a pallósba a köves úton keresztül, de nem tudott, mert azon valami furcsa szerzetek dübörögtek egymást szorosan követve. Az elejükön lévő ijesztő hosszú csövük úgy meredezett a levegőbe, mintha abba kapaszkodna, és nem is kerék gördítette őket tovább, mint a szekereket és a bicikliket, hanem valami öszvér: a kerék és a szánkótalp keveréke, amely csörömpölő vasból volt. Zsófi rövid élete során még nem látott ilyet.

A különleges szerkezetekből kerek fejeken mandulaszemek figyelték, mustrálgatták őt, ahogy a köves út poros szélén ijedten álldogált. Lábai alatt a föld olyan volt, mint egy óriásira nőtt beteg szív, úgy remegett. Lassan, nagyon lassan, nehézkesen haladtak, szinte cammogva, s az idő is úgy tűnt, mintha megállt volna. Valami zagyaságot óbégattak felé valamilyen ismeretlen nyelven.

Nem értette.

A következő pillanatban az egyik szerkezetből egy nevető kerek fej a hosszú, levegőbe kapaszkodó csövet ráirányította, majd rögtön vissza. Hiába, Zsófi nem tudta, mi az, talán az ösztönei súgtak meg valamit de a mozdulat és az ördögi dübörgés elég volt ahhoz, hogy elkezdjen félni. Forró, nedves gyengeség zsibbasztotta el remegő végtagjait.

A következő micsodából kiemelkedő fejhez már kéz is tartozott, mely integetett felé, ám a barátságosnak szánt mozdulat

elkészt. A természetes kíváncsiságot felemésztette a félelem. Ez a borzalmas, szívet szorongató érzés emeltette fel Zsófi a remegő kezét: visszaintett.

Pedig nem akart...

Hogy hány olyan vasmicsoda vonult el előtte, csak érzékelni tudta.

Pontosan megszámolni még nem. Végre valahára egyszer csak elfogytak. Meglazult kövek és kövér porfelhő maradt utánuk. És csend.

Mély, hideg, őszi csend.

Zsófit egy ideig bizonytalansága mozdulatlanságra kényszerítette. A föld még mindig reszketett az amúgy is imbolygó lábai alatt. Végül úgy döntött, nem megy át a túloldalra. A pallótlan oldalon folytatja az útját. Ott, ahol az öreg bábaasszony lakik, aki őt erre a zajos, kiszámíthatatlan, bizonytalan világra segítette. Az öregségbe őszült, kedves vonásokkal barázdált arcú, de szúrós szemű bábaasszony, akiről mindenféle ijesztő mendedmondákat hallott, amelyekről nem is tudja, hogy higgye, vagy ne, mert saját tapasztalata alapján az öreg bábaasszony igen is aranyos, már nem jár ki az utcára. Csak a macskája. A bábaasszonyok macskáitól pedig félni kell. Mert sosem lehet tudni... Éppen emiatt el is szokta kerülni a házat, de most kénytelen...

Szerencséje volt.

Nem ült a kapuban a fekete macska. Valószínű, hogy messze szaladt a dübörgés miatt.

Zsófit ezen a napon valami szokatlan érzés óvatosságra intette. A lelkét még mindig fogva tartó bizonytalanságával küszködve első gondolata az volt, hogy visszafordul. Ma nem megy iskolába. Feltette a táskáját. A számára idegen, érthetetlen szófoszlányokból nem tudott meg semmit, ám ha ezek a kerek fejű, mandulaszemű lények idegen katonák voltak, akkor ők azok, akik a könyveket el akarják égetni, úgy, mint a háború után tették, amikor a református templomból átcipelték a féltve őrzött anyakönyveket az iskola udvarára, és ott elégették. Így semmisült meg, lett a tűz martaléka a szüleinek a keresztelő és házassági dokumentuma is. És sok más, pótolhatatlan dokumentum is...

Zsófi képzeletében fellobbant a láng, miközben a fényes, barna, szüntelenül csodát váró szemei kapaszkodó után kutattak a kihalt, némán kanyargó utcán...

Mint később megtudta, orosz tankok vonultak a köves úton. Sejtése sem csapta be. Valóban orosz katonák égették el a református anyakönyveket az iskola udvarán. Hogy miért? Hogy mi-féle indítékból, kinek, kiknek a parancsára? Azt csak ők tudják. Vagy talán ők sem... Egy biztos, oroszok voltak. És a vasmi-csodából idegen, zagyvaságokat óbégató katonák is oroszok voltak, akik éppen Budapestre igyekeztek, hogy a hosszú, ijesztő csöveikkel szétlőjék a várost...

Hát így rendeződött a helyzet, és ment minden tovább, mint azelőtt...

A szél, mint egy ménesből elszabadult

szilaj csikó, vígan nyargalászott a pusztában. Tehette. Felhőtlen, durva játéknak semmi sem szabott határt. Egy ideig a falu határában ide-oda cikázott, de mivel csak a gulyakutak gémjeibe kapaszkodhatott, a csekély lehetőség nem elégítette ki romboló szándékát. Gondolt egy nagyot, és süvöltő határozottsággal befordult a faluba. Meglátogatta a szélülső házakat. Köztük Zsófiékét is.

Tépte, szaggatta, minden ártó tehetségét összeszedve, hatalmas feszítéssel nekirontott a rozoga csontozatú ajtóknak, ablakoknak, tetőknek. Istenes erejével zörgetett be rajtuk. A nádfedél recsegve-ropogva védekezett, majd belátta: hiába. Megadta magát. Szinte a piszkosszürke égig repültek a vert nádkévék.

A bős, dühöngő szél olyan harsogó dallamokat üvöltött, hogy a zeneértő fülek is meglepődtek volna a tökéletesség hallatán. Ám ilyen emberfajta nem lakik a környéken. Kár. Pedig hasonlót nem hallani úton-útfélen. Olyan szerzemény kerekedett a mérgesen sziszegő üvöltésből, olyan tökéletes pusztai kesergő szövődött a búsan egymásba ölelkező, szenvedő szólamokból, hogy talán még Rózsa Sándor és Sóbri Jóska sem hallhatott hasonlót.

Mikor eljátszotta, amit akart, és amihez kedve volt, pár pillanatilag még dühöngött, majd hatalmas karikás ostorával még egy utolsó csapást mért a megrongált, megalázott, szerény hajlékot nyújtó házakra, megríkatta és hajbókolásra készítette a megszeppent fákat, s mint aki alkalmi kiruccanását, dőzsölő szórakozását elunta, sarkon fordult és visszavágtázott a szikes, kopár pusztába.

Ősz van. Ilyen idő tájt már elmázolják a gyerekek az orrukat. Csöpgög... Mint a megereszkedett eresz. Az idősebb asszonyok a kötőjük sarkába törlik, az „emberek” a kis- vagy nagyujjasuk uj-jába. A zsebkendő ritka jószág. Ünneplőre tartogatják. Főleg az öregek. Homlokot törölni...

A piszkosszürke felhők mögül még szűrődik ki némi félős, aprócska fény: ők a késő őszi sugarak utolsó melengető próbál-

kozásai. Ám ezekben a bátortalan, beteges próbálkozásokban már benne sejlik a fény halála. A múlandóság. Az idő könyörtelesen figyelmeztetése.

Az árokpart egy-egy szélesre bokrosodott, rozsdásodó lapulevéllal, itt-ott zölden maradt fűcsomóval még takargatja szemérmét, de nem sokáig. Majd az első fagy erős lehelete ettől is megszabadítja. Már penész szagú a hűvös, ami azt jelzi, hogy rövidesen megfagy a táj tekintete s mozdulatlaná merevedik a környék, a puszta.

Ám mindez már a múlt. Az első fagy erős leheletét a többi követte. Tél van. Iszonyúan hideg tél. Jeges, marcona szél tekereg a huzatos utcákon. Akinek nem muszáj, nem megy ki. Még a kutyák is elhúzódnak, ha van hová. Többségüknek nincs. Helyhez köti őket a láncuk...

Zsófi gondolataiban – igaz, egyszerűbb szavakkal – visszaidézte az őszi végi pusztító vihart, mint a természet nagy csapását. Elképzelte a levegőben bukfencezve röpködő nádkéveket, a mozdulatlaná váló határt, a piszkosszürke felhők mögül kitetsző fénynyalábokat, a rozsdás lapuleveleket, ahogy az árokpartok meztelenségét próbálják takargatni. Még az ölelkező durva szőlamokat is elképzelte a maga módján. A szél hangszer nélküli pompás variációit már jól ismerte. Ritkán érte meglepetés szél ügyben.

Huzatos világba született...

Elkalandozó gondolataiból a tanítónő elvtársnő dohány ízű, kissé reszelős, erélyes hangja ébresztette:

– Nézzétek meg Zsófít! – mondta – Foltos a ruhája, de tiszta. Ragyog a haja is. Minden rendben van rajta, pedig az ő édesanyja csak éjszaka ér rá mosni, foltozni. Egész nap dolgozik, még este is takarítani jár. Kiemelkedő munkát végez, és a gyerekeit sem hanyagolja el.

De sajnos nem ez a jellemző. Piszkos az osztály. A védőnő elvtársnő nincs megelégedve veletek. Több gyereknel tisztaság terén sok van még pótolandó. Ti is tehettek érte: mosakodni, mosakodni, mosakodni. Amit az órán az elvárható tisztaságról beszéltünk, mondjátok el otthon. Ez lesz a házi feladat. És még valami: akik tetvesek, holnap nem jöhetnek iskolába. Ezt a felsőbb rendelkezést szigorúan tartsátok be. A védőnő elvtársnő ellenőrizni fogja.

Másnap Zsófi sem ment. Bármennyire is dicsérte a tanítónő az ő foltos, de tiszta szegénységét, ragyogó haját, a „közös tetű” mégsem kerülte el. Otthon a nagy szürke mosófazékban forrt a víz, és petróleum szagától bűzlött a kis szoba, de főleg a három gyerek feje. Míg a fazékból feltörő gőz az alacsony, szelíden megbújó mennyezetet ostromolta, addig a petróleum tömény szaga a gyerekek orrát, szemét könnyekre facsarta. Bírni kellett, mert tetű ellen leghatásosabb és legolcsóbb a petróleum.

Egy baj mégis van vele: kevesebb jut a lámpába. Persze, van úgy, hogy tetűtől függetlenül sem jut. Ilyenkor valamelyik kedves szomszédasszony ad egy keveset. És egyebet is, ha már a szorítás nem elviselhető...

Máshonnan is jön segítség. Maradék az üzemi konyháról. Szerencsére. Ha nem így lenne, a hónap vége felé már csak vízcibere lötyögne a tányérokban a rá jellemző soványka sajátosságaival. Persze, jó a cibere nyáron, főleg ha szilvapötyő is keveredik bele, amikor a hőségtől tikkad az ember gyereke. Elveszi a szomját. De télen nincs mit elvegyen, ráadásul cukor is ritkán jutna bele elég. Anélkül pedig...

Igaz, édességként mostanában datolyát is esznek. Ám ezt csak titokban. Ez a csemege valójában nem őket illetné meg, hanem a sertéstelepen a disznókat.

Ezt a finom, szagos, ragacsos édességet valahonnan messziről, valami napfényes baráti országból szállítják a szegény éhező magyar disznóknak. Papírzsákokban, nagy, vörös pecséttel lezárva. Ám hiába a nagy vörös pecsét, kevés marad a szegény disznóknak, mert elhordják a dolgozók. Haza. Csemeget ritkán, vagy egyáltalán nem látott gyerekeiknek. Zsófi édesanyja is ott dolgozik, ő is hordja.

Szép a datolya meg jó is, Zsófi azelőtt még álmában sem szagolt hasonlót, mégsem mer belőle sokat enni. Hogy miért? Fenyegedve érzi a fülét... mert...

Rendszerint, amikor a szállítmány megérkezik haza, Zsófi leül a gyalogszékre válogatni. A maga porciójából kiválogatja a jó dagadt szemeket, azokat félrerakja, meghagyja utolsóknak, hogy a szájában minél jobb ízeket őrizgessen, ha mind elfogyott. Jó ízűen elkezdi enni a soványakat, a satnyákat, és ekkor! – menetrendszerűen megjelenik a fiú testvére, aki ekkorra már valószínűleg, elfogyasztotta a saját porcióját, és hadaró gyorsasággal eszébe juttatja:

Ha sokat eszik belőle, megnó a füle tőle...

Hogy mennyi a sok, azt Zsófi nem tudja, de inkább lemond a maradék ragacsos dagadt szemekről, mert mi lesz, ha... az is lehet, hogy a kevés is sok... A sertéstelepen valóban nagyobb a disznók füle, mint a falusi ólakban. Megtanulmányozta. És hiába mosolyog a tányérján a disznóktól elcsent csemege...

Más édesség is lenne, ha eljutna a rászoruló gyerekekhez, azokhoz, akiknek szánták. De nem jut el. Ezek az édességek – csokoládé, kakaó, miegyéb finomság – amerikai csomagban érkeznek, és már az elosztóban elakadnak. Ott osztják el a dolgozók maguk között. Zsófiék csak egyszer kaptak. Akkor is hiányosat. Ez van. Mindenki azt visz haza, amit tud, amivel dolgozik. Zsófi édesanyja a konyhai maradékot és a datolyát, más az amerikai csomagot...

Mégiscsak legmegbízhatóbb csemege az édesgyökér. Hogy honnan ered, azt Zsófi nem tudja, de sok kert féltett kincse. Piacon is lehet venni. A madzaggal vagy csuhéból pödört szállal összefogott kis gyökércsomó ára pár fillér. Ezt az édes, föld alatt tekergőző gyökeret az Isten is a szegény gyerekek kedvére teremtetten. Csak fel kell ásni, jól megmosni, és máris rágható. Finom is az! Száműzi az éhséget. Sokáig lehet rágódni rajta. Egészen addig, míg a gyerek őrlőmechanizmusa meg nem unja.

De most tél van. Van datolya, nincs édesgyökér. És sok minden más sincs.

Csak zord hideg. Cukorrépa nagyságú jégcsapok lógnak sűrűn összebújva az ereszről, a nádvégekből. És hó van. Olyan nagy hó, hogy az iskolába is a megszokottnál hamarabb kell elindulni, mert mire a bő egy kilométernyi utat lebotorkálják, eltelik az idő. És ráadásul órájuk sincs megbízható. Azóta, hogy az oroszok elvitték a kelengyével kapott, mívesen faragott szép és pontosan járó faliórájukat, még nem tudtak venni másik megbízhatót. Reggelente a szembe szomszéd cipész bácsitól szokták megkérdezni:

– Hány óra? – Indulhatnak-e?

Zsófi különösen nehezen halad a néhol hónaljáig érő hóban. Idén télre a bátya kinőtt cipőjét talpalta, javította meg számára a kedves szomszéd suszter bácsi.

Jó az, csak még nem nőtt bele a lába.

Az orra újságpapírral van kitömve. Szabadfölddel. Így menet közben nem igazán érzi, hová lép. Egyszer a hótól, másszor a Szabadföldtől...

Ennek gyakran az a következménye, hogy összeakadnak a lábai. És elesik. Ami nem lenne baj, ám talpra állni nem egyszerű, mert visszahúzza a hátára rakott súlyos táská. Rádásként még sötét is van. Semmi sem világít. Csak a hó. Az a tagbaszakadt, vastag fehér hó. Sötét éri jövet, sötét éri menet, mert egész nap az iskolában van. Napközis. Jó a napközi. Zsófi szereti. Meleg van. Enni is bőven ehet. Tízórai, ebéd, uzsonna – ötven fillér naponta. Ennyi van államilag megállapítva. Egységesen. A legszegényebbeknek.

Járnak az iskolába gazdag gyerekek is, akad olyan köztük, aki jó illatú kiflit is vesz. Szép, sárgára sült ropogósat: – hús fil-lér darabja. (Ennek a gyereknek a tolltartója is szép – rolós –, mert párttitkár az apukája.) A nagyszünetben szalad át a boltba, pedig tiltva van. Veszélyesen kanyarog a köves út az iskola előtt.

Igaz, Zsófi is átszalad gyakran. A tanítónő elvtársnő mindig őt küldi, mert ő már ismeri, milyen cigarettát kell venni.

Tervet.

Hároméveset. Azt szívja a tanítónő elvtársnő, mert gazdag. A száját is fesi, a körmeit is. Vörösre. Mostanában az járja. Jó a tanítónőnek...

De Zsófi mégsem tanítónő elvtársnő szeretne lenni, inkább olyan, mint az a „nadrágos” ember, akiről Juliska néni mesélt: aki összeszedi a földből a szép, régi cserépdarabokat és a csontokat... vagy mégis inkább doktor. Az hasznos lenne. Ő gyógyíthatná a nagymamáját...

Zsófi nagymamája gyakran beteg. Sok a baja. Görbén megy, a derekát sem tudja kiegyenesíteni. Az ágyban is görbén fekszik. Bottal jár, azzal sem messzire. És nagyothall. A légnyomástól. A világháború vége felé, közel a házukhoz esett le egy bomba. Ő éppen rossz helyen, a pitvarajtóban állt, amikor történt. Mind a két fülén folyt a vér. Azóta semmit sem hall. Ezért – amikor lehet – Zsófi intézkedik helyette. A békekölcsönt is ő intézte el iskola után, napközi előtt a játszásidőben. Nem tudja, mi az, de nem lehet jó, mert a nagymamája is és mások is szidják, de csak halkan, hogy senki meg ne hallja, mert kötelező. Már a hivatalokba is eljár és a postára is. Receptet írat fel, gyógyszert vált ki, olvasnivalóért szalad a könyvtárba, cipeli a nagymamájával szomszédos házban lakó unokahúgát a lábait szétfeszítő gipsszel együtt. Gyakran vigyáz rá.

Mióta iskolába jár, tenger sok a dolga.

És a felelőssége. Pedig nem is tudja, mi az. Csak érzi...

Vizet hord a nagy zománcos kannában. Ez erejét meghaladó, nehéz munka. Lerakja a kannát, felveszi, nem bírja, karjára veszi, úgy is nehéz. Lilafoltos lesz a cipekedéstől a karja. És remegős. Neki még messze van a kút a Gatyafenékben. Ott, ahol a Klapka és a Kuruc utca ék alakban összetalálkozik. Azért nevezték el így a régiiek, mert a két utca úgy fekszik, mint egy földre leterített nadrág. A nagyszülei az egyik szárában laknak, a Gatyaszár utcában. Annak is a közepén. Ennek a folytatása a Gatyafenék. Persze az utcátáblára más van írva: az, hogy Klapka. De mindenki tudja, hogy nem az az igazi. Az emberek ragaszkodnak a régi-régi nevekhez, elnevezésekhez, amelyeket még ősök hagyományoztak reájuk. A falu közepére is államilag írhattak akármilyen kacifántos neveket, „Arrafel” maradt. „Arrafel” megy mindenki. Még ma is, mielőtt a nyakukba szednék a jó emberek a lábukat – mert ki kell lépni, minden messze van –, megkérdezik egymástól: „Mengyek arrafel, hozzak valamit?”

A Főutca is lehet Vörös, Szabadság, Felszabadulás, Lenin, Sztálin vagy akármilyen nevezetű, csak „Nagyucca” maradt. A Karcagi útból – új neve helyett – „Rígi Karcagi út” lett. A „Cilibót” is Cili-bolt maradt, a mellette levő kút Cili-kút, pedig szegény Cilinek, azaz Cecíliának – a hajdani boltos feleségéről maradt a név – már a csontjai is elporhadtak. A nép ragaszkodik az övéihez.

Különös dolgok lapulnak a múlt mögött. Homályba burkolózott időtlen árnyékok. Mozdulatlanok. Mégis...

Az emberek tanyázás közben is felemlegetik a régi-régi időköt, az ősről rájuk maradt történeteket. Általában akkor, amikor kint már komor szürke párák burkolják az eget, vagy már a dér csipkedi a telet. Sokszor csak azért is, hogy legyen beszélgetni, szót váltani való, amikor fázós esténken ropog a szalma vagy a csutkaszár a kemencében, s versenyt füstöl a sok görbe meg az egyenes pipa a nagybajusszú öregek inas kezében.

Valami nagy-nagy titok rejlik ilyenkor a pipájuk füstjében, és a végtelen szikrája csillan fel a lámpafényben...

A tanyázáshoz nem kell előre bejelentkezni sem. Örvendnek a belépőnek, mint nyár a napsütésnek. Elég este bekopogni, és azt mondani:

„Aggyon Isten, Ferenc! – jöttünk tanyázni...”

A pitvarajtó egyébként is mindig nyitva áll. Nincs rajta zár, csak a nagyra nőtt kilincset kell lenyomni. Lefekvéskor is csak madzaggal van beakasztva belülről. Csak úgy hányavetin, tessék-lássék módra. Nincs mit féltetniük, hisz semmijük sincs. Sok a szegény a környéken. Egyformán sínylődnek a nyomorúság borús ege alatt. Egyik szegény pedig a másiktól nem vesz el semmit, legfeljebb – ha tud – ad. Akkor sem a feleslegét. Mert az soha nincs neki. Ha nem hal éhen és van mivel fűtenie, már jól megyen dolga.

De ha az éhhalál kerülgetné, akkor sem...

Mert...

A szegény embernek a becsülete az ünneplőruhája...

Az egyre jobban sötétedő, borongós világból

bemenekülve a tanyázás bensőséges világába, Zsófi a puha, meleg sutban vagy a kemencepadkán ücsörögve hallgatja, gondolkodik az öregek beszédén. Ezeken az estéken sok mindent megtud, olyat is, ami számára még érthetetlen.

Egy ilyen alkalom kapcsán tudta meg azt is, hogy kik a kulákok, és, hogy a kulákok nem is kulákok... és hogy:

A Gatyaszár utcában a pallótlan oldalban is lakik egy kulák család. Zsófi nem is sejtette, hogy azok azok, hogy ez a különleges név illeti meg őket is. Ám amióta tudja, sajnálattal néz a házukra.

Eddig nem is látta rajtuk, hogy gazdagok. Igaz, szebb a portájuk, de ők is szegénynek tünnek, nem is igazán érti, miért kulákok? Talán csak azért, mert listán vannak. Kuláklistán. Amióta Zsófi ezt a tényt tudja, úgy tűnik neki, még a kutyájuk is szomorú. Már meg sem ugatja, még akkor sem, ha szokásból bosszantani akarja. Sajnálatra méltó jószág.

Amikor Zsófi elunja a kemencét, vagy a fantáziáját nagyon elkapják a szavak, közelebb húzódik, a nagyapja öreg térdeire telepszik. Jó ott ülni. Nagyapjához olyan erős szálak fűzik, amelyek szétéphetetlenül hálózák be a lelkét. Úgy szereti, hogy ártatlan gyermek jobban már nem is tudna szeretni. Nagyapja egyébként sem akárkí...

Kunivadék.

Apró, huncut szemei mosolygósan világlanak ki csontos, markáns, sziken piritott arcából. Szikár parasztfajta. Hosszú, fehér, pödrött, dús bajusza alatt állandó vendég a faragott pipája. Akkor is ott tartja, ha már kialudt.

Nyakas kálvinista.

A falu is az volt, mára már vegyes. Pápisták is vannak, telepítettek.

A kálvinisták és a pápisták nem szeretik egymást. Sokan még azt sem mondják egymásnak, hogy:

– Szabadság – pedig erre a szíves köszöntésre az lenne az illő válasz, hogy:

– A kéne, meg egy kis eső! – Azt meg főleg nem, hogy:
– Na Isten megáldja! – Zsófi ezt sehogyan sem érti. Az ő keresztapja is pápista, mégis nagyon szeretetre méltó ember. Néha nehéz dolgokat megérteni, vagy meg sem lehet... miért tesznek emberek egymás között különbséget?

Pedig ami Zsófi számára érthetetlen, az érthető. Bármennyire is sajnálatos, emberi. Ősi. A gyökerekben ered, a hajtásokban él tovább, különbözőségeket bimbózik, és haragot, nem ritkán gyűlöletet virágzik...

Ezek a szapora virágok pedig nyíltak, nyíltak, folyamatosan bontogatták szirmaikat, megkeserítve az emberek saját, amúgy sem hosszú és vidám tiszavirág életüket ebben, az általában magyaroknak kijutó goromba világban.

Ilyen szempontból a Zsófiék faluja sem dicsekedhetett e káros gízgak gyomlálásának, irtásának történelmi megkezdésével.

A különbség úgy burjánzott a falu két része, Bodó és Zsobony között, úgy ellepte az emberek lelkét az ősidők óta fennálló gyűlölet egymás iránt, hogy az atyafiak – ahol csak tudták – megkeserítették egymás életét.

Zsófi nagyapjának a családja Zsobonyon lakott, nagymamájának családja pedig Bodón. Az udvarlás viszontagságai, s ezen belül a választott kedves megközelítése nem éppen rózsaszín leányálmoknak beillő történet. A hasonló elszántságú legények, mint a Zsófi nagyapja, bizony a testi épségüket is kockára tették, ha kitartóan ragaszkodtak a falu ellenkező oldalán felcseperedett szerelmükhöz.

Zsófinak nagyapja körülményes udvarlásáról, keserves, megpróbáltatásokkal teletűzdelt életéről egy meghitt pillanatban keresztanyja tárt fel részleteket:

„Estínkint bizony megkergettük szegény nagyapádat a Bodón lakó legények! Nem túrtik, hogy zsobonyi fíjú járkáljon bodói lány után! Ez megfordítva is igaz vót. Ha a nem közülük való legínyt sikerült megfogniuk, úgy elagyabugyálták, hogy szeresíje vót, ha nem lett hótt.

A vót a szokás, hogy ha a legíny ment este a lányho, valamilyen tisztát mindig vitt magával. Nagyapád, eccer ippen bílest vitt egy tányírba, ünnepi keszkenőbe kötve, szípen megadva a módját. Lípeget, lípeget, közbe nagyon gondolkodik, hogyha odaír, mit is mongyík, mer tutta ű is, nem szívesen látták a bodói

szülők a zsobonyi szegíny legínyt. Úgy el vót merülve magába, hogy íszre se vett semmit. Eccer csak megelevenedik mellette a mily árok. Elí ugrottak a bodói markos legínyek! Vótak azok sokan, oszt a setítbe meg még többnek láccottak. Úgy ráijesztettek szegíny nagyapádra, hogy akar milyen módosan is vót az a bíles csomagolva, elhajította, oszt elfutott. Így vót.

Egyíbkint kemíny legíny vót nagyapád. Olyan szívós fajta. Nem ijett ű senkitől meg semmitől se meg. Mosmán nem látni meg rajta. Kiszikkadt, összeesett. A sok kubiktól. Na meg a többtől. A harmadába kapálástól, a tizedin aratástól, a csípléstől: a sok ócsó napszámtól.

Bizony víkony vót a napszám, akarhova szegődött! A hit minden napján dógozott, oszt ha hitvígín otthun vót, vasárnapokon meg elment nyúlhajtani. Ezír is csak kilencven fillírt kapott egy napra. Kít kila só árát kapta csak szinte, mer abba az időbe egy kila só negyven fillír vót, tíz deka kockacukor pedig tizen-nígy fillír. A sót meg kellett venni, de kockacukrot nem igen lá-tunk mink, csak a bótba.

A nyúlhajtas is tönkretette, mer esőbe, hóba, fagyba ű is mindig ott vót a többi szegínnyel. Oszt még rendes lábravalójuk se vót. A nagyujjas is csak átázott, nem segített rajta a fót hátán fót, magába szítta a vizet. Olyan vót a níha, hogy megállt bizony a saját formájától, ahogy levetküzte a pitvarba. Anyám nem gyűzte hordani a csutkaszárat a kemencíbe, hogy apámat felmelegíccse.

Bizony sokat fagyoskottak a szegínyek, hogy az urak szórazhassanak... Micsoda vadászatokat rendeztek azok! Csak úgy recsegett, ropogott a határ a sok puskától. Fogattkozott is nagyapád, hogy ű bizony nem hajkurássza többet a nyulakat az urak puskája alá, de mígis elment. Mer muszáj vót. Nem vót mit enni. Úgy dörömbült az íhsíg a gyomrunkban, hogy sokszor mán kívülről is hallottuk.

Oszt aszt is hányszor megfogatta, hogy nem megy több kubikba, hogy nem fogja meg többet a tajicska szarvát, hogy nem dugja többet hámba a nyakát, mint az igáslú. Níha úgy neki keseredett, hogy aszt monta: ezír kár az íletre megszületni...

Ám a szegíny embert taposta az ílet. Nem válogathatott. Ha hitták a banda emberei – mer elsű ember vót a bandába –, mígiscsak elment. Berakta a „betyárbútort” – bunda, lúpokróc,

bogrács, vastagítelnek valók, tarisznya – a tajicskába, belebújt a hámba, oszt elindult a többiekkel egy sorba.

Hiába, na! – szígyen a, ha üres otthun a kaska...

Oszt nagy vót a családgya is. Sok vót a gyerek. Szám szerint nyóc: Juliska, Erzsíbet, Ferenc, Lajos, Eszter, Sándor, József, Imre. Még sorolni is sok, nemhogy enni adni annyi szájnak. Az utolsó vót Imre, ű szegíny meghótt még kicsi gyerek korába, Ferenc meg a második háborúba maratt. Aszt se tuggyuk, hun hótt meg. Szíp legíny vót bizony a... tán ű hasonlított legjobban nagyapádra. Ű formázta leghűségesebben kívülrűl, belülrűl. Sajnálta persze nagyon nagyapád, nem is tudott beletörődni egykönnyen. De asztán ment minden tovább...

Bizony sokat dógozott nagyapád. De nagymamád is...

A büszke bodói családba született lyánynak – ű nem vót a – is el kellett járni módosabb házakho mosni, sulykolni, mángorolni. Nem kinyeztette űket az ílet, így minket, gyerekeket se. Csak sült tökön meg málé kenyíren nőttünk...

Igy van e!

A dologbúl mindig nehéz vót megílni. Rígen is nehéz vót, meg máma is nehéz. Csak másképp az... "

A napok fénytelen-sége, kénye-kedve

visszaereszkedett a tőle elvárható szintre. Minden nap eljött a reggel, és menetrendszerűen megérkezett az este. A kapuk előtt ácsorgó vagy ücsörgő emberek sorssújtott tekintete sem változott. Köszöntésükben sem volt semmi szokatlan: Isten áldja...

Változatosságok csak az időjárás szeszélyéből adódtak.

Zsófi mellett is úgy mentek el a napok, mint eddig. Hol felkeltették az érdeklődését, hol nem. A tapadó hó, a halványodó csillagok a fénytelen, bosszús égen, a szürkesség sivársága az embereken, a pokrócba bugyolált esték kiszolgáltatottsága alkalmat adott a hátra- és előrenézésre, a beszélgetésekre.

Zsófi emlékezete is fel-feltált egy-egy darabkát az elmúlt hónapok szeleteiből. A részegezett cső, a súlyosan dübörgő masinák már rég elmentek, de a mandulaszemek néha még álmában is ki-kinéztek a kerek fejekből. Úgy maradtak meg, mint valami falujukba beszivárgott ismeretlen, furcsa, félelmetes idegenek, akiktől félni kell, legalábbis ajánlatos. A köves úti esetig még nem hallott idegen beszédet, nem ismert más országokat, a határokról fogalma sem volt, csak a mesékből sejtette, talán hitte is, hogy túl az Óperencián, a magas üveghegyeken is túl, létezhet egy másik ország, s az az ország Tündérország.

Biztosan csak azt tudta, hogy a feje fölött az a hatalmas és magas boltozat, szeszélyes borultságával, vagy ha a jó kedve éppen megengedte, mosolygó odaadásával, az az ég és alatta terül el a sokak által taposott föld, amelynek talán senki sem tudhatja, van-e vége, és ha mégis van, ember nem merészkedik a közélébe, mert leesik róla. Hogy a falunak van határa is, még a képzeletében sem fordult meg. Akkor sem, amikor egyszer nagymamájával átszekereztek Rábéra, igaz, akkor még talán öt éves, ha lehetett. Nem tűnt fel semmi különös, a szekér nyekergő kerekei alatt a sártól dagadó út folytatódott, csak azt érzékelte, hogy messzebb van az „oda”. De hogy az emberek beszéde...

Arról már hallott, hogy vannak más emberek is, mint ő és a családja, hallott zsidókról, urakról, cigányokról, parasztokról,

kommunistákról, pápistákról, kálvinistákról, de... ha ezek valóban másfajta emberek, csak úgy tudta a másfajtaságukat elképzelni, mint ahogy a tyúkok között is van egyszerű barna, és van kendermagos, van sima tarajú és rózsás tarajú, sőt búbos is akad. Más különbséget nem igen látott köztük, hisz ahogy a tyúkok, legyen az kendermagos vagy barna, sima tarajú vagy rózsás tarajú, egyformán karattyolnak egymással, ugyanúgy, mint ahogy a környezetében ilyen-olyan módon megkülönböztetett emberek is mind úgy beszélnek, mint ahogyan ő.

Érthető, mennyire elcsodálkozott, mikor megtudta, hogy az az általa zagyva beszédnek tűnt karattyolás létezik, és akik ezt a nyelvet beszélik, azokat úgy hívják, hogy oroszok.

Ez a tény akkor kezdett világosodni tudatában, amikor...

Egy vasárnap alkalmával, kint a zimankó eget-földet egybe mosott, és a Gatyaszár utcai kis öreg ház védett falai között, a kemencepadkán ücsörgött. Éppen a magyarok ősanyjáról, Emeséről szóló, igen-igen elrongyolódott könyvet betűzgette. Egyszer csak égtelen dörömbölés riasztotta vissza a betűk világából a valóságba.

Valakik verték a pitvarajtót. Az erőteljes tompa ütések zajából megítélve valószínű ökölrel. Leugorva a padkáról, ijedten bűjt meg nagymamája „sokszoknyája” mögött, mert amit látott... Az ajtóban három behavazott „usanka” alól ugyanaz az idegen, gyors, zagyva beszéd úszott be a pitvarba a jeges fuvalattal együtt. Szerencséjükre kinyílt a kamraajtó és megjelent benne Mihály bácsi, a nagyapjának a testvére.

És amit ő és a nagymamája nem értett, Mihály bácsi megértette. Magyarázott, útba igazított, és a kerek fejű, marcona nagysapkások elmentek. Zsófi mindezt a „sokszoknya” mögül, sűrűket pislogva, szájtátva figyelte. Mihály bácsi tudott velük beszélni! Ez annyira meglepte, hogy teljesen megfeledkezett Emese ősasszonyról, úgy általában is az ősökről, a kemencepadkáról és minden másról. Mihály bácsi és nyelvtudó képessége vonta magára a figyelmét na és nem utolsó sorban az oroszok ismételt fel-tűnése.

Mihály bácsi kevés beszédű, szelíd ember volt. Beesett, titkokkal mélyen szántott arcán gyakran megjelenő mosolyából megtört szomorúság sugárzott. Volt benne, rajta valami, valami

szokatlan, valami rászáradt keserűség, amely, csontos, kissé meggörnyedt alakját még keserűbbé tette. Ha néha-néha mozdulataitól megfosztva magát, merengve ült a pitvarajtó magánya előtt, úgy nézett ki, mint egy eleven fából kihasított kunemlék. Olyankor úgy tűnt, semmi nem érdekli ezen a világon.

Valószínű, nem csak úgy tűnt, úgy is volt...

A Zsófi nagyszüleivel élt együtt az öreg szülői házban, amióta a háborúból és az azt követő fogságból hazatért. A kisházban – a kamra neve – lakott, a pitvar közös használatú volt, a házban, – a szobát nevezték így – Zsófi elárvult nagyszülei éltek.

Zsófi kis életében fontos személy volt. Szinte már születése óta ez a kedves, egyszerű, szelíd, halk szavú ember vigyázott testére-lelkére. Hozta, vitte, babusgatta és mesélt...

Zsófi anyukája özvegysége miatt korán munkába kényszerült, és mivel Mihály bácsi soha, sehol nem volt állásban, mindig lehetett számítani a segítségére. Hadirokkant segélyből édegélt, ebből úgy-ahogy futotta pipadohányra. Másra nem. De más igénye nem is igen volt. Zsófi egyetlen elzsirosodott nagyujjására, kifényesedett ujjására, foltozott nadrágjára és kopott, valamikor fekete volt kalapjára emlékszik. Egyéb ruhája talán nem is volt.

A kamrájában lévő, durván összeácsolt, szúette dikó alvásra, a hokedli a pipafüstben előtűnő gondolatok elviselhető „kiülésére”, a rozzant komód pedig a törött tükördarab, a csontfésű, a pipaszurkáló és a dohány őrzésére szolgált. Néha tévedt csak a fiókjába egy-egy kenyérdarab. A kamrai vakablak gondoskodott róla, hogy a dohányzacskó mindig kéznél legyen, ha nem az óriásöltésekkel tákolt nadrágzsebben vagy az ujjasa foszló zsebében tanyázott. Fűtésre ritkán, csak ha már foga volt a télnek, a háromlábú vaskályhát használta. Főzni nem igen főzött rajta – nem látta értelmét –, legfeljebb ha már nem bírta elviselni a testét-lelkét szorongató fagyot, hogy átmelegedjen: teát...

Enni csak akkor evett, ha kapott. Különben nem. Aszkéta alkatát egy tányér leves is képes volt fenntartani. Ha hívták, ment, segített, ahol szükség volt a két kezére. Ásott, fát vágott, minden ház körüli munkát elvégzett. Ilyenkor enni is kapott és egy kevéske aprópénzt. Így egészítette ki a pipadohányra valót és tartalékolhatott Zsófi örömeire egy-egy szem valódi, fényes, sárga papirosba csomagolt tejkaramellát.

Ha a „kis árvákra” vigyázott, ami igen gyakran előfordult, míg kicsik voltak, akármilyen volt az idő, bármi potyoghatott az időnként felindult égből, ő azokon az estéken, amikor Zsófi anyukája takarítást is vállalt, megbízhatóan ott volt. Kiszolgálta, lefektette a gyerekeket, majd hazament a nem éppen közel eső kamrájába, hogy korán reggel induljon vissza. Mire Zsófiék felébredtek, már újra ott volt. (Anyukájuk már a virradattal indult dolgozni.) Megkente a szokásos reggeli zsíros kenyeret, megfőzte a hozzá illő egyszerű, olcsó teát. (Zsófi a mai napig sem jött rá, hogy azt a teát milyen fűféléből készítették, ám a gyerekkori zsíros kenyér és a tea együttes jó ízét gondolatban még ma is vissza tudja idézni.)

Amikor a reggeli teendői véget értek, Zsófit ölben vitte a dedóba, mert még csoportja sem volt, s kényszerűségből már járt óvodába, míg a másik kettő mellette ballagott.

Abba a dedóba, ami:

Teljes nevén Dedóvó – az Árpád utcai óvoda – már igencsak megvan ötven éves. Hosszú nádtetője alatt ágasokba kapaszkodva tanyáznak az egyszerű falak. Jó időben, piros téglával kirakott gangján sorjáznak a liliputi növesű padok és asztalok. A szobában az aprócska fekvőalkalmatosságok várják a kis emberkéket, hogy déli álmra hajtsák fejcskéjüket.

Csak pár éve, hogy egész éven át nyitva a kapuja. Nyári menedékháznak építették hajdanán. Nyolc hónapon keresztül, tavasztól késő őszig – volt, hogy éjszaka is, ha a szülők kint háltak a mezőn, mert halaszthatatlan volt a betakarítás vagy egyéb mezei munka – óvta, tanította, rendre, rendszerességre nevelte az árokparton elkanászodott falusi gyerekeket. A kis falusi „aprószenetek” a köténykéjük zsebében vitték hazulról a testi táplálékot, a szellem és a lélek igényeinek kiszolgálásáról pedig a dedóvó odaadó megtestesítői gondoskodtak.

Imádkozással kezdődött a nap. Sorba ülték a lócát a kis ágról szakadtak, összekulcsolták kicsi kezeiket, s a meghatódottság fényével átítatott apró lelkek együttes fennhangon kérték az Urat: Őn édes Jézusom, vezess a jó úton, ne hagyj eltévednem...

A gyermekmegőrzőt, a dedóvót a szükség hozta létre, mert...

A mezőgazdasági munka nem tűrt halasztást. Öregek, fiatalok, akik még vagy már „bírták” magukat, kint dolgoztak a föl-

deken. A sok, felügyelet nélkül őgyelgő kisgyereknek nem maradt más, csak a poros szekérút, a lapulevelekkel, porcsinnal sűrűn benőtt árokpart, vagy a tyúkhúros, silány libalegelő. Egyes vidékeken az is szokássá vált, hogy a határba az anyák magukkal vitték kicsinyeiket, és árnyékos helyen fél napokra beásták a nyirkos földbe. Na nem egészen, nem temették el, csak félig, derékig, csak annyira, hogy ne tudjanak elmászni. Persze, a többség így is felnőtt, „csak” testi és szellemi fejlődése látta kárát...

A nagysapkások elmenetele után Zsófi a vasárnapokat a kamrában, a vaskályha mellett töltötte. Az oroszok foglalták le a gondolatait. Mivelhogy kilógtak a kendermagosok eddig ismert társaságából, olyan különleges embercsoportba sorolta be őket, mint csodaszámba menő, eddig ismeretlen élőlényeket. Titkuk, beszédük még megfejtésre várt, többet szeretett volna megtudni róluk, mert képzeletében még olyan meghatározhatatlan helyen ácsorogtak, mint az ajtófélfá, se kint, se bent...

Így került sor a köves úti eset és az „usankások” feltűnése után az oroszokkal kapcsolatos történetekre, Mihály bácsi hat évig tartó orosz fogságának megidézésére. Zsófi legnagyobb csodálkozására hat évnyi kényszertartózkodása alatt kitűnően megtanult oroszul.

Zsófi őszinte igyekezettel szerette volna ellesni tőle az idegen szavakat, de valahányszor próbálkozott, keménységébe majd beletört a nyelve. Így aztán rövid idő után feladta. Megtanulta viszont, hogy lehet a teát cukor nélkül meginni úgy, hogy mégis édesnek érezze. Ugyanis Mihály bácsi elmesélte, hogy az oroszok a foglyoknak csak egy hónapban egyszer adtak egy szem kockacukrot – vagy egy héten egyszer? – erre Zsófi már nem igazán emlékszik – a csájához (teához). Ahhoz a fekete löttyhöz, amely békeidőben ihatatlan valami lett volna, ám ott sokszor a megfagyás, a kihűlés ellen nyújtott védelmet. A foglyok, hogy spóroljanak, hogy beosszák azt az egy szem kockacukrot, úgy édesítették a csájájukat, hogy miközben itták, az orrukra rakták és nézték. Zsófi ügyesnek bizonyult. Sok-sok gyakorlás és kancsalítás után sikerült a művelet. A kockacukor is fennmaradt az orrán, és a teát is édesnek érezte.

Mihály bácsi csokorba kötött igaz meséiből szálanként nyújtott át Zsófinak ilyen alkalmakkor egyet-egyet. Mesélt magáról,

a fogság alatt fagyoskodó mindennapjairól, az orosz föld fogvacogtató valóságáról, az orosz emberek minden képzeletet felülmúló nyomoráról, a kényszer szülte, már-már állati, sorsot idéző alkalmazkodásáról, de soha nem elmarasztalóan, inkább csak keserűen.

Szelíden és alázatosan...

De! – a legigazabb meséjét elhallgatta...

A már felnőtt Zsófinak csak Mihály bácsi halála után jutott tudomására, hogy a kedves, őszintén szeretett bácsikája ott messze-messze Oroszországban hagyta a családját. A körülmények kényszerítették erre az embertelen lépésre. Az akkor készülődő rendszer kegyetlensége, hogy elszakította feleségétől és kisgyermekétől. Az övéitől...

Orosz feleségével való megismerkedésének története – abban az időben – hétköznapiinak is nevezhető. A fogság második évében, a híg lére eresztett répa- és káposztalevesen legyengült foglyokat, hogy ne pusztítsák még azt a kevéske államit se, kiadták gazdákhöz dolgozni. A jótékonynak is mondható akció nem titkolt célja az volt, hogy már amennyire lehetett, pótolják a háború okozta vérvesztéseket: a férfihiányt.

Mihály bácsit is a lágerből egy gazdához helyezték. Sorsa jó helyre vetette. Ott végre emberszámba vették. Igaz, a valósághoz tartozhatott, hogy keményen megdolgoztatták, de enni is kapott rendszeresen. Nem kellett már fagyott marharépa-levesen és cukor nélküli fekete löttyön tengődni. Jól bánt vele az orosz gazda. Megszerette halk, soha nem ellenkező szavaiért. Ahogy telt az idő, a gazda lányával is jól megértették egymást, és orosz szertartás szerint meg is esküdtek, habár még mindig fogoly volt. Miközben a szorgos férfikezek gyarapították a gazdaságot, a lélek is megszokta az orosz valóságot. Ám a boldogsága akkor lett teljes, amikor megszületett a gyermeke. (Hogy fiú-e vagy lány, azt Zsófi már soha nem fogja megtudni, bármennyire is szeretné.)

Mihály bácsi összesen közel öt évet élt ott az orosz gazdánál – mint fogoly, mint férj, később mint apa – ebben a meghasonult állapotban. És akkor eljött az idő... Az államok megbeszélték, hogy a foglyokat haza kell toloncolni, már éppen elég ideig fogyasztották az idegen kenyeret. Mihály bácsi sem maradhatott.

Fogoly volt. Egy megtört, félszemű ember – egyik szemét a háborúban teljesen elvesztette – embertelen számmal ellátva, akivel el kellett számolni. Ő is benne volt a számokat keverők paklijában, akik meghatározták: én ennyit adok, cserébe te annyit adsz, ennyi meg ennyi, egyenlő, annyi. Mint az állatvásárban, folyt az alkudozás. A fogoly az fogoly. Nincsenek jogai. Hogy az a szám egy sorsát cipelő embert takar, az az államot nem érdekelt, hisz a szám alá is ő kényszerítette!

A felesége, a gyermeke nem jöhetett, ő nem maradhatott...

Amikor már elszámoltak vele, szabad ember lett. A szabadság viszont pénz nélkül nem terjed messzire. A saját börtönében vonszolta kettétört életét. Ahogyan és ameddig bírta... Olyan volt ő itt a Földön – a kamrájában –, mint egy vendég.

Csendesen ki-bejárt...

Egyszer végleg egygé vált a pipafüstjével...

Semmi nem maradt utána. Mindenét elvitte a sírba. Mellé tették a pipáját, kopott, egyszer fekete volt kalapját, melynek kopásait zsírosra festette az idő. Kis- és nagyujjasa gallérjának csücskét ujjszopás közben a kis Zsófi morzsolgatta fényesre. Dohányzacskóját, bicskáját, még a törött tükördarabot is, amelyet a messzi Oroszországból hozott magával.

Csak ő tudta, miért...

Amikor a föld, nyúlós, ragacsos,

amikor a szekérutakra a múlt mocsárvilága vet árnyékot olyannyira, hogy a ló még a saját testét is csak nagy erőfeszítések árán képes tovább vonszolni, nemhogy négy, agyig a képlékeny feketén ragyogó sárba süppedt kereket, amikor cuppog a rét a létől, és az igazak-álmát alusszák a szántóföldek, akkor jön el a paszulyfejtés, a csicseri és egyéb borsófajták fejtésének az ideje. És a tengeri morzsolásáé.

Gurulnak a fényes, sárga tengeri szemek, mint arany kavicsok, és közben megelevenednek a régebbnél-régebbi történetek a mesélőkedvű öregek tiszteletet parancsoló évei mögül.

Ilyentájt az alkalomhoz illően tekergőzik a pipafüst is az alacsonyan húzódó, szútól sercegő gerendák alatt, sejtelmes világba burkolva a gondoktól megtört arcokat és a petróleumlámpa gyenge fényében meg-megcsillanó tekinteteket.

A tekintetek szelídek és alázatosak.

Az alkalom varázsának engedve még szidni is elfelejtik a nyakukon ülő zsarnokot, aki vagy ez vagy az, de állandó.

Még szegénységüket is feledik, amit egyébként máskor a nélkülözés ilyen-olyan formája igen gyakran eszükbe juttat. Tudja mind jól: „Aki korpán kezd, az korpán végez.” Nem is nagyon vár egyebet. Mégis...

Ilyenkor bíborba fordul a lelkük és kivirágzik. Színesebbnél színesebb történeteket terem. Olyanná válik az apró, földes szoba, mint a tarka rét. A múlt és a jelen lehelete párázik a levegőben, szagokkal és ízekkel keveredve – visszanézőn, jókedvűen.

A magasztos alkalomhoz illően Zsófi lelke, szíve is ünnepelőbe öltözködik.

A jelen világa egészen elmosódik valahol a háttérben. Megízlelheti az ősök pillanatait, átélheti rebbenéseiket. Olyan tájakon járhat és olyan korokba pillanthat, amelyek már rég eltűntek a létezés hepehupás világából. Szellemét kitárva szomjasan issza a szavakat, szedi, kapkodja, egybegyűjti, amelyek körülötte tékozva szétszóródnak.

Kint zörög, nyöszörög a szél – tegye csak – bent a szobában az ízikkel megrakott kemence meleg barátságában most senki

sem törődik ökelme fenyegetőző sóhajtásaival. Bebocsájtást meg főleg nem nyer. Már együtt a társaság.

Az egybegyűltek közül nem hiányozhat Janó bácsi sem. Aki nagyon öreg, még Zsófi nagyapjától is öregebb, pedig Zsófi nagyapja is réges-rég, még ezernyolcszáznyolcvanhatban született.

A vaj lelkű, nagy szívű Janó bácsi, aki a hajlott háta alatt sok-sok mesét, a feledéstől megmentett történetet cipel. Keze már lassan jár, a tengeriszemek is alig-alig peregnek az elé rakott szakajtókosárba, ám ízes történeteivel – hiába hallották már a jelenlévők – elkápráztat mindenkit.

Természetesen Zsófit is...

Aki már szinte érzi, látja a kikíváncozó történet árnyékát... De meg kell még várnia, míg Janó bácsi előbb kiveszi, majd visszateszi szájába a szortyogó, fortyogó pipáját, kétfelé sodorintja az amúgy is rendben lévő, hófehérbe öltözött bajuszát, és valóban elkezd:

– A Móka... A vót csak a jó! Híj, de sokat játszódtunk ott! Ott fenn a Bodónál, ott, ahun máma a Honvíd meg a többi – a fene se tudja az újabban kipingált kacifántos nevüket – ucca sorjázik. Akkor annak a rísznek a vót a neve, hogy Móka. Nagy, nagy bozótos, káka, nád, gyíkinny meg az Isten tuggya még milyen gazzal benőtt rísz vót a. Annak a közepín vót egy tó. Olyan nagyobacska tó vót a...

– A még a nagy tűz előtt vót, minek elütte leígett az egisz Bodó – kotyogott közbe Boris néni – ótán mán nem vót tó. De azír a nádas, bozót, gizgaz sokáig megvót. Emlíkszek, mink is jártunk oda. Káka, gyíkinny, mekvót a sokáig. Ott szettik a cigányok a szatyornak való gyíkinnyt.

– No, elég a hozzá – vette át ismét a szót Janó bácsi –, hogy de sok fattyú elkerülte ott az oskolát! A Picula mellett is vót gyalogbejáró. A is a Mókára vitt. Vót ott asztán mindenféle-fajta gyerek. A bakót lekanyarítottuk a nyakunkbúl, ledobtuk eccsomóba. Vót ott bürök, paréi, annyi vót ott a gaz, mek oly nagyra nütte ki magát, hogy ki se nemigen láccottung belüle. Osztán kezdődött a Mókán a móka. Úgy elbúttunk, hoccsak akko tuttuk mekfognyi egymást, ha magunk is akartuk. Mekíhesztüng? Elű a bakót! Válogatta ki-ki a magájét. Görhemálé, tengeris kenyír, mikó mi vót. Estefeli osztán megin elűkerűtt a bakó. Ki-ki panyókára a vállára hajította, kilestük, hazaeresztettük-e mán a többi

fijút az oskolából, osztán mink is hazaszállingóztunk, mintha mink is oskolából jöttünk vóna.

Hej, hej, de rígen vót a mán, feltűtöttik mán a helyít ríg. Kár vót a!

– Meg az is, hogy mellí jártak kentek az iskolának – szólalt meg Kalári néni, aki már a századforduló után született pár évvel, és olyan terebélyes asszonyság, hogyha ül, két széken ül egyszerre, vagy a kanapén, mint most is, ahol egyedül is bőven elfér. – Hászén pedig nem vót könnyű a gatyásparasztnek vacokrúl iskoláztatni! Tuggya aszt kend is, – oszt raggatt vóna kentekre, híres legínyekre valami a jó szókbúl is, nem úgy, mint ott a Mókán. Ott csak a kosz raggatt meg a bogáncs!

– Nem írted te eszt mán Kalári! Körmönfont az oskola a maga betűvetésivel. Ezeddiglen a parasztnak, cselídnek, napszámosnak, mindenféle fajta szóganípnek elíg vót, ha a csillagokból meg az időjárásból tudott olvasni. Oszt a vót a linyeg, hogy a jószágot megtutta számúl, mer azok igen gyakorisággal elbitangoltak. – Legyintett az öreg Bálint bácsi, védelmébe véve Janó komáját, aki kajla szárú pipáját tömögette éppen a sallangos kostökczacskóból kapadohányyal, s jóváhagyóan hümmögött a szöszmötölös művelet közben. Amikor elkészült a pipája, még kezében megforgatta párszor, jobbról-balról alaposan szemügyre vette, ez nála azt jelentette: gondolkodik.

Meg is szólalt hamarosan:

– A Gebei Mihály, az öreg komám, a mán igen... A szípen tutta cifrázni a beszídit. Híj, de sok törtínetet tudott a! Oszt terjesztette is. Úgy ám! Hogy milyen jól tette! Én is tudok túle egyet-mást. Ott vót pildának a Szíp lyány halma. A is ippet a Bodón vót.

– Akkor, mikor még Bodó nem Bodó vót. – szólt bele Boris néni nevetve. Apró, ravasz szemei mutatták, hogy szinte már játékosan kötekedik az öreggel.

– Vót, vagy nem vót, mindegy a mán Boris, de a törtínet a igaz vót! Meg az is, hogy még a ezerhítszázás ívekbe a falunak hítt pusztája vót. Úgy bia! A hítnék a egyike vót a Kis Asszony pusztá. Azon emelkedett egy nagy halom, e vót a Szíp lyány halma. A másik halom a Biczó halom, – mer kettű vót nagy, oszt még sok kicsi. A Biczó halom itt van a központba, pince van alatta. A még mindig megvan, de rígen a is nagyobb vót, meg

hosszabb is, az ódalába veremk vótak ásva. Nagyon rígen azon vót az uradalmi csapszik. Még a pincébe is kocsma vót egy időbe. Úgy ám!

Na elíg a hozzá, hogy ottan a Kis Asszony pusztán, még a kálvinista idő előtt vót egy kápolna. Abba a időbe odaeshetett a mái hatodik uccán a Olá Józsi-file udvarra. Na osztán – hogy úgy monggyam – még a rígebbi ánti világba legelő vót körülötte. A halom alá jártak a bodóji fijatalok jáccódni. Vasárnaponkint mán a dílutáni időbe gyűltek, oszt amikor mán kezdett jókedvük kerekedni futták a dudát, oszt táncótak, ösmerkedtek, szertót választottak, hancuroztak, kötekettek.

Eccer egy nagy verekedís vót egy szíp lány mijatt a mulacsságba. Hászén vót a többször is, igen nagy gyakorisággal előkerültek a fínyesre subickolt csizmaszárbúl a haragos ílű kisék, mer hát igen vírmesek vótak abba az időbe is a legínyek, de ilyen vízre menő még sose. Úgy meglöttyent a kakaskodó legínyekbe az indulat, hogy hogy nem, de meg is öltik a lányt. Hogy véletlen vót-e vagy kízakarva, aszt mán nem tuggya meg senkise.

Ezóta hitta a níp úgy, hogy Szíp lány halma. Verset is kötöttek rúla, valahogy ilyen formátumba:

„Ne menny a szíplyány halmára,
A víkságnak naty az ára.
Jányok, jányok vigyázzatok,
Mer elmeccik a nyakatok!”

Gebei Mihálytól hallották többen eszt a verset. Jó van a, legalább megmaratt, ránk maratt. De, hogy az a szíp lány ki vót, aszt senki nem tuggya mán. Kár a, kár, de bizton szíp lány lehetett, ha mán ilyen csúnyán összeakaszottak írte. Az a szóbeszíd is járta, hogy egy legíny a meghótt lány után vesztette az eszit...

Meglehet, hogy úgy vót. Messzi van mán az a vót...

A történet után hallgatásba burkolózott a csönd, a gondolkodás, átgondolás csöndje. Csak a pergő tengeriszemek halk potyogásai neszezték, amikor megtértek a kosarakba. Időnként belehasított az álló levegőbe egy-egy eldobott, lemorzsolt csutka, amelyek egy csomóba verődve, foghíjas, lekopaszított, hússzínű testükkel mint aggastyánok sorvadásos ínyei néztek vissza a szorgoskodó társaságra.

Az apró ablaküvegen túl mozdulatlanul lapul a sötét. Ezen a vidéken, főleg ilyen késői hónapokban korán rátelepszik a házakra. Zsófi a sut előtt a padkán a lehullajtott, lemorzsolts maradványokból házat épít a csutkababáinak. Nagy óvatossággal, lehetőfinom mozdulatokkal, hogy össze ne dőljön, ellenkező irányba egymásra rakosgatja. Ügyes kezei nyomán percekben belül mutatós csutkaház kerekedik a kemence mellett a padkasarokban. Még nem álmos. Türelmesen várja, hogy mi lesz a következő történet, amely kibújik Janó bácsi mindig tele puttonyából. Addig játszik és gondolatban sorra veszi, hogy a tengeri milyen nagyon hasznos adománya Istennek.

Zsenge korában csövestől megfőzve a világon a létező legjobb csemege. Belőle készül a szegény ember kenyere, a málékényér. A puliszka: édesen, sósan. Csutkája, szára jó tűzrevalónak, sőt, még a gyökere, a töve is meleget ad. Szárából jól lakik a tehén, és belőle kel életre a kedves csutkababa, a szegény gyerekek bábja, ami lehet aranylő szőke vagy bársonyosan barna, attól függően, hogy milyen színű a tengericső csuhájára boruló haja. A csuhéjból pedig varázsló kezek szakajtókosarakat, szatyrokat, lábtörlőket formáznak.

Lám, semmi nem vész kárba.

A telő idő sem...

Zsófi nagyapja megelégedve az álmosító csönd hallgatását – mert kár lenne parlagon hagyni a megkezdett kedvet – újabb történet csíráképes magját vetette el a múltnak:

– Emlíkszik-e arra a történetre kend, Janó komám, amikor a gőzös ördög kípibe jött be a kössígre? Apám akkor vót olyan formájú kislegényke, hogy mán futni tudott, de még igen gyakorissággal felbukott a saját lábába. Ott vót ű is, az anyja kezít szorongatta, amiglen tutta. De hogy is vót a? Emlíkszik?

– Mán hogyne! – kapott a szón Janó bácsi gyors mozdulattal megpödörve a bajuszát – mán hogyne, a lehetett csak a muri!

– Az úgy vót – jól monggya kend, Ferenc komám, valamikor apánk gyereksége idejibe – ezernyócszázötvenhatban a tıl kezdődött mán, amikor a kössígi bíró, aki tisztessíges szűcsmeszter vót, amúgy meg tótfajta, kidoboltatta, hogy az első gűzmasina melyik, melyen nap ír a falu alá. Aki akarja, megnízheti közelebbre is. Ha kíváncsiság furdalja az ódalát, hogy milyen is hát az a gűzös, azon a napon írjen oda a falu alá. Aszt ott megállícsák, hogy a níp lássa ílűbe.

Sínek még csak szigetkút tájáig vótak, tovább nem tudott vóna szaladni, úgyhogy a níp ment a helyibe. Mikorára a masina megérkezett, annyi vót ottan a níp, odavonult a falubúl apraja-naggya. Kíváncsi vót ott mindenki. Hát hogyne, mit se láttak azok annak elűtte! Még a sínek melletti kubikgödrök szíle is tele vót emberrel, asszonnyal, fattyakkal. Ünneplűsen cicomázva vót ott a jó níp. Akinek vót, mind magukra vették a hosszú, fehér szűrűket.

Oszt soknak vót! A legínyeknek azír, mer majd házasodnak, az embereknek azír, mer mán házasottak. Mer rígen nem úgy vót a, mint máma! Szűr níkűl nem házasodhatott, de még lányho se járhatott, ha komoly vót a szándíka! Mer a úgy vót, hogy a legíny, ha a lányéknál tőtötte az estít, oszt miko mán elment, ott hatta a szűrít. Másnapra megtutta a választ. Ha a szűrít nem látta kívűl a házon, akkor gondulkodhatott a házasodásról, ha pediglen kívűl taláta, mán semmi keresnivalója nem vót ott továbbra. Akinek szűre nem vót, annak lány se nagyon jutott. Hiába, na. Meg kellett aszt venni. Pedig derága vót ám a leg-ócsóbb szűr is! Sok napszámot felemíszített az ára!

Elíg a hozzá, hogy olyan vót a környík, olyan fehér a sok szűrtűl, mintha mán hó lett vóna. Eccer osztán megláta mán a níp a nagy füstöt Karcag felűl...

Osztán csak úgy megkírdem, tuggyák-e kentek, hogy hítták Karcagot annak előtte?

– Aszt csak nem montták néki, hogy gyer ide! – nevetett fel saját bölcsességén Boris néni – No, ha nem úgy, monggya kend, hogy?

– Kardszag. – próbálta érthetően hangsúlyozni Janó bácsi.

– Oszt mifíle írtelme van annak? Hát, hiszen nincsen a kardnak szaga! – húzta összebb szemeit még apróbbra Boris néni.

– Hászen – igazított pipáján Janó bácsi – én se tudom asztat, de más se, de úgy hítták, nem máskípp. Még aznapon is, miko a vaspályát kijelölték. Hászen aszt se okoskották még ki, hogy a Ladány hunnít jött. Tán a mocsárbúl, a vizes szóbúl, vagy más valami pocsolyábúl, vagy az is lehet, hogy a besenyők hatták itt, a jó fene se tuggya. Az eleje, a Püspök a tiszta, mer az a nagyváradi püspöksígtűl ered, mer hát na, hogy is monggyam csak, hogy ne sírcsem meg ott a magosban szíkelűket... – krákogott Janó bácsi sokat sejtetően, s folytatta:

– Űk is vótak itt szegíny fejünkre az urak...

– Jó van a mán, na. Elmúlt, mindegy a mán, hogy mint vót. Itt van, oszt níkünk jutott... – mondta az öreg, a végét már egyre halványabban, mert köhögés görcsölte a torkát. Mikor az összes félreszívott kapadohányt felköhögte, folytatta:

– No, elég a hozzá, hogy dübörgött a masina, okátta a füstöt, oszt gyütt, gyütt közelíbb a nípekhe. Gúvadva bámúták, a meg csak gyütt magátúl. Nem húszta aszt se lú, se ökör, de még háta mögül se lúkte aszt senki. Mire fütyült, oszt megállt, a sok bámíszkodó bion egyre-másra szíthúzódot a tótístúl! A hosszú szűrűkbe bútt a bátorságuk, még az embereknek is! Hát hogyne, nem láttak azok még barmokon kívül semmit se nagyon. Hun láttak vóna?

Csak akkor mertek közelíbb menni, miko a masinyista leszállott, oszt integetett. Nímet vót a masinyista, de szót írtett a nípekkel. Választott egy bátor legínyt, oszt kannával az indóház túl vizet hozatott. Az hozott is vagy tízzel, oszt a masína aszt mind elnyelte, meg se kottyant néki. Elnyelte a még aszt a rengeteg szenet is, amit a masinyista beléje hányt. A nípek osztán láttak csudát! Tűzet a masina gyomrába! Meghátrált a níp megint csak, de vót egykít bátor amék kivürül még meg is tapogatta. Osztán a suttyó legínykík meg olybá bátorkottak, hogy még a rakományra is felfelmásztak. Sín vót a rakomány a folytatásnak az indóház felí.

A masinyista közbe meg mán mutogatott: – hogy e, meg a, meg ama... Fókínt a bírót írdelkte vóna nagyon a dolog, de hát csak nem írtette meg a csudát, – hogy megy a magátúl? Hászen szűcs vót a... csak tovább csudálkozott:

– Se lú, se bivaly, se ökör... oszt megyen...

– Mer az ördög húzza! A van benne! A hát! Hát, hogy? – nem láttya főbíró uрам aszt a nagy tűzet benne? Az ördög íl a tűzzel! Más ki bírná elhúzni azt a fene sok vasat... hö? – Kiábált fogatlan, behorpatt szájával egy inneplő keszkenőbe bugyolált satrafa.

Oszt ótán mán hiába valóan mutogatta a masinyista kízzel-lábbal, hogy az hogyan vóna. Mutogatott a gűzös kít ódalára, hogy abba vóna, ami hajcsa: az erő, de a bíró mán még annyira se írtette, meg senki se, mint annak elútte. Valaki a bámíszkodók közül elkijábálta magát, hogy:

– Abba van az ördög! – Erre osztán a fílűsök visszahúzózkotak még jobban a gödrök ódalába, de vóttak, akik a saját gondolattyukba estek:

– Hogy hát, ha tizenkét bivalynál erősebb az erő, akkor hogy fér meg olyan kicsi helyen? Meg szeretnék látni.

A masinista osztán mán nem mutogatott, hanem mondta, hogy nem nyitotta ki, mer elszalad, osztán, ha elszabadul, mán nem lehet megfogni, oszt visszadugni, oszt akkor ű víle mi lesz, hogy megyen vissza?

Hú! – kiábálták mán a nípek. – Ki ne eressze! – oszt fél lábuk mán szállt vóna!

A következőkbe, hogy a masinista megmutassa az erő gonosságát, kisípoltotta a gűzt a masina tüdejéből...

Na, erre osztán a níp megfutott ám! – Jaj, az ördög! Gyün az ördög! – kiábálták. Egy ember kít fél szalatt vóna, ha tudott vóna! De nem tudott ám! Mer olyan sűrűn vótak, hogy nem vót hely, huvá. Kiábáltak, vót aki mán az ördögöt is látta... Féltek ám! Úgy megvadították egymást, hogy jobban se kellett! Szakattak a szíp, inneplű szűrök, ragatt az ajjuk a sárba, egymás sarkára hágtak, rángatták lefelé egymást a lábukról. Vót nagy hengergőzis, rikóztak hegyin-hátán segiccsigír! Aki meg jó elül futott, a meg vitte a hírt szerte:

– Itt az ördög! Gyün az ördög! Menekűjjenek! Mán bírkóznak víle, de nem tuggyák lefogyni!

Vót ám ijeccsig! Vót, akit szűrre fektetve vittek haza. Oszt aszt is beszílték, vót menyecske, aki a tőtís ódalába ijeccsigibe meg is szült! Hogy igaz vót-e ez, aszt én nem tudom, nem maradt fenn a menyecske neve.

Elig a hozzá, hogy miko mán jól letaposták egymást, oszt ördög mégse vót, eszűkhö tírtak, oszt szígyelték magukat becsülettel, hogy annyira össze- meg szítpocsíkták egymást. Mindenki a másikat okolta azír, hogy felbuktatta, sarkába taposott. Hány meg hány szakatt gúnya csúfította a gazdáját... vót aki viresre sebzűdött.

De nem csak a gűzöst szítták, hanem még aszt is, aki kitanálta!

– Hát kend osztán tud mesílni! Hallottam mán én is mástúl, de ilyen szípen még senkitül se! Mosmán osztán gyúccson kend, me elalutt a pipája. Meg osztán el is rakhattyuk mán magunkat is hónapra. Mingyá kukoríkol a kokas, oszt ítetni kell a jószágo- kat. Ahun ni! A kislyány is mán igencsak gunnyaszkodik, de úgy látom, Eszter, hogy nem alszik el a nagyannya níkül – mondta egy szuszra, már indulásra készen Boris néni.

Eszter a Zsófi nagymamája, és Zsófi valóban nem szívesen alszik el nélküle. Főleg nem, amikor ilyen történetek bújnak elő a múlt hóna alól és a drága, öreg Janó bácsi mesélő kedvéből...

De...

Amíg a gőzös „ördög kípíbe” bezötykölődött a községbe, keserves pár év telt el.

A vaspálya építését közvetlen az ezernyolcszáznegyvennyolcas szabadságharc leverése után hagyta jóvá az osztrák kormány, ám az előkészítő munkák ezernyolcszázötvenegyben kezdődtek meg. A földmunkákhoz azonban csak ezernyolcszázötvenkettő szeptemberében fogtak. Ekkor emberfeletti munka vette kezdetét. Nem kis vállalkozásnak bizonyult megszélídíteni az évezredes mocsárvilágot.

Azt a világot, ahol még nem rég, az elmúlt századok során vízi világ uralkodott. Az ott élők csónakokkal közlekedtek, hajóval, ahogy sárréti nyelven hívták. Nagy találmány volt ez a hajó, mert több fontos funkciónak felelt meg. Mint fő közlekedési eszköz a vizen úszott, és mivel fából fűrészelt kerekkel is el volt látva – úgy is hívták: kerek hajó –, szárazra, azaz földhára érkezve lovat fogtak elé, így görgött a száraz, poros utakon, és csúszott, ha sár került a kerekei alá.

Még a nem is olyan régi időkben Karcagot leghamarább csónakkal érhatték el. A faluban a sorompónál, – ami még a nagy kolerajárvány idejéből maradt – a mai Hunyadi utcánál szálltak be, és Karcagon az utolsó háznál szálltak ki.

Az egy-egy, vízből kiemelkedett föld hátára: szigetre, mint a fecskék, sárból, sárhoz ragasztott kunyhóikban élő emberek jól ismerték ezt a vad, mocsaras, lápos, nádat, gyékényt, vízimadarakat, halak több fajtáját is termő vidéket. Ez adott otthont, élelmet, búvóhelyet, biztonságot. A legvadabb időkben is megélt itt a nép. A környék adottságainak köszönhetően sohasem tudta igazán iga alá hajtani az ellenség, csak mindig kerülgette. A szigetek lakói és az ellenség elől máshonnan oda menekült emberek éles kaszákkal „hányták” meg a lápot, s aki nem ismerte a járást a kaszák között, könnyörtelenül elveszett. Elnyelte a láp, vagy éles kasza végzett vele. A törökök sem merészkedtek a kiemelkedő szigetekcskéig. S hiába voltak minden hájjal meg-

kentek előcsalógató trükkjeik is hatástalannak bizonyultak. Pedig igen-igen igyekeztek, ám előbb vagy utóbb, de feladták, ők sem kíváncsiak vendégségbe az öreg ördöghöz, Nemeréhez a lát feneketlen dágványába.

Nem is nézte jó szemmel a nép a mocsár lecsapolását, a környező folyók szabályozását. A maguk egyszerű módján – a folyót betömték ganéval, kenderrel, a nappal felépített gátakat éjszaka átvágták – akadályozták az ilyen irányú munkálatokat. Biztonságukat, megélhetésüket érezték veszélyben forogni. Annak ellenére is szerették, ragaszkodtak megszokott környezetükhöz, hogy tisztában voltak azzal az állandóan fenyegető veszéllyel, ha a sok kisebb, nagyobb környező folyó, ér, patak kiönt, egybefolyik a táj. A Sárret és környéke ilyenkor szinte egy varázsütésre olyanná tudott változni, mint a mesebeli Óperenciás-tenger.

Nos, ennek a mesebeli Óperenciás-tengernek először a fenekét kellett megkeresni ahhoz, hogy minden, a környékben létező emberi és állati erőt igénybe véve feltölthessék.

A terv szerint a vasúti pálya olyan helyeken vezetett keresztül, mint Nagykunlapos, amely ősi idők óta víz alatt állt. Sekélyebb részein hatalmas kiterjedésű nádas burjánzott, ősrégi gyökereikkel kapaszkodva a megmaradt mocsárba. Igen, igen nehéz, kezelhetetlen terepnek bizonyult, sőt ránézésre lehetetlennek tűnt a vállalkozás.

A vármegye valamennyi falujából közmunkára kötelezte a lakosokat az igavonó állataikkal, szekerekkel, kerekas hajójukkal együtt, már akiknek volt. Akiknek nem, azokat pusztakezi munkára vagy kubikra osztotta. A hazaiak mellett még külhonból toborzott vasúti kiségitő munkások is dolgoztak.

A puszta emberi erő szállt szembe a lehetetlennel a hódításért, a természet leigázásáért... Egy csoport csónakokban ülve vágta, tarolta a nádat. Egy másik csoport, hol derékig, hol nyakig állt a vízben, (összel) és csákánnyal, kapával, pusztán az Isten adta erejével irtotta a mélyben a kotut, (híg sár, pocsolya) le egészen az eleven földig. A levágott nádat a víz alatt a pálya irányába jó vastagon leteregették az elevenig lenyesett földre. A harmadik csoport a partosabb részeken dolgozott, kubikolt és a kitermelt földet a munkálatokig szekerezte a kerékagyig érő sárban. Onnan csónakokkal szállították a hely színére. Amint a

nádat leteregtették a víz alatt, a csónakból nyomban földet borítottak rá. Embert próbáló, igen szaporátlan munka volt. Temérdek földet elnyelt a mocsár.

De nemcsak földet, embereket is. A korabeli időkből származó Holtak Anyakönyvében gyakori bejegyzésként szerepelt: „vízbe holt”. Ebben a könyvben nemcsak a környékbeli, hanem az idegen országokból jött munkások neve is olvasható. Egy bejegyzés szerint egy munkásoknak épített deszkaépület leégett, és benne lelte halálát egy huszonnyolc éves cseh állampolgárságú asszony „terhes állapotban lévén” és két kislánya. Néhány nap elteltével a súlyosan összeégett férj és még három munkás lett a tűz, illetve a „munka” áldozata. És a felsorolást még lehetne folytatni...

Ilyen kegyetlen áron készült, nyúlt lassan a töltés a nagy vízben.

Ahol a víz – hiába hordták szekérszámra – elnyelte a rengeteg földet, oda fahidakat ácsoltak. (A falu és Karcag között tizenegy hidat kellett építeni.) Hogy a töltés két oldalát a víz rombolásától megvédjék, rőzséket és fakarókat hoztak a Tiszától, ezeket a töltés mentén verték le.

Ezernyolcszázötvenöt tavaszán már majdnem elkészült a töltés, amikor a Tiszacsegénél átszakította a gátat. A víz először elterült a Hortobágyon, majd a Hortobágy-folyó Nádudvarnál elhagyta a medrét, szétterült, mind ráömlött a ladányi határra. Ismét olyan lett a környék, mint a mesebeli Óperenciás-tenger, melyből csak szigetekként emelkedett ki a falu belterülete és a hátsabb földek. A hirtelen jött ár elpusztított mindent. Iszappal terítette be a szántóföldeket, kipusztítva a vetést is.

A már keservesen, éppen hogy elkészült vasúti töltést sok helyen átszakította Nagykunlapon – pedig itt folyt a legembertelebb munka – nagyrészt elmosta.

Alig apadt a víz, de folytatni kellett a munkát. A helyreállításhoz még több közmunkára kötelezték a kimerült, elcsigázott embereket. Tovább küzdött egymással az ember és a Természet.

Hatalmas akarattal, kemény kényszerítéssel, gyakran kegyetlen fenyegetésekkel, halálos áldozatokkal, az ember kiálthatta ki magát győztesnek... Ezernyolcszázötvenöt végére a földmunkák elkészültek.

Egy évvel később pedig befuthatott a gőzös a községbe.

Emlékezetesen: „Ördög kípíbe”...

Tél volt, süvöltő szél fújt...

A behavazott kis öreg ház ebben a zimankóban úgy állt ott az utcáson egyedül, a zord idő fogai között senyvedve, mint egy ódon, elfeledett mesebeli házikó. Mintha a kis öreg ház körül semmi sem lenne. Sem utca, sem kert, sem udvar, csak szikrázó hótenger, mely a sarkvidékről ide látogatott metsző szélben hömpölyög.

A kis vályogház szobájában barátságosan lágy, simogató a meleg. Fűti a kemence. Kívül, a vakoskodón hunyorgó ablakon és a sárfalakon túl fázósan kuporog az árnyakat ringató feketeszemű este.

Mikulás estéje...

(Újkori társadalmi nevén, ahogy Rákosi pajtás rangjához illően át keresztelte: Fagyapó estéje.)

Zsófi édesanyja még nincs otthon. Már nagyon várják. Bármelyik percben megjöhet. Siet, mindig siet haza, mert tudja, hogy várják. Már jön is! – figyelt fel Zsófi a házuk felé közeledő lépések tompa súrlódására. Am, ahogy a lépések még közelebb értek...

Nem az édesanyja puha lépései süppedtek a hóba... Ezek férfilépések. Erőtéljes, összetéveszthetetlen, dühös lépések. Acélos keménységgel csattannak a megfagyott havon. Zsófi kezében megállt az olló... Döngve jön a lépés, jön egyre közelebb, és nem fordul el a sarkon... Ez csizma, csizma tapos a havon. – lettek figyelmesek a kinti zajra Zsófi testvérei is. – A didergő sárfalon keresztül is jól hallható. A gyerekek némán, lélegzet-visszafojtva várták, hogy a csizma nehéz neszei elhaladjanak.

Vége!

A hó csikorgása elhallgatott. Csak a szél egyre erősödő sóhajtasait lehetett hallani a falakon túlról. A gyerekek megkönnyebbültén biztatták egymást: valaki elment a házuk előtt, mert erre vitt az útja. Nem kell mindjárt megijedni. Ám Zsófi, mielőtt folytatta volna papírbabájának a kivágását, ösztönösen az ablakra nézett. Lyukakat keresett a megkopott sötétítő papíron. Mert, ha van lyuk, akkor könnyűszerrel beláthat bárki. És...

Egy árnyék imbolygott a kifakult kékpapíron.

Zsófi tagjaiban bénára rémült a kétségbeesés és a félelem. Szavak nélkül, remegő kezében az ollóval mutogatott hol a test-

vérei, hol a beárnyékolt ablak felé. A fiútestvére, aki már kilenc éves múlt éppen egy hónapja – ő volt a férfi a családban – csak legyintett: árnyék, valaminek az árnyéka, és a tőle megszokott nyugalommal rakosgatta, osztályozta a nyári emlékeit, a „földbe vájt lyukon” nyert színes gombjait az asztalon tovább.

De Zsófi és nővére érezte, az az imbolygó árnyék nem valamié, hanem valakié. A gyanakvó leányszemek ijedten kutatták továbbra is az alacsony ablakot, és riadtan tapasztalták, mintha az árnyék lehajolna, leskelődne, mintha lyukakat keresne ő is az ócska papíron. Hosszú pillanatokra mozdulatlanságra kényszerítette őket a félelem. Mintha nem is ők, hanem csak a nagyra nőtt, ijedt gyerekszemek figyelték volna kitartóan a sötét árnyék imbolygását...

Az árnyék az ablaknál hirtelen megfordult, eltűnt, a csizma elindult, majd a hátsó fal mögött toporgott, taposott az utcán. Várt egy ideig, mintha valaki elől megbújt volna, majd újra elindult. Félelmetesen csikorgott, sikongott a fagyos havon... Element... és visszafordult... Már Zsófi erős és bátor bátyja sem hitte, hogy árnyék...

Az aprócska szobában csend lett, borzasztóan nagy csend, még a gyerekek lélegzetvétele is némán, bátortalanul pihegett a megszorult félelemben. A falakon túl, a dermedt téli estében a csizma tovább csikorgott, döngött, sikongott oda-vissza, oda-vissza...

Minden belopakodó nesz hideggé, idegenné és félelmetessé alacsonyodott, mire érzéküket érintette. Még a szél megszokott sóhajtozásai is.

Zsófinak – aki hat éves múlt, már iskolás – akinek korán szokni kellett a hosszú, sötét, beláthatatlan utcákat, az idegen szembejövőket, most itt bezárva, kiszolgáltatva, szíve félelmet kalapál. Olyan gyors ütemben veri, hogy már szédül bele. Érzi, lábai sem bírják, meginognak, le kell ülnie. Már sokszor kellett félnie, de...

Most nagyon fél. Most igazán...

Egyik pillanatban valami biztató, egy csepp kis melegség futott át megfagyott érzésein: csak édesanyja jönne már... talán már jön is! Ám a következő pillanatban kétségbe esve sikoltott fel benne a gondolat: inkább ne! Ne most jöjjön, addig ne, amíg ez a rossz szándékú valaki itt van..., mert akkor édesanyját fogja bántani. Ne, inkább mégse!

A macska nyávogása szakította félbe a kapaszkodó után nyúló gondolatait. A nővére olyan halkán ment ki érte a konyhába,

és hozta be, hogy észre sem vette. Ekkor a csizma taposása már az udvar felől hallatszott. Csikorgott, fagyosan csoszogott, majd megállt az udvarra néző ablak előtt. Most ott imbolygott az árnyék, miközben fájdalmasan nyöszörgött a lába alatt a hó, majd hirtelen nagy keze nőtt, és a nagy kéz verni kezdte az ablakot:

– Tudom, hogy bent vagytok, tudom, hogy egyedül vagytok – szólt az árnyékból kifolyó hideg, szándékosan mélyre süllyesztett hang, és a nagy kéz úgy dübörgött az ablakon, hogy megrázkódtak a parányi ablakszemek. Kegyetlenül verte. Már nemcsak az apró üvegnégyzetek rázkódtak, hanem remegett a keretre rajzszögekkel rátűzött sötétítőpapír is...

Csak le ne essen a papír, csak be ne törjön az ablak... gondolta Zsófi reszketve, amikor... a dörömbölés abbamaradt. Lassú, vontatott lépések hallatszottak, amik megindultak az utcai kapu felé... Elment. Elment?

Két lépés közt hosszúra nyúlt a megriadt csend...

A fagyott hó súrlódásának a durva nesze már az utca felől szivárgott be. Olyan keservesen csikorgott, nyikorgott a csizma taposásától, mintha fájdalmában sírva jajgatna. Percek, talán csak pillanatok teltek el, a csizma megállt az egyik utcai ablaknál, és az árnyék hosszúra nőtt keze most azt kezdte el döngetni, és közben fojtott hangon üzent: ha nem engedik be, akkor betöri az ajtót...

Még a gyerekeknek sem volt nehéz kitalálni, mi lehetett a szándéka...

Zsófi és testvérei a kemence bugyros védelmébe menekültek. Mint riadt kis jószágok bújtak egymáshoz a sutban. Csend lett.

Hangosan, csak a három gyermekszív csörömpölt, és a félelem reszketését zakatolta...

Majd ismét a hó, a csizmát nyikorgatta...

A szoba némaságában didergő gyermekeknek úgy tűnt, az örökkévalóságig taposott a csizma a havon, míg eljutott a pitvarajtóig. Már ott dörömbölt az erős férfikéz, miközben a csizma a gyenge, öregségében megrozzant ajtót rugdosta. Úgy hullottak a döngések, úgy dübörögtek, hogy Zsófi úgy érezte, már a biztonságnak hitt kemence védőszárnyai is meginogtak...

Valószínűleg Zsófi nővére is hasonlót érezhetett, érezte, itt most már tenni kell valamit, s mivel ő a legnagyobb – tíz éves –, neki kell tennie, cselekednie testvérei és saját maga védelmében.

Hirtelen elhatározással kiugrott a sutból, nagy mozdulatokkal magára erőltette a cipőjét, kabátját, felkapta a meglepődött macskát, a piszkavasat, s így felfegyverkezve elhatározta, hogy lesz, ami lesz, ő kimegy!

Hogy a macskával mi volt a szándéka, azt Zsófi csak sejtette...

Talán a dörömbölő csizmásnak az arcába dobja, hogy kikaparja a szemét, hogy az meglepődjön, hogy ne láthasson, hogy vesszen el a szemevilága, hogy legyen idejük elszaladni... Már a bátyja is öltözött, elhatározta, ő is megy, csak Zsófi reszketett a sutban, mint egy fészkeben kuporgó riadt kismadár. Kimenni is félt, maradni sem volt bátorsága.

– Gyere már! – suttogta remegőre szűkült ajkai között a nővére. – Kint legalább el tudunk szaladni, de ha ránk töri az ajtót, még menekülni sem tudunk! – És egy határozott mozdulattal kihúzta a minden porcikájában remegő Zsófit a kemence árnyékából, ráparancsolt, hogy siessen, öltözzön, mert késő lesz...

Nem kínálkozott más lehetőség.

Egy darabjaiban vonagló perc, és ott állt a három gyermek a szobaajtóban kiürült lélekkel mindenre felkészülve. Libasorban. Zsófi középen, végén a bátyja, elől a nővére, reszkető kezében a macskát és a piszkavasat szorongatva, kitörésre készen...

Csönd.

Semmi zaj. A dörömbölés, az ajtórugdosás megszűnt. A három gyerek mereven, mozdulatlanul várt. Zsófinak a félelem már mindenét kikezdte. A pillanat vergődő szilánkjai hol itt, hol ott szúrtak zsidbadó valójába. Majd – mintha a rettenetes álomból felébredtek volna – kopogtatást hallottak a pitvarajtó felől. Halk, nyugodt kopogtatást és ismerős, kissé fátyolos, szomorú hangot, mely kérte, engedjék be...

Édesanyjuk érkezett haza...

Csak nehezen sikerült az ajtó egyszerű reteszét elhúzni, és a zárban lévő nagyra nőtt, öreg kulcsot elfordítani. A gyerekeknek minden tartalékereje elfogyott...

Csak szűk pár perc telhetett el, talán kettő, talán csak egy a durva dörömbölés és az ismerős kopogtatás között, ám édesanyjuk senkit nem látott, senkivel nem találkozott sem az utcán, sem az udvaron. – Azt mondta...

De Zsófi látta rajta, ő is fél.

Látta hirtelen megtört arcán, ha nem is találkozott senkivel, valószínű sejtí, ki lehetett. Látta, hogy keserű fájdalom rága belül...

Egy gyors mozdulattal beparancsolta őket a pitvarból – ahol eddig szinte szavak nélkül ácsorogtak – a szobába és eltorlaszolta belülről a pitvarajtót. Nem mintha ez segíthetett volna a helyzetükön...

Kimerülten, reszketve bújtak össze a páros ágyon. Hideg szomorúságot leheltek a sokat látott vályogfalak. Árva szomorúságot...

Senki nem feküdt lábtól, – mint máskor – hogy jobban elférjenek...

A másnap megmutatta a lábnyomokat.

Az éjszaka a kemény hideggel megrakott, ezüstösen szikrázó köntösét úgy kirázta a tájra, hogy belefagytak a hóba a hatalmas csizmanyomok. Zsófiék összeszorult torokkal követték, mikor, hol járt. Az ablakok alatt a letaposott hó, a dühös toporgás helye mind-mind kiáltó bizonyíték...

Mégsem történt semmi. Édesanyjuk nem tett feljelentést, nem mondta el senkinek. Gyermekei még mindig remegő félelmét azzal próbálta nyugtatni: valami részeg lehetett hazafelé menet...

Holott tudta ő is, hogy ez nem igaz.

Soha többet nem beszélt erről az estéről.

Biztos oka volt rá.

De Zsófi érzékeny gyermeki lelke megsejtette ki volt, sőt napok múlva már nemcsak sejtette, hanem biztos is volt benne. A lábnyomok igazolták megérzését, miután összehasonlította... És az ablakon imbolygó, félelmetes sötét árnyék is mély nyomot hagyott emlékezetében... a nagysága, a tartása, a formája... Az átélt félelmet, a lélek fojtó remegését nem könnyű elfelejteni.

Főleg gyerekek nem...

Hogy a testvérei megsejtették-e azt, amit ő, azt nem tudja. Nem beszéltek róla. Ő sem.

A belső, érzékeny világukban megrekedt gondolatok általában kibeszéletlenül maradtak, s épp úgy behavazódtak, mint a kinti zord világ.

Ebben a zimankós évben ezt hozta nekik a Mikulás. A Fagyapó...

Zsófinak meséktől átítatott lelke az átélt borzalmakról a kis kecskéket juttatta eszébe: amikor a kecskegidák anyukája elment otthonról és dörömbölt az ordas farkas a bereteszelt ajtón, hogy engedjék be...

Csakhogy az mese. Ez pedig megtörtént.

Házuk mögött a járdát (pallót),

hogy milyen meggondolásból, azt nem tudni – mert hely még bőven volt az utcának –, közvetlen a ház falához építették. A tényt, hogy mi volt előbb, a házuk vagy a járda, már réges rég elmosta az idő, hisz mindkettő olyan öreg, mint az a bizonyos közszájon forgó országút.

Zsófi szerint a házuk – mert szegény olyan öreg, hogy vakablaka is van – aggastyán. Öregebb már nem is lehetne. Már csak kuporog. Csontjai megtörték az évek súlya alatt, elmeszesedtek. Csöndesen üldögél, majszolja az időt, mint a fogatlan vénségek.

Megette már a kenyere javát, és most dologtalanul sütkérezik a néha-néha rá is vetődő napsütésben, nem törődve azzal sem, ha napon-ta többször hátba verik a mögötte elhaladók, a Göre partra igyekvők, vagy az onnan visszafelé sietők. Közömbösen hallgatja a háta mögött elejtett szavakat, a szószátyár beszédet, a trágár veszekedéseket, olykor a mosdatlan szájukból a zsíros, kövér átkok, szitkok fröcsögését.

Nem így Zsófi!

Nem tud közömbös maradni a fal túl felén zajló események iránt. Érzékeny lelkében félelmet és nyugtalanságot keltenek. Valami különös véletlen folytán két, három, olykor több járókelő éppen ott találkozik össze, éppen ott beszél ki és meg az elmúlt napokat és a következőkben várhatókat. Nem egyszer ököltre, késhegyre menő vitákat is folytatnak. Sokszor annyira hevesre sikerülnek ezek a viták, hogy a tehetetlen ház hátsó öreg csontjait is megdöngetik fenevad dühükben.

Ott járnak el a cigányok egyenként vagy csoportosan, szelíden vagy szitkozódva. Cipelik a faluban kikunyerált, összeszedett alamizsnát és veszekszenek rajta. Osztozkodnak. Minél hangosabban, annál eredményesebben.

Hiába. Nincs más hozadékuk. Állandó tőkéjük a koldulás tudománya, ezt gyakorolják is becsülettel. Terebélyes cigányasszonyok, vagy éppen már semmi másra nem használható fonnyadt, kiszáradt, aszott csoroszlyák járnak az utcák szélét, hosszát, darálják a mondókájukat:

– Adjon az Úr a házukra áldást... Adjon az Úr minden jót! Jó asszon agyon mán valamit... Az Isten is megálgya, na... – szabadon jár a szó, s ha többszöri áldásosztás után sem kapnak semmit,

az elkövetkező szűrés szemű pillanatok áldás helyett, rögvest a legcifrább átkokat szórva rontást kívánnak a kiszemelt házra. Ez az, amihez nagyon értenek. – Vérükben van, – mondják az öregek. Átokszórás közben úgy forgatják karbunkulus szemeiket, hogy tanácsosabb adni valamit, mielőtt a rontás ténylegesen rászállna a házra és annak többnyire becsületes, hiszékeny népére.

Meg egyébként is...

A cigányasszonyok nem mennek el könnyen. Addig kunyerálnak, addig mormolnak, ha kell, sajnáltatják magukat, vagy éppen hízelgő, mézesmázos álarcukat felöltve duruzsolják:

– Csókolom a kezit naccsága, mind a kettőt... – míg a batyujukba csak belekerül valami. (Általában a legszegényebb falusi asszonyt is naccságának szólítják meg a hatás kedvéért.) S ez ismétlődik hétről-hétre. Olyan teremtményei ők Istennek, mint a vetési varjak. Hiába hessegetik el őket, csak visszaszállnak...

Összeszedik a szegény ember maradékát. S bizony, számtalan esetben a hulladékát – megdöglött jószágát, aprót és nagyot egyaránt – sem vetik meg. Komoly, halálosan komoly harcot vívnak a létezésük, a fennmaradásuk, az éhségük elverése érdekében. Vállaikon cihelik a reménytelen holnapjaikat és a döglött malacokat. Egyéb kimúlt állatot sem vetnek meg. Így enyhítik a nekik jutott cseppet sem könyörületos sorsot.

A tyúkokat lábuknál összekötve, a nagyobb jószágokat, disznót, borjút a cipekedéstől görnyedt hátukon általvetve igyekeznek. Csöpög az elhullott állatok orrából, szájából a „döglött lé”. A tyúkok csőréből is, mintha náthásak lennének, pedig csak megdöglöttek. Elhullottak ilyen-olyan betegségből, okból kifolyólag. Nem nézik miért, csak egy a lényeg számukra, hogy van.

Zsófi egyaránt szánja a házuk mögött cipekedő embereket is, a megdöglött állatokat is, ám az undort nem tudja legyőzni. Tudja, hogy nagy úr az éhség, mégis... Hogy ki vagy kik tehetnek arról, hogy a cigányok a dögöt is megeszik, azt Zsófi nem tudja, nem is képes még magyarázatot keresni a kérdésre. De...

Őszintén sajnálja őket és őszintén fél is...

Talán éhségüktől, talán vadságuktól, talán csak túl hangosak...

Az öreg ház hátsó vályogfalánál szerényen meghúzódó járdán a dögkúthoz is el lehet jutni. A falu egyetlen dögkútjához, ahová az elhullott állatokat kötelesek dobni szegények, gazdagok. Ám ezt a dögkutat nem lehet olyan mélyre ásni, hogy az

elpusztult barmok alkalmas időben ki ne vándoroljanak belőle. Főleg este, a sötétség segédletével fogyatkozik meg a számuk, s ezzel a megfogyatkozott számmal egyenes arányban nő az öreg ház hátánál elhaladó hangoskodók száma is.

A főtutat elkerülve, a sertéstelep dögtárolójához is ott vezet az út. Igen sokszor egy-egy népes család trappolását is végig kell hallgatni a fal túlsó oldalán. Fut a pereputtyos népség, persze csak a gyávábbja, a bátrabbak futás helyett agyba-főbe verik az őrt, legalábbis félholtra, prédájukat szorongatva menekülnek az őket kergető hivatal elől.

Hidegben, sárban, porban, mikor mi adódik, csattognak a cigányasszonyok félre taposott papucsbai és a gyerekek bizonytalan mezítlábai. Éhesek, ruhátlanok, nagy szemekük úgy világítanak ki az elnyűtt világukból, mint nagyra nőtt szentjánosbogarak a sötétségből...

Látványuktól Zsófinak torkán akad a zsíros kenyér...

A sors is oda ver, ahol a legjobban fáj. Ezt minden valamire való szegény már tapasztalásból tudja. A nyomort nem lehet kiköhögni, az megfojtja az embert. Az élet a szegény házhoz született gyermeket nem babusgatja, vitrinbe sem rakja. A szegény ember gyereke nem értékes csecsebecse, csak ösztönös túlélő...

Az élet zavaros tülekedésében nyomorgó áldozat.

Mégis. A szegénységet igen, de a félelmet nem lehet megszokni. A tövis is védi a rózsát, de az öreg házukat nem védi senki sem... Zsófi lelkében – talán ezért is – állandó vigyázállásban őrködik a félelem. Főleg azóta az este óta. Akkor sem érzi már magát teljes biztonságban, ha édesanyja is otthon van. Csak részlegesben...

Pedig őszintén, gyermeki szíve minden dobbanásával szereti az ódon szülői házat, benne a szű rágta alacsony gerendákat, melyről mint denevérek lógnak a nagyfülű árnyak, s puha levegőjében mesékkal telnek a vágyak...

Mégis...

Zavarja, kiszolgáltatottnak érzi magát, ha a sötét belát az ablakon, vagy lámpagyújtás után hangos alakok tűnnek fel a sötétítőpapíron. S hiába, hogy belenőtt, a nyomor falon kívül dübörgő zaját, az öreg ház oldalbordáinak örökös zaklatását csak szívfájdító rebbenésekkel tudja elviselni...

Napfénytől, eleveniségtől,

mozgástól, hangoktól, pezsgő vibráló gyerekserreg. Magas röptű szónoklatok, bedeszakázott szózatok, a tavaszi szél zsendülő szárnyain egyensúlyozó szavakat, majd a levegőben kóválygó tapsok... S mindeközben a fontos program közben az érdektelenül egymás hátát, fejét néző, unatkozó sorok között megbújva „piros pecsenyét” játszik két lány.

Sokat ígérő meseország...

Itt van, újra itt van április négy... Éljen április négy! Virítanak a kék és vörös nyakkendők a kékítőben fehérre mosott ingeken. Vakít az ünnep, vakít a nap. Öntelten világítanak a kigyúlt homlokokról visszaverődő fények...

Itt van május elseje. Énekszó és tánc köszöntse... Éljen május elseje!

Ekkor is virítanak a kék és vörös nyakkendők a változatlanul kékítőben mosott ingeken, és az újra kigyúlt homlokokról visszaverődő fények ismét öntelten világítanak...

Örömtüzek égnek a fejekben. Minden szép, ennél szebb már nem is lehetne. Fülig ér az elégedett mosoly. Zsófi is elégedett. Már szerencsére belenőtt a nővére levett, kinőtt sötétkék ünneplő szoknyájába, fehér ingjébe, és most kivételesen a cipője is épp jó a lábára, sem nem lötyög, sem nem szorít. Minden a helyén van ahhoz, hogy jó legyen a közérzete. Igazán ünneplősnek érzi magát. Csak...

Nem igazán érti még, mi folyik körülötte. Unja. Unja a sok füle-farka nélküli beszédet, a kötelezőnek tűnő elvtársi dicséretéseket, a sok fölösleges tenyérveregetést, a vég nélkülinek tűnő álldogálást. Haszontalanul telnek el a drága, visszahozhatatlan percek... és őt ez zavarja. Szép, szép az ünneplés, de...

Kevesebb áldogálás is elég volna.

A Nagylányiskola mindig az adott alkalomhoz illő pompába öltözött. Nagy, zajos, szigorú forgatókönyv szerinti felfordulásba. A zöld gallyakkal, színes krepp-papír csodákkal feldíszített udvar, mint egy hatalmas kohó. Minden egyes hangot beleolvast a zavarba, és egyetlen bénító zsongássá válik a lomha, különös narkózis...

Egy-egy ilyen nemessé előlépett piros betűs ünnep alkalmával, a szemközti református templom, – amely a község egyetlen műemlék jellegű épülete – a maga puritán csöndességében megőrzött méltóságával hallgatta a zsvajt, szemlélte a felfordított világ erőltetett menetét, hamis hangzavarát.

Volt közük egymáshoz.

(Ugyanis, a Nagylányiskolát a református egyház alapította ezerkilencszázegyben. A következő évben mint Református Népiskolában, öt tanteremben megkezdődött a tanítás. Az akkori lelkész, Kiss Ferenc sokat tett, sokat kilincselte az iskola fejlődéséért, bővítésének lehetőségeiért. Többek között eljárt a nagyváradi állami gyermekmenhely igazgatóságánál, hogy az egyház százhusz, bármilyen vallású lelencet kész befogadni az iskolába, ha értük évenként és személyenként tizenöt korona iskolai fenntartási díjat fizet az állam, és erre hosszabb időre kötelezettséget is vállal.

Sikerült elérnie, hogy ezerkilencszáztízben százhusz lelencet helyeztek ki a faluba nevelőszülőkhöz. A lelencek beiskolázására a belügyminisztérium biztosította a kialakított évi ezerötszáz korona szubvenciót, és ennek lekötése mellett kapott kölcsönt a Pesti Hazai Első Takarékpénztártól, amelyből két tanteremmel bővílhetett az iskola.

A Nagylányiskola szomszédságában már előzőleg is voltak a református egyház jóvoltából iskolák. Ezerhétszázhetvenhatban épült a „Férfi gyermekek iskolája”, majd később a régi templom tégláiból és egyéb használható anyagaiból a Fiúiskola. Ezekben a nemes célokat szolgáló intézményekben komoly, szigorú rend szerint folyt a fiatalok szellemi és lelki „nevelése”, felkészítése az életre. Sok tehetség bontakozott ki falai között, talán még az ismeretlenség sűrű ködébe veszett költő is akadt közöttük.

Ezernyolcszázban Bojtor András jegyző feljegyezte, hogy az egyik szobaajtón egy verset talált vésett metszéssel:

„Vólt ezer és hétszáz nyolcvankettő mikor ez a ház
Vette falát, fedelét, nyerte utánna telét,
Nagy sűrűséggel sáskák vetekedtek az éggel
Hoztanak olly sereget, kik befogták az eget” (Ref. 6/54)

A Nagylányiskolára is úgy ragadt a név, mint az utcákra, boltokra, kutakra, hogy sok-sok évtizeden keresztül csak lányok tanultak, művelődtek benne. A kor követelményeinek maximálisan megfelelt az iskola, életre „kiképzett” lányok kerültek ki a falai közül. Hiába volt, van, – jelenleg Zója – lesz más a neve, a nép csak Nagylányiskola néven fogja emlegetni...)

Langyos zsongás...

Éljen május elseje...

A dolgozó népet szolgálom...

Az úttörő, ahol tud, segít...

Előre!

Zsófi ekkor még nem volt úttörő, csak gyerek, csak egy kislány. Egy, az iskolába éppen beilleszkedni akaró kíváncsi, gondolkodó kislány, egy fogadóképes ösztönös lény, akit olykor megdicsértek: – sokra fogod vinni, olykor pedig elmarasztaló hangsúllyal szállt el feje felett a kritika: – sokra fogod vinni! Gyekezett...

Bár a magatartásával kezdettől fogva nem voltak gondok, néha-néha azért mégis kapott körmösöket. Az ujjbegyeit, körmeit érintő égő bántalmazás ellenére is el kell ismerni: általában a dicséret is igazságos volt és az elmarasztalás is:

Mert Zsófit csak az érdekelte, ami érdekelte. Ami nem keltette fel az érdeklődését, a füléig is nehezen jutott el, nemhogy a fejében rögzült volna. Időpocsékolásnak tartotta. Speciális szűrővel volt megáldva, amelyen az átfolyó valami vagy fennakadt, vagy nem...

...Mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám... – zengett a kötelező „nóta” a majálison, amelyet botfüle, illetve sántikáló énekhangja ellenére Zsófi is szívesen, sőt egyre emelkedőbb lélekkel fújt a többiekkel egyetemben, miközben az enyhe májusi szélben bontakozó rügyek, levelek friss lehelete áradt szét az ünneplő térben. Már minden kötelező elhangzott, az időt pocsékoló üres locsogásnak is vége, a magukat halálra unt gyerekeknek oszoljjjj!-t parancsoltak. Ki-ki bejárhatta a majális kínálta ösvényeket.

Zsófi egy elkülönült, nagyobb lányok alkotta csoporthoz csapódott, és meghatódott kíváncsisággal hallgatta a vörös nyakkendősök halk énekét: – Mint hosszú coffos, barna lány, faggattam én jó édesanyám, leszek-e boldog, leszek-e szép? S ő

válaszolt könnyedén: – Ahogy lesz, úgy lesz, a jövőt nem sejtetem, a sors ezer rejtelem...

Talán mégsem volt elég halk a dal szárnyalása, mert egy pedagógus elvtársnő meghallotta és a csoportosulást megszüntette. A lányok mint apró, vörösnyakú sárgapihés csibék a héja váratlan megjelenésére riadtan rebbentek szét. Ám a szemük összenéző villanásában volt valami...

Tudták, persze, hogy tudták, hogy tiltott dalt énekelnek...

Zsófi nem tudta. Csak úgy tetszett. Fülébe mászott a szöveg és a dallam. Gondolatban szétszedte a hallottakat, el-elidőzött egy-egy tartalommal megtelt résznél, s a szavak értelmét boncolgatta.

A majálisról hazafelé menet is folyton-folyvást a tiltott sláger motoszka kált a fejében. Mi az, hogy jövő? Mi az, hogy sors... rejtelem... boldogság? Ő boldog és elégedett ma is. Készülhet, sározhat, pancsolhat kedvére. Neki nem hiányzott semmi.

Csak valaki. De az nagyon... Az apukája...

Az ő kis tudatlan világában egyébként nagyjából természetes mederben folytak, fogytak a napok. És ha véletlen nem, hogy élete minden tekintetben kielégítő legyen, a fantáziáját hozta működésbe. Ez az igyekezete általában bevált, hasznosan működött. Határozottan javított a közérzetén.

Akkor is sikeresen alkalmazta, amikor abban a bizonyos elkeseredett jelen pillanatban apukája hiányzott a legjobban. Védekező, védelmező szükségből úgy szerzett magának, ahogy tudott.

Az iskolapadban ülve, éppen a vele szemközt lévő falat két nagyméretű kép díszítette. Az egyiket, a kopasz embert ábrázolót – hiába kellett mindenkinek kötelezően szeretnie – nagyon nem szerette.

Itt-ott hallotta, hogy többen is a nagyobb gyerekek és felnőttek közül, – persze gúnyosan, amit ő még nem volt képes kiszűrni – „apáknak” nevezték. Ebből nem volt nehéz kikövetkeztetnie, hogy valószínű azoknak az „államilag” közös apja, akiknek nincsen apukájuk. Mikor ez a kikövetkeztetés gondolattá formálódott, megmagyarázhatatlan ijedtség fogta el. – Hiszen akkor ez a kopasz ember az ő apukája is! Nem, azt már nem! Nem hagyhatja, hogy az ismeretlenül is nagyon szeretett igazi apukája helyébe ez a...

Na, nem... Minden porcikája tiltakozott az ellenszenves apuka ellen. Sehogyan sem tudott belenyugodni a képzelete szülte új szituációba.

Csak nézte, nézte mindig a másikat, a falon a kopasztól egy karnyújtásnyira lógó, egyszerű keretbe zárt, nemes férfiarcot, a szép, leomló göndör haját, a bársonyosan szemet nyugtató barna tónust, és különösen kezdett lelkére hatni a kép.

Belső, zaklatott lelki igényének engedve elhatározta és a napok teltevel úgy is érezte, hogy a képen látható, bársonyos tónusba foglalt kedves, titokzatos férfi az ő apukája. Ettől a szárnyakat adó, felemelően jó érzéstől indítva határozottan új remény költözött a szívébe. Valahányszor összetalálkozott a tekintetük, melegség karolta át.

Legszívesebben eltüntette volna a falról azt a másik, kopasz, öntelt, somolygó „közös apukát”, de nem tehette. Megőrizte titkát, de úgy járt-kelt az osztályban, mint egy büszke kisasszony, akinek, lám, lám, mégis... Ha felnézett a falra és belekapaszkodott a férfi festett tekintetébe, olyan biztonságos és vigasztaló érzés futott át valóján, mintha minden, amit ráaggatott, amit elképzelt, valóban igaz lett volna.

Mintha a kettőjük közös csöndjéből valami friss életerő áradt volna...

Nehéz lenne rá magyarázatot találni, hogy... De egy dolog biztos, képes volt megmozgatni még a legmélyebbre elrejtett rugókat is. A nap is szebben sütött le rá, pedig a napsütéssel eddig sem volt semmi gondja.

Még a körmösök is elkerülték.

Tőle szokatlan módon teljesített, mert meg akarta mutatni...

Ebben az időszakában nagyon szeretett iskolába járni.

Hogy miért? Nem nehéz kitalálni...

Állandóan esik

A kövér cseppek verik a parányi ablakszemeket. Áztatja az öreg ház amúgy is már agyonviselt vályogfalát. Oldalát, alját egyaránt kikezdi, ahogy monoton egyhangúsággal patakokban folyik, folyik a nádkévék végéről.

A föld odakint szortyog a sok víztől, az egész falu egy nagy sárözön. Egy hatalmas, bocskort merítő pocsolya. Aki teheti, nem mozdul. Ha mégis muszáj, ha halaszthatatlan dolog kényszeríti, nagy óvatossággal a kerítések tövében közlekedik a drótokba vagy a deszkákba kapaszkodva.

Az öreg ház körül a kopasz udvaron is sártenger. Olyan jó ragadós, cipőmarasztaló, fekete sár. A fabódé az udvar végében ácsorog, ahová még a kisebb eső is becsorog, hát még ez a vízözön!

Zsófinak oda kellene kimennie...

Fölöltöznie, ám akkor is elázik. A fabódéig lépéstávolságra lerakott téglákon egyensúlyoznia, ami nem egyszerű mutatvány, mert a síkos masszába besüppedve a téglák félrecsúsznak a lábai alatt. De ha szerencsésen mégis elér odáig, ott a szűk helyen levetközni... És míg a dolgát végzi, hagyni, hogy az esővíz oda csurogjon, ahová akar. Gyors iramban felöltözni, mert a szél kegyetlenül tud süvölteni a deszkák szétálló fogai között. A téglákon visszaegyensúlyozni, a fekete sárban elmerült cipőt a ház előtt az erre a célra odakészített vödörben tisztára mosni... Ráadásul még a szél sem úgy fúj, ahogy szokott, hanem, hegyesen, csípősen.

Na nem, inkább...

Egyébként, ez a vasárnap közönséges vasárnap lenne, de nem az. Nagy oka van rá, hogy ne legyen az, hisz Mihály bácsi is velük van és édesanyjuk is. Szokatlan ez, talán még nem is fordult elő, hisz vasárnap nem kell vigyázni rájuk, sőt mostanában egyáltalán nem, mert már „nagyok”. Zsófi nem tudja mire vélni a váratlan fordulatot. Nem is gondolkodik rajta. Nem firtatja. Boldog. Ennyi bőven elég. Ez az ő napja. Mihály bácsi megígérte, ebéd után mesélni fog. Bármiről, amire Zsófi kíváncsi. Addigra találja ki, hogy miről szeretne hallani.

Zsófi nem lenne Zsófi, ha nem lenne tele a tarsolya ilyen irányú kívánságokkal. Dehogy kell gondolkodnia ilyesmin, hiszen már rég szeretné hallani a Kincses-domb történetét. Az igazit. Hallott már róla ezt-azt, de...

Most itt az alkalom.

Mihály bácsit az ablak alá a kanapéra ülteti, ő maga is mellé ül. Örömtől csillogó szemeiben lelátni a lelkéig, mely a váratlan boldogságtól szinte önálló életre kelve tapsikol. Megfontoltan fészkelődik, így jó. Így hitelesebb a történet, ha közben az eső kopogását is hallja, hisz az álmos, lomha eső is van olyan régi, mint a történetek. És még van valami, ami a hitelességhez közelebb hozza: ezekben a boldogságtól szikrázó, várakozó pillanatokban az esőcseppek ugyanúgy esnek a falujuk határában türelmesen kuporgó jó öreg Kincses-dombra, mint a kanapé mögött az ablakukra.

Zsófi mint egy felnőtt, aki komoly beszélgetésre szánta el magát, körülményesen előadja, hogy:

– De ne csak úgy... és, hogy mindent szeretne végre tudni róla... és hogy csak az igazat, mert Mihály bácsi mindent tud... biztos az igazat is tudja...

Mihály bácsi ellágyult szemmel hallgatta Zsófi őszintén érdeklődő, vágyakozva csurgó szavait, úgy nézett le rá, a valamikor fekete volt kalapja alól, mint egy régi vágású valódi szerető dajka, akinek a rábizott csöppség testi-lelki harmóniája többet jelent a saját életénél. Összegörnyedt, szikár alakja a pillanat varázsában mint mohos sziklából kinyúló időtálló boltív, úgy kötötte össze a múltat a jelennel, ahogy Zsófi feje fölé hajolva mondta:

Csak akkor, ha nem fog félni, ha megígéri, hogy úgy hallgatja a történeteket, mint egy mesét, mert a Kincses-domb igaz története hátborzongató...

Már a régi, eredeti neve is az, – mert két neve van, ez a mostani később ragadt a dombra. A régi, igazi neve: Nyakvágó-halom.

– Az úgy vót – kezdte a történetet Mihály bácsi Zsófi fejét megsimogatva – hogy amikor II. Rákóczi György fejedelmünk, aki akkortájt még gazdája vót ennek a földnek – jó gazdák vótak a Rákócziak! – kegyvesztett lett. Szegínynek ebbe az időbe vót ipp elíg baja, oszt ráadásnak még a török is a nyakába akaszkodott. Mert tudod, a török az olyan betyár níp vót, hogy hijába

nem vót hozzá jussa, mindent el akart foglalni, mindent magának akart, talán még az egész kerek világot is bekebelezte vóna, ha nem állnak az uttyába.

Eccer Szejdi pasa, aki nagyon nagy haramia vezír hírébe állt, császári parancsra, meg asztán neki is kedve kerekedett a dologho...” – Ám nem folytathatta, mert Zsófi édesanyja közbeszólt. Nem engedte folytatni a hátborzongató történetet azzal, hogy majd később, ha nagyobb lesz, lesz még alkalma és ideje megismerni. Nem ilyen kislánynak való még az.

Pedig a „kislánynak” már a Rákóczi család emlegetésére türelmetlenül kezdett el csillogni a szeme. – (Hallatán bársonyos misztikumában jelent meg előtte az iskolai falon lógó kép. Már tudta, kit ábrázol, csak még a Rákóczi család ága-bogával nem volt tisztában.)

Mihály bácsi nem szívesen vette volna a lelkére, hogy ez a csillogás bánatba boruljon. Levette fejről a kopott kalapját, amelyet állandóan mint személyiségének nélkülözhetetlen fontos tartozékát bent is viselt, maga mellé rakta a kanapéra, és gyorsan, mielőtt még több szó esne, a Nyakvágó-halom Kincsesdombbéli életét kezdte mesélni, hisz tudta, hogy Zsófít a kincskeresés is erősen foglalkoztatja:

– Ríges-rígen ílt egy juhász. Több annak mán száz íve is. Keserűnek hitták a juhászt. Szegíny vót az az ember, nagyon szegíny. Nem vót annak semmije se, de vót egy jó kutyája. Egy olyan szimatú juhászkutyája, hogy párját ritkította a környíken. Eccer, ahogy ott legeltet, híjja a kutyáját, hogy terelné mán öszébb a szítsílett nyáját, de a kutya nem jött, hiába hitta. Ment hát, hogy megkeresse, mer sajnálta vóna, ha elpusztul. Mán aszt hitte, hogy valami farkasoknak kiásott verembe eshetett belí.

Mer vótak ám abba a időbe errefelé még farkasok! Olyan megveszekedett ordasok, hogy igencsak megpocsíolták a nyájakat, de níha még a juhászt is, hogy a kisbojtárt mán ne is emlícsem. Rítí farkasok fajtájábúl való vótak, a Farkasszigeten teremtek az őseik. Mer rígen itt a környíken csak víz vót, rítsíg meg szigetek. Hátasfődek. Ilyen hátasfőd vót a falu is, oszt így az emberek az áradás egy kicsikét elkerülte, különben gyakran kiöntötte vóna űket, mint az űrgéket a lyukukbúl.

A sok kisebb hátasfőd közúl az egyik vót a Farkassziget, oszt ott íltek a nagy sziki gazba – mer nem vót ott egyíb – a farkasok.

Onnan úsztak be a többi szigetekre a házakho, ha íhesek vótak. Mer tuttak ám azok úszni is! Olyan veszedelmes vót az ordításuk, hogy ahuvá a régi időbe üvölteni jártak – hogy mi okból éppen mindig ott gyűltek össze, aszt nem tudni –, annak a helynek a lett a neve, hogy: Farkas-ordító. Bizony, igaz vót! Még a régi tirkípeken is úgy írták.

Ha nagy vót a tíl, még a én gyerekkoromba is vótak, akik láttak bent a faluba farkasokat. A setítbe úgy villogott, parázslott a szemük, hogy majd meggyútotta az iccakát. Birokra ment az a kutyákkal is, föl is falta, ha nagyon íhes vót. Vót, akinek még az ablakán is benízett. Mer írezte az ember szagát. Így vót a! Máma is még a kemíny tíl becsalogattya űket az emberek közelibe!

Nohát, ment a juhász, oszt kereste a kutyáját. Egyszer csak láttya ám, hogy a kutyája, – fenenagy jószág lehetett – ássa, kaparja a Nyakvágó-halom ódalát. Közeliőbb megyen, oszt aszt hitte, a szeme káprázik, mikor a kikapart főd köszt a csillogó pízeket meglátta!

Igen megörült szegíny Keserű juhász, de nem sokáig bámíszkodott! Hatta a nyáját, rábízta a bojtárjára, oszt hazaszalatt ásóír, lapátír. Iccakára a bojtárt elkütte – hogy a ne lászson semmit –, ű meg azon a szent helyen, ahun a kutyája elkeszte, ásta tovább a dombot. Tanált is ott annyi kincset, hogy reggelente a bekötött szűr ujjába alig bírta hazahordani. Napokig iccakánkint ásott. Hogy mindet kiásta-e, vagy még hagyott ott, aszt senki se tuggya, de a tanált kincsből a szegíny Keserű jól meggazdagodott. Nem vót ű többet juhász! Néki vótak juhászhai, meg dísnóúrhú kondásai, gulyása kettő, malma meg ngy!

A píz a mindenre jó! Jó ám! A fijábúl meg kösségi elűljáró lett, bíró! Úgy ám. Nagyhatalom a píz!

Osztán megásta még más is a dombot, mer mindig sejtett benne a níp valamit. Aszt a másikat meg Péternek hítták. E meg halász vót, de akkor éppen színát kaszáltak ott a dombnál a cimborájával, oszt közbe a laposvízbe halászgattak. Csíkot akartak fogni. Fogtak is. Megfogták az ebídyüket, meg is ettík, oszt meg akarták szárítani a hálójukat. Felmentek a halomra. Fent, a domb ódalán egy horpadást láttak, közepín egy lyukkal. Gondolták, hogy jó lesz ez a lyuk beledugni a teszi-veszi háló rúggyát, oszt hadd fújja a szíl, hadd száríccsa a hálót. Igen ám, ahogy a rudat belíszalasztották a lyukba, hajják, hogy megcsörren valami!

– Itt píz van komám! Ássuk meg! – monták egymásnak, oszt azon melegíbe hozzá is fogtak. Meg is ásták. A Meggyes felüli ódalon keztk, oszt megásták egészen a halom közepűig, ótán elfordultak, oszt egy másik ódalán, a kertek felüli ódalán jöttek ki. Nagy munka vót a, oszt nem vót eredménye. Nem tanáltak semmit se. Akkora bejáratot csináltak, mint egy nagy terebílyes kemence szája. Úgy ki lett a vájva belül is, hogy a gyerekek nehízsig níkül bujkálhattak benne, oszt a másik oldalán meg ki is jöhettek belűle.

E mind a kít törtínet igaz vót. Úgy ám! Csak az egyik talált kincset, oszt meggazdagodott, a másik meg nem, osztán szegíny maratt. Mégis a másodíkrúl neveztík el. A Péterről. Mer úgy csűfolták ettűl fogva, hogy Kincses Péter. Osztán rajta is ragatt. Űrula meg a Nyakvágó-halomra. Osztán azon is rajtaragatt. Tótt-műtt az ídő, oszt mán csak ezen a nevín emlegetík. Hát így lett annak Kincses-domb a neve.

E bion mind igaz vót, mer le is írták több helyen. A kivájt ríszén sok-sok éveken keresztül búkáltak a gyerekek, egészen addig, míglén be nem omlott.

A többít meg majd megtudod, ha nagyobb leszel. Oszt hátha még te leszel az, aki kikutattya, megvallattya a műltýárúl aszt a dombot. Aggya Isten, hogy úgy legýík... – simogatta meg érintésében is jól érzékelhető meghatódott büszkeséggel, érdesre dolgozott kezével Zsófi fényes, érett gesztenyére emlékeztető haját.

Mihály bácsi mintha belelátott volna Zsófi gondolataiba. Bizony, éppen azt latolgatta: hogy s mint lehetne, s hogy mikor lesz már végre ő nagy. Olyan sok elvégzendő dolgot elraktározott már arra az ídőre, hogy gyenge gyermekvállai lassan már roskadozni kezdenek a súlyuk alatt, s félő, mire végre felnő, felét el fogja felejtteni...

Az ídő eljárt, már szűrkűlni kezdtek a szoba sarkai. Ázott, keserű illatot leheltek a vályogfalak.

Az eső változatlan kítartással verte az ablakot. Nagy, szürke cseppekben esett. Olyan szabályosan, mintha sok-sok egymás mellé rakott téasztaszűró lyukain át folyna, csak folyna minduntalan.

– Mégis ki kellene menni – gondolta Zsófi a félhomályban, még mindig a kanapé sarkában ücsörögve, amikor a háta mögött megzörrent az ablak. Nem is igazán zörgést, inkább valami hangoz kaparászás félét hallott. Akármilyen bátorak ígérte és érez-

te magát, mégis összerezzen. Még mielőtt megfordult és odanézett volna, képzeletében egy éhes, vad, ordas farkas kukucskált be a parányi négyzet alakú üvegben. Szinte látta felemelt mancsát és hatalmas, szürke szőrös pofáját...

De nem farkas volt, hanem egy ázott szürke munkásőregyenruha...

Egy pillanatra farkasszemet néztek egymással. Zsófi bent, az egyenruha kint. Majd hallotta édesanyja lépteit végigmenni a szobán, hallotta, hogy nyikorog a pitvarajtó, nyitódik... A halk nyikorgástól szíve hevesebben kezdett verni, mint az előző percekben a mese izgalmaiban. Nem fordult meg. Még mindig az esőt nézte.

Csönd.

Nyugtalanító csönd, majd sértődött hangot hallott, az édesanyja halk, visszafogott hangját nem. Az ajtó becsukódott. Az ablakon keresztül elnézett a távozó után. Az eső eleven szürkéségen keresztül látta, ahogy a munkásőrruha távolodik a kicsi házuktól.

A szorongás oldódni kezdett...

Nem értette ő még ezt...

De valami azt súgta belül: azért van itt, ebben a szokatlan időpontban Mihály bácsi, mert így édesanyja távol tudja tartani magától – legalább aznapra – ezt az erőszakos szürke egyenruhát, aki már vasárnaponként szinte rendszeresen kerülgeti...

Szóval, annak idején Mihály bácsi

ott hagyta félbe, negyedébe a Nyakvágó-Kincses-domb történetét, hogy igaz története hátborzongató. Valóban az, még hallani is, hát még ha a valóságban is elképzeljük a történeteket! A korabeli dokumentumok és a szájhagyomány alapján tudhatjuk, cudar idők jártak akkoriban.

Tehát, „az úgy vót, hogy”:

Amikor II. Rákóczi György fejedelem, aki akkor még gazdája volt ennek a „fődnek” – előzőleg is már hosszú időn keresztül a Rákóczi család birtokolta a falut és környékét – kegyvesztett lett. Szejdi Ahmed budai pasa császári parancsra többször felszólította Rákóczit, hogy hagyja el a fejedelmi széket. S mivel Rákóczi nem mutatott hajlandóságot, Szejdi pasa hadjáratot indított ellene és a fejedelem mellett kitartó hajdu és kun települések ellen.

Erre a hírre Rákóczi vezére, Gyulai, váradi várkapitány, összehívta a szabolcsi és bihari hajdúkat, hogy védelmezzék meg a hajdúvárosokat.

Jött a török csőstől, megszámlálhatatlannak tűnt a kontyosok száma, talán még maguk sem tudták, hogy mennyi az annyi, csak jöttek, jöttek úton-útfélen válogatás nélkül raboltak, öltek. Ágotánál gázoltak át a Hortobágyon, ami akkor lábalható sáros víz volt, így előbb Ladányt érték el. Amikor Gyulai kapitány tudomására jutott, hogy a törökök jóval többen vannak, mint amennyire ő számított, felülkerekedett benne a gyávasága, s rövid tanácskozás után úgy döntött: ekkora túlerővel szemben úgysem győzhet, szégyen a futás, de hasznos... S az éjszaka sötét leple alatt a hajdúival együtt elmenekült.

Szejdi pasa jól beépített kémhálózata útján azon nyomban hírt vette a hajdúk futásának, s kontyos seregét a védtelenül hagyott falvak ellen vezényelte. Kabát már hajnalban, még mielőtt az urak háborúsdí játékanak kiszolgáltatott szegény lakosság a vedlett kunyhókban a következő napnak tudatára ébredt volna, felperzselte. Kaba porrá égett. Életnek szinte nyoma sem maradt. Csak hamu és üszög.

Ez a sors várt a mai Hajdúszoboszlóra is és a Szoboszló határában akkor még létező vadvirágos, délibábos községre, Angyal-

házára is. Ezen a részén a hajdúsnak a vérszomjas pasa két napot töltött.

A férfiaknak fejüket vétette, a fejeket maga elé hordatta, a bőruket a koponyáról lenyúzatta, azokat szalmával kitömette, és szekerekre rakatta. Az emberi vérszagtól megrészegült kontyosok a Debrecen felé szekereken és gyalogosan menekülő szoboszalaiakat, angyalháziakat, akik főleg asszonyok és gyerekek voltak, – a brutalitásnak minden betűjét külön-külön is kimerítő kegyetlenséggel leöldösték.

Az eset óta Vérvölgynek nevezik azt a határrészt.

Akiknek Angyalházáról nem adatott lehetőségük a menekülésre, a kicsi templomuk vastag kőfalai mögé rejtőzködtek, és védték magukat, ameddig lehetséges volt. Ez a semmi reménnyel nem kecsegtető védekezés nem tartott sokáig. A török sereg lovas martalócai, a kurtányok mint a villám csaptak le rájuk. A kontyos túlerő pár röpké óra alatt elfoglalta a templomot. A szerencsétleneket, akik többségükben itt is asszonyok és a szoknyájukba csimpaszkodó riadt szemű gyermekek voltak, ott helyben, az Isten házában mind egy szálig legyilkolták.

Angyalháza lakosai szinte szám szerint mind elpusztultak. A felégetett községből még romok sem nagyon maradtak. Kísértetpusztává vált. Később ez a gyönyörű, délibábos terület az országszerte hírhedt betyárok búvó- és gyülekezőhelyévé kopott. És a vándormadaraké. Itt gyülekeztek ők is a hosszú út előtt.

A pasa, aki élet-halál urának tartotta magát, kegyetlen játékát ezzel a vérfürdővel még nem fejezte be. Készülő terve végrehajtásához a debreceni bírót utasította – valószínű, a magával hozott szerszámok a sok embertelen mészárlásban már kicsorbultak, elkoptak, elfogytak – hogy: „száz öregkést” és tíz szekeret küldjön, „melyre a fejeket köll rakni.” Azért kérjük az öregkéseket „az fejeket nyúzni”...

Hogy a kért eszközök mikor érkeztek meg, vagy megérkeztek-e egyáltalán, hogy a debreceni bírónak volt-e bátorsága nemet mondania? Ez Zsófi számára nyitott kérdés maradt. Tény, hogy a pasa terve megvalósult. A kun szállásokon előzőleg összefogdosott markáns, csontos arcú, nagy bajuszú, bátor kun vezéreket erre a bizonyos kiemelkedő földháttra, halomra vitette. Maga elé térdepeltette a még ekkor is Rákóczi mellett hitet tett hű kun vezéreket, és a fejüket eleven voltukban, egymás szeme láttára lefűrészeltette.

A fejeket megnyúzatta, szalmával kitömette, szekérre rakatta...

A testek többi részeit meg valószínű felfalták a környéken akkor még falkákban csatangoló réti farkasok...

Így lett a halom neve: Nyakvágószék-halom.

(Ám, hogy ez az elnevezés érthető legyen, ma már egy kevéske magyarázatra szorul. Ugyanis az elnevezésben szereplő „széknek” nem sok köze lehetett ahhoz a székhez, amely az ülésre szolgál. Inkább volt köze a mészárszékhez, ahol az állatok leölését, feldarabolását, kimérését végezték. Még Zsófi gyermekkorában is az idősebb, sőt a fiatalabb korosztály is a hentesboltot „szék”-nek emlegette, egyszerűen csak azt mondta: megyek a székbe.)

Az idő teltével a Nyakvágószék-halom, Nyakvágó-halomra módosult, majd a kincskeresések időszaka után Kincses-domb lett belőle.

De visszatérve a kontyos, bőbugyogós törökökhöz, Rákóczi fejedelemhez és a Zsófi szűk értelemben vett szülőföldjének ezen sötét korszakához – a Rákóczi birtokon lévő hűséges települések egyike sem kerülhette el a sorsát, Szejdi pasa kegyetlen, vérszomjas bosszúját.

Rákóczi fejedelem a debreceni Verestemplom tornyából nézte tehetetlenül a szomorú valóságot: tizenkét falu égett, füstölt, semmisült meg a szeme láttára... Szejdi pasa mindent letarolt. A fejedelemnek is csak nagyon körülményesen sikerült kimene-külnie Debrecenből. Maradék csapatai Szászfenesnél ütköztek meg a törökök hadával, ahol maga a fejedelem is súlyosan megsebesült, és az ütközet után nem sokkal sebesülésébe belehalt.

Ám Szejdi pasa sem kerülhette el a sorsát... A „Fenti Igazság-szolgáltatás” működésbe lépett: – azt a halálnemet küldte büntetés-ként, amelyet életében oly nagy élvezettel gyakorolt...

Mivel Rákóczi hűséges katonáit csak nem tudta legyőzni, a szultán türelme elfogyott. Egyik vezérével egy zsinórt küldött Szejdi pasának. Ez a zsinór a halálát jelentette.

A küldött vezér felakasztotta Szejdi pasát, fejét levágatta, lenyúzatta bőrét a koponyájáról, és szalmával kitömetve elküldte a szultánnak.

Május gyönyörű hónap

Szinte csurgott a fény az égből, amikor Zsófi betöltötte a nyolcadik évét. Nem nagy idő, ám jó, hogy már eddig is eljutott. Már szinte minden virágot, évről évre éledő fűszalat, bogarat ismert. Bejárta a közeli határt, kíváncsisága felfedeztette véle a falu nevezetesebb helyeit, és az öreg szavak szorgalmas söprögetéséből, itt-ott már múltjáról is tudott. Ismerte a falun különösen gyorsan szárnyaló – „hallotta mi történt”? – aktuális híreket, még ha nem is mindig értette valóságos tartalmukat.

De... még soha életében nem látott zuhanyt.

Fürdött már üstben, vederben, kacsauasztatóban, pocsolyában, gémeskút mellett vályúban, békalencsés kanálisban, az árkokban megrekedt esővízben, vályogvető gödörben, a hétköznapi estéin lavorban, szombatonként teknőben, de zuhanyt még nem látott. Elképzelni sem tudta, milyen lehet az, amikor a fejére csurog a jó meleg víz, amely előzőleg senki másra nem csurgott még, csak őrá, végigfolyik a testén, végigsimogatja a bőrét, megpihen a hajlatokban és tovalocsog a lábainál...

Nem úgy, mint otthon náluk. Neki már többnyire az elhasznált, piszkos víz jutott, a lavor szélére tapadt szürke csík, a víz tetején úszkáló megtúrósodott mosószappan... Gusztustalan, de a szegény ember ehhez is kénytelen hozzászokni, mint megannyi más kényszer szülte szokáshoz. Zsófinak is el kell viselnie. Ő a legkisebb, tudomásul kell vennie, hogy ketten vannak előtte. Sorban megy a fürdés, éppen úgy, mint a hétköznapi esték lefekvés előtti kéz-, arc- és lábmosása.

A mosóteknőben fürdeni szombat esténként, az már igen! A téli fagyos lábakat kiáztatni, elbújni a gőzburokba, a sejtelmes nem látszásba... miközben a gomolygó gőz az alacsonyan húzódó gerendákat ostromolja, hogy könnyező páráként megüljön rajta. Szép sorban. Mint apró gyöngyszemek.

Pancsolni persze ilyenkor sem lehet. A szoba földje, a fárasztó munkának számító mázolás a kicsurgatott vizet megsínyli. Csúszós lesz, csúnya, és nehezen szárad. Főleg télen.

De most május van, gyönyörű, viruló május!

A zuhanyra a kihirdetés napjától...

Mert a fontosabb eseményeket a faluban kidobolják. Kihirdetik. Fontos esemény pedig mindig akad. Minden utcasarkon tudatni kell a jó néppel, hogy...

A doboló addig veri a kutyabőrös kisdobját, míg a környék apraja-nagyja köré gyűlik. Aki meghallja a dob ütemesen hívogató szavát, hagy csapot-papot, téstagyúrast, disznóetetést, öreglebbencs-főzést, alom ki vagy behordását, a „semmitsetevés” unaloműző bódulatát, avagy a kerítésdeszkán áthajló pletykálkodást – felzörgeti gyorsan a szomszédját, ha az még nem hallotta volna meg:

– Gyere Etus, dobolnak!

– Binkó hallotta?

Siet, fut a nép, csattognak a mezítlábak, és az elhasznált csizmákból, félcipőkből, dorkókból, szandálokból lefaragott papucsok – mert otthon az még megteszi – az utca kövén, vagy éppen tompán huppannak a szekérút szürke, mindent bekebelező porában. Mikor a színes kartonoktól, „mellyes” kötényektől, zsíros, formátlan kalapoktól, fakult kendőktől tarkáló nép már jól összejött, a doboló akkurátus mozdulatokkal előveszi a zsebéből az összehajtogatott hivatalos papírost. Lassan, körülményesen szétnyitogatja, mint egy jól felkészült ripacs vár egy keveset, és nagy hangon rázendít: – „A kösségi tanács kihirdeti, hogy...” Nagy esemény, ha dobolnak! Az, hogy: „Közhírré tétetik”, minden esetben fontos tudnivalót jelez.

Zsófi, ha tehette, több kis mezítlábas társaságában már előre elfoglalta helyét az utcasarkon, és nagy érdeklődéssel leste, várta a „kis” dobost. Soha nem várt egyedül. Sokan összejöttek, mert fürge ilyenkor a gyereksereg, nem úgy, mint mikor a dolog végét akarják megfogatni véle. Zsófi két utcasarokért is felelős, hogy melyiken hallgatja, az attól függ, az adott időben éppen hol van otthon. Nagymamájának is ő szállítja a fontos híreket, időben kell tehát érkeznie, egy szót sem késhet le.

A doboló ember a tőle megszokott kedélyes hangján most éppen az „államilag” tervbe vett falufertőtlenítő programot ismergeti, ami dicséretes, mert immár az ő falujukat is elérte. Íme:

Aki úgy érzi, hogy tetves vagy bogaras, vagy csak jót akar fűrdni, az jelenjen meg itt és ott, az ekkor és akkor felállítandó konténereknél, amelyekben zuhanyozók is vannak. A tervet a higiénia és a párt szempontjából kötelező teljesíteni. Aki elmegy,

nem bánja meg! Eget verő élményben lesz része... Ez utóbbiakat én tettem hozzá. Hozzá teszem még, hogy az ebeket most nem „ótyák”, csak ősszel.

– Most meg „ugyi” tavasz van...

A doboló ravasz kis ember. Két okból mindig hozzákanyarint valamit a hivataloshoz: az egyik ok, hogy ne tűnjön annyira hivatalosnak, a másik pedig hogy az asszonyokat megnevettesse. Imponál is nekik. Nagy becsben tartják őt is és a mindenkori mondandóját is. Két hétig lesz mit beszélnie a falunak. Egy hétig az esemény előtt, egy hétig utána. A vélemények különbözőségében addig a szószaporítás kitart...

Zsófinak tehát a zuhanyra a kihirdetés napjától pontosan egy hetet kellett várnia. Ez idő alatt édesanyjától igaz, nem ment könnyen, de kicsikarta az engedélyt. Egy nappal a várt esemény előtt.

Édesanyja rosszallását – hogy ő azt a szégyent, hogy mindenki látja, hogy az ő kislyánya, hogy ő is beáll a sorba – nem tudja elviselni... Zsófi viszont a zuhany ellen csatasorba állított érveket nem tudta megérteni.

Így ment ez napokig.

Édesanyja egyre a szégyent emlegette, a falu száját. Zsófi pedig a zuhanyról hallottak különleges szépségeit ecsetelgette lázasan. Mert hogy az iskolában a bíró lányától tudja, akivel, csak úgy mellel jó barátságban van, de sajnos csak az iskola területén, mert egyébként nem megyül a falusi gyerekekkel. A bíróéknak van egy külön szobájuk, amelyet fürdőszobának hívnak, és ebben a szobában van a zuhany. Csak alá kell állni és folyik, folyik a simogató melegvíz, több apró lyukból csak csorog, csorog, amíg meg nem unják.

És és hogy ő még ilyet nem látott, és hogy...

Zsófi az engedély birtokában nagyszerűen érezte magát. Végre eljött a nap, az óra, a perc... Kicsit késve érkezett, mert a fontos intéznivalóit már mind elintézte. A sietéstől lihegve nézett körül a községi tanács nagy üres telkén, mely a „Nagyuccára” nyílt, ahol már sok-sok jobb sorsra érdemes ütött-kopott gyerek várakozott fegyelmezett sorokban. Ismerős nem igen akadt köztük. Jobbára a falu másik, talán még az övékéénél is szegényebb részéről vetődhettek ide. Zsófi tekintete óvatosan, tapogatózva röppent ide-oda, felmérte a terepet, nem volt elragadtatva a látványtól. Többre, jobbra számított. Kereste

a szépen hangzó konténereket, de csak szegényes, guruló bódékat látott, olyat, mint a vásárosoké, csak azoké jobban nyitott elöl és mutatósabb, mert tarkára van pingálva. Látványuk nem gerjesztett bizalmat.

Az üres telek szélére rakott hokedlin ült egy néni, ő volt a bejárat...

Előtte asztal. Egy közönséges, kopott, valamikor zöldre festett konyhaasztal. Lábai billegve egyensúlyoztak a kiszáradt, torzsás fűcsomókon. Ez a hokedlin ülő tekintélyes néni irányította a jó népet. Először hozzá kellett menni. (Meg is látszott ragyával kivert vörös arcán, hogy ő itt a legfontosabb személy, mert valami elvtársnőnek szólították meg.)

Zsófi is jelentkezett az asztalnál. Az elvtársnő néni felírta a nevét, címét, becsületesen elkönyvelte töviről hegyire, annak rendje-módja szerint kikérdezte, hogy tetves-e, vagy bogaras? Zsófi őszinte gyerek lévén megmondta, hogy nem tetves, és hogy bogaras-e, azt nem tudja, mert nem tudja mi az, mit jelent...

Az elvtársnő néni a bogaras témára legyintve mondta:

– Hiszen nem is kell tudnod, mi az – hogy minek is kérdezte... Mert hát és egyebek... De arra a tényre, hogy Zsófi nem tetves, nagyon mérges lett. Kihozta magát alaposan a sodrából. Az volt a legérthetőbb és legszebb mondata a zuhogó áradatból, hogy

– Akkor mit keresel itt?

Zsófit meglepte ugyan a harcias elvtársnő néni eget, földet emlegető modora, de ismét őszintén felelt: ő csak zuhanyozni szeretne...

Erre a szokatlan kívánságra aztán az elvtársnő néni a méregtől még vörösebb lett, a ragyák szinte pattogtak az arcán dühükben, de már nem szólt, csak a kezébe nyomott egy cédulát, és rámutatott az egyik konténer nevű bódéra. Zsófi csalódottan követte az elvtársnő néni vastag mutatóujját, és engedelmesen beállt a sorba.

Aránylag gyorsan zajlott a művelet a bódékban. Fogytak a gyerekek rendesen. Zsófi az unalmas előrecsosszanások közötti percekben figyelt. Megfigyelte, hogy az első bódéból kijövő gyerekek a fejük búbjától a lábujjukig valami fehér portól tündökölve és prüsszkölve, mint az őszi legyek átszédelegnek a másodikba, onnan már fehér por nélkül vízesen futnak a harmadikba, a harmadikból pedig már felöltözve jönnek ki. Nem volt nehéz kitalálnia, hogy a középsőben lehet a zuhany. Ám sor csak egy

van... Hiába gondolkodott, törte a fejét, hogyan tudná elkerülni az elsőt, nem talált megoldást, mivel a zuhanyshoz csak ruhátlanul, valami lepedő félében lehet bejutni. Várt tehát türelmesen.

Bár ne tette volna...

Amint rákerült a sor és fellépett a bódé lépcsőjére, már érezte, hogy itt a vég... Egy hatalmas, fehér köpenyes elvtársnő néni – a gombjai éppen egy gyermekszem magasságában feszültek szintén hatalmas domborodó hasán – már az ajtóban Zsófinak esett. Villámgyorsan kihámozta ruháiból, azokat félre, egy kosárba dobta, majd nagy, reszelős kezeivel belemarkolt egy papírszakba és fehér tartalmát Zsófi fejére szórta. A kezéről a maradékot pedig durván, módszeresen beledörzsölte a hajába. Rádobott egy lepedődarabot, és szinte kilökte az ajtón.

(Zsófi akkor még nem tudta, hogy mi a tervteljesítés!)

Szédelegve, mint az őszilég érkezett meg ő is a második bódéhoz, a várva várt zuhanyhoz. Itt is időzített pillanatok alatt zajlott le minden. Ideje sem volt fölnézni, hogy honnan jön az áldás, lyukakat olvasni meg főleg nem, egyből és átokként rázúdult az egy főre kiszabott forró víz. Igen kellemetlenül érintette. Hirtelenjében még azt is elfelejtette, hol van, milyen kátyúban vesztegel éppen. Ám gyorsan rá kellett ébredjen a valóságra, mert kegyetlenül csípte, marta a fehér por a szemeit, ahogy összekeveredve a vízzel híg pempőként folyt le a hajáról az arcába. Dehogy volt az jó szagú, tiszta víz! Dehogy simogatta bársonyosan a bőrét! Dehogy érezte, hogy hogyan folyik végig a testén és megállva a lábánál locsogva tovacsoiban...

Csak arra tudott figyelni, hogy meg ne fulladjon és a szemeit minél szorosabban csukva tudja tartani, mert egy vigyázatlan pillanat és...

Túlélte. Szerencsére nem tartott sokáig. A fortyogó katlan hamar kihűlt. Innen már senki nem penderítette ki, sietett ő magától. Úgy ugrált át félig csukott szemmel a harmadik bódéhoz, mint egy megbokrosodott kiscsikó. Ott törölközött meg, megkeverte a ruháját... Pfuj!

Persze a rend rendet kíván, hogy a ruhái se maradjanak ki a kellemetlen procedúrából, azokat is fertőtlenítették. Olyan fertelmesen bűdös szaguk volt, hogy legszívesebben nélkülük ment volna haza. Felhevült sértettség kezdte zsibongatni, lázítani a fejét. Úgy érezte magát, mint akit porig aláztak, holott valahol tudta, hogy...

Undorral vette magára a megszégyenített kartonruháját. A hazamenetelre gondolt: keresztül a falun... Bűzlő ruhája miatt mit hihetnek róla, akik elmennek mellette? Mert el kell ismernie, igaza van édesanyjának abban, hogy a falu szeme mindent lát, kihegyezett füle mindent hall...

Bárcsak hipp-hopp otthon lehetne! Megtörölgette jól a haját is. Csak vizes maradt. Fésű helyett az ujjával szántott végig a hajas barázdák között. Úgy is nézett ki. Szinte menekült az emberek szemei elől. Már a Karcagi úton kocogott búval megpakolva. Dúlt lelkét a szégyenkezés és a szófogatatlanság keserű marka marcangolta. Úgy sietett, mint még soha. Már jól lehetett látni az utca fordulóját, amikor feltámadt a szél. Langyos, májusi, szirmokat borzolva bontogató, de vizes haja miatt hidegnek, zordnak érezte.

Fázott. Kívül is, belül is reszketett valami... Még igen sokat kellett mennie. Hiába, a szokásosnál nagyobbakat lépve számolta az utca szellősen lefektetett köveit, csak nem akartak elfogyni.

Vacogva ért haza. Már esteledett. Szürke árnyként kucorgott az orgonabokor a kapujuk mellett. Amint a pitvarajtót becsukta maga után, igen-igen szégyelte, ugyanakkor sajnálta is didergő valóját. Édesanyja nem dorgálta, nem kapott szidást. A várt szemrehányás elmaradt. Alapos fürdés után rögtön ágyba bújt, éhesnek sem érezte magát. Megfázott. Jól esett a dunna alá bújni, feje bubjáig betakarózni. Jó volt otthon lenni. Együgyű gyermekszíve megtelt hálával az övéi iránt, ám valami finom rezgésekkel azt is érezttette kis gazdája felé, hogy nincs igazzság...

Nincs... – verte lázasan a szíve. És nem értette:

– Miért?

A tapasztalt emberi durvaság is csúnyán megsebezte. Maradandó nyomot hagyott. A vágyott zuhanyozás után nemcsak a szegénységgel együtt járó, szemlesütő kiszolgáltatottság kínoztta, megalázottnak is érezte magát. Teste lázas vacogása mellett a lelke emelkedett hőjével is meg kellett küzdenie. Szinte elviselhetetlenül fájt, hogy őszinteségeért, egyszerű vágyáért durvaságot kapott cserébe.

Lelki és testi fájdalmai igaz, idővel elmúltak, de a sorra irányító vastag mutatóujjat és a lompos asszonyság hajas hasán a pattogó gombokat nem tudta elfelejteni...

Zsófi nagyapja kivette dús, hosszú, kackiásra

pödört bajusza alól a kihűlt pipáját, szurkálóval komótosan megpiszkálta és ráérő mozdulatokkal kiverte a tenyerébe a kihűlt hamut.

– Jön fel az idő – mondta – kialudt a pipám, na meg a legyekkel se lehet bírni. Megeszik az embert elevenen. Jó lesz Eszter, ha összeszeded kint a kiscsirkéket. Én majd a kotlót megfogom, mert a hamis megbúbolja a azt, aki nem jól nyúl hozzá! – szólt feleségéhez, aki éppen főtt tojást aprózott össze gyenge zölddel a pár napos csibéinek.

Az idő valóban kezd készülni. Mintha parancsot teljesítené. Előfutára a szél hirtelen felkerekedett, erős csapásokkal verdesi a verőceajtót. Nyomában porfelhő idéetlenkedik, próbál lépést tartani, ám lépten-nyomon elvétí. Az udvaron a kókadtt porcsincsomók alatt a föld ijedten húzza össze magát. Kiszáradt repedései mint megannyi sötét, tátongó, behegesedésre váró seb. Rég volt eső. Kicserepesedett.

Olyan kérges, mint egy dolgos paraszt tenyere.

Alig telt el pár perc a pipában kihűlt hamu óta, a korábbi szelíd, csöndes rekkenetbe nagy zendüléssel már a tarjagossá foltosodott ég is beledörrent. Sarkokba húzódtak a szemtelen legyek is, egyet sem látni.

Zsófit valahányszor, amikor hasonló helyzet adja elő magát, csodálattal tölti el az öregek előrelátó képessége, tudása, megérzése. Irántuk érzett mély tisztelete többek között ezért is kiapadhatatlan. Elbűvöli az idők rengetegéből ezer csillámmal visszavert múlt, mely úgy ragyog a tapasztalások tengerén, mint a jó öreg nap, amely vénsége ellenére is képes naponta megújulni, s ifjúi erővel tündökölni. Így ifjúhodik, újul meg az idők hullámvérésén fennakadt tarka színekben pompázó ismeretanyag is, és él tovább.

A Mester jól érti a dolgát...

A falusi lét elszigeteltsége kitermelte és a maga javára fordította a mindennapjai fenntartásához nélkülözhetetlen „termé-

szettudást”, a tapasztaláson mint termékeny talajon nyíló testi orvoslást és a szellem elvont, mese iránti éhségét kielégítő, sejtelenen borzongató babonák világát.

Télen, nyáron, esőben, hóviharban ott lebegtek a levegőben, minden pitvar ajtaja kitárult előttük, ősidők óta fészkeltek a mohosodó nádtetők kévei között és a fejekben. Lidércotlásról, kóborló lobogványokról, kakastojásból kelt beszélő csirkéről, három-négy lábú tudós rucáról, szörnyként született kétfejű borjúról szólt a mese. És nem utolsósorban tündérlevényről, boszorkányokról. Ártalmaik kivédésére a pitvarajtó küszöbére hétszínű babot hintettek, s ha ez nem bizonyult elégnek, seprűt tettek keresztbe. Síppal, dobbal, tömjénnel ijesztgették a láthatatlan, piros tarjú kakasfejű ördögöt, és hamuban meghempergetett kenyeret vetettek a vonyító kutyának.

Am hiába voltak furfangosak ezek a fortélyok, nem minden esetben segítettek. A boszorkány seprűnyél híján négylábú hídon jött, vagy valakinek a nyakába telepedve, de az sem volt kizárható, hogy olykor-olykor gyalogosan is, ha bábaasszony képében jelent meg.

Az átok úgy jött, mint a villámcsapás. Hirtelen és váratlanul. Gyanúsán zümmögő, dongó, szürkületet verdeső denevér, ólálkodó macska, nagyra nőtt fekete lepke és egyéb elképzelhető és elképzelhetetlen szárnyas meg lábas jószág képében. Soha nem lehetett tudni, mibe bújt bele... (Bármibe bújt is, a kiülő bikaszemekről bármikor biztonsággal fel lehetett ismerni!)

Halálmadár hasította ketté az éjszakát és ármány bökölte hátulról a sötétben kódorló vállát. Szó esett a balkézi áldásról, a foggal születettek táltos mivoltáról, az így világra jött csecsemők anyjának véres tejéről...

E csodaszülemények mellett még a váltott gyermekek hideg-lélős történeti, a bábaasszonyok és cifraasszonyok búbájt sugárzó szemei borzolták a borzongásra vágyó idegeket. A villogó parázsszemeken rajtafelejtette a lelkét az, aki ránézett...

Pedig hát, igazán tudhatta volna már a jó nép, hogy veszélyes a holdba nézni, mert abban egy ember hegedül...

– Nadályt, nadályt vegyenek! – Nadályt! – Kiabálja egy rongyos ember utca hosszat. Kopott nadrágja a térdéig feltűrve, mezítelen lábszárára kicserepesedett szürke pocsolya van száradva. Lábfejen repedező sár a bocskora. Ujjasa is szürke, mint a lápos

mocsár, alatta semmi, csak ráncos, napszitta bőre. Annyira elhasznált az egész ember, hogy szinte már olyan repedező, mint a sárból cipelt bocskora.

– Naaa-dááályt! Naaa-dááályt vegyenek! – kiabálja alaposan elnyújtva, mint minden becsületes házaló a környéken, hogy jó messzire elhallatsszon, hogy érkezésére már a következő kiskapuk és pitvarajtók is megnyílnak. Kezében öblös dunsztos üveget szorongat, ebbe zsúfolta össze portékáját.

Zsófi már ismerősen köszönti a rongyos öreget. Gyakran találkozik véle az utcán vagy a nagyszülei házában, a pitvarban. A házaló a pitvar küszöbére rakja az áruját, ő maga is mellételepszik, és beszélgetnek, szót ejtenek erről-arról, csak úgy, semmit mondó szavakkal, felületesen, hogy teljen az idő.

Pihen az öreg, ám a nyughatatlan portéka nem ezt teszi. Belül, az üveg benyálkásodott falán egymást leszorítva, egymás nyakára hágva csúsznak, másznak, igyekeznek kiszabadulni, de a kilyuggatott, madzaggal az üveg szájára kötözött hólyagpapír jól ellenáll az ostromnak. A vérszopók még egy ideig gyömöszölik, tiporják egymást, mint a vásári mutatványosok, vagy mint az erejüket, ügyességüket fitogtató iszapbirkózók egészen addig, míg az öreg biztos, gyakorlott ujjakkal nyakon csípi közülük a vevőre talált példányokat. Pontosan annyi csúszómászó kerül ki az üvegből, ahányra Zsófi nagymamájának pillanatnyilag éppen szüksége adódott. Ezek átkerülnek egy másik üvegbe, a nagymamájáéba, s hólyagpapírral lekötve, hogy ne másszanak szét, felkerülnek a stelázsi polcára.

Zsófi minden alkalommal irtózáttal nézte végig a gusztustalan férgek nyakon csípős helycseréjét. Borsózik a bőre akkor is, ha csak rájuk gondol, hátha még látja is őkelméket! Pedig tudja, hogy a nagymamájának sok a baja, azt is tudja, hogy a nadály (pióca) sok bajra jó, mégis... Soha nem mulasztja el undorát kifejezni, ha nagymamája a nyakára, vagy az agyonstrapált, erektől göcsörtösre duzzadt lábszárára rakja legelni azokat a sikamlós... pfuj! – Meg nem fogna egyet sem, még a Kincses-domb minden kincséért sem! Pedig arra aztán nagyon vágyik...

Mégsem hagy ki egy alkalmat sem.

Nézi, ahogy a nagymamája ül a gyalogszéken a pitvarban vagy a pitvar előtt, attól függően, hogy éppen milyen az idő, előretartja a lábait, rárakja a csúszómászó férgeket, azok úgy

megindulnak, másznak, kúsznak, bukdácsolnak a göcsörtökön, mint a kiéhezett fenevadak. Azok is. Éhesek. Csak úgy használnak, ha éhesek. Ha már teleszívták magukat vérrel, hasznavehetetlenek. Addig tekergőznek, míg meg nem találják a bajos eret. Ha megtalálták, lecsapnak rá. Tapadó szájukat szorosan ráillesztik a „megromlott érre”, oda, ahol pang a vér. Ezt a pangó, sok kárt okozó vért szívják ki a nadályok.

Milyen rámenősek...

– Pfuj!

Zsófi mindenkori elcsodálkozására nem többet, csak a pangót. Nem jóllakásig szívják, mert ha még fér beléjük, akkor is leválasztják magukat – legalábbis a jólneveltek – és addig kúsznak, tekergőznek tovább, míg egy másik romlott részre találnak. Persze köztük is akadnak haramiák. Mire végleg leválnak, lepotyognak, ötszörösére is meghíznak. Szinte széle-hossza egy a nadálynak, ha jóllakott. A gusztustalan, fényes, de mégis inkább matt, nyálkás sötét bőre pattanásig feszül a vértől.

Ez a gyors kúra nagymamájának és másoknak is határozottan használ.

Valamilyen különleges vérhígító, alvadásgátló van a nyálában. Egy apró lyukat fúr az ér falán, – amely akkorka csak, hogy szinte nem is látszik – és a nyálával azt az anyagot beengedi. A besűrűsödött vért ez az anyag felhígítja, ilyenformán könnyíti meg a kiszívást... – tudta meg Zsófi. Nagymamája megkönnyebbül a vérszopó után. Jobb lesz a közérzete. Új, friss vért termel a szervezete.

Isten teremtette a nadályt is, hogy ilyen módon segítségére legyen többi teremtményének.

A Mester jól érti a dolgát...

– A jószág is, mikor írzi, hogy szüksége van rá, belí áll a vízbe, oszt haggya, hogy a nadályok ellepjék. Kihajtani se lehet onnan, míg meg nem könnyebbül. A jószág is tuggya, hún keresse! – mondta Zsófinak nagyapja.

Az öreg házaló is jól ismeri a „jó nadálytermő” helyeket. A faluhoz közelebb is és távolabb is található. Szerinte igazi szép példányok a hatos érben teremnek. Abban az állatok is szeretnek fürödni. Talán éppen azért.

Ma már kevés a szabadban tartott állat. A régi időkben, amikor még a pásztorkodás volt a fő-fő foglalkozása a környék lakóinak több állat fordult meg arrafelé. Abban az időben még a

nagy, lomha, nehéz bőű, szurtos, szurkos, fekete, diószemű bivalyok is csordában legeltek. Mára kevés maradt belőlük, pedig még húsz-harminc évvel ezelőtt is nagy hasznát vették az erejének! Ezt a nagy behemót állatot főleg nem lehetett kikönyörögni a vízből. Lustán elterült benne, s hagyta, hogy a nadályok ellepjék vastag, csizmatalpszerű bőrét. Ostorral sem lehetett kihajtani, csak akkor vánszorgott ki, amikor megkönnyebbült.

Ha a nadályok sírni tudnának, ezeket a nagytestű szelíd jószágokat biztosan visszasírnák...

A hatos érben jól éltek a nadályok generációi. Még mindig akad belőlük bőven. Az öreg házaló is csak beáll a vízbe, s hagyja, hogy a sok éhes féreg ellepje a lába szárát. Perceken belül mint fűrtök a barka ágán, úgy lógnak a lábán. Amikor úgy gondolja, hogy most már elég volt, vagy elég lesz, gyorsan kilép a vízből. Kopott ujja zsebéből előveszi a sós zacskót, halványan megsózza a lába szárát, s a nadályhad mintha hirtelen más fontosabb elfoglaltsága adódott volna, sietve lepotyognak. Bele a térdig vagy sokszor a derékig is érő gízgazba. (A sót a csúszómászók nem szeretik, csípi a nedves, síkos, vékony bőrüket.) Ám az öreg még annyi időt sem ad, hogy eldöntsék, mi is az a nagyon sürgős. Szó szerint nyakon csipdesi ökelméket, még mielőtt eliszkolnának, és belepotyogtatja a dunsztos üvegbe. Öregember létére is restellné magát, ha megcsúfolnák fürgeségét.

Nem kereshet túl jól, olcsó a portékája. Hiába, hogy a fáradsága cseppet van csak megfizetve, mégis csinálja. Vékony keresetét azzal toldozgatja, hogy a házaknál ezzel-azzal megkínálják. Így a horpadt gyomrába és néha még a tarisznyájába is jut valami.

Nadályt a piacon is lehet kapni, de minek a piacra menni érte, ha házhoz jön? És egyébként is. Az öreg házaló áruja megbízhatóbb, mint a piaci. Lópiócát, amely úgy dőfi a szívókáját a bőrbbe, hogy a szeme ugrik ki az embernek tőle, soha, még véletlenül sem kevert a rendes, becsületes vérszopók közé.

Ez a Zsófi szerint félelmetes, undorító féreg – egyébként tisztességes csúszómászó – előfordul a kanálisokban is, sőt az utcai árkokban is akad, mert a jóllakottakat sokan oda dobják, és a vízben elszaporodnak. Hiéna módjára lesik figyelmetlen áldozatukat.

És a tudat, hogy...

Nem gázolhat nyugodt, önfeledt mozdulatokkal a langyos esővíztől felduzzadt árkokban... Dehát mennyivel jobb ott köz-

lekedni, és nem a járdán! Az árkok alján a talpat simogató bársonyos fűvön járni! Utca hosszat innentől odáig, a házuktól végig a Gatyaszár utcáig minden útba eső árkot meggázolni...

Fél, hogy egy óvatlan pillanat, és a lábára tapadnak... fél, mert a felgyülemlett állott vízben fényes páncélzattal felvértezett csiborok is akadnak...

Mégsem kíméli az árkokat.

Pancsolni szeret a legjobban. Gyakran olyannyira belefeledkezik vizes játékába, hogy kiszárad a lába. A víz és a nap kicserzi. Valósággal kicserepesedik, mint az eső után sóhajtozó föld. Csak-hogy az ő lába gyakran még vérzik is. Esténként nagymamája ápolgatja, keneteti, disznózsírral becézgeti, vagy nagy ritkán, ha van otthon, „ídestéffel”. Mind a kettő használ, habár az édes tejfölt Zsófi jobban szeretné a kenyerén látni, mint a lába szárán...

Kihalt a falu így a nyár dereka felé

Az emberek beletemetkeznek a mezei munkába. Ki a TSzCs vagyónát gyarapítja, ki az Állami Gazdaságét. A magáét már alig-ha. Mintha a világon is csak két „szilárd pont”, csoport létezne: a közös és a gazdaság. Az állami. Természetesen.

Aki kezét-lábát mozgatni tudja, az gyűjti a munkaegységet. Mint a szorgalmas méhek a virágillatot... – mert csak az, ami marad nekik. Természetesen.

Rend a lelke mindennek...

Zsófi napközben szívesen elhallgatta a mezőről már kiszorult öregek erről-arról folyó beszédét, időt mulató, de valós feltámasztott sérelmeiket.

– Hogy bezzeg, hogy is, mint is... Hogy régen az öreg is megtette a magáét, nem támasztotta tétlenül a fal hátulját, hogy, hogy, hogy... Gyermeki türelemmel és együttérzéssel viselte sopánkodó feljajdulásukat, – hogy mennyi külső, belső bajt, nyavalyát kénytelen az ember magával cipelni vénségére, hogy mennyi gutaütött szerencsétlen kényszerül... Hogy „tán jobb is vót rígen, amiko a doktorok még eret vágtak...”

Eret vágtak???

Így segítették át az öregeket – a szájukból sűrű sóhajtások közepette gyakran elhangzó – majd jobb lesz ott! – másvilágra? Hihetetlen.

Ennyire elkeseredett mégsem lehet a világ!?

Zsófi ezt a borzalmasnak hangzó valamit, ezt a képtelennek tűnő kés utáni sopánkodást, vágyakozást sehogyan sem tudta megérteni, gyerekésszel felfogni.

Már megszokta az öregek temető utáni sóvárgását, de hogy így... és ennyire?

Borzongásos valójában az érvágás egyenlő volt a disznóvágással, másként nem tudta elképzelni. Csak lassan-lassan nyomult fel a tudatába, hogy az érvágást a doktorok segítő szándékkal alkalmazták, hogy ez a borzalmasnak tűnő valami régen elterjedt gyógy mód volt. Nyesték, vágták a „sok vérben” szenvedő embereket, a guta elől menekülőket. Szinte minden bajt megcsapoltak.

Mindezek tudatában Zsófi meghányta-vetette a kérdést, és úgy gondolta, hogy a létezést elősegítő ősi, tökéletes vagy tökéletlen kegyetlen vércsapoló módszereknél még az undorító, gusztustalan nadály is humánusabb megoldás, még akkor is, ha...

Nagymamája jól ismeri a régi gyógy módokat, hébe-hóba, ha a körülmények úgy kívánták, alkalmazta is, de ezt a doktorok által alkalmazott hátborzongató kétes megoldást még soha nem említette. Sok-sok másféle módot viszont igen.

Zsófi ilyen-olyan ismeretei a „sok szoknya” – amely azért nem is olyan sok szoknya, csak kettő, alsó és felső, de bőven ráncolt, ezért olyan terebélyes, amilyen – közelségében bővültek, duzzadtak.

Nagymamája, annak ellenére, hogy egyszerű, tanulatlan, szégyenségből, nélkülözésből megnyomorodott falusi öregasszony volt, „felvilágosult”, sokat olvasott személynek számított. Főleg a falusi könyvtárban, ahová a megnyitása után rögtön, szinte elsőként iratkozott be. Eleinte ő maga válogatta, hente, kéthetente hozta, vitte, cipelte a gyékényszatyorban a „tudományt”, az olvasnivalót, majd később ez a poszt teljes mértékben Zsófihoz szállt, mert hiába botra támaszkodott, hiába igyekezett, egyre nehezebben, egyre lassabban jutott el még a sarki vegyesboltig is, nemhogy a központban lévő „tudás házába”, a könyvtárba.

Zsófi boldog szárnyalással vette át a gyékényszatyrot tartalmával egyetemben. Igaz, hogy a gyékényszatyor menet közben felemelve is a bokáját verdeste, és elzsibbadt a keze mire innen oda, és onnan ideért, de inkább elviselte, minthogy a sok-sok szépséget, érdekességet rejtő könyveket poros sérelem érje.

És a könyvtár levegője! Zsófi annyit szippantott mindig, hogy egy-két hétig élhessen belőle. Míg a könyvtáros néni a benti cédula alapján nagymamája igényeinek megfelelő új könyveket keresgélt – ami egyre több időt vett igénybe, mivel egyre nőtt a feljegyzett, kiolvasott könyvek száma, – addig ő a polcok között vállán panyókára vetve az egyelőre üres gyékényszatyrot, saját élvezetére böngészhetett. Egy könyvet minden alkalommal választhatott magának, és hát jól meg kellett gondolnia melyik legyen az az egy...

Egy ilyen „kultúraszállítás” alkalmával történt, hogy valahogy többet kötekedett a kutyákkal, mint máskor. Szokásává

vált – talán unalom űzéseként tette, talán színesíteni szerette volna a hosszú gyalogutak magányát, talán csak csupán az állatok iránti szeretetből, hogy felrázza magányukat – jártában-keltében a kerítések mögött lapuló jámbor vagy kevésbé jámbor házörzőket megszólaltatni.

Ez alkalommal már a Gatyaszár utcában bosszantotta a kora délutáni heverészéssel elfoglalt kutyákat. Szerencséjére mérges reagálásuk nem terjedhetett tovább az ilyen-olyan anyagokból összetákolt kerítések túloldalára, így ennek tudatában biztos léptekkel juthatott volna el nagyszülei aprócska házáig.

Már a majdnem szomszédos ház előtt járt éppen, amikor az ott lakó kutya mindenkori fogvicsorgató ugatása elmaradt. Meglepetésére a nagyra nőtt házörző nem tépte a kerítést, nem is mutatkozott. Zsófi tehát gyanútlanul haladt tovább, ám a ház bejáratához érve, csodálkozva látta, hogy az idegen szemek elől mindig csukott kapu most sarkig tárva tátong. Mást is látott. A gangon egy mosóteknőben pancsolt a testvérpár, egy fiú és egy lány.

Hirtelen a kíváncsisága nagyobb lett, mint a féelme, és így felbátorodva tett egy pár lépést az utcai lépcsőn a gang felé... Beleselkedett... Szíve a pillanat tört része alatt oly hevesen kezdett dobogni, hogy kívülről is hallotta...

Ott ült a gangon a természetes jószág! Zsófi ijedtében úgy sietett nyakába szedni a lábait, mint még talán soha, ám a szelídnek nem mondható házörző fürgébbnek bizonyult. Igaz, nem sikerült úgy istenigazából nagyot harapnia, mint szándékában állhatott, de két fogát mélyen a lábikrájába bökte. Olyan hirtelen, meglepetésszerűen történt az egész, hogy Zsófi még sírni is elfelejtett, pedig futás közben is érezte, hogy mint egy szelíd patakocsk a meredek szikláról csurog, folyik lefelé a lába szárán a meleg vér...

Lihegve, kifulladásra esett be a nagyszülei állandóan félárbocra engedett, öregségétől roskadozó kapuján. Még elmondani sem tudta mi történt csak lihegve szipogott, s nagy igyekezettel próbálta az orrába csöpögésre gyülekező könnyeit visszatartani. Persze, fölösleges is lett volna bármit mondania, nagymamája első rátekintésre megállapította a tényállást.

Egyik kezével kézen fogta unokáját, másikkal botjára támaszkodott, és megindult a kutyás ház felé. Zsófi hiába látta, hogy

megnyugtatóan apad a vér a lába szárán, és fájdalmat sem érez, mégis reszketve ment mellette. Hibásnak érezte magát. És az is aggasztotta, hátha a kapu még mindig nyitva várja, és akkor...

A gang kapuja már csukva volt. Nagymamája görbebotjával egy párszor „finoman” megkocogtatta, mire végre a gyerekek elő mertek bújni. Ők is hibásnak érezték magukat a történetekért, féltek a következményektől, a szigorú szülői megrovástól, amely éppen nem tartózkodott otthon, de egyszer csak hazaér, és akkor...

Pedig Zsófi nagymamája senkit sem hibáztatott, sem Zsófít, sem a kutyát, sem a kaput, de még az „Eszter néni” előtt reszkető gyerekeket sem, csak kutyaszőrt kért. Míg a kutyaszőr megérkezett a kapuhoz, addig a klottkötője sarkával letörölgette a száradó vért az unokája lábáról, majd azon frissiben, amint a gyermekmaréknyi szőr odaért, a két vérző lyukra simogatta, zsebkendőjével bekötözte, s mikor mindezzel elkészült, mondott egy „Isten áldjon” a még mindig reszkető gyerekeknek, majd újra kézen fogva az időközben megeredt könnyeit maszatoló Zsófiját, hazaballagott.

Este már lekerülhetett a kötés a lábáról. A kutyaszőr a zsebkendőben maradt. Úgy nézett ki a gyűrött zsebkendő száz ránc között, mint egy aggastyán lecsúszott, csálé bajsza. A seb sem vérzett már, durva, fakéreghez hasonló var képződött rajta, amelyet vizes simogatással távolított el a nagymamája. Még egy kevéske friss disznózsírt mázolt szét a két lyuk tetején és nem kötötte be. Szabadon hagyta levegőzni. Reggelre begyógyul – mondta.

S valóban.

Reggelre begyógyult. Szép, vékony, rózsaszín hártya képződött a lyukak bejáratánál. Mint két apró fésző rózsabimbó...

Az eset óta Zsófi számára az a régi mondás, hogy: „Kutyaharapást ebszőrivel”, már nem csak jelképes, hanem megtapasztalt tény...

A szegény kutya viszont nem úszta meg ennyivel. Drágán megfizetett. Harmadnapra elvitte a sintér.

Volt is emiatt Zsófinak lelkiismeret-furdalása elég! Egyre jobban sajnálta a szerencsétlen jószágot. Főleg, amikor a faluszerte ismert kétkerekű kordé az eléje fogott egy gebével megállt a kutyás ház előtt, és lekászálódott róla a széle-hossza egy, már-már a kicsattanásig domborodó tekintélyét előretoló, álla alatt rózsaszín szopós malackára emlékeztető tokát viselő sintér!

Azok a kászálódó, kényelmes, kimért mozdulatok már megpecsételték a kutya életét... Zsófi a kert végébe, a szilvafák alá menekült. Ült az egyik tövében, hátát a fa törzsének támasztva, és nyelte a könnyeit. De szívesen visszacsínálta volna a leskelődést! De már nem lehetett mit tenni.

A kutya szegény úgy járt, ahogy járt...

Nagymamája a kisebb sérüléseket, hétköznapi nyavalyákat – mint a kutyaharapást szőrivel – a maga módján intézte el. Többnyire azzal gyógyított, amely a bajt elkövette. Általában hatásosan. Saját megérzése szerint válogatott. Nem hitt el, és nem próbált ki mindent, amit a „hozzaértó” javasasszonyok vagy a taplóra írt vizsgával rendelkező okoskodók tanácsoltak.

E zúrós napot követő esti közös olvasás alkalmával Zsófi nagyapja is az asztal mellé telepedett a kanapé sarkába. Kényelmesen megszürkálgatta, teletömte hosszú szárú pipáját, s a petróleumlámpa halvány fénykörén kívül eső sejtelmes hallgatásba burkolózott. A pipája áttetsző, fátyolos füstje kecses keringőben forrt össze a petróleumlámpa sötét füstjével. Zsófi a könyve fölött ezt a füstös táncot figyelte, s éppen arra gondolt, hogy vajon a pipafüst a lány és a petróleumlámpa füstje a fiú, vagy talán fordítva... amikor az amúgy kevés szavú, békés természetű nagymamája kissé emelt, felbosszantott hangon megszólalt.

Felháborodását az asztalon nyugvó, a pápaszeme előtt kiterített könyv lapjain olvasottak váltották ki. Először csak úgy magának dohogott, de amikor észrevette a rátapadó, csodálkozó két szempárt, a butaságot és úri közönségét kezdte fennhangon szidni:

– Ki hitte volna... hogy az urak is olyan tudatlanok... hogy olyan buták... hogy ő ez idáig azt gondolta, hogy csak a népek, hogy... hogy... hogy...

Időbe tellett, mire sikerült magát meggyőznie, hogy az urak között is akadtak és akadnak hiszékenyek, sőt buták is, s hogy a hiszékenység és a butaság nem csak és kizárólag a nép kiváltsága. Hogy az úr születésével igaz, megkapja a kutyabórt meg az egyéb rangjelzőket, de az ész már nem biztos...

És dohogott, egyre csak dohogott...

Zsófi már kíváncsiságában alig fért a bőrében és a karosszékekben. Figyelme a füstös táncról a nagymamája előtt nyugvó könyvre szegeződött, abban sejtett valamit, valamit, amit nagyon szeretne minél hamarább megtudni.

Végre a haszontalan, időt pocsékló dohogás elült, és nagymamája rátért arra is, hogy mit olvasott, hogy mi volt az, ami az ő emelt hangját kiváltotta, kiérdemelte. Először felolvasni, majd mivel az a lényeglátás szempontjából lassú módszernek bizonyult, körülbelül ilyen formán mesélni kezdte:

– Egy közismert nevű úr gyerekkorában egyszer nagyon megbetegedett. Valami himlőféle támadta meg. Gyógyították fűvel, fával, professzorral, de semmi nem használt. A gyerek napról napra elesettebb, bágyadtabb, szótlanabb, fonnyadtabb lett. Nem evett, nem ivott, egyre csak gyengült. A gyors sorvadás látványát a család is nehezen viselte, főleg az édesanya. A gyerek tenyeres-talpas jószándékú dajkája, látva az anya már-már letargiába eső aggodását, segíteni szeretett volna. Az egyik ilyen borúsnapnak induló, aggodó napon, amikor lám-lám és már-már... óvatos körítés, ideges kéztördelés közepette kibökte, hogy ő halott valamit, ami tán segítene...

A dajka addig-addig beszélt, megtörtént esetekkel bizonygató, hogy a türelmetlen, kicsi fiáért reszkető nagyasszony elhite és rövid gondolkodás után hajlandónak mutatkozott kipróbálni a gyógymódot, amely a következőkből tevődött össze: Ha kenyérsütés után a sütőlapátra ültetve betaszítják a kemencébe a kis Ferikét, és addig tartják a ropogósra befűtött katlan melegében, míg az édesanyja hétszer elmondja a miatyánkot... akkor...

És a kis Ferikét az édesanyja a sütőlapátra ültette, a dajkája pedig bedugta a még mindig tűzforró kemencébe... Ennek után a csodát váró nagyasszony, amilyen gyors tempóban csak tudta, elhadarta hétszer a miatyánkot...

Mire véget ért az imádság, és kihúzták az izzó katlanból a sütőlapátot a rajta összekuporodott, ájult gyerekekkel... Hát igen. A kis Ferike egyik szeme kifolyt, egy életre odalett...

– A nagyasszony! Nem akárki! Mert, hogy a tudatlan paraszt... – háborgott tovább Zsófi nagymamája, nehezen emésztve meg az olvasottakat, no meg az úri nép előkelő butaságát.

Zsófi akkor még nem tudta, ki az a Ferike, de beleborzongott, úgy sajnálta azt a kisfiút. Rögtön Jancsi és Juliska meg a mézeskalács házikó jutott az eszébe. Megjelent előtte a vasorrú bába az egy fogára apadt vigyorgó szájával, szikkadt kezeiben a sütőlapáttal...

– Mert hogy a mesében, de hogy az életben is?! És hogy a saját anyukája?!

Ismeri, ő tudja, milyen forró tud lenni kenyérsütéskor a kemence, hisz nagymamája kéthetente süt benne kenyeret. Mikor kiveszi a neki szánt kenyérlángost – pedig az csak a kemence szájánál szokott sülni – még kivétel után is pattog, hólyagosodik, olyan forró!

– Ugyan mán Eszter, nem valóság az, ami ott van, ami oda van írva! A csak könyv. Olvasni való. Valaki csak úgy kitanálta. Nem tehetett ilyet ember, még ha asszony vót is... – próbálta Zsófi nagyapja komolykodva meggyőzni a feleségét, miközben dús, hófehér szemöldöke alól huncut, apró szemei Zsófi felé nevettek.

– No, kis onokám! Níked meg meggyógyult-e mán a lábod? – kérdezte, de a kérdést nem igazán Zsófinak szánta, hanem a feleségének, aki el is értette azon nyomban, ahogy a hetyke, tömött pamacsba pödrött bajusz alul az meggondolatlanul kicsúszott.

– Csak viccelődjk kend! Úgy tesz, mintha magát még sose nem kúráltam vóna ki... – kezdte a nagymama sértődötten –, de ha akarja, hát sose többet... meg is láttya majd! – fejezte be elkomorodva.

– Jó van, no! Nem is azír montam én, csak azír, hogy mongyak valamit. Hiszen tudom én aszt, hogy van olyan ember, aki sose tanúta a doktor mestersíget, oszt mégis írt hozzá. Az a vín Bözsi is mit csinál? Ha télvíz idejibe kifekélyesedik a lába, tavaszon, nyáron a legyekkel meggyógyítgattya. Kiül a pitvara elí, oszt lógattya a lábát. Haggya, hogy a legyek a fekílyt beköpjík. A lárvák hamar felfalják aszt a sok rosszat, amitül nem gyógyult be a sebe, oszt pár napra már be is gyógyul. Írt a bizony sok-mindenhe.

Meg asztán ott vót az öreg Matyi komám! Isten nyugosztalja. Annál osztán jobban senki nem írtett a környíken a jószágok bajáho, oszt a se tanúta. Úgy meggyógyította a, akar mi bajuk vót. Állatdoktor? Hun vót a akkoriba? Látni se lehetett mifelínek.

Vót, hogy olyan körömfájásos nyavalyája vót a jószágoknak, hogy menni se tultak, csak szomorkottak, elfeküttek, oszt várták a sorsukat. Az öreg Matyi jó erús gyökírkefível lesúrolta az elevenre sebesedett rísz, oszt téfeles rízgáliccal megkenegette. Fájt a bion biztos a szegíny jószágna, de hatta. Olyan türelmesen hatta, mintha érezte vóna, hogy hasznára lesz. A fírgeket is kitutta pusztítani belőlük. Ha meg a hasuk ment, öntött beléjük

sóslúrumos teját, meg tudom is én, még miket kotyvasztott össze, hogy a célját elérje. A biztos, hogy nem döglött meg jószág a keze közt! Hítták is sokan. Még más határba is! Ügyes vót az öreg Matyi. Kár, hogy mán csak vót.

Zsófi – ahogy a nagyapja felszedelőzködött a kanapéről – észrevette a még igazítani akaró, kuncogó szemeit, látta rajtuk, hogy valami huncutság még bennük rekedt, még kíván valamit mondani. Jól látta.

Hamar ki is csúszott, ami még a torkán ragadt:

– Jó van, no! Tudom én, hogy az asszonyi nipségbe sok írtelmesség hánykolódik... – mondta, majd pillanatnyi időt hagyva magának, csiklandósan hozzátette:

– Azír nem tudnak egyedül elaludni...

Az utca végénél, a falu alatt

kezdődik a hómező. Fehér a hó, ólmos szürke az ég, s e két meghatározó szín a látóhatár végén egy gyors ecsetvonással összeér. Egybemosódik. És így folytatódik. Körös-körül a végtelen.

Ez a pusztta télen. Itt felejtett magányos eretnek... Mintha meghalt volna... Pedig csak szótlan.

Engedelmes és alázatos.

Mint a megőszült fák is. Mint a hótól görnyedő orgonabokor is. Mint a tél súlya alatt roskadozó nádtető is, ahogy leereszkedik a málladozó, olcsó festésű barna ablak felé. Már-már majdnem eléri...

Csak az ócska, düledező deszkakerítés feketéllik. Mint az idő hatalmas fehér szájában az elszuvasodott fogak...

Hol vannak ilyenkor a nyárt kiáltó színek? Hol vannak az árokparti és a mezei csodák? A sárgát bimbózó kutyatej, az ég színét lehelő búzavirág, a tűz vörös lángját lobogtató törékeny pipacs, a darazsakat csalogató bíbor pamacsú, kedves dongóvirág, a szikfű apró margarétái... És a többiek? A papsajt, a porcsin, a píp, a futónád, az egynyári szikárka, a sziki őszirózsa, a cickafarok, a paréj, a kígyóhagyma, a laboda, a nadálylevél, a daruláb, a lúdhúr, a csorbóka, a mezei fátyolka, a bárányürüm, a sárkelep, az egérfarkkóró, a daravirág, a szarvas kerep, a villás boglárka... Még felsorolni is sok.

Nyugszik a táj. Engedelmes és alázatos.

Ezen a fázós hajnalon Zsófinak sehogyan sem ízlett a felkelés. Iskolai szünet, és mégis... még korábban kelni, mint rendesen. Pedig ma aludhatna, napközi sincs. Nincs szén. Az iskola még azt az egy tantermet sem tudja befűteni, amelybe a napköziseket bezsúfolhatná. Szénszünet...

Itthon is hideg van. Este elalváskor még parázsló a meleg, de ébredésre már ködfoltonként száldogál a lehelet a szútól sercegő gerendák felé. Az éjszaka kormos leplébe burkolózva alattomosan lopakodik be a szobába a hideg, és reggelre már teljesen beköltözik. Olyan szemtelenül szétterpeszkedik, mintha otthon lenne.

Zsófi hiába tudja, hogy elkerülhetetlen a felkelés, mégis... Még tapogatja, igazgatja feje alatt a tömött párnát, húzogatja ma-

gára a jó öreg dunyhát. Addig is telik az idő, addig is csukva lehet a szeme, ami majdnem olyan, mintha még mindig aludhatna. Gyermeki ártatlansággal áltatja magát... Szeretne még az ölelő melegben maradni, visszazuhanni az álomba, összekötözni a hozzávezető fonalat, amely ébredezésével darabokra szakadt.

Hideg és súlyos a valóság. Penész és doh szaga van. Jobb lenne a világról nem tudni semmit. Kicsit megkedvesedhetne már foltokból összetákolt reggelük. El tudná viselni.

A szeme még csukva. Kidugja a lábát a nehéz, libatollal keményre tömött dunyha alól, még mindig a hajnal van itt és a hideg, állapítja meg, és szorosabbra zárja álmos szemhéjait. Aludni és álmodni, lustán, ernyedve feküdni... Az álom gyönyörű arcát visszaidézni...

Nem lehet.

Eljött az idő vége. Zsófi nem látja, csak érzi, hogy a pillanat szinte bocsánatkérően tolja le meleg testéről a selymesen simuló dunyhát. Édesanyja sajnálkozó keze testesíti meg a pillanatot... Sietnie kell a munkába. Már begyűjtött, már nyöszörög, ropog a tűzben a kóró, de melegét csak később érezhetné a didergő Zsófi. Édesanyja egy findzsa meleg teát és egy vastagra szelt karéj zsíros kenyeret nyom a kezeibe, ami öltözködés közben el is fogy, pedig Zsófi még csak ébredszik, még nem kíván enni, de... már így szokta meg:

Nem akkor eszik az ember gyereke, amikor kíván, hanem amikor lehetősége adódik...

Édesanyja bebugyolálja, minden létezőt ráaggat, a mackónadrág alá jó meleg, bolyhos putinák is kerül. Behúzzák maguk után a pitvar engedelmesen csikorgó ajtaját. Együtt indulnak. Lompos, gomolygó párát lihegve dideregnek az udvaron az akácfák. Édesanyja a kaput csak háromnegyedig bírja visszatolni a helyére. A keményen ellenálló fagyos hótól nem sikerül rendesen betennie. Nincs idő a kapuval való veszteglésre, mennie kell, mert elkésik. Majd a nagyok, ha felébrednek, eltakarítják a havat.

A sarokig együtt mennek. Két, kendőbe bugyolált árnyék a vakító havon. Az egyik óriás, a másik törpe...

Mindkettő engedelmes és alázatos...

Hosszú az út a falu közepén lévő hatósági hentesboltig. Ma lehet húst kapni a „Székben” – persze, ha jut. Hajnalban kell sorba állni, és még nem is biztos, hogy szerencsével jár. Nincs min-

den nap hús a hatósági székben, csak egy héten egyszer, talán kétszer, attól függően, hogy az állatorvos mennyi kényszervágást rendel el. Ilyen alkalmakkor nagy a tömeg. A sorbanállók közül a kegyetlenül maró hideg ellenére is az első már éjfélkor odaállnak a bolt elé. Vagy ülnek. Mert akad, aki a kisszékét is viszi.

Zsófiék otthon nem gyakran esznek húst. Csak ritkán jön össze a rávaló. A hétköznapiakon a napköziben kapnak, ha nem is bőségesen, de nekik elég. Az édesanyja munkahelyén, az üzemi konyhán is akad kiosztatlan maradék... A dolgozók elosztják maguk között. De ha nincs mit osztani, nekik akkor is jut. Rendesek a munkatársak...

Néha disznóvágás, disznótor alkalmával ismerősöktől, rokonoktól jön kóstoló. Csodálatos látvány, ahogy tekeredik a friss kolbász, a májas, a véres hurka a tányéron! Tetejükön tündököl a vékony hártýába töltött rizskásás pogácsa, és pár darab friss, ropogós, pirosas-barnára sült töpörtyű. És ha még fokhagymás lében abált paprikás szalonna is vegyül az ízletes társasághoz, akkor aztán igazán teljes a Zsófi öröme. A húsos gyönyörűségek közül ez a társaság a kedvence. És a töltött káposzta. Nagy az ünnep ilyenkor, ha... És az a mindent betöltő illat!

Ám ez nem gyakori, mert a kóstolót illik visszaadni, és nekik nincs miből. Ők nem vágnak disznót. Nem tartanak állatokat, csak pár szárnyas aprójószágot, azt sem állandóan.

Hiába, más az, ha férfi is van a háznál...

Abban az időben, amikor Zsófi apukája meghalt, még volt egy kevéske földjük Álomzugban. A szekerük is megvolt még, csak a tehenük hiányzott, az iga, amely a szekeret húzza. Elvitte a „kőccsig”, a kórház. A földdel kapcsolatos nehéz munkákat egy ideig nagyrészt Zsófi keresztapja végezte el, ám ezt nem lehet kívánni a végtelenségig... Így a föld bekerült a TSz-be.

Zsófi keresztapja, keresztanyja jó emberek. Tőlük kóstolót, szalonnát, zsírt is gyakran kapnak. Mindig ott segítettek, segítenek, ahol a szükség kívánta és kívánja. És sokszor kívánja...

De most Zsófinak senki nem segít.

Egyedül bandukol a vastagra hízott fagyos hóban. Ma ő a soros. Igazságosan be van osztva, mikor ki következik. Legközelebb ő aludhat tovább. S hogy ne legyen unalmas a korai hosszú út, a gondolatai a társai. Érti, az élet nem éppen kegyes hozzá, mégis... Eszébe sem jut, hogy sajnálja magát. Sőt! Neki már lé-

nyegesen jobb gyereksors jutott, mint édesanyjának, keresztanyjának és testvéreiknek...

Zsófi anyukája és testvérei iskolába is többnyire úgy jártak, hogy tanítás előtt és után dolgoztak. Így végeztek el öt-hat osztályt. Csak... – pedig egy-két kivétellel mind jó tanuló, eszes gyerek volt.

Zsófinak a korai zord zimankóban, a nagy hóban nehézkesen lépkedve eszébe jutnak keresztanyja elbeszélései, valós, keserű élményei:

Mikor ők gyerekek voltak, ha már a vízhordó kannát elbírták, – amely nem könnyű, Zsófi is korán megtapasztalta –, vagy más valamit el tudtak végezni, négy módosabb szomszédot és úri családot is kiszolgáltak. Kútra, boltba mentek, szaladtak, mikor milyen segítségre volt szükség. Ezekért a szolgálatokért, besegítésekért általában valami kis ennivalót, vagy ritkán pár fillért nyomtak a kezükbe. Egy emlékezetes alkalommal az egyik módosabb szomszédasszony elküldte a Cili boltba vásárolni ezt-azt – amely jó hosszú utcányira esett a háztól –, és amikor a nehéz kosarat hazacipelve lerakta a módos asszony konyhájában, az „hálából” kezébe nyomott egy jókora mákos kalácsot, amin ő igen elcsodálkozott. Az asszony nem szokott ilyen jóságú lenni... Örömmel szaladt véle hazafelé, ám már útközben ellepték a kezét a hangyák. A mákos kalács telis-tele volt hangyával...

Zsófi erre a történetre nagyon emlékszik. Nem tudja elfelejteni, milyen mélyen megérintette a keresztanyja hangjából annyi sok-sok év eltelte után is kiszűrődő, a kiszolgáltatottak keserűségét tükröző megállapítása: „Tudta, és mégis ideadta... gondolta, nekünk jó ez is...”

A csípős, tapadós hidegben botladozva Zsófi gondolatai egyre csak keresztanyja gyerekkoránál időztek:

– Harmadik osztályos volt, mint most én! – csapott le hirtelen Zsófi a gondolatára – amikor már állandó állása volt. A tanítóéknál szolgált. Minden áldott reggel már korán ott volt, és tanítás előtt rendet rakott, elmosta a reggeli mosatlanukat, kipucolta a cipőiket, a kútról vizet hordott. Annyit, hogy a délelőtti háztartást kiszolgálja. Gyakran nagymosáshoz is. Abban is segített. Csak aludni járt haza.

Mindent el kellett végeznie, és mind e sok-sok feladat mellett a család hároméves kisfiára is kellett vigyáznia. Így telt-múlt az iskolaév. Megfeszített munkával, szorgalommal.

Szelíden és alázatosan...

A tél és a tavasz csak-csak eltelt valahogy. Ám a tavasz tovarobbanásával, amikor a Nap már száz ágra szórta a fénylő sugarak csóváit, s virágillat bódította a szegények házainak rozzant oldalbordáit, már nehezen lehetett elviselni a benti dohos unalom fogva tartó óráit.

Már a tanév is a vége felé baktatott.

Egy ilyen csábítóan sugaras napon az egész iskola felkerekedett, kirándulni ment a Kincses-dombhoz. Kicsik és nagyok feltarisznyázva ballagtak a zsendő zöldülő határ süppedő ölének eresztették a szabadságra vágyó „apró hadat”, s ők maguk egy árnyékos helyen lepihentek. Ráérősen beszélgetésbe kezdtek és öblögetni a torkukra tapadt dülő lehelet finom porát. Keresztanyja is árnyékba vontatta a babakocsit és szomorúan ült melléje.

Amint megérkeztek a domb buja, fűvel, vadvirágokkal tarkított lábához, a tanítók és a gyerekekkel tartó ráérő szülők szelíden eresztették a szabadságra vágyó „apró hadat”, s ők maguk egy árnyékos helyen lepihentek. Ráérősen beszélgetésbe kezdtek és öblögetni a torkukra tapadt dülő lehelet finom porát. Keresztanyja is árnyékba vontatta a babakocsit és szomorúan ült melléje.

Perceken belül a gyerekek hancúrozásától, játékától lett hangos a sokat látott öreg domboldal. Többen rögvést a csúcsot vetették célba, s a hódítás lázas mámorában a domb tetején énekeltek, viháncoltak, jókedvüket messze repítette az enyhén feltámadt szél. Neki, az egész évre elszerződött szolgálonak akkor is a kislány kellett vigyáznia. Béklyóba kötött lelke sóvárogva nézte társai önfeledt, felszabadult játékát. Mint gyerek, ő is szeretett volna szaladgálni, játszadozni, felkapaszkodni a dombtetőre, gondtalanul elmerülni a friss zöld fűben, a játékban.

Gondolt egy nagyot, s meg is cselekedte. A gyerekkocsit nagy-nagy erőfeszítéssel felhúzta a domb tetejére. Amíg felért, minden rendben is ment, ám amikor le akart jutni, a babakocsi gyerekestől olyan gyorsan gurult lefelé, hogy az ő gyenge gyermekereje képtelen volt féken tartani. Ő is szaladni kezdett, akaratlan erő röpítette a mélység felé. Futása egyre gyorsult, úgy érezte, megállíthatatlan erő húzza lefelé. Tehetetlenségében a gyerekkocsi kiszakadt a kezéből. Ijedtében úgy ordított, ahogy a torkán kifért, teljes erejét megfeszítve segítségért kiáltozott. Más nem igen tehetett ebben a kiszolgáltatott helyzetben. Vitték a lá-

bai lefelé, olyan gyorsan röpítették, mintha nem is az övé lettek volna, mintha útközben szárnyuk nőtt volna, mintha teste csak egy tehetetlen, élettelen tárgy lenne, amely semmihez nem tartozik, őhozzá főleg nem. Aki átélte már ezt a megsemmisítő érzést, nem feledi. Gondolkodni tudott, ám saját testrészeinek parancsolni nem.

Az üvöltve érkező segítségkérés sietve furakodott be a hűsítő árnyékba. A megrémült szülők és a többi felnőtt minden igyekezetét összekapva futott a gyerekkocsi elé és után, de a négykerekű szörnnyé alakult járgány, benne a kapaszkodó gyerekekkel mindenki előtt kitért és csak gurult, gurult jobbra-balra egészen addig, míg hatalmas csattanással egy fának ütközött. Nagy-nagy szerencsére – talán őrangyali segédlettel – a kisfiú közvetlen az ütközés előtt kiesett a biztos halálba száguldó, megvadult kocsiból.

Azon kívül, hogy minden jelenlévőnek keze, lába, szíve reszketett az átélt ijedségtől, komoly baj nem történt. Legnagyobb csodálkozásra a kisfiú volt az egyedüli, aki csak nézett, de semmit nem értett. Kikerekedett szemekkel vizsgálgatta a fölé hajló riadt arcokat, és csak akkor zendített rá a kétségbeesett sírásra, mikor a dadája fuldokló könnyeit és simogatni akaró, reszkető kezeit meglátta.

Így történt, hogy könnyekkel ért véget a napsugarasnak ígérkező kirándulás.

„E vót a második eset, hogy nem jól vigyáztam a rám bízott kisgyerekekre. Persze, csak azért, mert még én is kicsi vótam...” – jutottak eszébe Zsófinak keresztanyja szavai:

„Az első az úgy vót, hogy nem sokkal, miután megszületett Jóska bátyád – az ílűk köszt utósónak – anyámnak el kellett menni valahuvá, oszt rám bízta. Nem vótam még öt éves. Nem is lett vóna semmi, mer vigyáztam én mán gyerekekre elűbb is, csak hát a vót a baj, hogy nagyon rítt. Nem tuttam víle micsinálni. A tilalom ellenére kivettem a fabűcsűből, oszt kivettem a uccára. Gondoltam, hátha nízeliűdik, oszt elhallgat. Még pólyába vót bugyolálva. Csicsíjgattam, babujgattam, csak rítt a. Ráztam, ráztam, vigasztaltam, oszt én nem is gondoltam rá, hogy nem jó helyen, a lábánál öleltem a pólyát. Addig-addig rázogattam, míg egyszer csak kicsúszott belűle Jóska bátyád. A kúves járdára.

Ne fíjj, rögtön elhallgatott!

Betört az órra, oszt ömlött belőle a vér. Aszt se tuttam hirtelenjibe, hogy kicsinájjak, hozzányúlni is alig mertem. Szerencsire hamar megjött anyám, felkapta a járdárul, oszt szalatt vüle a doktorho. Eltört az órrának a csonttya, de nem lehetett vüle semmit se csinálni. Avval vigasztalta anyámat, hogy majd kiforrja magát. Osztán tényleg igaza lett a doktornak, kiformalódott az, mire megnőtt.

Osztán olyan okos lett a, azír hogy fejre ejtettem! Ű lett a legokosabb kösztünk. Jótanuló vót, de nem csak az, hanem eszes is! Látod, mégse tanulhatott. Pedig de nagyon szeretett vóna!

Anyám susztertanulónak akarta adni, hogyha mán ilyen okos, hát tanuljon valamit, ne úgy ilje le az íletit, mint más szegíny, mint a járomba fogott oktalan állat... Különb sorsa legyík, mint nekünk jutott... Meg is vettek néki egy nagy, kemény fedeles füzetet, hogy annak majd hasznát láttya, de messzire elhajította. Hallani se akart az inasságrúl.

Aszt mondta: ű nem a két kezit akarja használni, hanem az eszit. A meg sok idő lett vóna, ahho a mi családunknak nem vót meg a teheccsige. Így aszt monta, inkább nem tanul semmit se.

En akkor mán nagy lyány vótam, sok mindenre vágytam, amit nem kaphattam meg. Felvettem a fődrúl az árván ott heverő kemény fedeles füzetet, és írtam bele. A háború alatt még verset is. Így az elhajított füzet lett az én emlékkönyvem."

Zsófi gondolatai e kis kitérő után visszatértek keresztanyja iskolás éveinek emlékeihez. A babakocsis baleset után továbbra is kisegített a kántortanító úrnál, ellátta a családot az iskolaév végéig. Ám ahogy megkezdődött a szünet, akkor sem pihenhetett. A Kerner boltosnál lett kisegítő. Három gyereket látott el és felügyelt, ekkor múlt kilenc éves.

Mindent egyedül kellett végeznie, sorba mindent, mintha felnőtt lenne. Az is volt. Kis felnőtt. Napjai játék helyett dologgal teltek. Hajnaltól estig sok-sok munkával. Verejtékes munkával.

Egyszer, amikor tüzet rakott a kályhába, komolyan megsérült. Amit bekészített gyújtóst, sokadszorra sem akart meggyuladni. Gondolta, ha benzint önt rá egy keveset, akkor talán... A tűz egy pillanat alatt fellobbant, a haragos vörösbe fordult lángnyelvek feléje csaptak, kezeit, arcát mérgesen megnyaldosták, megperzselték. Égett, tüzelt az arca, keze, fájt kegyetlenül. Hagyott tüzet, gyerekeket, csapot-papot, szaladt haza, olyan sebesen, ahogy az apró lábai bírták.

Ahogy ő mesélte: „Anyám nem vót otthon, mosni járt házakho, oszt akkor is oda vót. Nagyapám segített rajtam. Nem győzte húzni a kútbúl a hideg vizet, avval locsoltam, mostam az arcomat, a kezemet meg áztattam benne... Eleven seb vótam. Ahogy enyhült kicsit a fájás, nagyapám elvitt a doktorho. Az írt kenőcsöt rá. A jó vót. Nem is hittem vóna, hogy úgy elmúlik az a sok-sok hólyag, eleven seb az arcomról, kezeimről. Kinőtt a hajam is, a szempillám is megbokrosodott. Hát szípen begyógyult.”

Erre a nyárra következő iskolaévet Kovács Rózsika tanítókisasszonytól járta ki. Ott is tanítás előtt és után segédkezett. Nyáron pedig már mint nagybobbacska lány, a határban több csapat libát őrzött.

Így járta ki az iskoláit.

Hát igen... Ehhez a gyerekkorhoz képest Zsófinak valóban szép gyereksors jutott.

De... most a hatósági hentesbolt előtti tömött sorban toporog és fázik. Főleg a lába. Vakító a hideg. A boltig vezető környétken hosszú téli úton a mackónadrág szárára térdig ráfagyott a hó. Összegömbölyödött csomókban lóg az anyagon. Mint apró pamutgombolyagok. Csakhogy ezeknek súlyuk van... és hidegek. És még mindig várat magára a reggel.

Sorsok...

Keresztanyja, amikor végleg kikerült az iskolából, rá is az várt, mint a többi szegényre. Cselédnek állt. A meszes Grünfeld úr fogadta fel. Ott szolgált, míg a családot el nem vitték...

Ezután sovány bérért napszámba járt, répát kapálni, aratni, majd újra elment cselédnek. A református esperes úr családjának szolgált az oroszok betöréséig. Tovább nem, mert nem volt kinek. Sem pap, sem jegyző nem maradt a faluban. Nyakukba vették a sátorfájukat és elmenekültek. Bizonyosan megtehették. Volt miből és hová...

Ám a szolganép fejében meg sem fordulhatott ilyesmi. Ők röghöz kötöttek. Maradniuk kellett. És jöttek a még nehezebb idők...

Zsófi keresztanyja két fiútestvérével Budapestre járt el dolgozni. A vonat lépcsőjén, tetején kuporogva utaztak, a vagonokban nemigen jutott hely, keresztül-kasul a feketézők hada foglalta el. Hátizsákban hordták haza a sok papírpénzt, a heti fizetésüket. Ám mire megérkeztek, értéke már nem volt. Az utcákon tíz-

ezres bankókat fújt, sodort a szél. Egy tojás százezer pengőbe, fél liter olaj pedig egyheti kemény munkával, törődéssel eltöltött bérébe került.

És jött a forint...

És jött a jegyrendszer: fejenként napi húsz deka kenyér.

Jegyre máléliszt, fehérlist, cukor, só, zsír, szappan... Napi meghatározott adag koponyánként számolva. Az éhhalálhoz sok volt, a munkához kevés. Egyszer sikerült a Székben (hentes-nél) pult alól egy kiló szalonnát vennie. Máig nem felejtette el. Hét forint volt. Sok. Nagyon sok. Lisztért még Rábéra is elment. Ez a falu még szekérrel vagy lóháton is messze van. Hát még egy nőnek gyalogosan! Huszonöt kiló lisztet a hátán cipelt haza. És ez még mind nem volt elég.

A nyomort még a beadás is nyomasztotta.

Egy háztól, – ha nem volt, akkor is – negyven kiló húst, (hízót, marhát) hízott kacsát vagy libát és tojást vetettek ki rájuk. Nem volt. Hogy a kötelező beadásnak eleget tudjanak tenni, ezeket mind meg kellett venni. Eladósodtak. Szédelegtek az éhség és a beadás rájuk mért súlya alatt. Csak azért gürcöltek, hogy valakik... Az úr a pokolban is úr, legyen az régi vagy új.

És később is...

Zsófinak keresztanyja így összegezte életét:

„Semmi... csak gyerekek vótunk, szaladgáltunk, dógoztunk, veszekedtünk, kikaptunk, egyszer felnőttünk, elmentünk cselednek hol ide... hol oda... hol ezt szolgáltuk ki, hol amazt, oszt elteltek az évek...”

A tanév a végéhez közeledett

Fülledt nap kábította a már nyári rekeszekbe rakott figyelmet.

Nehezen lélegzett a harmadik osztály. Mondhatni úgy is: „az utolsókat rúgta”. Kis gyerekek kis vágyai bontakoztak a fejekben a szünidőre vonatkozóan. Habár a többség tudatalattija tudta, nincs semmi „kilátás” és semmi „belátás” – de mégis. A gyermek tele van vágyakkal akkor is, ha szegénynek születik. Hogy mi valósul meg belőle?

Általános tapasztalat mutatja: semmi. Ők a szellem és a lehetőség vesztesei a paradicsomban. Századokat le vannak maradva. Lassan megy a felemelkedés. Sors- és szülőfüggő. Így az aktuális vágy tehetetlenül botorkál lelkükben, és végül többnyire mégiscsak a „vájlingba” ütközik... Megfeneklik.

Mert a vágy is előbb-utóbb leülepszik, mint a piszok a víz alján, és idővel egyre kevesebb esélye marad arra, hogy felkavarják. Végül törvényszerűen elpocsványosodik.

Zsófít ez a veszély egyelőre nem fenyegeti. Elérhető vágyai vannak, élők, amelyekben az időt emésztő rozsdá telhetetlen étvágya sem tehetett nagy károkat. A közelgő nyártól nem várt semmi rendkívülit. Legfeljebb időt. Időt az orgonabokor alól az akácfa vadhajtásai közé átköltöztetett kuckójában, időt a történetekre, a mesékre, a megismerésre s általuk a múlttal való magasabb szintű érintkezés lehetőségére...

Tehát időt a gondolatok sajátos kibontakozására, még ha mindez akkor nem is volt tudatos nála.

Cammogva, lustán őgylgett a délelőtt.

A tanterem padlóját nemrég eresztette be olajjal a takarító minden, előző nevéen az iskolaszolga. Bentről az erős, nyers, orrot, torkot piskáló kőolajszag, kintről a nyitott ablakon keresztül beáradó por és áporodott földszag nyomta agyon a felforrósodott levegőt.

Változóban van minden, ami körül veszi.

Az idő falán érezhető mély repedések tátonganak, ám szerencsére nagyobb tragédia már nem következhet.

A felhők nem nyelhetik el végleg a napot...

Zsófi sem a régi Zsófi szemével látja már a világot. Más értelmet kaptak a képek is a tanterem falán, ha tekintete rájuk tévedt.

Ez idő tájt talán a kopasz képét az illetékesek „államilag” már el is távolították a falról, a másik még sokáig maradt, ám a képen bársonyos szelídséggel ábrázolt férfit sem hitette már magával apukájának.

Értelme, mint Isten mezején a vadvirág kelyhe, melyet senki sem gondoz, mégis kinyílik – egyre tágult. Már azt is tudta, hogy az a bársonyos szelídséggel ábrázolt férfi Rákóczi, és, hogy az ő szeretett faluja, környezete valamikor nagyon-nagyon régen Rákóczi bírtok volt, és, hogy a Rákóczi család mindig jót akart a népének. Mindezek tudatában gyerekhez méltó őszinte tisztelettel adózott a „képnek”.

A nyomott levegőtől egy kissé nyomott hangulatban, de annál éberebb érdeklődéssel Zsófi a leckéje helyett a nyitott ablakon beszűrődő zajokra figyelt.

Szemben az iskolával az utca túloldalán a református templom impozáns, múltat idéző alakja nyúlik, kapaszkodik az ég sokszínű kékje felé. Terebélyes, parkosított udvarán halottaskocsi várakozik. Sötét ünneplőbe öltözött férfiak állják körül. Mint megannyi gyászvitéz. Minden fekete rajtuk. Az ujjasuk, a csizmájuk, a csizmaszárnál bővülő nadrágjuk és a tisztelet jeléül levett, kezükben szorongatott kalapjuk.

Minden mozdulatlan. Még a templomkertben a friss lombkoronájuk alatt fejüket büszkén magasra tartó fák is. Leveleik is mozdulatlanok. Csak egy fehérre vénült, alacsonyra töpörödött ember tesz-vesz. Igazgatja a koporsóra fektetett élő koszorúkat.

Még a csend is lábujjhegyen óvatoskodik a halottaskocsi körül...

Megkondultak a harangok. A néma gyázmegnyilvánulás rájuk nem vonatkozik. Ők az égbe kiáltanak:

– Valaki érkezik!

A harangok öblös szavai csendülve verődnek vissza. A kettő közül az egyik a Rákóczi harang, melyet még Rákóczi fejedelem készíttetett a falunak mint szintiszta református közösségnek. A harangért harminc tehenet adott cserébe a falu közössége. (Ez még abban az időben volt, amikor az István = Istuan, a falu pedig: Puspiók Nadány volt.) A fejedelem a falut feleségének, Lórántffy Zsuzsannának ajándékozta. Mindketten tiszta szívből elkötelezett pártfogói voltak a református vallás híveinek. Zsuzsánna asszony külön egy vigyázó tisztet tartott a faluban,

akinek az volt a feladata, hogy ügyeljen a szegény nép sorsára. A nagyasszony alakját őszinte szeretet övezte. Jól éltek a jobbágyai. A falu is ekkor élte fénykorát. Éves adója sem volt számottevő.

Csupán egy csődör, nyolc tulok és nyolc tehén.

A viharvert idő sodrásában a harang meghasadt. Újra öntötték. Ám addig sok-sok viszontagságot kellett kiállnia. Török, tatár, rác hadak gyűjtogatásait, fosztogatásait. Volt, hogy török, német egy időben sarcolt, fosztott, nyomorított, és volt olyan időszak is, amikor a török és a tatár együtt tűzte ki céljául, hogy az Alföldöt elpusztítják. Egyik sem különbözött a másiktól. Legfeljebb módszereikben, kegyetlenkedéseikben volt némi eltérés.

A falusiak a veszedelmek elől a mocsárba ásták szeretett harangjukat, ám minden esetben ez sem bizonyult jó megoldásnak. Egy ilyen ellenségeskedés alkalmával a rácok megtalálták és elrabolták. A haranggal együtt a mocsárba menekült népnek a nagy részét pedig leöldösték.

Az elrabolt Rákóczi harang háromévi távollét után került újra haza. Akkortájt, amikor kuruc fősereg táborozott a faluban.

A Rákóczi harang egy toronyégés után sokáig csak haranglábon függött. Főleg tűz esetén volt feladata, jelzőként szolgált. Ám csengését-bongását a szántó-vető, pásztorkodó hívek nem-hogy a mezőn, a pusztában, de még a faluban sem hallották mindenhol. Szerették volna harangjukat méltó és hallható helyen ismét toronyba helyezni, ám építésére sokáig nem kaptak engedélyt, sőt, gróf Esterházy Károly, az akkori egri püspök nemcsak, hogy engedélyt nem adott, a harangot is el akarta koboztatni. A hívek, lelkészek védtek, harcoltak, nem hagyták elvinni, minden fórumot többször is megjártak ez ügyben. Nagy megkönnyebbülésükre II. József király megsemmisítette az elkobzásról szóló papírt, de toronyépítésre ő sem adott engedélyt. Csak magasabb toronyláb építéséhez. Végül is II. Lipót uralkodása idején kaptak nem torony, hanem új templom építésére engedélyt. (Ez annak volt köszönhető, hogy akkorra már enyhült a protestánsokra nehezedő nyomás.) Ennek az engedélynek a jóvoltából áll a mai templom. Éppen a nagy éhínség idején tette le Tóth István prédikátor az alapkövét.

Persze, Zsófi képzelete még az itt-ott hallottakat nem ennyire tényyszerűen rögzítette, az viszont tény, hogy büszke volt a múltra,

áhitata a templom és a harang iránt mélyen a lelkében gyökerezett. A református egyházzal, szűkebb körében a templommal kapcsolatos emberséget, jóságot sugárzó régi történetek mindig felkeltették az érdeklődését.

Egyik ilyen megható történet, amikor a nagy kolerajárvány idején annyi sok ember meghalt, annyi temetnivaló akadt, hogy nem győzték fával. Elfogyott. A szerencsétlenül járt emberek hozzátartozóin úgy segített az egyház, hogy az Isten házában lévő székekből, lócákból koporsókat készíthettek. Szegény volt az egyház, szegény a népe. Sokáig nem jutott pénz a székek pótlására. Mégis megtelt a templom. A hívek napról napra, hétről hétre állva hallgatták végig az istentiszteletet.

Zsófi jól érezte magát a régi korok fel-felkerekedő porfelhőiben. Fogékony lelkét ezer szál húzta le a múltba. Mint egy ki-merítésre váró mély, nagyon mély kútba, amely minden vödör felszínre hozásával értékesebb, tisztább, majd egyszer csak az idő múlásával átláthatóbbá válhat a számára.

Még mindig konganak a harangok. Harsogva imádkoznak az ég felé az elhunyt lelkéért. Bent, a templom meghitt homályában folyik a szertartás. Számba veszik az eltávozott földi életét, méltatják útját. Búcsúztatják. Zsófi az iskolaszékben ülve is szinte látja, hallja: egy hatalmasra duzzadt zokogás tölti ki a fehér falak behatárolta egyszerűségében tündöklő teret.

A templom mindig a szegényeké volt, ma is az. Aki szegény maradt, még betér... a gazdag már nem. Változtak a viszonyok...

A gazdagokat, az elvtársakat már nem az Isten házából kísérik utolsó útjukra. És nem a tiszteletes úr mond fölöttük búcsúztató szép beszédet, hanem a párt valamelyik „nagy tagja”.

Nem jó a kommunistáknak – gondolta Zsófi – sok szép lélek-emelő dologból kimaradnak. Még az utolsó útjuk is lerövidül...

Pedig milyen szép és ünnepélyes az Isten felszentelt házatól az utolsó földi út! – merengett Zsófi, miközben a gyászoló népet figyelte, akiket épp most bocsátott ki a templom robusztus ajtaján. Majd mint varázsütésre, kongó harangszóra kifordul a szárnyait széttárt templomkertkapun a két gyönyörűen feldíszített gyászló. Méltóságteljes, lassú járásukkal, bársonyos, fekete bóbítájukkal, ahogy járás közben elegánsan biccen a fejükön... minden alkalommal elbűvölik Zsófit.

Szép a gyászkocsi is. Alkalomhoz méltó. Komoly. Mondhatni azt is, elegáns. Fekete vázát leheletfinomra festett ezüst csipkék keretezik. A ráaggatott élő virágoktól alig látszik a koporsó felirata. Zsófi mindig igyekszik elolvasni.

Most is. Kicsit megemelkedett a székén, hogy többet lásson, ám az aranyszínűre festett nevet nem tudta kibetűzni. Ha felállt volna... De felállni óra alatt nem lehet. Így is gyanúsán megrecscent a szék alatta. Megcsúszott a frissen olajozott padlón.

Szép temetést még gyakran lát, mert általában a „régiek” halnak meg. Ám esküvőt, keresztelőt már ritkábban. Ez utóbbiakat már többnyire csak a községházán „intézik el”.

Kár...

Mert Zsófi most már talán legjobban pásztor szeretne lenni. Emberek pásztora. Tiszteletes. Vigyázni a megmaradt nyájra. Milyen szép is lehetne... Egyszerre szolgálni Istent és a gyarló lelkeket... és a múltat...

Mert arra is jutna ideje.

Csak hogy elvadult a nyáj, és egyre kevesebb szükség lesz pásztorokra, – hallotta...

És azt is, hogy már hivatalból is tilos vallásosnak lenni...

A folyosóról behallatszó kolompszóra

Zsófi is felkapta a fejét. (minden tanóra végén egy gyerek végigszalad a folyosón a birkakolomppal) Szünet következik. Gyors párba állás, sorba igazodás, és a követelménynek megfelelően egy pissenés nélkül kivonulnak a kopár udvarra.

Megrohamozzák az udvar végében bűzlő festett fabódét. Csattog az ajtaja, mindenkinek sürgős bent a dolga. Az egymás mellett sűrűn kivágott szabályos lyukakat hamar elfoglalják. A deszkából ácsolt ülőke vagy nyolc lyukat foglal magába. Olyan, mint a gyárakban a futószalag, csak ez állandóan egy helyben áll. Alattuk a mélység és a párolgó ürülék.

Zsófi félelmeinek egyik forrása. Hogy e félelem eredete hová és meddig nyúlik vissza, arra nem emlékszik, de azt érzi, hogy régi keletű. Igyekszik a dolgát hamar elvégezni. Főleg ha a sötét is körülötte ólálkodik. Este a bódé környéke is félelmet szít, hát még a belseje! Csak egy-két csupasz égő gyenge fénye pislákol a plafonra kötve.

Képzeletében, ott lent a mély gödörben... a tömény emberi ürülékben... és a lábai alatt is csak deszka van, ami a súly alatt hajladozik... és döng... a döngés attól függ, hogy a sötéten tángoló mély gödör menyire van tele...

Es ilyenkor Zsófinak hangosabban és sebesebben ver a szíve. Mert fura dolog a félelem! Hiába tudja, hogy nem igaz, mégis, ha ül a lyukon az a képzelme támad, hogy a mélységben felgyülemlett emberi sárból kibújik egy fej, egy ördöghöz hasonlító fekete fej, a fekete fejhez szőrös kéz is tartozik, amely egy három ágú vasvillát szorongat, és...és...

De még nincs itt a félelmeket hordozó este. Órakozi szünet van. Gyors ickarajzolás, egy fadarabbal karcolás a földre, ha a játéknak megfelelő négyzetek készen állnak, ugrálás fél lábon. Ki meddig bírja.

Előkerülnek az egyenköpenyek zsebeiből az ugráló kötélnek kinevezett madzagok is. Ricsaj, hangzavar uralja a teret. Egymás túlkiabálása.

– Rózsi! Gyere, seregjünk mán! – És Rózsi futva megérkezik, s a két lány kinyújtott keze kereszt-fogásban fonódik össze és segregnek, forognak, amíg el nem szédülnek. Odébb egy fa alatt

jobb híján „adj király katonát” játszanak a lányok, nem messze tőlük a kerítés sarkában pedig az éppen elénekelt „Oly távol, messze van hazám” – után egy újabb dal kelt szárnyra:

– „Chicagóból Malvin néni küld egy levelet...” – de nem éneklük végig a strófákat, – gyanús szempár közeledik, hirtelen fordulattal átváltak a „Szódd a selymet elvtárs” – kezdetű nótára... A mozgósító daltól megbokrosodott lányok jókedve az eget súrolja. A kerítés sarkában egyre emelkedettebben száll, kering az áporodott levegőben a nóta és a röhögés...

Zsófi, a bíró lánya, a kocsmárosé és egy-két állami gyerek az újonnan épült nyitott beton szeméttárolót vették birtokba, ami olyan, mint egy elkezdett emeletes ház földszintje. Lépcső vezet fel a falakra. Széttárt kezekkel, mint a kötél táncosok, a keskeny, szürke beton szélén egyensúlyoznak, miután az ott napozó kövér kecskebékákat beleijesztették az erjedő hulladékba. Van belőlük bőven. Békából is és hulladékból is. Még belegondolni is irtóztató, mi lenne, ha beleszédülnének a békák közé a mocsokba. De ők nem gondolnak erre, ha mégis, hát Istenem, egy kis borzongástól még izgalmasabb a játék. Körbe-körbe járnak, s közben a magyar nyelvre nem éppen hízelgő rímeket gyártanak.

Most is, mint általában, Zsófi a fő-fő rímkeverő.

Ezen a napon történt, hogy Zsófi a bíró lányával a korábbinál jobban összebarátkozott. Valószínű azért, mert megtetszett neki Zsófi mindenre termett egyénisége, spontán, lelkéből fakadó, minden helyzetre nyitott megnyilvánulása. S mintha csak úgy mellékesen, meghívta volna másnap délutánra egy kakaós uzsonnára. Zsófi legbelül kételkedve fogadta a meghívást, de el kell ismerni, majd kibújt a bőréből meglepetésében és örömeiben.

Ám hogy valóban jól értette-e, nem mert rákérdezni. Higgye, vagy ne higgye? Nem tudta eldönteni. Benne rekedt a kérdés. A nap további részében nem esett több szó a meghívásról...

Még soha nem járt a bíróság épületében, a palotában, ahogy a köznyelv emlegetni szokta. Kívülről már jól ismerte, ám elképzelni sem tudta milyen lehet egy palotában lakni?

A nagy, emeletes sarki épület is valahogy szembeesik az iskolával. A sarkából kifolyólag két utcára nyílik. A „Főuccára” a hivatalos ajtó, a másakra a rabok nagykapuja. Ezen az oldalon „sínylődnek” a pincében a rabok, – legalábbis úgy hallotta. Látni még nem látta, nem mer a rácsok mögé nézni. Sajnálta sze-

gény sínylődőket, sokszor gondolt rá, ha neki pénze lenne és a nagyszünetben kiflit vehetne, mielőtt visszamenne az iskolába, bedobná nekik a rács között a legfinomabb részét, a csücskét...

A faluban, amely igazság szerint nagyközség, már ezernyolcszázötvenben volt Járásbíróság. De ebben a „Palotában”, ahogy a népek nevezik, ezerkilencszáznyolctól van. A Járásbírósághoz a községen kívül még tizenkettő környező falu és pusztta tartozott: – Báránd, Tetetlen, Földes, Saáp, Rábé, Bajom, Szerep, Torda, Udvardi, Dancsháza, Hídvég és Kovácsi. Akkoriban két tömlőc szobára volt igény húsz-harminc fogolyra számítva, de rövidesen kevésnek bizonyult.

Ezernyolcszázötvennégy, május elsejétől november végéig a feljegyzések szerint háromszázhuszonhat rab került „lakatos” felügyelet alá. Többségük baromeltulajdonítás miatt.

De hagyjuk most a régmúltat.

Szép ez a sarki „Palota”. Tetszik Zsófinak.

– Milyen lehet palotában lakni? – néz föl sóvárgó gyerekszemekkel az ablakaira. Megelevenednek a mesék, régi történetek, királyok, grófok, hercegek sorakoznak elébe. Selyembe, bársonyba öltözött, masnis főköttős grófkisasszonyok, hintók, szolgák, szolgálólányok...

Egy csöppet korábban érkezett az uzsonnára. Igaz, hogy éhes, ám nem azért. Nem akart elkésni. Valahol belül, ahol a titkok laknak, megérzése megsúgta, hogy első és utolsó alkalom ez a meghívás. Többször nem lesz benne része. Érezte, ezt is csak úgy a véletlennek köszönheti...

A megadott pontos időpontban megnyílt a „Palota” díszes kapuja. Zsófit egy kedves, kifogástalan megjelenésű fiatal néni fogadta. Bevezette, mint egy előkelő vendéget szokás. Úgy tűnt, a sok-sok lépcső egyenesen a lányszobába vitte, mert felfelé menet nem sokat látott. Lekötötte figyelmét, hogy hasra ne essen, pontosan, egyenként, mint ahogy illik, lépegessen a lépcsőfokokra. Félve lépett be a lakásba. Hát még a leányszobába!

Minden, amit szemeivel hirtelen át tudott fogni, a hófehér és a rózsaszín harmonikus egyvelegében pompázott. Az ablakon masnikkal díszített, földig leérő, habkönnyű csipkefüggöny! Zsófi nemhogy ilyet, de még hasonlót sem látott. Nem csoda hát, hogy szegény nem is a mesében, hanem még azon is túl érezte magát...

Hol van az ő egyetlen szobájuk ehhez képest! És az ablak... a függöny! Otthon négy apró üvegkockából áll az ablakuk, és es-ténként rajzszőgekkel kék csomagolópapírt tűznek rá, hogy ne lássanak be az utcáról. De azt is csak akkor, ha bent ég a petró-leumlámpa, ha világosságra van szükségük. A parányi ablakot az ív kékpapír éppen betakarja.

És a bútoruk: páros ágy, azon alszik mindenki. Az egész család. Anyukája és ők hárman. Lábtól is, hogy jobban elérjenek. Az ágy végénél asztal, az szolgál evésre, tanulásra, vasalásra és még sok egyébre is. Ezeken kívül egy sifon, az ablak alatt egy fa kanapé. Székek és a kemence.

És a pitvar... azaz a konyha, amely a szabadba nyílik, szegényesebb már nem is lehetne. Stelázsi, sparhert, kaszli, asztal, alatta hokedlik, két kis szék, és megvan a helyük a vízhordó kan-náknak az ajtó mellett a sarokban. Idetartozik még a fém mozs-dóállvány lavórral. Ennyi. Hogy a kisházban, amely a pitvarból nyíló kamra, a szódából és az avas zsírmaradékból főzött, külön-leges, egyedi szagot árasztó szappanon kívül még mik vannak, jobb, ha föl sem sorolja...

Zsófi csak állt a leányszoba ajtajában, szeme itta a sok csodát. Minden igyekezete ellenére is nehéz lett volna elképzelnie, amit itt látott. A kedvesen mosolygó néni többször is udvariasan meg-kerlte, üljön az asztalhoz, míg Zsófi végre meg tudott mozdulni.

Az asztal úriasan volt terítve – uzsonnához.

Hová lett az az eleven, kotnyeles kislány, amióta ide belépett?

Habár az igazsághoz hozzátartozik, a bíró lánya sem volt az, akit Zsófi megszokott. Csak a csipkés napernyő hiányzott a kezéből, és akkor úgy nézett volna ki, mint egy régi grófkis-asszonyról készült, megelevenedett fénykép. Keményített, szé-pen vasalt ruhájában feszélyezetten mozgott, egyáltalán nem úgy, mint az iskolában, az egyenköpenyben, amely jól eltakarja a szegénységet és a gazdagságot. Ott mindegyik alatt csak gye-rek van. Általában egyformának érzik magukat, bár tudják a kü-lönbséget – ha pár órára is... Itt és most hiába igyekszik a maga megszokott módján természetesen viselkedni, nem megy.

Mintha nem is a faluján belül tartózkodna éppen, hanem valaho-va elutazott volna. Valami ismeretlen, szép, idegen világba, ahol...

Nem emlékszik, milyen íze volt a színes, habos süteményeknek. Arra sem, hogy hányat evett meg. Annyit, amennyit a kedves néni

a tányérjába rakott. A kakaónak finom, torkot simogató, selymes csokoládéíze volt, arra emlékszik. Arra is, hogy a bíró bácsi egyszer benézett a leányszobába és rámosolygott. Egy pillanat volt az egész, arcát meg sem tudta jegyezni, csak az ajtót, amelyen benézett.

A kedves néni kimért, szokatlanul szögletes mozgása még jobban feszélyezte. Ahogy gépiesen kiment, bejött, tálcára rakta az uzsonnamaradékokat, a csillogóra aranyozott tányérokat, a kehely formájú csészéket. Újra kiment és bejött. Ekkor Zsófinak fel kellett állnia az asztaltól és egy rózsaszín bársony huzatú párnázott kanapéra kellett ülnie.

Ezután a bíró lánya bemutatott egy dalt, egy „művet” a zongorán.

Zsófi természetesen nem hallotta még, de szép volt. Zongorát is most látott először.

Az is szép volt.

Minden ismeretlen és szép volt, s mégis... érdekes módon, a szárnyalva lebegő, sosem hallott dallamok csillogása ismerősnek tűnt. Talán nem is igazán hallotta, inkább látta, ahogy a hangjegyek összegyűrik a levegőt, ahogy forgács módra szét-szóródnak, s eljutnak a végső célig, az emlékezés szférájába. Lelkében megmozdított valamit...

Hogy ettől a felfedezéstől-e, vagy csak úgy általában, – esetlennek, kiszolgáltatottnak, végtelenül szegénynek érezte magát.

Az elegáns, bársony huzatú kanapén üldögélve nem tudott mit kezdeni a kezeivel és a lábaival sem. Szívesen tette volna a könyökét a kanapé mívesen faragott és lakkozott fájára, mert úgy kényelmesebb lett volna az ülés. Nem merte. A lábai, mint ha seregnyi hangya szorgoskodott volna, zsibogni kezdtek. Szerette volna kicsit megmozgatni. Nem merte.

A kedves néni a falhoz támaszkodva figyelt és mosolygott. Állandóan mosolygott. Mintha az a mosoly az arcára lett volna ragasztva.

A leányszobában kínlódó hangulat a tettetés bizalmatlan korlátait véletlen sem lépte át.

Zsófi nem érzékelte, mennyi idő telt el kínos feszengésben ücsörögve, a kanapéhoz láncolva, ám azt igen, hogy a mozdulatlanságból már nagyon szeretne szabadulni. Szeretett volna már felállni. Szerette volna megnézni a szobát, ahol fürdeni szoktak, megnézni a zuhanyt közelebről, azt a tiszta vizet árasztó csodát, amelyről a bíró lánya olyan szépen beszélt. De hamar rájött, hogy azt nem illik.

A kedves néni, mint egy színesre festett formás gipszszobor, mint egy kipingált, ott felejtett faragott figura, még mindig a fal mellett állt és mosolygott...

Nem illik kérni, hogy mutassák meg. Szégyellte, hogy ilyen gondolata támadt. Talán el is pirult, ezt azon vette észre, hogy a kedves néninek megmozdult a mosolya. Most már igazán szívesen felállt volna. Csakhogy arra az uzsonna forgatókönyve szerint még később kerülhetett sor. Előbb még jó nagyokat hallgattak.

Végre valami remény csillant a szabadulásra. A bíró lánya megmozdult, felállt, egy kecses mozdulattal lecsukta a zongora fedelét, egy másik kecses mozdulattal elnémult hangszeréhez igazította a hófehér, párnázott széket, elindult a szoba másik felébe és megmutogatta a babáit. Végre Zsófi is felállhatott.

A babák öreges arcú, selymekbe burkolt díszbabák voltak. Szófogadó, jól nevelt babák, akkor pislogtak, akkor sírtak, amikor a bíró lánya óhajtotta. Bár Zsófi észrevette, hogy felnőttesre festett porcellán arcukhoz nem illik gyerekes sírásuk, nem mondta. Azt sem, hogy az a meglátása, azokkal a babákkal nem is lehet játszani. Sok más is eszébe jutott, amit a bíró lányával szívesen megosztott volna, ha... Ám ez a ha állandóan ott lebegett közöttük. Így nem osztott meg semmit.

Az „uzsonna” vége felé, amikor pár percre kettesben maradtak és könyveket nézegettek, már oldódott a különbség. Ez az oldódás azonban nem fokozódhatott, mert visszajött a kedves, mosolygós néni. Finoman Zsófi tudtára adta, most már mennie kell...

A forgatókönyvben előírt idő lejárt...

Amikor Zsófi valahogy lejutott a lépcsőn és már kívül volt a „Palota” kapuján, lelke megrázkódott és egy láthatatlan kéz markolt a szívébe.

Érezte:

Ami ott bent van, nem az ő világa. Más szagok, más szokások, más rend, más emberek. Az, ami ott fent van, ahová lépcsők vezetnek fel, az egy teljesen más világ...

Az ő világa – talán csak a Jó Isten tudja miért – a nádfedél alatt lakik. Az ő kakaója a cikóriakávé, az ő süteménye a pite...

Így is jó.

Jó neki a szalmazsákos ágy is, abban is lehet álmodni, még ha lábtól fekszik is, hogy jobban elérjenek...

A szegény ember kerítése

rozoga, foghíjas és alacsony. Ezeken a tulajdonságokon kívül még sok más negatív jellemzője is akad. De legalább van. Igaz, a kapuja sem sokat ér, egyszerű zárja ritkán zár, de legalább van. Van a szélnek mit csapkodnia unalmában, ha arra jár.

És gyakran jár arra.

Módosabb házhoz módosabb kerítés tartozik, amely magas, stabil, a kapuja is zárható. Gangos. Mint a gazdája. Ilyen is akad egyre több a faluban. Ezekbe a portákba a falu szeme nem lát be, vagy ha igen, csak ritkán.

Változik a világ.

Régen ez sem így volt – mesélte Zsófinak a nagypapa.

Régen a szegény ember kerített, a gazdag nem. Vagy ha igen, kaput nem rakott. Főleg a bocskoros nemesek nem.

A kerítés egyik formája, fajtája, nádból készült. A nád végét a földbe ásták, gyékénnyel, náddal vagy vesszővel a két oldalán megkorcolták és a tetejét egyenesre szabdalták. A kerítés másik fajtája, a szegényebbeké, a gerággyakerítés, amely trágyából készült. A trágyát kihordták a telek mezsgyéjére, rakosgatták a frisset a már meglévő tetejére, s így emelkedett napról napra. Idővel kinőtte magát benne a gyimgyom, a mindenféle-forma gízgaz. Ilyen gerággyakerítés volt a legtöbb ház körül. Ha kaput is raktak, azt nádból verték. Ha a ház ilyen módon körbe volt kerítve és kapuval is ékeskedett, akkor a kerítés alján a föld felett lyukat vájtak a trágyában, hogy a kutyák természetüknél fogva szabadon kujtoroghassanak, ne tegyék tönkre a kerítést, viszont a nagyobb jószágok ne tudjanak elbitangolni.

Ám a bocskorosok nem így gondolkodtak. Készítettek kerítést, általában szépen, akkurátusan korcolt nádból, de kaput nem. Mégpedig, olyan ravasz elgondolásból, hogy ha a szegény ember jószágá, apró vagy nagy marhája elbitangolt hazulról, és betévedt a kapu nélküli bocskoros portájára – és miért ne tévedt volna be, ha ott több takarmányt, kövérebb szénaboglyát látott, mint otthon – csak borsos „válcságdíjír” kapta vissza a gazdája.

Ezért volt fontos a szegény embernek, hogy legyen kerítése és kapuja, és ezért volt fontos a bocskoros nemes embernek, ha kerítése van, ne legyen kapuja...

– „Tűletek nem messzi is vót ám hatalmas, trágyából rakott gerággyakerítés, egészen a Kíp-ír partyáig nyúlt le a Rígen, rígen vót. A nagy-nagy telek avval vót kerítve. Ott vótak a tilire hazavert jószágok elszállásolva. Oszt oda jártak a zsobonyijak a rideg jószágokat étetni, itatni. Ottan belül vót egy nagy kút is. A vót ám a hatalmas kút! Máí napság a valahuvá a Toldi uccába esne. A tik házatok se vót még akkor, még a ucca se. Ótán lett valamikor, oszt a lett a neve, hogy Nagykipíri ucca. De máma mán megint más a neve” – mesélte Zsófinak a nagyapja folyamatosan a régi-régi titokzatos világot, úgy, ahogy eszébe jutott, miközben időnként bele-beleszutyakolt a görbe pipájába. Zsófit úgy vette körül a pipafüst, olyan formán, mintha a múltból felszálló ködben ücsörögne, s nagyapja a jövőből mesélné a múltat, holott ő van benne.

Zsófi azt is megtudta, hogy a házuk, az udvaruk helyén valóban bölömbikák bőgtek, ácsorogtak a nád között – valószínű fél lábon is, ahogy a tisztességes bölömbikák ácsorogni szoktak, ahogy azt a mesekönyvben látott kép alapján elképzelte. (A bölömbika a neve ellenére madár, másik neve vízibika. Azért kaphatta a bika nevet, mert ha elbődül, olyan hangos, öblös hangot hallat jámbor madár létére, mint szárazföldi robusztus névadója.) Minden vízbe, mocsárba való állat, csúszómászó tartózkodott a kertjükben. Még gödény is, amelyet az itt élők batonyamadárnak neveztek. Ezek különös, lomha, nagy tokájú madarak voltak. (Ezekről a madarokról – mert sok tanyázott belőlük azon a területen – kapta a határban a nevét Batonyás.)

Valamikor a falu még csak a református templomig ért, onnan tovább víz húzódott, mocsár. Zsobony még nem létezett, csak Bodó. A ma létező utcák helyén abban az időben kerekeshajóval közlekedtek, vagy ahol lehetett, lábolták az emberek a vizet. A házak sem ilyenek voltak. Még kisebbek, még szegényesebbek, mint az övéké.

„Bogarhátú alacsonházak vótak.” Vályogból vagy nádból. Ezeknek nem volt „pallása”, hanem a nádtető belső részét – mint a fecskék – sárral beverték és kimeszelték. Olyan, „gunnyó”-féle ház volt. Egyszerű. A két végén egy-egy „culáp” volt a falban, ez tartotta a „szelement”. Ablaknak csak egy kis lyukat hagytak. Ezen jött be a levegő, és ment ki a füst. Világosság viszont aligha közlekedett rajta. A házban egy szoba volt és a pitvar. Tizen, húszan is éltek benne.

Minden háznak „pendejkímínye” volt. A konyhát – amely a tűzhely előző neve volt, néha még Zsófi idejében is – vályogból rakták. Ezen főztek, sütöttek. A levetlen ételeket serpenyőben, a leveseseket cserépfazékban. A levetlen lebbencs (öreglebbencs) a serpenyőben főtt, a leveses lebbencs a „cserépfazékban”. A serpenyőben főttek a kásafélék is, a tengeri, a köles, ezek tejben vagy különféle hússal, vagy hús nélkül egyszerűen paprikásan. Változatosan tudták elkészíteni a kásaféléket. Így gyakran más kerülhetett az egyszerű, gyalulatlan asztalra vagy a küszöbön ülők ölébe. Egyik nap „tisztáskása”, más napokon öregkása, hajdúkása, rucáskása, paprikáskása, zsíros köleskása, juhos kása... A vékony, vastag ételek, a pergelt tésztalevesek, a lebbencs, a reszelt tészta, laskatészta, hagymaleves, szilvás cibereleves, húsleves mind a cserépfazékban főtt.

Zsófi kedvence ősei ételei közül a pirított tészták minden formája, fajtája. „Öregen”, „fiatalon”, ahogy jön. Főleg, ha szallonnabőr is pirul a tészta között, amely a lebbencset úgy megtudja bolondítani, hogy a király elé sem kerül finomabb éték. Fogyasztva pedig a pitvarajtó küszöbén ülve, ölben a legfenségebb, amikor még látvány is tárul az étvágy mellé. A tejbe aprított lágykenyér is ott elköltve a legfinomabb!

A szegény ember a háza alapanyagát is maga készítette és készíti ma is. Többnyire. A vályogvetés Zsófi számára nem ismeretlen. Gyakran hord ebédet a falu széli vályogvető gödrökhöz fiatal nagybátyjának, aki mostanában kezdte alapozni családját és háza fundamentumát.

A vályogvetéshez erő kell és kitartás. Tudás nem. Ezek az emberek a fészekrakás tudnivalóit már a génjeikben hordozzák. Mint az égi madarak...

Az erőn és kitartáson kívül kell hozzá föld, törek, víz és egy összeácsolt fadarab, a forma. Tudják, a föld nem lehet televényes, gilisztás, csigaház, kavicsos, egyszóval szemetes. Az ilyen földet félre kell dobni. Gyökeres sem lehet. A jó föld nyers, zsenge és sárga. Jól fel kell kötni a gatyát, mert csak több réteg kilapátolása után található. A törek sem mindegy, hogy milyen. Csak a száraz, fehér törek a jó. Nedves, penészes nem kerülhet bele, mert a penész a falban tovább él, szaporodik, és penészes, dohos lesz az ebből készült ház. Éppen ezért nedves vályogot még falba beépíteni sem szabad, meg kell várni, míg csonttá szá-

rítja az idő. Szorgalmasan forgatni kell, hogy a Földet fűtő kemence a Nap minden oldalán kisüsse. Ha már kész van! – de nem ilyen egyszerű. A munka az ember minden izomszálát igénybe veszi, mire forgatni lehet.

Kezdődik azzal, hogy a gödörből a földet ki kell termelni. A törekkkel arányosan összekeverni, lapáttal forgatni, vizet hordani rá, beáztatni, keverni, keverni. Amikor a sár összetétele jó, taposni. Addig kell taposni, míg a megfelelő keménységre összeáll. Ezek után a vetőt – minden darab vályog készítéséhez – jól be kell vizezni, belegyömszölni a sarat, a formát lehúzni az összeállt vályogról és sorba, sorba rakosgatni egymás mellé. Olyan távolságra, hogy kényelmesen szellőzhessenek.

Zsófi kipróbálta. Egyszerűnek tűnik, de nem gyerekek való munka. Pedig bizony sok gyerek dolgozik a vályogvető gödrök között hajnaltól későig az apja mellett. Vagy idegennek – aprópénzért.

Zsófi sározni, sarat tapicskolni nagyon szeret, de ez nem az! Ez munka. A vályogvető férfiak feketére sült, verejtékezve ugráló lábszár-, kar- és hátizmait, aki már látta, az nem kételkedik. A föld keményen megdolgoztatja magát. Mindig, mindenhol és minden formájában csak az ember erejét próbára téve lesz belőle valami. A földműves, a szegény ember tudja. Megtapasztalta, hogyan szívja el lassan, de biztosan az erejét, életét a föld.

Ha a vályog mind elkészült, kellőképpen kiszáradt, és így vagy úgy felépült a ház szerencsésen és a szegény ember nem rokkant bele, még mindig lesz dolga a földdel. A mélyről előásott tiszta, sárgás földből aprótörek – pelyva, amely csupa toklász és száll, repül szembe, szájba, orrba, tüdőbe – és víz összekeverésével újra sarat gyúr, dagaszt. Egészen addig, míg kenhető, vakolható masszává válik. Ezzel a sárral kívül-belül betapasztja a falakat szép simára. Majd száradás után még egyszer. Ha jól kiszáradt és elég sima a felülete, bemeszeli kétszer, háromszor. Eszi a fal a tippant, issza a meszet, és fogyasztja az erőt. Ez a művelet mégis többnyire az asszonyok dolga.

És még mindig föld... Ha döngölt föld marad a házban a padló – és sajnálatos, de általában az marad, mert nem telik másra –, a szobák földjét fel kell nyesni, tiszta földdel feltölteni. Ha nem tiszta a föld, bizony kikel a sarkokban a gyom, a búza, az árpa, a napraforgó, kisarjad minden földben lelhető mag. És a penész, a doh is kivirágzik. Legjobb a régi vályogtörmelék, mert abban

már nincsenek csírák. Bunkó végű döngölő fával kőkeményre kell döngölni, majd mint a falat, a földet is simára kell tapasztani.

Ha ez mind megvan, elkészült, a teljes kiszáradás után lehet csak beköltözni. Legalábbis ajánlatos megvárni, míg a felhasznált föld kiizzadja minden megpróbáltatását. Ez a fajta házépítés két, három nyáron át kemény, látástól vakulásig tartó munkát jelent. Asszonyok, gyerekek, férfiak gyúrnák a sarat. Készítik a fészküket, mint a fecskék. A hajnallal kelnek, és a hold kíséri ágyba őket.

Mikor lesz már jó világ?

Még mindig valami furcsa áporodott szag a falu szaga...

Vannak simulékony emberek, azoknak persze jobban megy, de a többség nem az. Szerencsére. A többség kívár. Túr. Még bírják. „Szerencséjükre” minden korban akad gyűlölniük valakit, hogy szegénységüket elbírájk. Régen az urakat, ma az államot...

Mindig ül valaki a vállukon.

Zsófi is látja az elkeseredést, érzi a kiszolgáltatottság keserű ízét, a bajban az összetartást. Volt idő, amikor a szegény emberek nem szerették a gazdákat, mai nevükön a kulákokat, mégis többségük már sajnálja őket, együttérez velük megaláztatásukban. Mert valójában ők sem voltak gazdagok, csak szorgalmasok, találékonyak, élelmesek. Ki-ki a maga módján. Köztük is, akadtak jók és rosszak is, mint általában minden rétegben. Válogatás nélkül kerültek listára.

Olyan esetet is hallott Zsófi – habár akkor még nem értette –, hogy jöttek a kuláklividációk – vagy minek nevezték? –, a házkutatások, de már nem akadt a faluban kuláknak kikiáltható család. Ám a vezetőségnek produkálni kellett, tervet teljesíteni... Hát produkáltak. Házkutatások durvasága zaklatta az igyekvő, szorgalmas embereket. Voltak, akik meghurcoltatásuk szégyenét nem éltek túl.

Ilyen esetre Zsófi is emlékszik a pallótlan oldalból...

Annál a háznál, ahol a kuláklistán való „szereplés” után már a kutya sem ugatta meg, mert az is szomorú lett. Valószínű érezte a tragédiát. A gazdája nem bírta elviselni a meghurcoltatást. Felakasztotta magát. Később a lánya is, aki magára maradt a család szégyenével...

Mert a szegény rétegből jött ember a kudarcát is szégyennek éli meg, hát még a megaláztatását!

Együttéreztek sokan a tanyákon élő paraszttal is, akik rengeteg munkával ragasztották egyik napot a másikhoz, hogy valamijük legyen, hogy legyen egy biztos pont az életükben, biztos talaj a talpuk alatt. S ezt most mind kihúzták alóluk. Lehetetlené tették az életüket, csak hogy szűnjön a tanyavilág, hogy minél kevesebb ellenőrizhetetlen góc irritálja a hatalom torkát.

Zsófi a szomszéd bácsi meggyötört arcát, megkövesedett ráncait sem tudja elfelejteni, amelyek már-már úgy benőtték a szája környékét, hogy akkor is úgy néz ki, mintha sírna, mikor nem is sír. Boldog-boldogtalannak a két szép lovát emlegeti, hogy ő azokat hogy szerette, hogy ő azokkal csak jól bánt, és most a közösen lehet, hogy ütik, verik őket. Mert úgy bánnak ott mindezzel, mint a Csáki szalmájával...

Persze Zsófi akkor ezekből a „tényképekből” nem sokat értett, csak sajnálta az embereket, akiket így vagy úgy, de megbántottak. Nem tudott meghatódottság nélkül a szomszéd bácsi növekvő és mélyülő ráncokkal barázdált arcába nézni. Épp úgy sajnálta őt, mint a szerencsétlen sorsú, közösbe elhurcolt lovait.

A kulákház előtt szinte naponta elvezető útjai során pedig valami nyugtalanító félelemérzés markolászta a szívét. Hiszen a kamrában a stelázsra náluk is sorjázik a bélzsírból, avas szalonnából és egyéb zsírhulladékból szódával kifőzött háziszappan. Bűdös. Ha anyukája főzi, Zsófi messze elmenekül. Bolti szagos szappanra nem telik. Mosakodni, mosni viszont a szegénynek is kell valamivel, még ha bűdös is. A háziszappan mind a két célt szolgálja.

Ha hozzájuk mentek volna kutatni – kulákot produkálni –, megtalálták volna, és akkor... Zsófi ezért félt...

Mert benne, mint a bonyolult világból még nem sokat értő gyermekben az okok közül csak az maradt meg, hogy abban a házban több háziszappant találtak a házkutatók, mint a megengedett... A fölösleget nem szolgáltatták be.

Ezért kerültek a listára...

Keményen zajlott körülötte az átrendeződés. Ám mint gyereknek, nem nyílt a szeme mindenre. Csak azokra a dolgokra, amelyekbe közvetlen beleütközött. A kilógó lólábat csak ritkán vette észre. Ő ide született, beleszületett abba, ami körülvette.

Tudomásul vette, hogy a szegény ember kerítése rozoga, foghíjas és alacsony... De legalább van.

Azt sem sejtette, hogy egy elszigetelt világban él...

Már Zsófi is tudja, hogy a falunak

van szeme meg szája... Kint ücsörögnek az utcán, a kapukban vagy az árok partján. Vigyázni kell velük...

Amikor valakit meglát a falu szeme, rögvest kibeszéli a szája:

... Csak úgy vannak azok szígyen szemre összeállva szennyesen...

... Olyan gangosan jár a, mintha nem is a Marcsa szülte vóna...

... Úgy táncol a, mintha ganét taposna...

... Á, ne is monggya! – restelli a mán magára venni a putinákot! Úr lesz abbúl, maj megláttya... Elkapásodott mán a! Pedig nemrég még folyt annak is a taknya-nyála, mint a polyvás ökörnek. Úgy vót a! Akkor meg mire vág fel?

... Meghótt szegíny, Isten nyugosztalja. De hát rígi ember vót mán a...

... Úgy van a, a felesége mellett, mint a lógó lú! Nem veszi észre, hogy más húzza a szekerít...

... Kínyes a! Tennap megígette az ujját, oszt jajgatott. Mondom níki én meg: mír bög úgy, mint a vemhes szamár? A bűre ingyen van. Kitelik a a maga fottyábúl!

... Úgy rám kiátott, hogy fecsegett a nyála a szájábúl, oszt még níki állt fejebb!

... Sehogy nincs jól annak a feje ajja, csak hencsereg a dikón... mahónap eltemetik, maj megláttya!

... Kípjeje mán! A szomszíd, a Rozál, behelhágott egy rozsdás szögbe, oszt elmírgesedett. Hogy eztán maj mi lesz víle? Csak a Magosságos tuggya, vagy még a se...

... Jól megy annak! A szalonnabűrt is kidobja...

... Nem mer a mán felemelt fejel az ígre nízni!

... Mán pitymalatkor kiveri a menyít az az ágybúl, hogy nincs dógod?

... Kujtorog a, mint a kutya, koslat utána, azír olyan apatt horpaszú...

... Szegíny a! Az öregapja eltakarításárúl is alig tudott gondoskodni...

... Olyan koszos fehírcselíd a, hogy még a téfelen is legyenek csúszkálnak nála...

...Fírhe ment a! Nem hallotta? Oszt mán nem jól van az urával. Kíső a mán...

... Hát igen. Ami vót, eddig valahogy csak vót! De esztán?

... Meg ótán a csoroszlya se úgy hasíttya mán a földet, mint rígen...

... Hát igaz, igaz. Józan fűvel nehéz bolondnak lenni, hogy a fene ette vóna meg ezt az íletet... Gazember világ e, én mondom!

... Hallotta? A Terka lyányát felcsinálták! Úgy ám! A nagyfejű Tót fija csinálta fel! Oszt sürgős a lakodalom! Nemsoká két darabba lesz a mán!

... Ű se különb, mint a többi! Hiába hányta itt magát. Koszos sátánfajzat. Úgy letegezett, mintha a lába kapcája vónék. Úgy döfött a szava, mint a bika szarva!

...Úgy a! Jól monggya. A jólítbe megnűnek a fejek!

...Olyan lepcses száju a, hogy tán még hótta után se hallgat el, úgy kell majd a nyelvít külön agyon ütni... az istenit a fajtájának!

...Nem ment a vőnek! Nem akart az apósa kapcája lenni, inkább nem vette el a lyányt.

...Elíg a hozzá, hogy pojácát csinált magábúl, oszt az ura úgy órron hadarta, hogy rögvest elidúlt a víre. Majnem akkorát ütött rá, mint az isten nyila!

...Veszendű lílek a, én mondom! Kísre szedte vóna a a felesígít, ha le nem fogják. A fene azt a veres szőrrel körül vett mocskos száját!

...Az híresztelte az a bonyúszájú, a baj vegye el aszt a kevés maradék eszit! ...Ordított biz a! Akar az úzekedő számár!

...Hallotta? A szerencsítlen öreg Bertinek meg panyókára húzta a görcs a fejit... ...Színre-szörre egyformák azok, mégse eggyeznek soha. Olyan bikaölő tekintetet vetett rá, hogy legszívesebben kiporciózta vóna ott helybe. Úgy összeakaszottak, hogy majdnem a nyakába akasztotta a kaszája ílit! Úgy a! Jól monggya. A telekalász lehajtya a fejit, a léhahalász meg felszegi! Jó van a. Nem egyszerű az igasság... Na, Isten megálgya! Megyek a kotlót lerakni, mer még bebüdösít níkem. Ótán meg elvettem a gyalogpaszulyt abba a kis földbe ott hátul, ami még megmaratt...

Minden kapuban lát valamit a falu szeme és beszél valamit a szája. Megszokott az asszonyok gágogása, sápítózása, pletykál-

kodása. A gyerekek is kiviszik a kisszéket, és oda ülnek a felnőttek közelébe. Hallgatóznak. Zsófi már inkább a rádiót hallgatja, hallgatná szívesen, de ritkán van adás, illetve van, csak a központi szabályozó helyen, a községházán akkor kapcsolják be a néprádiót, amikor akarják. Általában csak akkor, ha ilyesmiket sugároz:

„... Amikor a magyar népi demokrácia eredményeit ismer-tetjük, a legnagyobb elismerés és dicséret hangján kell megemlé-kezni...” – vagy – „...Jövő fejlődésünknek egyik biztató záloga az, hogy egy csomó pozitív tényező még csak ezután fogja érez-tetni hatását. A munkásokból és parasztokból jött értelmiség, a szocializmus neveltjei csak ezután jelennek meg tömegesen...” – vagy – „...Gyakran tapasztaltuk, hogy nem hajtották végre ke-ményen és következetesen a kulákok elleni rendszabályokat. Mindezek a hibák odavezettek, hogy a faluban nem alakult ki a szocialista építés egyik előfeltétele, az éles és kíméletlen harc szelleme a kulákokkal szemben...” – vagy – „...Aki ebben a fon-tos kérdésben egy követ fúj a kulákkal, az akarva, nem akarva, dolgozó népünk ellenségeinek kezére jár...” – vagy – „...Há-nyan voltak tanúi áruhalmozásnak, feketézésnek, feketevágás-nak, annak, hogy a kulák kenyérrel, búzával etette állatait...” – vagy – „Nehéz helyzetekben bátran és sikerrel harcolunk a külső és belső ellenség ellen, mely a régi tőkés, reakciós világot akarta visszahozni. Meggyőződött erről, amikor Mindszenty ügyével kapcsolatban az egyház palástja mögé rejtőző reakcióra lesújtot-tunk. Újra tapasztalta ezt a Rajk-per idején, amikor felfedtük az imperialisták aljas terveit és...” „...Kedves elvtársak és elvtársnők. A lenini úton haladva...”

Zsófit nem érdekli a lenini út.

Legfeljebb csak annyira, hogy...

Jobb megadni a tiszteletet a munkásőr bácsi szürke egyenru-hájának és a környezetében lődörgő elvtárs néniknek és elvtárs bácsiknak. – Figyelmeztette édesanyja... mert neki az állásába kerülhet... Az állása az, hogy a Sernevállnál – ahol a disznók vannak – főzi az ebédet. Jó állás, mert sok étel kimarad. Jut is, marad is. Bőven főznek.

Aki nem elvtársnő, annak alkalmazkodnia kell.

Zsófi azt is tudja, hogy még úgy is... Hogy az az úgy is, hogy is van, azt nem tudja, de a jeleit már észrevette. Minden lány,

asszony, különösen, ha özvegy, többszörösen is ki van szolgáltatva. Nehezebb a helyzete, mint sokan hinnék. Nagyon kell magára vigyáznia, hogy el ne „vesszék”.

Tehát abban a kis barna dobozban, amely keresztanyja házának eresze alatt fityeg, amelyet néprádióknak neveznek, nincs semmi érdekes, csak néha a zene. Ha zene szól ki belőle, akkor Zsófi a szalmakazalnál – azért ott, hogy meg ne üsse magát a kemény gyakorlatok közben – balettozik, cigánykereket hányp, és az utóbbi időben köteltáncsal is próbálkozik. Ugyanis ha egyszer végre nagy lesz, híres szeretne lenni. Tudja, ahhoz, hogy majdan az lehessen, sokat kell gyakorolnia. A cigánykerékben már olyan fokra fejlesztette tudását, hogy szerinte ebben a „műfajban” máris legyőzhetetlen.

Csak a szalmát felelti el rendszeresen összekaparni, amit a lázas gyakorlás közben széttúrt. Ez a mulasztása általában már csak hazafelé menet, a keresztanyjáéknál szedett apróka mogoróalmák ropogtatása közben jut eszébe. De bízik a tyúkokban, hogy úgy is szétkaparják még jobban, és akkor a gyanú a mit sem sejtő kotkodácsolókra terelődik.

Szóval, a néprádióban nincs semmi jó, csak fizetni kell érte. Ha szól, ha nem szól, hat forint havonta. Zsófi édesanyja nem igényelt az ereszükhöz alá, igaz, ha igényelt volna, sem szólalt volna meg, mert a házukba nincs bevezetve az áram. Viszont megígérte, majd ha lehetősége lesz rá, vesz egy telepes rádiót.

És egy biciklit is. Egy nagyot. Hogy mindenki használhassa. És főleg azért volna jó a bicikli, hogy ne kelljen reggelente talicskával tolni a hosszú utcákon keresztül a Petri-telepre Kiss pék bácsihoz – amely teljesen más irány – a kenyértésztát a gyerekeknek iskola előtt. Biciklivel még is csak jobb lenne... Azért az ő dolguk a kenyér talicskázása, mert édesanyjuk hajnalban megy dolgozni. Hajnal előtt már bedagasztja, szakajtókosárba rakja, és a többi teendő Zsófiira és testvéreire vár. Először is egy kis cédulát kell keríteniük, amelyre felírják a nevet, címet. Ez általában – ha még akad tiszta széle a Szabad Föld-nek – az újságból tépődik, ha nincs, akkor áldozatul esik az irkájukból egy lap. Ez azért szükséges, mert mielőtt Kiss pék bácsi a kemencébe tolná a jól megtermett, talicskakerék nagyságúra kelt kenyértésztát, a tetejébe nyomja. Így ismeri meg mindenki a saját kenyerét. Ők iskola után tudnak csak érte menni. Általában utolsóként. Ilyen-

kor már rendszerint csak egy, gyönyörű, pirosas barnára ropogósra sült hatalmas kenyér árválkodik a polcon. Az övéké.

Jó lenne bizony egy bicikli... Édesanyjukkal együtt a gyerekek is reménykednek. Talán egyszer, talán nem is sokára sikerül részletre megvenni a biciklit is és a rádiót is...

Na de addig is, míg a telepés rádió elérhető lesz, Zsófi testvérbátyja – aki állandóan kísérletezik valamivel – összebarkácsolt egy detektoros rádiót. Ha hallgatni akarják, egy drót végét bele kell dugni a szoba földjébe. Néha egészen jól hallható, néha pedig csak zenefoszlányok, szómaradékok jutnak ki belőle. Így is jó. A két, bokszos dobozból készült telefonja is kitűnően működik. Jól összeügyeskedte. A fából ácsolt korcsolyája is siklik úgy a libalegelő jegén, mint a „gazdag” gyerekek lábán a boltból vett társa.

A detektoros rádiót, ha nem hallgatja senki, el kell dugni. A bokszos dobozokat is. Tiltva van. Meg is büntetik azokat, akiknél ilyesmit találnak, mert ingyen lopja a hullámot... Persze az is lehet, hogy nem igaz, csak Zsófi bátyja találta ki, hogy ne használják, ha nincs otthon. Lehet, ez is csak ijesztgetés, ez is csak olyan, mint a datolya, amelytől megnő a Zsófi füle, ha sokat eszik belőle...

De azért jobb félni, mint megijedni, mert valóban vannak besúgók. Jobb vigyázni, mert a nem szeretett vagy a sunyi, törtető emberektől minden kitelik. Még az is, hogy besúg.

Zsófi hallotta az öregektől, hogy ilyen félős helyzet azelőtt nem volt. Minden a háborúval kezdődött. A háború előtt aránylag jók voltak egymáshoz az emberek, aztán felfordult minden fenekestől. Akkor romolhatott el végleg valami, amikor...

Akkor a szegény zsidó embereket is összeszedték. Miért tették? Minden faluhoz hozzátartoztak. Rendes kereskedő emberek voltak, még hitelt is adtak a szegényeknek. És munkát. Zsófi keresztanyja három évig cselédeskedett a meszes Grünfeld családjánál, addig, amíg gettóba nem szállították szegényeket.

A falusi gettó a zsidó iskola körül volt kijelölve, amelyet éjjel-nappal őriztek. Több százan voltak, akiket oda gyűjtöttek. Onnan szállították őket tovább a debreceni nagy gettóba. Az emberek többsége nem értette, miért kell így lennie, de azon kívül, hogy sajnálták őket, sokat nem tehettek értük. Úgy segítettek, ahogy tudtak. Zsófi keresztanyja is segített. Vigyázott a

Grünfeld család mosófazekára, amelybe minden vagyonkájuk bele volt zsúfolva. Ők szerencsésen visszatértek. Úgy kapták vissza a mosófazekukat, ahogy annak idején lezárták.

De nem mindenki tudott visszatérni...

Zsófi csak hallomásból ismeri, mégis nagyon megszerette a Berger családot. Mint kisgyerek, sokszor gondolt jószágukra, szeretettel melengette keblén emléküket. Talán senki sem gondolt a kedves nénire és bácsira többször, mint ő.

Zsófi édesanyja hét évig szolgált náluk. De csak formailag volt szolgáló. Egyébként családtag. Nagyon jó emberek voltak. A róluk elnevezett Berger-malom volt a családé. A malom mellett Zsófi nem tudott úgy elmenni, hogy ne gondolt volna rájuk. Eszébe jutott, hogy mennyi jót tettek édesanyjával, és ha még él-nének – és szeretné hinni, hogy nem haltak meg –, ha itt lehetnének... Őt is biztos... De nincsenek.

A malmot az Elhagyott Javak Kormánybiztossága vette birtokba.

Pedig nem is volt elhagyott. Zsófi édesanyjára bízta a család. Az államosításkor a hatóság zavarta el...

Azóta már ez is, az is volt benne, de egyre rosszabb állapotba kerül. Mint a többi felmarkolt javat, az állam ezt sem gondozza, csak használják. Pedig szép volt az kívül-belül! Az elmúlt kor egy impozáns szeletkéje. Lelke volt...

Zsófi édesanyja hétévi ott léte után férjhez ment. A kedves család a legszebb stafírunggal látta el. Mindent tőlük kapott, ami abban az időben egy lány stafírungjához tartozott. Ami megmaradt belőle, az Zsófinak a kedvenc kecses, aranyozott szélű findzsája, amelyen az apró, színes virágok fejecskéi úgy hajladoznak, mintha éppen szellő ringatná álomba őket. És a másik kedvenc, a cakkos szélű hófehér párnahuzat, amelynek sarkába két, gyönyörűen formázott betű – K. E. – édesanyja nevének kezdőbetűi vannak leheletfinoman hímezve. – Ami, ha jól meggondoljuk, nem is illik a szegényes nádfedél alá.

A gyönyörű darabok számot tevő része nem is maradt meg épségben sokáig alatta. A háború alatt egyedül maradt féltett kincseivel a kicsi ház. Lakóit elűzte a félelem. Zsófi édesanyja – édesapja valahol a háborúban sínylődött, gyerekek még nem voltak – és az akkor még vele együtt lakó Zsófi édesapjának az anyukája kimenekültek a nem éppen jó „ajánlólevéllel” betörő

oroszok elől a határba. A Bánfiban lévő vízhúzóházban találtak menedéket. Mivel a „kiéhezett” orosz katonákat megelőzte a rossz hírük, sok nő menekült ki a faluból a határban meghúzódó biztonságosabbnak tűnő helyekre. Természetes, hogy mint minden fiatalasszony, Zsófi édesanyja is félt... Nem ok nélkül. Rendkívül ocsmány erőszakokat követtek el a katonák. Síró, jajgató megaláztatások, összetört lelkek maradtak utánuk.

Szerencséje volt, hogy időben elmenekült, mert meg is találták az oroszok az árván hagyott kis házat. Ki tudja mi történt volna, ha... A szobába bekötötték a lovaikat, a stafírungra kapott bútor egy részét eltűzelték, a finom vászonra hímzett terítőket, cakkos szélű, monogramozott ágyneműket felszabdalták kapcának. Még a lovak lábait is azokkal csavarták be. Ami mozgatható volt és elvihető, azt elvitték. Azóta sincs megbízható, pontos órájuk. Zsófi nagy bánatára a szép holmikat csak elképzelni tudta, látni már nem láthatta.

Ilyen előzmények után alakult ki az államosított félős helyzet, ami a telő évek során csak fokozódott, majd állandósult. Ezt a felnőttek jobban érzik. A gyerekek alig. Zsófi sem érzi. De azért a bokszos dobozokat és a detektoros rádiót is jobb eldugni... Mint ahogy az Ádám bácsi szürke munkáső-egyenruhájának is jobb jó előre és jó hangosan köszönni, pedig ő mint ember is a rendes fajtához tartozik, nem úgy, mint...

Zsófi nem szereti a munkásőröket. Kis házukban is fordult már meg egy. A falu szeme már látta... Semmiképpen sem szeretné, ha az a szürke egyenruha lenne az új apukája. Jól meg van ő már apuka nélkül is!

Mint eső után a fényesre mosott

zöld gyep, vagy mint a gyöngyházfényű alkony, úgy csillogtak Zsófi sarkig nyitott, bársonyos barnában tündöklő szemei, amikor édesanyja hazavitte a részletre vásárolt rádiót, és letette az asztalra. Hirtelen szebb lett a sárszágú összetákolt világ.

– Mennyi csoda lakhat benne, pedig csak egy jelentéktelennek tűnő barnára festett fadoboz – gondolta Zsófi hamarjában, még mielőtt a doboz megszólalhatott volna. Majd akkurátusan, mint a nagyok, ő is szemügyre vette:

Apró zöld szeme van, ami a sötétben talán még szebben világít, mint a macskáé. Csavarható gombokkal lehet beállítani. Azt is szabályozni lehet, hogy hangosan, normál hangerővel, halkán, vagy éppen senkit nem zavarva – szinte bocsánatkérően – sutogva szóljon a hallgatóságához.

– A másik gomb az állomás kereső... – olvasta a kis család a mellékelt papír fölé hajolva...

És eljött a nagy pillanat. A bekapcsolás pillanata. Recseg, zümmög, búg, zúg, füttyöl, minden elképzelhető és elképzelhetetlen hangot utánoz, majd:

– „A Szabó-család” – szól ki egy kedves hang a dobozból.

Szabó bácsi, Szabó néni, Icu, Bandi, Laci és a többiek ettől az első bekapcsolástól kezdve hétről hétre állandó vendégek lettek a falu széli nádfedél alatt. Zsófi a szomszédokkal, a családdal vagy egyedül, ha tehetne, soha nem mulasztotta el meghallgatni, mi történt a Szabó családdal, mióta nem találkoztak. Körbe ülték az asztalt, már amennyire egy négyszögletű asztalt körbe lehet ülni, és figyelték a közepére rakott rádióból kivilágló zöld macskaszem pislogását, mint az életnek az egyik nagy-nagy, különleges látványosságát.

Már nem volt néma a parányi, egyszerű szoba. Szavak úsztak a levegőjében, szépen megformált, ünneplőbe öltöztetett szavak. Az utca kacifántos, kemény káromkodásai után úgy hatottak Zsófi kiéhezett lelkére, mint a szelíd tekintet, s úgy csillogtak tovább a képzeletében, mint a szétszórt gyémántokból áradó, fényességet hintő sugarak.

Legnagyobb bánatára viszont nem hallgathatta akkor, amikor a lelke éppen megkívánta. Ennek oka érthető volt és világos,

nem is követelőzött miatta. A rádió teleppel működött, és a telep egyik meghatározó tulajdonsága, hogy fogy. S ha kifogy, akkor könnyen megeshet, hogy egy ideig nincs esti mese, nem követ-heti nyomon a Szabó család útját.

Nem biztos, hogy jut pénz arra, hogy a rádiót újra megszólal-tassák...

A nádfedél alatt a pénzt nagyon meg kell számolni. Kevés van belőle. Ahhoz a kevéshez sokan vannak, aránytalanul so-kan. Pedig ezért a kevésért édesanyja sokat dolgozik. Aránytala-nul sokat. És sokat tűr. Aránytalanul sokat.

És kiszolgáltattott...

Kiszolgáltattott a munkahelyén. Undorító zaklatásoknak van kitéve. Az új urak rosszabbak, mint a régiéek voltak. Arrogánsak és primitívek. (Természetesen kivételek itt is akadtak.) Özvegy mivolta miatt prédának tekintik. Valamit valamiért... És sok a „befolyásos” elvtárs a disznótelepen, az állami gazdaságban, sőt a faluban is. A legkisebb pozícióban is feszül a gőg, a mini dik-tatúra... A test és a becsület talán soha nem volt olyan fokon al-ku tárgya, mint ebben a „lámpás” nélküli világban.

A szürke munkásör-egyenruhát nemcsak Zsófi, de a nővére sem szereti. Édesanyjuk sem... de... Manapság mindennek ára van.

Ezt Zsófi még nem tudja, ám azt igen, hogy mennyibe kerül egy kiló zsír, egy kiló cukor, egy liter tej, egy liter petróleum, egy kiló liszt, az élesztő, a sütőpor, a habzó szóda a szappan-főzéshez, a törött paprika, a rudas cikóriakávé és a néha napján vásárolt rizskása. Általában ezeket szokták venni a boltban. Más nem kell, helyesebben másra nem telik.

A tojás és a sóska ára a szomszédoknál változó. Előfordul az is, hogy a leveshez szükséges egy marék sóskáért nem kérnek semmit.

Zsófi ismeri az árakat. Általában otthon is, nagymamájánál is ő a beszerző. Azt a másik árat viszont még nem ismerheti. Azt az árat, ami miatt édesanyja szomorú, ami a kiszolgáltatottság feloldását ígéri...

A körülötte kibontakozó világ kuszaságát sem érti, így nem is tiltakozhat ellene. Az ő tiltakozása csak házon belüli, közvet-len a békés családi életüket fenyegető szürke egyenruha ellen irányul. Még nem értheti a felnőttek létért való küzdelmét. Még

nem érintette meg közvetlen a lelkét a „sokkarú szörny”. Még nem érzi a láthatatlan ködbe burkolt, vörösre áporodott levegő fojtogató ragacsát...

Csak az árva gané kesernyés szagát...

És a szikfű virágának fűszeres illatát. De ezeket nagyon.

Zsófi és testvérei, hogy kevéske fillérekkel többhöz juttassák a család minden napját, alkalmanként szikfűt szedtek a Göreparton. Már amikor lehetett, mert mint annyi minden más, ez sem ment egyszerűen. Először is kellett hozzá szikfűszedő „gép”. Ez a szerkezet olyan, mint az átlagos lapát, csak szélesebb, nagyobb, és elöl fogai vannak. A nyele pedig nem hátra, hanem előre néz. A géphez a szó közszáján forgó értelmében semmi köze. Valószínű, hogy a kitalálója a gereblyét és a lapátot házasította össze, és ebből a különös frigyből születhetett meg ez a kissé torz „gép”. Készült ez fából is és fémből is. Tolni is lehetett, és húzni is. Zsófi tolta is, húzta is, próbálta így is, úgy is. Mindenképpen fárasztó és szaporátlan. A nyél felsebezte a tenyerét, a munka nehéz húzása, vonása pedig gyenge csuklóját fájdtította.

A nagy, lapát formájú szikfűszedőnek volt kistestvére is. A kéziszedő. Ez marokra fogható – nem gyermekmarokra méretezett –, nyél nélküli gereblye, csak sűrűbb fogakkal megáldva. Talán valami köze az elegánsabb háztartásokban használatos súrolókeféhez is volt, ahhoz a fajtához, amelyik fölül a kézfejen pánttal is rendelkezik. A kéziszedőn is díszelgett ilyen pánt, az elcsúszást, az ügyetlenek kezéből való kiesést volt hivatott megakadályozni. Tenyeres-talpas kezekre készült, a gyermekkéz kicsúszott belőle. Zsófi ezzel sem járt sok sikerrel. A szedés nem bizonyult könnyebbnek, csak még szaporátlanabbnak. De azért szorgalmasan húzta-vonta, ahogy tudta. Kellettek a fillérek.

Mivel a parányi fehér szirmú szikvirág – ismertebb nevén kamilla – alacsony növéssű, mondhatni törpe (a virágok között minden bizonnyal az), így még a gyermek is arra kényszerült, hogy szedés közben guggolva közlekedjen. Mennél közelebb a jó öreg adakozó szikes anyaföldhöz, hogy ha lábai már zsi-borogva tiltakoznak, akkor térdelve folytassa. Az ilyen formán való arrébb csúszás a térdet sebezte. Ha ez a módszer is tűrhettelenné vált, akkor hajlongva szedte tovább, amíg a dereka bírta. A sok nehézség ellenére kitartottak, szedték, ha lehetőség

adódott. Hajnalban sorba álltak a szikfű begyűjtő előtt, hogy valamilyen használható szerszámot kapjanak. Jutott, amilyen jutott, nem mind volt tökéletesre barkácsolva. (Zsófi bátya különbet készített volna, de nem jutott hozzá megfelelő anyaghoz.) Ha öreg, lestrapált, foghíjas volt, vagy lógtak a fogai, csak szenvedés árán ment a munka. Olyan eset is előfordult, hogy semmi nem jutott, hiába állták ki a sort. Ebben az esetben az otthon lévő nagy szarufésűvel próbálkoztak felváltva.

Szaporátlanabb dolog talán nincs is a világon, amit kilóra mérnek.

A kapott fillérek is állandóan változtak. Néha úgy is, ahogy a beszédő jónak látta. Vagy ő csalt, vagy a mázsája...

Zsófi nem szívesen tépett virágot. Még a szikfű virágát sem. Csak kényszerből. Mezei virágokat csak akkor, ha egy-egy jeles ünnepen virágokkal díszítették fel az iskolát. Ilyen alkalmakkor kora reggel ölszámra szedték a kinyílt, vagy még csak a szirmait bontogató mezei virágokat, és amire a pedagógusok megérkeztek, vadvirágos rétté varázsolták a tantermeket, folyosókat. Látványnak gyönyörű... de mégis inkább sajnálatra méltó.

Ünnep után a sok halott virág... apró lekókadtt fejek. Eltépett életek pár száraz perc megszépítésére. A kedves kedvencek... a szarkaláb mély lila tátogó virága, a bársony szirmú lángoló pipacs, és a tiszta, felhőtlen eget tükröző búzavirág...

A szeliden és alázatosan tűrő és viruló vadvirágok...

Zsófi kóborolt, bolyongott közöttük, ujjai, közé fogta szirmukat, simogatta, gyönyörködött bennük. Gyakran megesett, hogy a rétet, mezőt, pusztaságot járva mindenről, még magáról is megfedkezett. Olyannyira, hogy csak az este vitte haza. Hogy telt el fölötte az idő? És mivel?

Csak volt... mint a fűszálakon egyensúlyozó bogarak, mint a báránnyelűk az égen, mint a napsugár kékjében sütkérező por szem...

Kis mezítlábak csattognak a száraz,

már-már kiégett földön. Zsófi a rögöket kerülgeti. Szúrnak. A por is süt. Kiszikkadt a táj. A forró nyári nap mélybe hatoló sugarai még a lelkét is kiszívták. Az ég tiszta és kék, mégsem vigasztaló. A magasban mezei pacsirták sírnak eső után, borzas szárnyaikkal lejjebb ereszkednek, majd újra föl. Ritmikus repülésük szinte könyörgés, ahogy újra és újra zuhannak s emelkednek...

A szekérút megkövesedett rögei, kerékvájta és patanyomai mintha ezer meg ezer évet őriznének. Mint az őskövületek. Akkora a hőség, hogy Zsófi lépten-nyomon kiszáradt békatetemekbe botlik. Úgy hevernek szanaszét, mint preparált ősművek a hozzájuk illő mesterkélt környezetben. Pedig a környezet nagyon is kézzelfogható és valódi.

Egy alig élő béka elnyúlva fekszik az útból félredobott nagy, szürkére égett rög tetején. Valaki odarakhatta, ha már pusztulásra van ítélve, legalább sütkérezve haljon meg...

Ahogy Zsófi közelebb hajolt, ijedten bámult rá a béka. Menekülne. Kinyúvadt lábait mozgatná, de nem bírja, csak a kínjában hatalmasra nőtt szeméit meresztgeti. Tikkadtan piheg, zöldes bőre barna foltosra cserepesedve kiált segítség után. Zsófi segítene, de se közel, se távol, sehol víz, pocsolya, csak a vakítóan tűző, perzselő nap, a meleg kiszívta föld s a rajta kiszenvedett növények. Ember, állat nem tehet semmit, csak vár. Epedve lesi az eget, hoz-e felleget egy-egy felkerekedett fergeteg.

Eső nélkül ez a vidék halott. A sok eső meg gyorsan feláztatja. Most a por duzzadt óriásnyira, eső után pedig nyakig ér a sár. Úgy cuppog, ragad, hogy még a mezítlábat is visszatartja, nem-hogy a cipőt, a csizmát. Ha nagy a lábravaló, ha nem béleli kapca, könnyen elhagyhatja a gazda. Kilép belőle, s bújhat vissza sárosan, csatkosan.

Így jár az ember, ha durván beavatkozik a természet dolgába. Megbosszulja magát. Ma már híre-hamva sincs, eltűnt a vidéket jellemző évezredes mocsár, melyről az Árpád-korban Anonymus is megemlékezett. Úgy élt itt az ember és a természet a maga vadságában, szelíden kart karba öltve, mint két alázatos testvér. A bajban mindig segítőkezet nyújtottak egymásnak...

Ezerhétszázhatvanben, amikor a falu határában volt Rákóczi kurucainak a tábor, ezen a mocsáron keresztül vittek fontos üzeneteket a faluból a kurucoknak az ellenséget kijátszva. Víz alatt, úszva. Csak a nádszál vége kandikált ki a vízből, melyet az üzenetvivő a szájában tartott. Azon keresztül lélegzett.

Ezek a történelmi jelentőségű szilánkokon kívül is még sok-sok titkot őrzött a mocsár. Egyedieket, kis emberek nagy történeteit, amelyek nem jutottak el a történelembe, ám ettől függetlenül az ott élőknek fontos eseményeknek számítottak. Együttélt, -lélegzett az emberekkel. Az útvesztőit nem ismerő ellenség számtalanszor megsemmisült a feneketlen dágványban. Nemes, észrevétlen segítőtárs volt mindenben.

Ám most...

A kitartó szárazság olyan formát kölcsönöz a tájnak, hogy a szemlélő azt hihetné, hogy egy hatalmas, lesóványodott, utolsókat pihegő emberi mellkason botladozik, kerülgetve a kiálló bordákat. De talán mégis legjobban a szapora szaporulat kiszívta, kiszáradt, horpadt, pípós öregasszony összeaszalódott „mejjj-hez” hasonlítható, amely jóformán csak befelé lélegzik, kifelé csak van, és egyre apad.

Zsófi hagyta a békát tovább szenvedni, sokat nem tehetett érte. Egy félig elszáradt lapu levelet terített rá lazán, hogy legalább az árnyék enyhítse kínlását. Sietnie kell, már elharangozta társával a Rákóczi-harang a delet.

Ebédet visz a vályogvető gödrökhöz. Öreglebbencset és csemege nek egy kis tésztát. Szalatkálist. A nagybátyja felesége már erősen várandós, s hogy segítsen rajta, átvállalta helyette az ebéd kihordását. Hosszú az út a gödrökig még az ő fürgé gyerek lábainak is.

Meg is szaporázza, hogy hamarébb forduljon.

Az elmúlt, összesen kilenc éve alatt nem emlékszik ilyen nyárra, amikor ilyen kegyetlen módon tarolt a szárazság. Hol van már az az idő, amikor ugyanezen a földön élők csak úgy, gatyaszárral fogták ki a „dílebídet”? Ha sürgősen kellett elverni az éhséget, lekapták a „bűgatyát”, csomót kötöttek a szárára, megmerítették a vízben, és válogathattak a finom halfalatok között.

Vagy kényelmesen, csónakjukban ringatózva megkötött nyakú kormoránnal pákásztak, ráérősen vízimadarakra vadásztak. (Persze csak akkor, ha nem hajtotta őket a tatár és egyéb honbeli kalózmány.)

A zsombékon összeszedett tojásokból is jól megéltek. Főleg tavasszal. Válogathattak a rengeteg ilyen-olyan szeplős héjú tojásból. Boldog-boldogtalan ehette a természet sárgította ízletes rántottát. És milyen ínycsiklandó tésztákat gyúrtak belőle a szorgalmas asszonykezek! Egész évre ellátták a családot lebbencessel, reszelt tésztával, laskával.

A sokféle ingyentáplálék egyike volt a sulyom, amely megfőzve csemegének számított. Íze a gesztenyéhez volt hasonló, csak nem annyira édes, és lisztesebb. Ez a szűrös héjú vizigyümölcs a víz színén úszott. Úgy halászták le, hogy egy elhasznált szűrő terítettek a vízre, és a csónak után kötötték. Addig húzták, míg a szűr teleragadt a sulyommal.

A lebegő kékségben, mint mennybe emelkedő kupola alatt a lágy zene dallamai, úgy keringtek a kéksirályok, a gólyák, még a fekete gólyák is, és számtalan szebbnél-szebb, azóta már kihalt vagy elkergetett madárfaj. A vadrucák, a bunkósfejű, mérges hápgóságú tőkerucától, az apró, sipító, fürge kercéig mind ott zajongott, hangjukat jól kieresztve próbálták túlharsogni a csengő hangú szélkiáltókat. A vadliba, a bíbic is otthon érezte magát. Ezen a tarka tollú társaságon kívül a bölömbikák messze hallatszók, öblös, félelmet keltő, mély bőgésétől volt hangos a csengő-bongó nádas. Mintha valóságos robusztos fenevadak csörtettek, bőgtek volna a nád között, felzavarva a síkos, csuszamlós víz alatti lakókat. Azok pedig voltak bőven.

Annyi volt a hal, hogy áradások után tele volt a pocsolya, csak össze kellett kapkodni. Szedte apraja-nagyja. A maradék sem veszett kárba. Ráeresztették a göndör szőrű malacokat, s azok mind felették. Sokszor híztak meg rajtuk a disznók. Igaz, ilyenkor az egész konda húsa ehetetlen halszagú lett, ám erre is találtak megoldást. Levágásuk előtt két-három hétig tengerin, árpán tartották, és teljesen eltűnt a kellemetlen halszaguk.

A főtáplálék egyike a hal volt. Csuka, potyka, kárász, keszeg, harcsa, cigányhal, menyhal, kecsege, teknősbéka, csík. A csík – a pocsolyák lakója – még itt-ott túlélte az átalakítást, de már az sem bírja sokáig. Eltűnt a természetes élőhelye. Kár. Pedig igen ízletes savanyúan megfőzve, s nyakon öntve tejföllel! Vagy káposztával megbolondítva! Vagy akármelyik hal a felsoroltak közül ősi módra, kicsit megpörgetve sóval, s a parázsba rakott lapos kőn megsütve! Ha füstöl alatta a nád, egyben meg is füs-

tölődik. Íze semmihez sem hasonlítható! Főleg a csukáé és a törpeharcsáé nem.

A mocsárból kiszorított és a pusztaságba beszorított szegény mindig éhes. Szeret finom ételekről álmodozni. Hogy őseik csak kifogták és frissen, egy sebtében összehamarkodott csíptetőfán ropogósra sütötték a legnemesebb halfajtákat, már el sem hiszik. Ki tudja manapság ezt a sok finomságot megfizetni? Csak az urak... A gazdagok.

Az itt honos madarakat is az éhségük hajszolta tovább.

Már gólya is kevés akad, csak töredéke az ősi létszámnak. A fekete gólya pedig szinte eltűnt a vidékről. Nem csoda.

Mit ennének? Aszalt békát?

A sziki madarak, a sziki pacsirták, a széki csérek is odébb álltak egy házzal. Amelyik madár úgy gondolta, hogy a pusztában is megél, az itt maradt. Nem sokan gondolták úgy. Hogy maradásával a gatyás ölyv, a kék vércse, a mezei pacsirta, a szirti sas, a parlagi sas és a pusztai sas nyert vagy veszített, azt talán még maga sem tudja. Majd menet közben kiderül...

Telente ellátogat a hósármány, a zsezse, a havasi füles pacsirta és a törpesólyom. De ezek nem rendezkednek be, nem itt raknak fészket, a költés biztonságához a hely már alkalmatlan. Csak látogatók. Vendégségbe jönnek. Pusztítani a ház körüli aprójószágot és az igencsak elszaporodott, elszemtelenedett rágcslókat. Ha nem is a mesebeli „terülj, terülj asztalkám” várja őket, azért nincs okuk panaszra. Mezei pocok és csíkos egér akad bőven.

Ürge is.

Csakhogy, az ürge fogyasztásában vetélytársuk is akad. Osztozkodni kell. Kiöntése, megfogása a szegények legsóbb rétegének az elfoglaltsága, nem utolsó sorban tápláléka. Öntik az ürget, és eszik. Főleg – más egyéb híján – a falu cigánysága.

A szintén vészesen elszaporodott varjúhadat is szerencsésen pusztítja a szegénynép. A vasárnapi és ünnepi gyöngyöző húsléves fontos kelléke volt még nem is olyan rég – itt-ott ma is az – a varjúfióka. Zsófi is evett már. Azt hitte, galamb. De varjú volt...

Öreg varjúból is lehet levest főzni, de a finnyás orrúak jobb, ha elkerülik. Bűdös. A húsa pedig szinte ehetetlen. Olyan, mint a fára száradt bocskorszój. Megrágni sem lehet. A fiókák húsa viszont semmiben sem különbözik a szárnyasokétól vagy a

galambfióka zsenge falataitól. És könnyebben is lehet hozzájuk jutni, mint a károgó vénekhez.

A szegény gyerek porban, sárban, fagyban cserzett mezítlába jól tapad a fakérgen...

Ez maradt a szegény népnek a bőség lecsapolása és a nagy ígéretések után. Az ürge és a varjú. És a gané. Hogy az ürget és a varjút legyen min megsüsse, megfőzze. Annál is melegszik. Többnyire Zsófi családja is.

Pedig a nád éppúgy, mint más vidéken a fa, kiszolgálta az ősoket. A kenyér sütéséhez is a kemencét egy-két kéve náddal fűtötték be. Nemcsak ganénál melegedtek. Gazdag volt ez a vidék. Nem jelentett gondot a megélhetés. Úgy látszik, nincs kö-zépút. A világ vagy fekete, vagy fehér. A haladás elkerülhetetlen bármi áron is.

De legalább lenne egy-két fa útközben. Sehol egy fikarcnyi árnyék, hogy Zsófi pár pillanatra a tűző nap elől elhúzódhatna. De jó lenne most a régi sok vízből egy tenyérnyi pocsolya! Csak egy pillanatra, hogy beletapicskolhatna. Vagy legalább enyhítő szellő... egy-két kóbor felhő...

Menet közben Zsófi is kiszárad lassan, mint a béka. Cserepes szájjával már majdnem úgy tátog, mint a csuka. De az legalább vízben van. Valahol. A környéket övező Főcsatornában, kanálisban biztos nincs. Megfulladna bennük. Azokat vastagon ellepte a zöld, nyúlós, gusztustalan békanyál. Zsófi a talpait már alig érzi, de halad tovább.

Csattognak a forró, puderszerű szürke porban a mezítlábak... Nem messze tőle egy fogoly piheg. Közeledtére sem szalad el. Megbénította a hőség. Forgatja a fejét, jobbra-balra billeg-teti, hallgatózik. Észleli a talpak csattogását, mégis mozdulatlan marad.

Túlélő. Fogoly és a lomha, nehéz testű tűzok még csak-csak van. Darumadár is akad...

Zsófi jártában-keltében egy gazdag ház gazdag udvarán fedezett fel kettőt. Udvari díszként tartják, mint régen úri helyen a pávát. Ám az is lehet, hogy házörzőnek. Kutya helyett. Mert a daru senkit nem enged be a birtokba vett területére, kivéve a háziakat. Idegen közeledtére akkora lármát csap – főleg sötétedés után –, hogy a halottak is felébrednének rikácsoló hangjára. Az igaz, hogy nem harap, mint a kutya, de gondolkodás és figyelmeztetés

nélkül támad, s véresre csipkedi, búbolja a betolakodót. Nem ismer kegyelmet. Büszke, uralkodásra született madár.

„Funkciója” van annak is, aki ott lakik. Káder, – hallotta ki Zsófi elejtett beszédekből –, mai úr.

Biztos úgy van, de Zsófit ez nem érdekli. Ha ideje engedi, meglátogatja a darumadarakat. Nappal a baromfiudvarba vannak bezárva – ott is ők az urak, messze magasra felemelkedve a tyúkeszű alattvaló csürhehadon – drótkerítés veszi körül őket. Így dupla kerítésen keresztül gyönyörködik ritka látványukban. Csak szigorúan a kerítéseken kívül. Még egyszer sem hívták, hogy menjen beljebb, pedig szeretné kicsit közelebből is látni a kecses madarakat. De nem hívják. Így is jó. A kerítéseken keresztül is jó.

Mást is lát. Igazi hintán röpdülő gyerekeket, az udvaron szét dobált, igazi játékokat, igazi homokozót, felforgatott, eldobált, gyerek markához szabott ásót, lapátot, formákat. És egy nénit, a gyerekek anyukáját, aki napozószékekben pihen egy almafa árnyékában.

Nem csinál, semmit, csak pihen...

Nekik semmi sincs igazi. A hintájuk egy darab kötél, felkötve az akácfa ágára. Vág. Akkor is, ha rongyokat, zsák vagy egyéb elhasznált dirib-darab vackokat raknak rá. A kötél is túlzás, az sem igazi, csak olyan vastagabb madzagféle. Talán még apukájuk idejéből maradt rájuk. Bármikor leszakadhat, mint ahogy már megtette egy párszor. Az összekötött csomók mutatják a puffanások, zuhanások számát.

Egy üveg alma, két üveg alma... a hintát a nővére hajtja, és Zsófi addig repülhet, míg el nem fogy a versike. Aztán váltanak. Zsófi löki a hintát, és a testvére repül. Ha szerencséjük van, fönt az ágon nem vásik el a kötél, és kibírja a nyarat. Mert ha ott fönn elvásik, már csomózni sem lehet. Annyira megrövidülne, hogy nem bírnanak felülni rá. Csak idén bírja még ki. Jövőre a bátyja összeügyeskedik egy másikat. Egyéb játéku nem is igen van. Zsófi nem irigy. Eszébe sem jut. Nem zavarja, hogy másoknak van, neki nincs. Csak szereti nézni, ahogy a gyerekek az igazi hintán szállnak, repülnek... S minél hosszabb ideig nézi őket... Talán nem is biztos, hogy jobb nekik...

S ahogy teltek-múltak a napok, a rabmadarakat, a kecses, ritka gyönyörű tollú darvakat is sajnálkozással leste pillantása. Né-

ha a fellegekbe képzelte őket, ahogy társaikkal a nagy magasságban szabályos ék alakban, hatalmas V betűt rajzolva az égre méltóságos nyugalommal elszállnak, elköltöznek. Pedig tudta, hogy lehetetlen. Meg vannak csonkítva. A szárnyuk fele hiányzik. Csak verdesni képesek, szállni nem. Szánnivalóak... Ha meghallják költözködő szabad társaik kurjongatását onnan messze fönről, vágyakozó, panaszos hangon sírnak fel, s kurjongatnak vissza az égre...

A napozószékben pihenő anyukát meg... na igen...

Szeretné egyszer az ő édesanyját abban a székben pihenni látni... az almafa árnyékában... úgy, mint ezt a nénit...

A hőségben elpárolgott a bizonytalanság

utolsó cseppje is. Zsófit, hosszú-hosszú győzködés és ígéretések után a nagymamája elengedte fürdeni. Volt ő már máskor is, hisz nagy újság a fürdő, de egyedül még nem. A fogadkozások, hogy nem feledkezik el magáról, és időben hazaér, hogy tud ő már magára vigyázni, hogy, hogy, hogy... elégséges garanciának bizonyultak.

Zsófi úszott a boldogságban. Lám, lám, milyen kevés, milyen csekélység elegendő a boldogság érzésének előcsalogatásához! Örömeiben valóban madarat lehetett volna fogatni véle – mint ahogy a szájra kapott mondás a boldogság igen ritka pillanatait jó érzékkel ki is fejezi –, de ő mégsem azt tette, hanem az udvaron a porcsinos gyepre kikötött, bambán legelésző birkához futott. Azt ölegette meg nagy-nagy jókedvében. Sebtében a csuhély szatyorba dobta a csatos bambisüvegbe töltött vizet, két karéj egymásra csapott zsíros kenyeret, és nemet intett a bégetve reklamáló birka felé, akiben az ölelgetés után feltámadt a játékos kedv.

– Majd máskor! – intett Zsófi még egyet. A kapuból még visszaszólt, ismételten megígérte, mire nagyapja a mezőről hazaér, ő is otthon lesz.

A fürdő nincs igazán közel, ki kell lépnie ahhoz, hogy minél több időt tölthessen ott, ha már egyszer sikerült kikönyörögnie. Tart a kegyetlen hőség. Az idő még mindig nem gondolta meg magát, a nap bőséggel osztja, szórja, ragyogtatja perzselő sugarát. Hiába siet, becsülettel kapkodja lábait, mégis süti a járda köve a meztelen talpát. Ám, ha fürdésről, pancsolásról van szó, ennyi kellemetlenség nem számít. Elviseli boldogan.

A Gatyafenékből már ki is ért, balra fordul, fut egy keveset. Mint kísértet lebeg utána az óriás „csuhéj” szatyor. Már is a „Rígi-karcagiút” fogyó köveit számolálja a talpai alatt. A nagy távolságok, a hosszú-hosszú gyaloglások miatt ez a módszer bevált. Ha számolja a köveket, csak a másodikra lép, vagy a harmadikra, jobban halad. És az idő sem telik hiába.

A „Rígi-karcagiút” vége felé, a Szeghalomba igyekvő „vici-nálison” innen van a „strand”. Egy nagy-nagy gyepes terület kö-

zepén a földhányások közül kiemelkedő vastag cső alatt van a fürdő. Tavaly, ezerkilencszáz-ötvennyolc őszén fogtak a kút fúrásához, és az idei évnek a tavaszán hatszázötvenkét méter mélységből negyvenhét fokos, jódos termálvizet hoztak fel. A most már magától is bugyogó víz sok minden bajra, nyavajára, pancsolásra jó, de főleg a reumára. Na és az agyonkapált derekakra. Megkönnyíti a mozgást.

Ilyen derék sok van a faluban. Reumás is sok akad, hiszen a falusi szegény, ha keresni akart egy keveset, látástól vakulásig dolgozott a földeken. Sok esetben kint is hált, hogy pitymallatkor már ott folytathassa a dolgát, ahol előző este a sötét abbahagyta véle. „Lúpokrócot terített a földre, oszt ott hált”. Ha nem a csupasz földön, hanem kunyhóban, szénán vagy szalmán, a nyirkos éjszaka akkor is kiszívta a csontjait. A jószágokkal foglalatосkodók is a szabad ég alatt a földön háltak, csak a subájuk volt a fejük alja és egyben a takarójuk.

A kubikus sem hálhatott különül. Mindig ott, ahová a kubik szólította. Hosszú kubikus múltja alatt Zsófi nagyapja is ritkán aludt ágyban. A „betyárbútor” között volt a pokróc és a nagyujjas. Egyikre ráfeküdt, másikkal betakarózott. Az eső elöl is csak egy összeeszkábált, cölöpökön lógó nádfedél alá húzódhatott. Hetekig dolgoztak így sokszor ötven-száz kilométer távolságra a családtól. Gyalog vonult a sok talicskás. Napokig vonszolták magukat és a talicskájukat. Szél, eső, nap, mikor mi szegődött kísérőjüknek. Átfáztak, átáztak a csontjaik. Bizony jól esett volna már akkor is a meleg víz!

A vályogházak földes padlója is ontja a nyirkot. Kellett már a népnek nagyon a fürdő, a csontjaikat megfiatalító meleg víz.

Nagy várakozás előzte meg a fúrás megkezdését. Örült a nép a saját fürdő hírének. Hajlították ropogó csontjaikat – majd a fürdő meggyógyítja – mondogatták bizakodva. Már nem az Érszigetet emlegették, hogy: „majd ott a föld meggyógyítja!” (ott a temető) A remélt gyógyulás helyét jó pár utcával arrébb helyezték.

Azt eddig is tudták, hogy a természet bőven ellátta a környezetüket vízzel. Száz év előtti kútfúrásoknál is fordult elő „csoda”. Földgáz tört föl a vízzel. Amikor a vasútállomást – akkor használatos nevén az indóházat felépítették, a mozdonyok „itatásához” kutat is fúrtak. Olyan nagy mennyiségű gáz tört föl a

kifolyó víz mellett, hogy évekig azzal világították meg az állomás csarnokát. És olyan bővizűnek bizonyult ez az artézi kút, hogy a föld alatt Zsolnai-porcelánból készült csőrendszerrel a református templom előtti térre vezették. Abban az időben ott volt a piac. Onnan hordták haza a falubeliek.

A falu és környéke vulkánikus terep.

Ha lejjebb fúrnak, ki tudja, mi jön föl a földből? Tán maga az ördög... – járt a szóbeszéd a gázos kutak körül. Több is volt ilyen az utcai közutak között. Ilyen volt a „Cilikút” is. Ha elment mellette az ember, megfacsarta az orrát a gáz szaga. Ha meggyújtották, lángra lobbant. Égett a víz. De csak az állomási kutat hasznosították világításra is, a többi feltörő gáz elillant a levegőbe hosszú-hosszú éveken át. Ezek a kutak állandóan folytak, és soha nem fagytak be. Fagyos zimankóban gomolygó gőzük messzire ellátszott. Különlegesen jó íze volt az artézi kutak vizének. A bab is hamarabb főtt benne puhára, mint más közönséges vízben.

Most a negyvenhét fokos termálvízben nem a bab, hanem az emberek főnek. Még a nyári rekkenetben is gőzölög a forró víz. Zuhog az emberek fájó derekára, vállaira. A feltörő víz környékén dagonya. Sár sár hátán. Csúszós gödrök, telve elfolyó forró vízzel. „Asszonyok, emberek”, a falu kicsije-nagyja, ha a munka nem sürgeti, idejár. Alig lehet a cső alá férni, pedig Zsófi nagyon igyekszik, hogy végre újra érezhesse, hogy a szép tiszta, meleg víz a feje búbjától a lábujjáig simogatja. Ferde pillantások, foltosra barnult síkos testek tolják, lökik félre.

Az „emberek” egy szál klottgatyában meztelenkednek, áztatják a bütykeiket, tyúkszemeiket, derekukat, reumás tagjaikat. Meg vannak győződve róla, ez a víz minden nyavájára jó. Csak a fiatalságot nem adja vissza. Isszák is, s visznek belőle az otthon maradottaknak. Hazaindulás előtt Zsófi is megtölti majd a bambisüveget.

Az asszonyok az uruktól elorzott gatyán kívül réklit vagy vállpántos inget viselnek fürdőzés közben. Feketélik a sok kisebb-nagyobb méretű klottgatyáktól a földhányás, a gödrök és a cső környéke. Van ám szokatlan látvány! Az asszonyok csak úgy suttymban, szinte szemlesütve méregetik a tapadó gatyákat. A férfiak, még az öregek is legeltetik szemüket, mint a jó pásztor a kiéhezett birkát, mert ilyet még tömegesen nemigen láttak. De ők is csak módjával. Mint akik tudják, hogy tilosban járnak.

Itt a háj, ott a báj, van látnivaló bőviben...

Hegyes bimbók böködik a réklik, ingek elejét. Az átnedvesedett ruha úgy adja ki az alakot, mintha nem is volna. Pohos hasú, nehézkesen mozgó vörösre főtt árnyak fürdőzödnék a forró vízben és a tűző napsütésben.

Egy öregasszony kissé távolabb a pancsoló tömegtől, az elfolyó forró vízben áztatja erektől kiduzzadt lábait. Áll. Néha különös mozgás szakítja meg mozdulatlanságát. A dologhoz szokott, most pihenésre kényszerített két szikár keze az ég felé emelkedik, mintha két csontos szárny verdesne. Eljut a feje magasságáig, ott megáll, egy pillanatig elidőzik, majd sután igazít nap-szíttá fekete fejkendőjén...

Ám nem mindenki ilyen szerényen álldogál. Akad egy merész menyecske, aki nagy, öblös, rózsaszín fényes szatén melltartóban, hozzá fekete klott gatyában illeg-billeg a réklis öregasszonyok között, akik többségének a hőség ellenére is az elmaradhatatlan fekete fejkendő csomója díszleg az álla alatt vagy a tokája felett. A tetemes, hurkákkal bőven megáldott menyecske boldogan kunco-gó dagonyázását sok, a látványra éhes szempár követi. Tudja. Azért teszi-veszi magát. Nagyra növesztett idomain feszül a klott-gatya. Kicsi rá. Szűk és rövid, ami azt mutatja, hogy az ura soványabb teremtés, mint ő. Egy közelében ácsorgó, keselyszőke, rá-gott bajszú, sűrű kis ember áhítattal nézi, szinte falja a feszülő klottgatyát és a rózsaszín szatént... Savó szemeiből kiolvasható:

– Ej, mi mindent meg adna érte, ha...!

A cső környékén Zsófi fülét körüldongják a közönséges falusi durva szavak, a menyecskére tett célzó, trágár megjegyzések. Vegyes a társaság. Eladósorban lévő „szíp, derík lyány” is akad bőven. Szélük, hosszuk egy, látszatra olyan egészséges mind, mint a potyka.

Nem úgy a kákabélű, kiszáradt vénlány, aki együgyű zavarában – talán, mert érzi, a cső környékén beszéd közben rádobált megjegyzéseket – a pocsolyában álldogálva úgy hat a fehér lábait nyalogató felkavart híg sárban, mint a hirtelen kinőtt penészvirág.

Lesz mit megbeszélni a kapukban vasárnap! Mert hát itt is jelen van a falu szeme, szája. Sőt! Itt van igazán jelen. Még az öregasszonyok fityegő hája is ki lesz tárgyalva. A nagy, öblös, rózsaszín szatén egészen biztosan. Kivétel nélkül minden kapuban.

Újdonság a fürdő. Lubickol a jó nép, hiába, még nincsen készen, csak a vizet hozták a felszínre. Éppen veszkődnek egy medence kiásásával. Megszakítás nélkül folyik a munka a fürdőzők mellett. Egy nagy medence és egy kis medence épül. Szorgos errefelé a nép. Aki tud, tesz egy-két kapavágást a közérdekében. Most nem a kötelező közmunkatartozásukat igyekeznek leróni, mint jobbágykorukban. Nem szükséges senkit felszólítani, hogy álljon ki közmunkára, a nép szívesen teszi. Augusztus huszadikára tervezik a hivatalos megnyitót.

Ahogy napról napra alakul a fürdő, úgy kreálódik hozzá a fürdőruhadivat is. Ma még a klottgatya a módi és a szatén melltartó, holnap más. A kisebb gyerekek többsége viszont csak úgy van, ahogy az Isten megteremtette.

Zsófin nem az egyenklott virít. Nagymamája varrta a fürdőnadrágját régi, rózsás kartonból. Elöl-hátul egy-egy háromszög, alul összevarrva, és két oldalt megkötve. Fecskeforma, csak egy csöppet buggyosabb, szellősebb – és látszik a kopott anyagon nagymamája kezének szorgos öltögetése. A régi, vásott alsószoknyájából készítette. De kit érdekel ez? Senkit. Zsófit meg főleg nem. Otthon is ebben játszik, ebben is jött. Hazafelé menet megszárad útközben. Addig is, míg vizes, hűti.

De még esze ágában sincs hazamenni. Soha ilyen jól még nem érezte magát pocsolyában, mint itt és most. Jóformán csak a szeme fehérje világít ki a sárból. A szomszédék mindig sárban fetrengő disznaja is elcsodálkozna, ha most látná. Kitűnő a hangulat. Egymást kengetik a gödrökben a gyerekek, s amikor már több sár nem fér rájuk, sikongatva ugrálnak a cső alá. Természetesen az öregek szidalmazása, fenyegetése közepette, amely mit sem ér. Lepereg róluk hamar, mint a sár, mint a víz.

Így harcolják ki maguknak a helyet. Szitkozódva menekülnek odébb a klottgatyák, a házi „fecskek” és a fröcsögő sár elől.

És csurog, csurog a jó meleg, tiszta víz Zsófira... amely senki másra nem csurgott még, csak őrá. Végig folyik napáldotta barna testén, végigsimogatja a bőrét, megpihen a hajlatokban és tovacsoiban a lábánál...

Ha felnéz, fölötte mosolyog a vakítóan kék ég...

Hát akarhat valaki ennél többet és szebbet még?

Zsófi a „Cilibót” előtt várakozók tömegét

szaporítva beállt a sorba. A bolt még nincs nyitva. Ráérősen várakoznak, főleg tarka kendős asszonyok. Hogy a korai álmodást végképp száműzzék a tenyerükből vagy szájukból megölttyintett szemükről, „beszülgetnek”. Először csak úgy, a hajnal hasadásának kijáró hamvas csöndességgel, majd az idő melege-
désével egyre hevültebben. Egy tejes képű, dús, vörös szep-
lőkkal behabart asszonyságot próbálnak meg éppen kitúrni a sa-
ját vélt igazából. Hiába. A pulykatozás-asszonyság a jól értesül-
tek fölényes tudatával, kaján, ördögi vigyorgásával kitart állítá-
sa mellett. – Hát az pedig úgy vót, hogy... – folyik a beszéd fo-
lyamatosan, mindenféle rémséget, rondaságot összehordva, ki-
ki a maga verzióját trágár szavakkal bőven nyakon öntözve próbál túltenni a másikon. Kényük-kedvük szerint „tóggyák-
fódgyák” a történetet, ami a jelen pillanatban aktuális lázban
tartja az állandóan pletykaéhes falu hőfokát.

A tejes képű asszonyság letorkolt, sértődött szelídségét ki-
használó pillanatnyi csendben egy nehézkesen álldogáló, vörös,
húsos arcú, ritkán szóló férfi – aki általában azt tartja a locsogó
asszonynépről, hogy a szájuk akkor mond többet, ha csukva
van, – a maga halk modorában a pipája mögül rájuk pöfögött:

– Ne rázzák mán feszt azt az átkozott pletyka kolompját! Hát
nincsen magukba egy fikarcnyi jó írzis? Meghótt az a szeren-
csítlen lány, a nem elég?

Erre a bátor közbeszólásra egy-egy öregasszonyban is meg-
ölttyent az indulat, de visszafogták a kikíváncozó szavakat. Ne-
héz vitába szállni a pulykatozással. Meg aztán nincs is értelme. Ő
az egyik „falu szája”, jó lesz véle vigyázni. Majd még őket is hír-
be hozza így, vagy úgy...

Ne szólj szám, nem fáj fejem... hát hallgattak.

Egy szelíd fiatalasszony, alig húsz, de inkább tizenéves, göm-
bolyódó hasán pihenteti kezeit. Más, békésebb körülmények kö-
zött meleg, barna szemei villogva siklanak végig a pulykatojá-
son. Nem szól. – Nem jó ujjat húzni...

Hirtelen szakadt vége az érzéketlen szavak dobálásának. Kinyitott a bolt. Kezdetét vette a „másik örök emberi”, a lökdösődés. Megindult a jó nép, mint a kiéhezett jószág a vályúra. Zsófi is oda-furakodott, ahol rést érzett. Különben eltaposták volna. Élesztőért megy a harc. Minden előzményt, nézeteltérést feledve egy emberként megszázsorozott erő feszül a rozoga pultra.

Létszükséglet a kenyér, és élesztő nélkül nem lehet dagasztani.

Ritkán lehet kapni. Feketén sem lehet beszerezni ezután... a lány is azért halt meg. Ő szerezte be a falu egy részének „feketén” az élesztőt valamelyik közeli faluból vagy városból. Zsófi édesanyja is tőle vette még az elmúlt hetekben.

Hogy hogy történt a halála, megy a rosszindulatú találgatás. Amit biztosan lehet tudni, hogy egy ilyen élesztőbeszerző útján – talán Karcag határában – egy orosz katonai autó ütötte el. Azt beszélik, nem baleset volt... direkt ment keresztül rajta az autó, mert nem engedelmeskedett a katonáknak...

Csak rá akartak ijeszteni... Durvábbra sikerült, mint gondolták.

A „jólértesültek”, mint a behabart képű pulykatojás is, épp az ellenkezőjét állítják: engedelmeskedett, azért tudott élesztőt beszerezni. Azt is beszélik, hogy egy tank ment keresztül rajta. Senki nem látta az esetet, akik elütötték, azok pedig... Menyasszonyi ruhában temették el – úgy mondták –, mert már ki volt tűzve az esküvője napja.

Zsófi lelkét is felkavarta az eset. Ám hiába már minden beszéd, akárhogy is volt, megy tovább az élet. Mennie kell. Igaza van annak a kövér bácsinak – jegyezte meg Zsófi magában –, egyes asszonyok jobban tennék, ha befognák a szájukat. Azok pletykálnak, még a jóindulatból is rosszat forgácsolnak, akiknek jól megy, mert...

Nagyon ráérnek.

Szerencsére van élesztő. Jutott Zsófinak is.

Hazafelé menet gondolkodva lépi a köveket. Nem érti a felnőtteket. Valami eltört, valami elromlott bennük. Elkommunizáltak – vagy hogy mondják – őket is. Irigyek, hazudnak, csalnak. Butább megnyilvánulásai vannak, mint a gyerekeknek. És csúnyán beszélnek. Hogy hogy, Zsófi le sem meri írni, nemhogy még kimondaná. Számolni sem lehetne, hogy hányszor szólítják meg trágár kifejezésekkel ott fenn az égben lévő szegény szenteiket. És milyen változatosan kicifrázva! Már-már azt lehetne hin-

ni, hogy versengenek egymással, mint a karikás ostor csapkodásával, hogy kinek csattanósabb a káromkodása.

Szerencsére, az ő családjában nem röpködnek a durva szavak. Édesanyjuk szelídségével tartja össze kicsi nyáját. Habár mostanában náluk is beállt némi változás... A szürke egyenruha néha sötét árnyékot vet a békéjükre. Rontja az összhangot. Zsófi nem szívesen látja – nem tehet egyebet – el kell viselnie. Ám édesanyja hiába is kéri, a tiszteletet nem tudja, képtelen megadni neki. Inkább kitér az útjából, kerüli. Oka van rá... A nővére viszont nyíltan kimutatja ellenszenvét. Megteheti. Lázonghat is. Már nagylány. Tizenhárom éves. Ő még, csak kilenc. Nagy különbség!

Zsófi gyorsított a léptein. A hepehupás járda kövei a felvert por szűrkeségébe burkolózva messze maradtak mögötte. Az utcájukba beérve a „pallótlan” oldalt választotta. Most ott a hűvös. Vakít az augusztusi kék ég, úgy szikrázik a nap, mintha ott fönny, abban az óriási sárgán csillogó katlanban millió kovács millió patkót izzítana. Pedig még csak kora délelőtt van.

És ebben a hőségben a bátyja már a földeket járja. A tarlót, a kukoricaföldet vagy a répaföldet. Talán már el is fáradt... Dolgozik. Kannában hordja a vizet a csapatokban kapáló, égyelő, kukoricát címerező gazdasági dolgozók után.

Ha valamelyik munkás megszomjazik, kurjant egy nagyot, és a vízhordónak ugrania kell. A kannafedőből itat meg mindenkit. Egymás után sorban. Nagy meleg lesz ma is, máris az van. Jaj a vízhordónak! Nagy távolságra vannak a kutak a földeken! Kilo-métereket kell gyalogolnia odáig és vissza naponta többször. És árkon-bokron, rögös szántásokon keresztül cipelni a teli alumíniumkannát... azt mondja, bírja. Ősszel lesz tizenkét éves. Jó az a kis kereset, tudja azt Zsófi is, hogy elfér, de mégis... Az egyenruha intézte el, hogy nyáron dolgozhasson. Protekció kell mindenhez, ehhez a munkához is. Sok a szegény ember gyereke, aki szívesen lenne vízhordó. Az egyenruha a gazdaságban egy főnök. Olyan, mint a léhakalász a rizstelepen. Brigádvezető. Parancsolófajta. Keményen jár a csizmája a földeken...

Tulajdonképpen mind hármójuknak megvan a feladata.

Zsófi élesztőt szerzett be, és a nagymamájánál is van dolga elég. A nővére főz és ebédet visz a „vízhordó fiúnak” valahova messze a határba. Mindig tarhonyalevest. Mást nem igen tud

főzni, de azt szépen csomagolja. Az edényt hófehér damaszt-szalvétába csomózza. Örömet szeretne szerezni testvérének az ebéddel.

Mire a nap majdnem lemenőben, Zsófi is tevékenyen kivette részét a telő időből. Nagymamájának vizet hordott a Gatyafenékből, megjárta egy párszor oda-vissza. Ahogy nő, erősödik, már egyre kevesebb vizet lötyögtet el útközben. És a kannát is jobban bírja. Felseperte az udvart, árnyékba kötötte többször is a jámbor birkát, segített kicsavarni a mosott ruhákat, és a kertet elválasztó kerítésre kiteregette. A teknőből a szennyes vizet is ő hordta ki. A nagymamája nem bírja. Nehezen jár. Úgy néz ki szegény, mint egy kétségbeesett kérdőjel. Felegyenesedni sem tud rendesen, de ülve sokat dolgozik. Zsófi nagyon szereti, de nagymamája is őt.

Érzi... és, ha az ember érzi, az biztos... Nagyapját is érzi, és Mihály bácsit is... Mind a három öreget ott a kis megroggyant házban úgy együtt is nagyon szereti. És a szomszédban lakó nagybátyát is és keresztanyját is... Zsófi szíve tele van szeretettel azok iránt, akik őt szeretik. Nyílik, mint a rózsa...

A nap halványuló, de még mindig tüzes korongja már lefelé haladt, amikor Zsófi elvégezve az aznapi dolgát, hazafelé vette az irányt. Akkor még nem gondolhatta, hogy ezt a hosszú-hosszú utat ma még egyszer meg kell tennie... Már a nap folyamán eddig is igazán olyan-olyan sokat ment, hogy az még egy gyereknek is kimerítő. Fáradtságos.

Kezében viszi a szandálját. Nem azért, mert kímélni akarja, kíméli ő azt eleget, hiszen alig van a lábán, hanem mert a pántjai hólyagot törtek a lábujjain és a lábfején. Bőrét véresre csiszolták a pántok. A hólyagok kifakadtak, a kifolyó ragacsos lébe beleleragadt a por, a föld. Hát levette. Már az eleven húsába is belecsuszkolódott a sárrá hígult föld. Jobb mezítláb. Így is, úgyis, piszkos lesz a lába, akkor minek a szandál? Azért csak, hogy törje? Nagy, és csúszkál benne a lába. Már unja, hogy minden cipőjébe bele kell nőnie. Ha nem levetett, rámaradt cipőt kap, akkor is nagyot kell venni. Mert nő. Mert ha éppen a lábára megfelelőt vennének, kinövi, mire elkoptatná.

Hát ezt nem fogja elkoptatni, az már biztos! Nem először töri véresre a lábát. A múltkori feltörés után még a lábfeje is piros volt és meleg, dagadt is. Nagymamája ólomecetes ruhával borogatta helyre.

Egyébként sem közönséges bőrről van megáldva. Hamvas barna, vékony és érzékeny. Ő a meséből, a „borsószem királykisasszony”. Már mondta is a nagymamája, hogy rossz helyre született, mert nemhogy egy eltévedt borsószemet vesz észre a lepedője alatt, de egy apró, száraz morzsát is. A párnahuzat gombolását is csak a feje fölött tudja elviselni, ráfeküdni nem. Egy lefekvés előtt sem mulasztja el ellenőrizni a gombok állását és a lepedő simaságát.

Zsófi a lábától és különleges bőrétől gondterhelten baktat a poros, járda nélküli oldalon, rá-rápislantva szutykos lábfejeire. Átérve a járdás oldalba, már majdnem hazaért, éppen az előtt a ház előtt sántikált, ahonnan a habos, frissen fejt tejet hordják reggelente, amikor a deszkakerítés mögül Róza néni soványka hangját vitte felé egy kóbor szellő:

– Zsófi! Nem nízéd meg a kisbornyút? Bizony, na! Megellett a Csendes!

Zsófi ezt hallva abban a szempillantásban elfelejtette minden lábfájdalmát, s olyan hamar az istállóban termett, hogy még Taknyosról, a láncon szaladgáló hamis kutyáról is megfeledkezett, pedig más, rendes alkalmakkor tiszteletben tartva a haragos eb felségterületét, a láncon kívül eső részen szokott óvatkodni. Már gyönyörködve pislogott körül a meleg levegőben megrekedt, orrfacsaró trágyaszagban, mire Róza néni vékonyka árnyéka utolérte. A kis, újszülött borjú kifli alakba kunkorodva feküdt az anyja mellett a szalmán.

– Milyen gyönyörű tarka... és milyen édesen cifra a farka! És még lucskos is! – csapta össze kezeit az ámulattól Zsófi. – Már ágaskodik, próbál lábra állni, de visszacsuklik, térdre bicsaklik... És Csendes milyen szeretettel nyalogatja, simogatja a nagy, érdes nyelvével... Zsófit a látvány majd szétfeszítette... Közelebb húzódott. Csendes nem bántja, hisz a nevét is szelídsége, jósága után kapta. Zsófi az ő tején nőtt ilyen szépre, ilyen nagyra.

– Ni, még a pokla is ott van mellette a szalmán!

A kisborjú közben erőt gyűjtött. Csendes közelebb húzódik, segíteni próbál, hogy a kisborja a csecsét elérje. Micsoda ösztön! Mint a mágnes, úgy vonzza a kisborjú lenyalt fejét a feszes tőgy. Szinte látni a láthatatlan erőt! Nyújtogatja a nyakát az anyja hasa alá, már majdnem eléri a tőgyét, döfködi nyálas szájával... nem sikerült bekapnia. Megint térdre bicsaklott. Láthatóan ki-

merítette a próbálkozás. Csendes hosszan elbőgte magát, mint-ha mondott volna valamit a nedves kis jószágának, talán valami vigasztalót, mint mikor az anya nyugtatja egy-két kedves, becéző szóval csecsemőjét... A kisborjú megérthette. Söprűs, szőke szempilláit meglebegtette, hatalmas diószemeit anyjára emelte, lefeküdt, majd lassan, fáradtan hosszú szempilláit is leengedte. Erőt gyűjt. Készül az életre.

Gyönyörű... Zsófi nem tudott elszakadni a látványtól. Csendes most igazi anya. Róza néni mondta, hogy utoljára. Nem fog többet elleni. Kiöregedett. Éppen ezért ezt a kisborjút nem veszik el tőle. Megtartják mellette. Nevelje csak. Hadd legyen meg öregségében az öröme. Megérdemli. Sok-sok forintot kifejtek már belőle. Ez a borja is, mint a többi volt, szép, egészséges fejlett kis boci. És erős. Róza néni reméli, olyan jó tejelő lesz, mint az anyja. Csak még nem gondoltak rá, mi legyen neve, de majd az is lesz, mondta Róza néni.

– Legyen Borka, hisz úgyis olyan tarka-barka! – bökte ki Zsófi, mintha az övé volna. Szinte akarata ellenére csúszott ki a száján.

Róza nénit meglepte a névadás gyorsasága, hirtelenjében nem is tudott mit felelni, ám Zsófi úgy nézhetett rá, olyan kérő, kíváno szemekkel ott az istálló homályában, hogy csak annyit tudott mondani:

– Jó van, na, majd megbeszílem a fijammal, mer azír níki is van valami kicsike beleszólása.

Róza néni a legényfiával él kettesben, férje örökre elveszett. Nem jött vissza a háborúból. Valahol messze esett el. Valamelyik borzalmas, havas, jeges fronton. Az utolsó leveléből szinte – még ma is – sugárzik a hideg, a fázós, vacogós félelem...

Azelőtt földjük is volt, állat is sok. Mára csak a Csendes maradt, és egy pár kapingáló aprójószág. És a kutya. Szinte mindent „elkommunizáltak.” Még a jó, birkaterelő kutyájukat is. Annak a fia Taknyos. Ügyes kutya lenne ő is, csakhogy neki már nincs mit terelgetnie. Legfeljebb a verebeket. Talán azért van benne az állandó feszültség, az állandó düh, mert nem csinálhatja azt, amit szeretne, amire a Jóisten megteremtette.

Róza néni törekeny, kis korán lett öregasszony. Apró szemeibe belekövesedett az állandó félelem, mely úgy feketéllik a kékség mélyén, mint a békés hullámok közé vetett szikla. Egykor büszke tartására pedig rányomta bélyegét a zúzmarás alázat.

Lelkére is. A múltó évek, a gondok, a bajok testét-lelkét kifosztották. Napjait és erejét messze meghaladták a gondok. Egyedül harcolta végig a téészesítést is. Senki nem segített megvédeni a javait. Hát aláírta... Szembe széllel... Nem volt mit tennie.

Zsófit otthon a nővére sírva fogadta. Anyukájuk a munkahe-lyén a nagy kondérok emelgetése közben rosszul lett. Elesett és vérzett... Elvitte a mentő Karcagra a kórházba. Egy konyhai dolgozó hozta a hírt, hogy ne várják haza...

– Nem fog hazajönni... – sírta a nővére, könnyeit ruhája aljába rejtve.

Zsófi a hír hallatán megszólalni sem tudott. Úgy állt ott, úgy hallgatott, mint aki hirtelenjében megvénült, mint akiből már minden szó kifogyott. A még mindig nagy hőség ellenére didergett körülötte a levegő. Sárga, majd piros karikák sokasága kezdett lebegni látása előtt. Ha nem ül le a küszöbre, talán összeesik, elzuhan. Csak sokára értek el a küszöbhez nővére szavai:

– Most születik a kistestvérük...

Zsófi napokig haza sem ment

Ezekben a napokban még jobban kereste nagyszülei melegét, mint eddig bármikor. Sértődötten tekintett a világba. Még az sem derítette fel, hogy az éjszaka rájuk tört egetomlasztó viharos zivatar után a nap aransöprűjével fényesre takarította az eget. A napsütés ellenére is beborult fölötte a világ. Egyhangúan falták föl magukat az órák, a napok.

Hallotta, amint a szomszédok és a nagymamája aggódva édesanyjáról beszélgettek. Sokat nem értett beszédükből, de a számára is világos szófoszlányokból felfogta, hogy édesanyja meg is halhatott volna. Sok vért vesztett, mire a kórházba ért vele a mentő. Szerencsére már túl van a veszélyen.

Hogy mi történt volna, mi lett volna a gyerekek további sorsa, jobb nem belegondolni... hisz már így is félárvák..., latolgtatták, sopánkodtak az ismerősök. – Negyvenéves korban már veszélyes gyereket a világra hozni! – de hát nem vette észre... korán ráköszöntött az a kor, amikor... eszébe sem jutott szegénynek, hogy... „vót baja árva fejínek elíg”... hogy nem hagyott „bíkit” neki az a... – mentegették sajnálkozva.

Jobb nem leírni azokat a jelzőket, amelyeket a szürke egyenruhásra aggattak. Nem azért, mintha Zsófi nem értene egyet azokkal a jelzőkkel... nagyon is egyetértett. Látni sem akarta többet. Akkor még nem tudta, mi a gyűlölet, de biztosan hasonlót érezhetett. Tehetetlen fájdalom árnyékolta be ezeket a várákozással terhes napokat. Lassan, vontatottan teltek. Lelke zavaros mélyén egymásnak adták a kilincset a kérdések. Minden nap, óra meddő találgatásba fulladt: hogyan tovább?

Valami megváltozott. Nemcsak benne, körülötte is. Még a nagyapja is a szokásosnál halkabban verte ki tenyerébe a pipáját. Zsófit az elhagyatottság, a mi lesz ezután? soklázú vergődése kínozza. Eszébe jutottak eddigi békés napjaik a kis ház megértő vályogfalai között, és...

Mert minden elapad egyszer, könnyei már fogytán voltak, amikor eljött az idő. Haza kell mennie. Édesanyját ma engedik ki a kórházból. Hogy elterelje figyelmét, a szokott módon az utca meredt, kopott köveit számolta. Most még azok sem olyan enge-

delmesen simultak a lábai alá, mint máskor. Ismerte a kiálló köveket, mégis megbotlott bennük. A mellében összebogozódott csomót sem sikerült az út folyamán kibogoznia, sőt mégjobban belegabalyodott, mire hazaért.

Ragyogott a kis ház. Nővére minden zugát kitakarította, a frissen mázolt földpadló ennek ellenére mégis szomorúan nézett Zsófiira. A saját elkeseredését látta visszatükröződni minden megszokott tárgyon.

Azt sem tudta, mit kezdjen magával ebben a nagy-nagy, mindent felforgató fájdalmas izgalomban, amikor „ídes néni” sipákoló hangja jelent meg a kapujukban:

– Hát nem megmondtam... hát ennyit se lehet rátok bízni... hát, hát, hát... hogy a fene ette vóna meg ezeket a...

Zsófi csak állt a pitvarajtónak támaszkodva, és még jobban bebogzódott a mellében a csomó. Eddig sem értette, de most meg is fogalmazódott, hogy ezt a rikácsoló rosszindulatot, aki őt eddig mindig csak és egyfolytában a föld fölösleges terhének tekintette, miért kell „ídes néninek” szállítania. Miért nem bízzák rá, hogy számára ki az édes, hogy kit tisztelne meg szívesen ezzel a kiemelt szóval.

Így fortyogott magában még mindig a pitvarajtót támasztva, amikor „ídes néni” kurta, görbe lábain mellé dőcögött, bütykös ujjjaival elkapta a karját, és kipenderítette az egy szem soványka ágasuk mellé. Újabb mérgének az volt az oka, hogy Zsófinak nincs annyi esze sem, „mint egy marék földnek”, mert a nyitott pitvarajtónak támaszkodva beengedte a legyeket.

Hát légy az egy sem ment be...

Sértődöttsége – vagy talán inkább tehetetlensége volt az, amely feszítette – tovább fokozódott. Szomorúságába fátyolozva az orgonabokor felé vette lépteit, ám eszébe jutott a kígyó. Már oda sem bújhat. Régóta nem. Mégis mindig felé viszik a lábai.

Nem akarta látni azt a két lábon járó, mosdatlan szájú, pökendi, görbe lábú porhüvelyt, és az udvar hátusó felében lévő fabódé felé harározta meg az irányt. Az az egyetlen hely, amelyhez neki is joga van, ott nincs útjában senkinek. És különben is... Inkább a bűdös, minthogy őt lássa.

Mindennek az az oka, hogy nincs apukája... Hol erre, hol arra vannak bízva. Ki vannak szolgáltatva. „Ídes néninek” főleg.

Első osztályos volt, amikor édesanyja „ídes nénit” megbízta, hogy időnként – ha ott megy el a házuk előtt – nézzen be a gye-

rekekre, hogy minden rendben van-e. Na, ez a parancsolófajta asszonyosság aztán igazán nagy örömét lelte a megbízásban. Attól a naptól fogva, ha kellett, ha nem, ha volt rá oka, ha nem, dirigálta, szidta őket. Mert bezzeg az ő gyerekei! Neki is adott az Isten ötöt vagy hatot, de az is lehet, hogy hetet, Zsófi nem is tudja hányat, mert a „különb gyerekekkel” nem is igen barátkozhattak. Rokoni körökben sem igen találkoztak. Többnek érezték magukat. Ők tudják, miért.

Zsófi „ides néni” első ilyen benézése után, már rettegett.

Épp, amikor elkezdte az első osztályt, megbetegedett. Pár napra a láz ágyba parancsolta. Szép emlék maradhatott volna, ha... Napközben egyedül feküldhetett a nagy páros ágyban. Még lázasan is milyen boldog volt! Az ágy végénél lévő asztalra édesanyja mindent kikészített, amire szüksége lehet. A dunnája tetején a kedves mesekönyvek, a papírbabái várták, hogy jobban érezze magát. A közérzete nem javult, ám eljött az idő, hogy a kisdolgát elvégezze. Kihúzta az ágy alá készített fehér zománcozott bilit, elintézte a dolgát, de nem bújtt vissza az ágyba, hanem azon kezdett gondolkodni, hogy a papírbabái, köztük a királylány – akinek ugye nem mindegy – mibe intézhetnék el hasonló dolgukat.

Csak játszásból, persze.

Nem talált erre alkalmasabb méretű „igényes” edényt, mint a szekrény tetején a petróleumlámpát. Nem a hétköznapi szerényt, hanem a szépen festett, ünneplős porcelánt. Közelebb húzta a szekrényhez az asztalt, hogy könnyebben elérje, pipiskedett, kapaszkodott is hozzá becsülettel, mire sikerült leemelnie. Ám, már félúton kicsúszott a kezéből...

Összetört. Még fel sem foghatta mi történt, mikor nyílt az ajtó. A résen „ides néni” dugta be az orrát. Éles szemeivel nyomban meglátta, mi történt. Zsófi nagy zavarában csak a szemét, a különös, kiugró szemeit látta közeledni, s az asztalhoz érve mintha azok lendültek volna ütésre. Pedig a kezeivel vert. Úgy elagyabugyálta ott frissiben, ahogy még az asztal tetején kuporgott, hogy míg él, nem felejt el.

Mintha az a lámpa az övé lett volna, és ez a kis szeles jöttment őt ezzel megrövidítette volna, olyan düh fogta el. Mintha Zsófi nem sajnálta volna eléggé, amit tett... Nagyon is sajnálta, hiszen ez volt a legszebb darabjuk az ütött-kopott szegénységükben. A stafírungból szinte nem is maradt más, csak ez a kéz-

zel pingált a gyönyörűen csipkézett porcelánlámpa, pár darab szintén gyönyörűen festett porcelánfindzsa és pár darab monogrammal ellátott, hófehér, hímzett szélű párnahuzat. És pár jelentéktelen apróság. Ezek is úgy menekültek meg az oroszok mindent összeszedő kezeik elől, hogy édesanyja batyuba kötötte, és a hátán kicipelte a pusztába, a vízhúzóházhoz. Oda, ahová a katonák elől menekültek.

Zsófi a megalázó ütések alatt úgy összekuporodott, hogy kisebbre már nem is tudott. Mint egy podró, aki felkészülten várja elkerülhetetlen sorsát, hogy eltapossák...

Az „ides néni” csak akkor rántotta le az asztalról, amikor már a láztól, a sírástól hányt és fuldoklott. Bevágta a páros ágyba, hóna alá dugta a hőmérőt, és rikácsolva szidta, míg várt. Csak akkor hallgatott el, amikor a hőmérőn a higanyt meglátta. Akkor bezzeg takargatta! Orvosságot erőltetett belé, ráparancsolt, hogy aludjon. És elment. Ott hagyta lázban égve, sajgó lelkiismeretével...

De nemcsak vele bánt így. Mint később Zsófi megtudta, kedves nagyszüleivel is. Kisemmizte, földönfutóvá tette a két szegény öregot. A férjét rábeszélte, hogy adja el fejük felől a házuakat. Az megtette. A szüleit már kész tények elé állította. A ház árát elköltötte – mint jussát –, telket vett belőle maguknak. A Zsófi nagyszülei ki lettek szolgáltatva izgága, gonosz menyüknak. Kényszerűségből összeköltöztek. Majd csak kibírják valahogy a hátra lévő kevéske idejüket, majd csak eltengődnek valahogy, ha már ezt mérte rájuk a sorsuk, gondolták.

Hát nem bírták ki. Még enni is alig kaptak. Oda-oda vetettek a két öregnek valamit. Mást ettek az öregek, és mást ettek ők. S mind emellett el kellett viselniük menyük állandó szemforgató szidalmazásait is. Úgy érezték, felőlük ott pusztulhattak volna, akár az árokparton is...

Nem is tudtak ott megmaradni sokáig.

Mihály bácsi fogadta be a testvérét, a feleségével együtt a volt szülői házba. Átengedte a házat (a szobát nevezték így) mondván, néki elég a kamra is. Azóta élnek ott hárman.

Mindez még Zsófi születése előtt történt.

A nagyszülei háza, két házzal arrébb volt. Sokat kuporgattak, sokat éheztek a sok gyerek mellett. Még a nincsből is félre raktak, hogy azt a kis házat annak idején meg tudják venni. Mennyit kellett azért nagyapjának áznia, fáznia, kubikolnia, és

nagymamájának idegen házaknál mosnia, sulykolnia, mángorolnia a mások levetett ruháit.

Cipelnie a mások szennyét...

Ma meg már felegyenesedni sem tud. Háta kétrét görnyedt.

Gyakran látni a szemükben égő keserű kérdést:

– Hát érdemes volt?

Zsófi még mindig ott kuporog a büdösben, a bereteszelt ajtó mögött és gondolkodik. A „jusson”. Közelebbről: a lélek jusván... És az életről. A kisemmizésről... A rúgásokról...

Ül hallgatagon a melegben terjedő száraz bűzben, szája szélét rágja és gondolkodik. Sírjon? Mindig csak sírjon?

Nem! Azért sem! Majd ő megmutatja! Egyszer ő is nagy lesz...

Nem, nem vár addig! Nem hagyja magát eltaposni! Elhúzta a reteszt, felemelte a fejét, és egy másik Zsófi lépett ki a legyekkel bélelt fabódéból...

Zsófi öccse ott fekszik a kanapén

A hófehér, fidres-fodros, habos pólyába csomagolva olyan, mint egy ott felejtett ajándék. Kendős fejek aprólékosan szemlélődve hajolnak fölé, igazgatják álluk alatt a szorosra kötött csomót.

Jönnek a látogatók. Így illik.

Na meg a kíváncsiság is belöki őket az ajtón. Egyik túlzottan nyájas, másik talán őszinte. Talán... Ki lát bele a fejekbe? A szokást betartva pénzt, általában egy-két forintot raknak az újszülött feje mellé, még a gyereklátogatók is. Ez az illendő hagyomány. Akinek nincs legalább ötven fillérje, az nem látogat.

Zsófi ott legyeskedik a baba körül, igazgatja a pólya meggyűrődött ráncait, lesi az apró vörös kezecskéket, ahogy időnként a levegővel hadakoznak. Türelmesen várja, hogy öccse végre kinyissa sűrű redőkbe rejtett szemeit, és ránézzen. Meglássa őt. Máris nagyon szereti. Pedig nem hitte, hogy szeretni fogja. Azt sem hitte el, mikor nővérétől megtudta, hogy kistestvérük fog születni. Amolyan hihetetlen bolond beszédnek tartotta, izzadt, áthatolhatatlan ködnek. Hiszen, nekik nincs is apukájuk! Akkor hogy születne kistestvérük? Később látta a jeleket, ám a gyötrelmes felfedezést is sértődötten utasította el. Ámította magát, pedig valahol tudta, hogy igaz, de igaz voltát nem akarta elfogadni.

Most meg már itt fekszik a kanapén...

Tehetetlen kis tömeg az alacsonyan fekvő, öreg gerendák árnyékában. A ráncos, repdeső, vörös szemhéjak alatt két bizonytalan szem lapul, nem látva még tisztán a világba. A látogatók nézik mély, beható nézéssel, kicsit leereszkedve topognak a keményre taposott földön, a frissen mázolt szoba feketeségén.

Bizony, bizony, így van ez... sóhajtoznak, mintha betegágyat kellene szemügyre venniük. Nagyon mást nem is mondanak, csak állnak, és időnként egy-egy bizonyra meglehetősen komoly ábrázatukkal bólogatnak. A szürke egyenruha is közöttük ácsorog. A kanapé karfájának dőlve hallgat. Elnéz a kíváncsi látogatók feje fölött, majd félrehúzódva várja, míg a fejkendők alá rejtett arcokból búcsúzásra nyílnak a szájak.

– Isten megáldja! – köszönnek el sorban.

Ám ő még marad. Zsófi és nővére kereszttüzében csúnyán mereszti a szemét a semmibe. Láthatóan kényelmetlenül érzi magát. Ül a kanapé szabad végében, a pólya lábánál, az ablak alatt. Arca szétesően komoly, a savanyított uborkához hasonlatos leginkább. Napsütötte ráncai között elszabadult idegek kergetőznek. Időnként krahácsol, hangos köszörüléssel reszeli meg a torkát. Nem zavarában teszi, ismerik már jól ezt a krahácsal egybekötött reszelős köhögését. Ezzel szokta jelezni, hogy jön. Még a saroknál jár, de már hallják...

Csizmás lába szárát keresztbe rakva pihenteti a kanapé előtt. Mintha nem is hozzá tartozna. Mintha külön életet élnének a hatalmas, durva csizmák. Ruházata állandó. Barna kord csizmanadrág, pulóver vagy szürke egyenruha... Most barna kord.

Gazdag családból jött, gangos házból, magas kerítés mögül. Keményen jár. Vásik a föld a lába alatt. Néha olyan, mint egy hiú, pökhendi gőgjében megsértett állat. Elvárja, hogy úgy járuljanak elé, mint a lealacsonyított alázat. Tartásán is látszik, ebben a tudatban éli szürke életét.

Elvált. Van már két fia. Megáldotta velük az Isten. S mivel a felesége elhagyta – mert szerinte elromlott –, hosszú pereskedés után nála helyezte el a bíróság a fiait, ő meg a szüleinél. Zsófi nem ismeri a fiait, azt tudja, fiatalabbak, mint ő. Reméli, nem lesz köztük egymáshoz. Nem ismeri a szüleit sem, annak ellenére sem, hogy a szomszédos utcában laknak, a házuktól nem messze. A szülei is gangosak. Büszkék, gőgösek.

Az apja is nagytermészetű... Szenvedett is az anyja emiatt eleget életében. Tűrése sem igen javított a helyzetén. Most meg még a két unokát is a nyakába sózta a fia. Nem öregasszonynak való már apróságokat nevelni, de hiába mondja unos-untalan, senki nem figyel rá, így hát kötelességből teszi a dolgát.

Csak úgy lehetne megszabadulni tőlük, ha elvenné a fia a Zsófi édesanyját... ha már így alakult. Erről viszont a gőgös párja, az öreg Kis hallani sem akar. Szerencsére! Pökhendi indulatai még időben lesöpörték az asztalról a már-már kész tervet.

– Még hogy azt a cselédfajtát!

A kis öreg ház táján leskelődő viharok belereccsentenek néha az évekig kiegyensúlyozott levegőbe. Oszlik a csend. A lányok lázadása a leendő apa ellen olyan méretűre nőtte ki magát, hogy Zsófi nővére kerek-perec kijelentette: ha „ez” jön, ő megy. Bár-

mennyire is nehezére esik, ő bizony elmegy a háztól. Ő bizony nem húzza be a nyakát, mint egy jól idomított kutya. Ő nem fog a csicskása lenni, és nem fogja szó nélkül túrni a lekezelő megjegyzéseit.

Komoly kijelentéseit csendesesen, de megfontoltan tette. Évei után hiába volt még gyermeklány, a szükség hozta követelmények megedzették. Gondolkodása is idősebb volt nála. Ha úgy alakult volna, ha anyukájuk nem ígéri meg, hogy minden marad a régi helyén, szavát beváltotta volna.

Az lett volna jó, ha nem történt volna semmi. Hát igen. Ha az a sok volna, nem volna... Élneek tovább boldogan, szeretetben. Ám, ha már ilyen irányba fordult az életük, így folytatják. Az öccsük az övéké, szeretni fogják, felnevelik, de több nem kell!

Az a gazdagság sem csábította őket, hogy a szürke egyenruhának nemcsak „csizmája” és káderi fizetése, hanem háza is van. Kétségtelenül jobb, mint az övéké. Nagy. Nagy ablakos, nem ilyen apró szemekkel hunyorog a világba. Tágas, világos, nagy ganggal. Ötször több ágassal van alátámasztva... villany világítaná be az estéket, nem a petróleumlámpa szűk látóköre. És a rádió hallgatásán sem kellene spórolni... Közelebb is esik mindenhez.

Nem! Jó nekik ez a távolság!

Kedvesek az apró üvegszemek és a petróleumlámpa hunyorító világa. És több az az egy ágas, amely a családi békéjüket tartja, mint az az öt, amely azt a számukra idegen világot támogatja. A szeretet a lényeg, a békesség...

A frissen mázolt földpadló tiszta, jó hűvös szaga járta be a szobát, miután a megnyugodni vágyó fészekből végre ellábalt a csizma. Zsófi és nővére sokáig elnézte a békésen szuszogó apróságot, amint vörös ökleit a feje mellett hátracsapva puhán, egyenletesen kóstonlatta a levegőt. Álmában mozgó, parányi, vékony ajkain fájdalmas rándulások futottak végig, hogy bizonytalan mosolyban összpontosuljanak a szája halvány szögletében.

Az elkövetkező napokban a jóság adakozó hajnalcsillaga teljes fényével világított le rájuk. Az unalmat, a szürkeséget, az egyszerű ételek egyhangúságát száműzte a komatálak érkezése. Rokonok, ismerősök, szomszédok egymásnak adták a kopott kilincset. Mint ahogy ilyenkor lenni szokott, mindenki ki akart tenni magáért. Ki is tett. Isten bőséggel nézett le az árvákra ebben a pár hétben. Ritkán látott ínycsiklandó falatok kényeztették a szükséghez szokott szájakat.

De, mint annyi más, ez sem tarthatott örökké.

A napok gyorsan fogytak, szinte fölfalták egymást, a hetek is sietve a nyomukba szegődtek, s maradtak a csupasz hétköznapiak, a maguk meztelen valóságában. Édesanyjuk sokáig gyengélkedett, mégsem feküdhetett ágyban. Még több lett a baja, dolga. Már nem úgy van, mint régen. A kommunizmus a gyermekágyas asszony sorsát is megváltoztatta. A régi világ a szülés után legalább hat hétig megkímélte az asszonyokat. Feküdniük kellett. Az ősök erre a gyengélkedési időszakra találták ki a „komatálát”, amelyet adott szituációban illet visszaadni. Jól jött az bizony gazdagnak, szegénynek, mert akármennyire is tartja magát az asszony, mégis elesett az ilyenkor. Hat hétig – a tisztulási időszak végéig – még az utcára sem mehettek ki. Csak az udvarra, oda is csak szükségből... Általában a keresztelő is úgy zajlott, hogy a gyermekágyas asszony az ágyból nézte a vendégsereget. A csecsemőt a szenteltvíz alá a keresztanya vitte, az anya nem mehetett, mert a keresztelőt a hat héten belül tartották. Hat hét után viszont az első, kerítésen kívüli útja az anyának a templomba vezetett.

Valahogy ez is emberibb volt régen...

Zsófi édesanyjának, függetlenül attól, hogy elég erősnek érzie magát, vagy sem, egy hónap után újra munkába kellett állnia. Gyenge, fáradt, gyötört teste s lelke még nem kívánta. Vérszegénysége sápadtan ült ki az arcára. Gondolata mégis már az elkövetkező napokat járta.

Egy cafatos irkalapra felírta, kinek mi a dolga. Zsófinak is jutott bőven, de legtöbb a nővérenek. Öccsük félig-meddig rátestálódott. Pelenkázta, etette, ringatta. Körbeölelte szeretetével. Iskolán kívül szinte csak vele foglalkozott. Na és a háztartás apró-cseprő gondja is őt terhelte. Megnőtt a felelőssége. Otthon is és az iskolában is meg kellett felelnie. A délelőtti óráit az iskola vette igénybe, így az öcs felügyeletére napi rendszerességgel visszatért Mihály bácsi szeretete. A kedves, öreg, segítőkész Mihály bácsi, akire, mint azelőtt mindig, most is lehetett számítani. Már nem Zsófinak mutogatta a parányi ablaknál a porfelhőbe burkolózott, bambán vonuló tehéncsordát. A nehézkes járású, nagy hangon bőgő tehenek tarkasága öccsének is láthatóan jó időtöltésnek bizonyult.

Nagy bogárszemeit hol a szárazdajka pödrött bajuszára, hol az ablak alatt megfeneklett, egy-egy bebámuló tehen nagydarab

látványára függesztette, s várta, mi jön még? Ám nem akadt mindig látnivaló. Többnyire kihalt volt az utca. Az udvar is kopár, csak nagy ritkán üldögélt fázósan egy-egy madár az orgonabokor vacogó ágán. Varjú, cinke, veréb, semmi egyéb. A tehének az ablak kíváncsiskodó szemei előtt a szekérúton, amely csordajárásnak volt kijelölve, mivel a libalegelőre vezetett, s onnan a határba, naponta csak reggel és este közlekedtek. Sajnálatos, a csordás is csak ennek a rendnek megfelelően fújta a tehén-szarvából készített dudáját. Így meglehetősen egyhangúan telt, vánszorgott az idő. Lesni, hátha arra téved valaki vagy valami...

A nincstelenségre, mint mindig, amióta a világ világ, csak homályosan és bizonytalanul sütött le a nap. Ma sincs ez másként. Ezt a rést kihasználva, a kinti fagy sunyi lehelete is vette a bátorságot magának és belopakodott a vályogfalak közé, a fűtetlen szobába.

(Nappalra nem jutott tüzelő.)

Mihály bácsi nem tehetett egyebet, kénytelen, fázós toporgásban rázta, melegítette a pólyát. Az öcs az odaadó melengetés következtében, miután kellőképpen belecsúszott a fehér alkotmányba, úgy pislogott a masnik mögül, mint egy ijedt kismacska, aki fél, hogy a szerető kezek agyonszorongatják. Egy ilyen rázós alkalom után, mire Mihály bácsi ölében a pólyával leült a kanapé világos végébe és észrevette a térdig kikandikáló, kékre, lilára színeződött, a lekvárfőző fakanálnál alig vastagabb lábcskákat, már késő volt.

Megfagytak.

A kis tappancsok felmelegítése után fájdalmas vörös foltokban maradt meg a következmény. Az öcs esete nem egyedüli. A fagyás okozta vörös foltok látványa nem szokatlan jelenség a vidéken. Régen is, ma is, mint annyi más szerzett vagy veleszületett kórság a szegény embert és gyereket előszeretettel sújtotta. A patika már felkészülve várta a zimankós, fagyos teleket. Az adott időre készenlétbe helyezte a szekérkenőcshöz hasonló fagykenőcsöket.

Zsófi öccsének lábán is ez segített.

Szegénységükön viszont senki. A gangos személy sem. Az elvtárs... Ha látogatásával „megtisztelte”, és csizmájával átlépte a küszöb kopottságát, akkor sem vitt a nádfedél alá egyebet, mint a megszokott mogorvaságát és ötágasos zsarolását. Zsófi és

nővére bosszús, lázadó összenézései, kívül tágasabb, pillantásai nem is marasztalták sokáig.

– Kell az ördögnek az öt ágasa! Tartsa meg! Legalább lesz mire felakasztania magát! – gondolhatták volna, de ilyen és hasonló gondolatok nem laktak az öreg ház jóindulatú gerendái alatt.

Zsófi édesanyja sem panaszkodott, továbbra is szó nélkül tűrte sorsát. Amikor a munkahelyén félórára pihenhetett volna, rohant haza gyereket szoptatni. Éjszaka mosott, foltozott, vasalt, hajnalban kenyeret dagasztott, cumisüveget töltögetett, pelenkákat készített, szoptatott és dolgozni rohant. Onnan haza és kezdődött, folytatódott minden előről.

Az embernek el kell tudni hitetni magát, hogy van értelme minden keserűségnek, még akkor is, ha meg van győződve róla, hogy nincs... mert tulajdonképpen erre született, hogy kínlódjon, hogy vergődjön...

Szelíden és alázatosan...

Valahogy csak lesz, jött a vigasz mindenfelől.

Ám a „valahogy csak lesz” igen ronda féreg. Alattomosan, módszeresen rágja az így élni kényszerülők lelkét. Akármit tökéli el az ember, mintha mágnes húzná sorsát lefelé, és megannyi apró jel mutatja, hogy még mindig létezik lejjebb. Nincs menekvés, nincs kiút. Még rés sincs. Aki ide, ilyen körülmények és ilyen alakuló viszonyok közé születik és nem képes önmagával meghasonulni, azt még a halvány remény árnyéka sem érinti meg. Arcát felhőkbe rejtve él, és elviseli, hogy keservesek a nappalok, az esték, s sötétek, végtelenül sötétek az éjszakák...

És kiszolgáltatottan magányosak.

Zsófi kezébe akadt egy régi fénykép. A korra jellemző bársonyos barna tónusban édesanyja áll egy asztalka mellett, finom selyemruhában. Szinte megfogható a ruha anyagának az esése. Önálló életre kel a kép, kilép merev mozdulatlanságából. Minél tovább nézi, annál inkább érzi a kort, melyben édesanyja életének egy pillanata rögzült.

A szebb időket tette mozdulatlanná a háború előtti fényképész. Leánykorát. Amikor még a Berger-malomban volt szolgáló, és jó emberek között békességben, szeretetben, családtagként élte napjait. Nyugodt, kiegyensúlyozott...

Szép.

Zsófi sokszor látta már ezt a képet, de most ebben a csöndbe szorult magányos pillanatban valami nagyon keserűt érzett... Mintha a hideg lehelete járná körül, mintha hatalmas üresség lebegné körül a fényképet...

Megfordította. Mikor utoljára látta, a hátoldala olyan volt, mint egy érintetlen levelezőlap. Olyan tiszta. Üresek voltak a vonalak... Most írás zaklatott menete sorjázik rajtuk:

„Én írtam, egy asszony, 1958-ban”

A címzés rubrikájában saját leánykori neve... – Hajdú-megye és a falu neve. Magának címezte, szinte provokálva a múltat és a mát.

A tintaceruza tovább róttá betűbe öntve lelkiállapotát. A címzés utca, házszám vonalán ez áll:

„Ott lakik, ahol senki sem jár...”

Zsófi akkor még nem tudta, hogy a magány is fáj... Forgatta kezében a képet...

Még nem tudta, csak sejtette, milyen az élet...

Szorgalmasan motoznak, dunnyognak

a bogarak. A kutyák a kerítések mögött egymást biztatják a csaholásra. Görnyedt vállak, kendőkbe temetett arcok, hant alá földelt emberek, a kemence torkában szalmacsóvával bíbelődő asszonyok, lejjebb és feljebb srófolt petróleumlámpák, nadrágszíjszorításos vacsorák, a szemekben itt-ott felfedezhető nagyravágás, a zsíros kalapokhoz pöccenő mutatóujjak jó napot kívánása, a megrakott szekerek kerekeinek kotyogása, a vásott gyerekek szófogatatlansága és a porcsin között a ganétúró bogár görgetett galacsinja, minden a régi.

Csak a világ változott meg.

Szelíd ég alatt „megszelídített” világ. A jó magot már időnap előtt elnyomta a burjánzó dudva, pedig kedvező körülmények között jó termést is hozhatott volna. Elnyűtt öregek, szakadékká mélyült ráncok, két lábon járó sóhajtasok...

Minden tervszerűen működik. Az emberek ez idő tájt már összenőttek a terhükkel. Még a föld is vöröset lehel. Kegyetlen és ostoba világ. Úgy bódorog útvesztőjében az ember, mint a sűrű levelek közt eltévedt napsugár.

Zsófi édesanyjának is az arcán a gondfelhők nem hogy vékonyodtak volna, hanem sűrűsödő homályukkal még jobban keserítették életét. A tervgazdálkodás úgy tette szükségessé, hogy a szomszédságukban működő sertéstelepet átköltöztessék a sok-sok kilométer távolságra lévő állami gazdaságba. Számtalan súlyos gondot, a meglévők mellé embert próbáló erőkifejtést követelt, szívott ki a tervgazdálkodás eme szükségessége Zsófi édesanyjának már amúgy is túlterhelt életéből.

Immár négy gyermeket nevelt egyedül, és a legkisebb sincs még két éves. Hajnali öt órakor indult a vicinálishoz (vonathoz) és az esti ötóraival tért haza. Először Ürmösháton, majd a hosszúhátí díszes, uraságtól elvett kastélyban kapott helyet a konyha. Itt még több személyre kellett főzni, még több lett a munka. A nagy kondérok emelgetése és az egész napos állás mellett még az a tudat is terhelte, hogy messze van az otthona.

Mire megy haza? Mi várja otthon? Rendben van-e minden? És... bírja-e?

Eddig még erőn felül jutott ideje mindenre. Ugyanúgy, mint mindig, most is éjszakába nyúlóan mosott, dagasztott, foltozott, készítette a másnapot. Iskola mellett Zsófi is itt-ott besegített, ám őt nagymamája is várta, aki egyre többet betegeskedett, s nagyapjának is egyre hajlottabb lett a háta. Nyomták az évek a föld felé... Jócskán elmúlt hetven éves, de még nem pihenhet. Még mindig a szükség diktál. Kevéske munkaegységért naponta nyakába akasztja a tarisznyáját (bakóját), mint annak idején a talicska hámját, csak egy jó ideje már nem a talicska szarvát fogja a kezében, hanem a botját. Támaszkodnia kell valamire, hogy ne veszítse el az egyensúlyát.

Ez a jó ideje hosszú évekre nyúlik vissza. Mióta Zsófi emlékeiben nagyapja létezik, a kopott kalapja, a tarisznyája, a görbebotja és a görbeszárú pipája elmaradhatatlan velejárója. Na és a háta mögött felsorakozott súlyos évtizedek nehézségei ellenére is töretlen kedves kedélyessége. S a huncut, néha különös tűzzel kigyúló, apró kun szemei...

Zsófi meleg szeretettel gondol azokra az időkre, amikor alig pár évesen nagyapját minden este vagy reggel, attól függött, hol őrizte a határt, a hámló, düledező kiskapuban várta haza. Sokszor órákat ült a kapuban így várakozva. Kicipelte a gyalogszékét, és türelmesen várt. Nagyapja tarisznyájában mindig lapult valami az unokája számára. Soha nem feledkezett meg arról, hogy Zsófi őt a kapuban milyen nagyon várja. A határban mindig talált valamit, amit felvegyen és a tarisznyájába rejtсен.

Valami madárláttát...

Egy-egy eke kiforgatta szép, mázas cserépdarabot, egy kecses, formás kavicsot, madár elvesztette tollat. Egyszer csokorba kötötte a talált gólyatollakat, amelyekhez szomorú mese is társult:

Mikor a madarak vándorlási ideje elérkezik, hangos kelepelések közepette a környék minden gólyája egy őszi gyülekező helyre igyekszik. Ott várják be társaikat. Van úgy, hogy a gyülekezés három napig is eltart, addig békésen bogarásznak, tollászkodnak. Amikor már több csapat nem érkezik, teljesen kiürül a napok óta zajos levegő, akkor, szinte egy jeladásra dühös kelepelés, mozgolódás támad. Csattognak a kemény gólyacsőrök, néhány társukat jól irányzott csapásokkal kegyetlen módon

agyonverik. Majd épp oly hirtelen ér véget a zajos felfordulás, mint ahogy elkezdődött, s mint vezényszóra, az élők egyszerre emelkednek a tetemek tollaitól fehérülő felkavart levegőbe. Hogy miért? Mert az agyonverték betegek voltak, sérült szárnyúak, vagy nagyon öregek. Gyengék. Nem bírták volna ki a hosszú, távoli, tengerek keresztezte vándorutat. Úgyis elpusztultak volna. Így segítettek társaikon... (Egyébként a gólya a beteg, sérült vagy életképtelen fiókáját még a fészekben melegében agyonveri.)

A tarisznyába került egyszer egy igazi darutoll is, amely a régi időkben a hajdúságban olyan értéknek számított, hogy pár véka búzát is szívesen megadtak darabjáért. Valamire való legénynek nem hiányozhatott a kalapja mellől.

Talált különös, girbegurba formájú, bozontos szakállt növesztett gyökérmaradványt. Egyszer meg egy kisnyulat. Egy pihe-puha nagy fülű, riadt kis jószágot. Úgy kapaszkodott a tarisznya belsejébe, olyan elszántan, mintha az élete függött volna attól, hogy kiveszik, vagy benne marad. Másszor egy gyermekzsebkendőt, madárfiókát, amely már repülni is tudott. Igaz, első próbálkozásra egy kicsit ügyetlenül, de egyre jobban szárnyra kapott és elrepült.

Mert nem azért hozta Zsófinak nagyapja, hogy kalitkába zárják, hanem, hogy a hozzá tartozó mese után szárnyára bocsásák. Minden madárláttához történet is tartozott. Igaz történet. Nagyapjának a hosszú gyaloglás, a mezőjárás közben volt ideje kigondolni a soron következő igaz történetet, szőni a mese fonálát a tarisznyájában lapuló éppen aktuális „madárláttát” illetően. Még a kicsi kavicsnak is megvolt az igaz története, hát még a zsebkendőnek, a gyökérnek!

A zsebkendőt éppen olyan szeleburdi „kislyány” vesztette el, mint Zsófi. Szelídgesztenye szemei épp oly ragyogóak, mint az ő szemei, s haja csalafinta kunkora is, mint a Zsófié... és ugyanúgy várta haza a nagyapját minden alkalommal a kapujukban, hogy vajon mi lapul a tarisznyában, mint Zsófi.

Zsófi úgy megszerette ezt a „kislyányt”, hogy nagyapjának máskor, más alkalmakkor is mesébe kellett foglalnia a kislány jószágát vagy éppen szeleburdi csínytevéseit, ami persze nem szólt másról, mint Zsófiról. A mese ideje alatt a kis cakkos szélű, bordó és sárga virágokkal teleszórt zsebkendő a térdeire terítve pihent, úgy hallgatta nagyapja szavait, és azon morfondírozott

magában, hogyan és hol találhatná meg azt a kislányt, mert vissza szeretné adni az elvesztett zsebkendőjét... mert ő igen-igen nagyon sajnálna egy ilyen szép zsebkendőt elveszteni, és...

A gyökér pedig a hatalmasra nőtt föld belső, láthatatlan világáról mesélt, amit útközben mondott el nagyapjának. Mert a gyökér szavát nem hallhatja meg akárki, csak az, aki megtalálta és megmentette a gonosz, eltaposó lábaktól...

A kisnyúl már egy dobozban hallgatta Zsófival együtt a róla és családjáról szóló történetet. Ő sem úgy jött, hogy maradjon! Csak egy éjszakára volt vendég náluk, hisz sok testvére és anyukája hazavárta. Csak mesét hozott... Másnap hajnalban nagyapja óvatosan visszarakta a tarisznijába, és a határban ugyanott engedte szabadon, ahol előző nap délutánján megfogta.

Olyan is előfordult, hogy nem talált semmit, akkor az elvitt kenyérből hagyott egy darabot, és az igazi madárlátta kenyér lett, és róla szólt a történet, és a morzsájáért éneklő mezei pacsirtáról. Máskor pedig a kíváncsi bóbicről, amely megleste a dülő szélén hagyott tarisznijában a kenyeret...

Mese, mese, mese...

Az élet sem más, csak egy hosszú, sűrű tartó mese. Mennyi minden történt velük az elmúlt öt-hat évben... És a nagyapja még mindig ugyanolyan kitartó szorgalommal járja a határt fáradhatatlanul azért a kevéske munkaegységért... muszáj mennie... még mindig van célja...

Zsófinak abból vesz majd nagymamája konfirmálórúhának valót. Szépet. Nagyon szépet. Fehér selymet a sötét hajához, hogy illő legyen az alkalomhoz, a templomhoz és Zsófihoz. Első ruhája lesz, amely igazi varrónőnél készül majd, és ő választhatja ki az anyagot. Mihály bácsitól pedig pántlikára valót kap hozzá, mert hogy erre az alkalomra szalagot is köt majd a hajába. Szép szeretne lenni, olyan szép, mint a ruhája.

És konfirmálás után már ő is majdnem nagylánynak számít majd... persze, már most is mondják néha rá, hogy milyen szép nagylány, de azért többnyire csak azt hallja, de szép „kislány”!

Mondják, nem mondják, érzi ő azt, hogy megnézik... feltűnően is. Sőt! Már pirult is el nem egyszer, nem kétszer emiatt. Ilyenkor furcsán megrebben belsőjében valami. Talán a szíve ébredzik, talán a lelke készül az első szárnycsapások próbálgatására... Kikerülhetetlen, feszítő valami, megmagyarázhatatlan.

Talán az ismeretlen ösztöntől való félelem teszi. Olyasmi érzés lehet ez, mint mikor fészkeből a repülni vágyó madárfióka lenéz a mélység tátongó bizonytalanságába...

A múltkoriban történt, hogy éppen akkor szaladt át a nagyszüleitől a szomszédos házban lakó kedves nagybátyjához, ahol a két lány unokatestvérével szokott játszani, titkokat susmorogni, amikor az utcában meghallotta kiabálni a drótostót: drótozni, fótózni... Sietve csukta be maga mögött a kaput, mert már messziről is észrevette, hogy megint megcsillant a drótos férfi szemében az a furcsa fény, amelyet már máskor is látott benne...

Ám hiába csukta be nagy hirtelen a kaput, a drótostót csak befordult az udvarba.

– Van-e valami drótozni való? – kérdezte. Aztán, hogy tegyen valamit, szóba elegyedett az udvaron szorgoskodó nagybátyjával, de beszéd közben egyre csak Zsófit leste. Szinte perzselt a tekintete...

Zsófiról is szót ejtett, hogy milyen szép „kislyány”, s hogy éppen ilyen feleség kellene neki... Már régebben kinézte magának...

Zsófi már nem tudott zavarában merre nézni, hol a kerítés deszkáit, hol a tetőt volt kénytelen hosszasan szemügyre venni, de azt a furcsa fényt akkor is magán érezte..., pirult is ekkora „szemtelenység” hallatán...

Kényelmetlen helyzetén egy keveset enyhítve, a nagybátyja széles háta mögé bújva hallgatta a többit:

– Ne bolondozzon mán, hisz kislyány e még, nem láttya? – jegyezte meg a nagybátyja félig komolyan, félig tréfára véve a drótostót szavait.

De a férfi cseppet sem tréfált. Komolyan gondolta. Tüzes pillantásai igazolták kiejtett szavait:

– Tudom én azt, nem is most mindjárt gondoltam, hanem, ha megnő. Tudok én várni. Higgye el, nem lenne rossz dolga nálam. Több pénzem van nekem, mint akárki más emberfiának!

– Ugyan, ne ízetlenkedjen mán – terelte nagybátya a tótót a kapun kívülre, látva, hogy a férfi valóban nem a levegőbe beszél, hanem úgy gondolja, ahogy mondja. Még a kapun kívül is azt ecsetelgette, hogy mennyire megbecsülné, ha...

– Türelmes ember ő... Kössenek egyezséget...

Csak nehezen lehetett megértetni véle, hogy nem a sötét közepkorban élünk, hogy ma már egy gyereklány nem lehet alku tárgya... és...

Hosszas győzködés után, ami már-már a történelem, a tudomány és nem utolsó sorban a pszichológia határait súrolta, végre sikerült rávenni, hogy egy házzal odébb álljon.

Nagy meccs volt. Röstellte is magát Zsófi eléggé...

Kellemetlen érzését még az is fokozta, hogy a szembe szomszéd Rebeka néni is szem- és fültanúja volt a hosszas, hangosra sikeredett, furcsa, korai „leánykérésnek”. Az „esemény” elejétől végéig tekintélyes „mellyei” alatt összefont karral állt a kapujukban, és időnként mély meggyőződéssel bólogatva tette a szűkszavú megjegyzéseit. Mindig ugyanazt:

– Úgy, van a!

Zsófinak ez sok volt. Igazi, csalhatalan kislányos zavarában úgy elsomfordált a nagybátyja széles háta mögül, ahol ez idáig takarásban érezte magát, mint a macska. Halk lépteit még a nagybátyja sem érzékelte.

Az eset óta mielőtt a kapun kilépne, előbb gondosan körülnéz, és belehallgatózik a levegőbe. A vég nélküli utcákat róva is éberebben közlekedik, mint azelőtt. Főleg a beláthatatlan sarkoknál óvatos. Minden tőle telhetőt megtesz, hogy elkerülje a drótostóttal való újabb kellemetlen találkozást...

Nem lehet elfelejteni az esetet.

Már azért sem, mert, azóta sokszor hallotta a csupa szív, mindig mosolygó nagybátyjától:

– Na, Zsófi! Akarsz-e a drótostót felesége lenni, ha megnősz?

(Egyébként ő Zsófi kedvenc nagybátyja, ő volt az, aki annak idején pár napos korában kicsúszott a pólyából az utca köveire, és eltörött az orra. Igaza lett a doktornak. Tökéletes formát öltött azóta. És ő volt az, aki nemcsak szorgalmas volt, hanem eszes is, mégsem tanulhatott.)

A nyári rekkenő melegben élesen

csattognak, csikorognak a kerekek. A kormos mozdony úgy okádja ziháló tüdejéből a füstöt, a füsttel keveredve a pernyét, hogy Zsófi hiába szeretné a lehúzott ablakon kidugni a fejét, hiába szeretné tágabb szemekkel látni és befogadni az elsuhanó mindenséget, lehetetlen. Mindent megül a korom.

A fekete vonat Debrecen felé robog.

Zsófi szomorú és boldog egy időben... Szomorú, mert nagymamája betegen fekszik a kórházban. Talán már túl is esett az operáción. Közel egy hete nem látta... Boldog, mert nagybátyjával elengedte édesanyja. Először utazik vonaton. Ez idáig csak elsuhanni látta a valamikor ördög képében jött masinákat. Szíve a kerekek ütemére kattog, veri a túlfűtött izgalom ritmusát.

A fülkében minden hely foglalt, fejkendős, pozsgás asszonyságok folynak szét az egymással szemközt lévő padokon. Lábuk között ringó, lötyögő butykosok. Kosaraiktól, batyuba kötözött cókémőkjaiktól lépni sem lehet. A meleg képű asszonyságok ketten foglalnak el négy helyet. Zsófi és nagybátyja az ablaknál áll, néha szinte fél lábon. Nekik már csak ennyi hely jutott. Piaci napon sok a kofa. A fülkében ülő asszonyságok is a debreceni jó vásár reményében izzadják a fölösleges zsírjukat.

Szinte látni, hogy csöpög...

Egy verejtéket permetező, kerek fejű, öregedő ember, orrán ormóttan SZTK-szemüvegével kémleli a dagadt, zsíros falatokat. Hol az asszonyságok cipóhasára, hol meg a feljebb himbálódzó hegyekre-völgyekre siklik a tekintete. Látható rajta, ahogy a silányodó bajuszát meg-megsimogatja, elégedett a maszatos, vastag üvegű pápaszem kínálta látvánnyal.

Emberszagok úsznak a bent rekedt levegőben.

Zsófi könnyű kis kartonruhája is itt-ott már levét engedett, nedves foltokban sötétednek az anyagon az apró kék virágok. Ha már a rohanó kinti látványban nem gyönyörködhet, pillanatnyi kíváncsiságának engedve a komoly pápaszemes atyafit és a fejkendős néniket nézi. Tanulmányozza sandán mocorgó lényüket.

– Micsoda? Hiszen csak nem hagyhatom, hogy... – szuszogja az egyik hegyes-völgyes néni, úgy forgatva a sze-

meit nyomatékképpen, hogy még a bogara sem látszik a fehérjében.

– Úgy! – sápítja a másik, s ültő helyében is csípőjére pattan a két vastos keze... Beszédes mozdulatok... és úgy általában...

A tompa hőség berekesztett fogságában kínlódó fülkében van valami színpadszerű. Valami komikus hangulategység. Mintha rendezett, méla mellékutcája lenne az életnek. Az ácsorgásnak vége. Debrecen következik. Szaporán mozdulnak a batyuk, kézbe vándorolnak a lötyögős butykosok...

A kórház folyosóján gyenge enyészetszag keveredik jóddal. Szokatlan a pusztai levegőhöz szokott orrnak. Édeskés. Vagy inkább fanyar. Zsófi még meg sem találták azt a kórtermet, ahol a nagymamája fekszik, máris érzi, görcs szorítja össze a torkát. Sírni fog. Lehunyja a szemeit, lelkét rendezgeti...

A kórterem ajtajában egy lepedővel letakart betegszállító kocsiba ütköznek. Éppen kiszállítanak valakit. Zsófi riadtan veszi észre a lepedő alól kilógó talpakat. Sápadtan vértelenek, érintés nélkül is érezni, hogy hidegek. A kocsi oldalánál a halott egyik lábfejről cédula fityeg alá. Adatok...

Zsófi remegő lábakkal, lelkében zubogó meghatottsággal lépi át nagybátyja mögött a küszöböt. A folyosó homályából belépve szinte vakít a szemébe özönlő fény. Észre sem veszi, hogy két kicsi könnycsepp gördül le az arcán. Nem sír, csak valami fáj benne...

Nagymamája sápadtságán meghatódott mosoly villan, amint meglátja őket. Örömteli, szelíd, gyönyörű villanás. Nem számított fia és Zsófi jövetelére. Eszébe sem jutott, hogy őt is meglátogatja valaki. Hiszen olyan messze van az otthonától Debrecen!

Zsófi csak nézte a fehér kórházi vaságyba süppedt nagymamáját, valahogy eljutott az ágyig, és nem mondott semmit. Pedig akart. Csak sírt. Pedig nem akart. Úgy potyogtak, úgy gurultak a csillogó könnycseppek a szempillái alól, mintha sohasem akarnának elfogyni. Az orra melletti kicsi pataokban csordogáltak, csordogáltak lefelé. Le végig a nyakán, és beleömlöttek a ruhájába. Nem törölkötte le, mert a zsebkendője... Csak állt az ágy mellett és hagyta, hogy folyjon. Nagymamája a kórházi hálóingje ujjával törölkötte le a buzogó könnyáradatot az arcáról, s közben úgy vigasztalta, mintha ő lenne halálos beteg. Amikor végre a könnyektől megtisztult a látása, a nagy világosságban lassan

megértette, hogy nem sírni, hanem bizakodni kell. Már megvolt a műtét, lassan a kapcsokat is kiszedik. Azt még nem tudni, mikor, mert a cukorbetegség miatt a seb lassabban gyógyul, de bízni kell... Jó az Isten...

Még az utolsó könnycseppek ott remegtek Zsófi szemeiben, amikor eszébe jutott a szatyorban kókadozó virágcsokor. Reggel szedte nagymamájának az állomáshoz igyekeztén az árokparton. Vadvirágok. Még a harmat sem pergett le a szirmaikról, olyan óvatosan rakta a szatyorba. Már sem keze, sem lába nem remeg, ahogy a kis tarka csokrot az állomáson beáztatott zsebkendőjéből kihámozza. Sugárzik az arca, miközben a kis vadvirágokat nagymamájának átnyújtja. Feléledt a kedve, újra a megszokott Zsófi. Boldog. Érzí, a szeretet csendje öleli át, ahogy hallgatnak itt a nagy fényességben...

Míg Zsófi a száradó zsebkendőjét hajtogatja, nagymamája a párnája alól elővett saját zsebkendőjét bontogatja. Pénz van beléköltve. Kivesz belőle – alig marad benne –, a fia felé nyújtja, s Zsófinak mondja:

– Konfirmálóruhára... Vegyetek belőle fehér selymet. Ha futja rá, a legszebbet...

Zsófi szemei ismét könnyben úsztatják fekete bogarát. Nem tud parancsolni nekik, hogy ne tegyék.

– Itt Debrecenben szebbet tudtok választani, mint otthon – tette még hozzá az előbbiekhöz nagymamája.

Zsófi nem hálálkodott. Fölösleges lett volna. Hisz nagymamája úgy is tudja, hogy mit érez. Csak szépen köszönte, és szótlánul fogta az erőtlen, sápadt, sok munkától eres kezeket. Hosszú percek teltek el ebben a sokatmondó némaságban, s csak akkor eszmélt, mikor nagybátyja figyelmeztető jelzésként ránézett. Nehéz kő telepedett mellkasára. Nemsokára menniük kell. Indulniuk vissza. Haza. Itt kell hagyni nagymamáját a messzi, idegen környezetben.

– Talán már nem sokáig. Bizakodni kell... – mondta ő szelíden...

A kórház hatalmas kapuján kilépve egy csapásra eltűnt az enyészet szaga. Vakító hőség állította feje az elsőként megpillantott, égbe nyúló templom évszázados csúcsát. Szokni kellett a szemnek a kinti ragyogást. Az utcák ráérős forgataga gyorsan leköttötte Zsófi figyelmét. A magasra nőtt házak sokasága, a falak

közé szorított, hőség pirította arcok sokszínűsége, a városi emberek magabiztos lépteit, a kihívóan hallgató kirakatok csábos csecsebecségei, mind mint ismeretlen tenger hullámai borították el a várostól érintetlen lelkét. Halványan érzékeli, hogy a város engedelmesen döcögő gépezete dübörög a lába alatt. Szokatlan. Mint ahogy az is, hogy a füsttől, koromtól, portól kiszikkadt járdák elnyelik a lépteit. Az is, hogy időnként egy-egy jól megtermett szellő bekukkant az utcákba, megforgatja az elszórt szemetet, egyik helyről átrakja a másikra, majd mint aki mindent elvégzett és nincs több dolga, sarkon fordul és távozik.

Rebbennek a függönyök. A nagy, emeletes házakban lakók néha lopva ki-kipislognak az ablakukon, látnivaló után kutat kíváncsi szemük. Ám semmi érdekeset nem látnak. Számukra minden megszokott. Zsófi új után kutató éhes tekintetének nem. Mindent megnéz, minden érdekli. Hol fent, hol lent talál megcsodálni valót. Csak ne lenne ekkora a hőség! Az üzletek sokaságára rátelepedett meleg, égett szagú port időnként egy-egy kifinomult városi szellőkés a szemébe kergeti. Ez jobban szúr, mint a pusztai.

Néha akarata és figyelme ellenére is az ütemesen hömpölygő tömeg elsodorja nagybátyja mellől, aki az idegenben való tájékozódás miatt éberebben figyeli az utcatáblákat, mint a mellette őgyelgő vagy éppen siető, tarkán virító sokadalmat. Ők ketten olyan idegenül lökődnek ide-oda e nagyváros utcáin, mintha egyenesen a múlt századból léptek volna ezekre a járdákra.

A konfirmálórúha anyagát, a fehér selymet is megvették már. Olyan szépet, amelynél szebbet Zsófi elképzelni sem tudott. A sötét üzletből kilépve a nap gyönyörűen sütött le Zsófi arcára és az anyagra. Nehezen lehetett volna eldönteni melyiken tört meg csillogóbban a nap sugárzó fénye: Zsófi boldogságtól kikerekedett, bujkáló könnyektől nedves szemein, vagy a kezében tartott anyag selymébe tört apró, fényes téglalapocskáin.

Méltó az alkalomhoz, a templomhoz és Zsófihoz...

Zsófi teste, lelke az indulat,

a bánat fojtogató lángjában ég. Azzal a belső remegéssel próbálja oltogatni, lelkiállapotát rejtegetni, amelyre csak egy gyermek képes. Édesanyja legszívesebben... – de ezt hagyjuk. – gondolta – inkább ne...

Hónapok óta küzd a család. Mára már megérett a helyzet. Sőt, túlért. Senki nem hibás, senkinek nem szükséges okolnia magát... Így alakult. Nem tehetnek mást. Csak hát...

Zsófi egész gyereklénye roskatag, megviselt, az eddig gyanútlan mély pillantásaiba a bánat rakott fészket. Elfogytak a mesés hangulatú szavak, értelmük is megváltozott, ideje felnőni. Kénytelen belátni, hiába is kutatna a régi gyermek ragaszkodásával kapaszkodó után a kertben, vagy akár a ház körül, nincs. Már nem talál. A közönséges valóság veszi körül.

A lelkén kívüli sivárság összes virága pár tő sarkantyúvirág.

Bárcsak már nagy lenne! Gondolataiba merülve simogatta a sarkantyúvirág széthajló, bársonysárga szirmait. Pillangó köröz körötte. Még nem döntötte el, melyik virágra szálljon. Nehéz a választás, mind szép. Egyszerűek, igénytelenek, kedvesek. Zsófi belső szavának engedelmeskedve leszakított egyet, és a kert végébe óvatoskodó meztelen lábai nyomába engedte kesernyés, szomorú gondolatait.

A kis sárga virágkelyhet egy friss földhányásra helyezte. Az aprócska hant alatt egy fecskepár pihen. A nővérével temették oda. Nem tudni, mi történt velük, de épp az udvarukra estek le a levegőből. Már szinte élettelenül. Még emlékszik a szemükre, a segítségért könyörgő apró gömböcskékre...

Itt maradnak ők is, míg az ásó ki nem forgatja a tetemüket. Már pedig hamarosan sor kerül rá. Nincs kegyelem. Az öreg ház sem sokáig majszolja már az időt. Az évek súlya alatt megroggyant csontjait végleg eltemetik. Nem kuporog többé csendesen a sarkon, mint ez idáig éveken át tehetette. Nem sütkérezhet tovább, mint fogatlan vénség az ősz eleji melengető napsütésben. A következő télen már nem lógnak jégcsapok sem a tetejét borító, vénséges vén nádszálak végéből.

Túlélte kegyetlen, öldöklő háborút, talán kettőt is, kifosztást, orosz katonák lovainak döngölő patáit, zaklatást... Szegény ag-

gastyán! Nem ezt érdemled. Zsófi szomorú szemekkel öleli körbe a vén házat. Ha tehetné, zsebre rakná, és mindig magánál hordaná. De nem teheti. Egyébként sincs már sok köze hozzá. El van adva. Nagy ház épül a helyén. Valószínű, hogy a jelenlegi divatnak megfelelő sátortetős.

Most, hogy így alakult, ahogy alakult – édesanyja férjhez megy –, meg sem tarthatná a házat. Csak eddig lakhatott benne, az özvegység jogán. Zsófi apukájának a testvérei „szívességből” megengedték, mert a három árváé is bizonyos hányada. Örökség. Annyi, amennyi apukájuknak járna.

Amikor a kis öreg ház sorsa megpecsételődött, apukája testvérei mind ott voltak. Osztoztak, szoroztak... Négy rész, ebből egy rész oszlik meg háromfelé (jelentéktelen összeg) az az árvaké... Azt az árvaszék utódjára, a gyámhatóságra bízta. Megörzésre. Mert még mind a három árva kiskorú. Elrendezték a ház és az árvák „sorsát”, – gondolták, és megnyugodva mentek haza kényelmes otthonukba. Minden rendben van. Folytathatódnak a gyűjtögető hétköznapiak.

Ők mind jól élnek. Nincs is sok közük hozzájuk. Csak apukájuknak az egyik nővére látogatta őket időnként, az, akiről Zsófi a nevézt kapta, akit apukájuk nagyon szeretett. De ők messze laknak. Pesten, a Szentendrei úton. Az osztokodásnál az a nővér is ott volt, aki a Fő utcán lakik nagy házban, itt a faluban. Közel az állomáshoz. Egy fedél alatt osztozik Zsófi másik nagymamájával. Már amennyire osztozik. Kiszolgáltatott az öregek sorsa falun. Ritkán látják. Zsófi úgy érzi, nem szereti a család, ha az árvák zavarják a nyugalmaikat. Nagymamájuk meg... nem tud egyedül még az utcára sem kimeni. Öregségére összeroppant. Megtörte a sorsa. Már szinte vak. Viszontagságos volt az ő útja is. Nehéz. Most a Fő utcai nagy ház mellett, az alsó épületben él. Zsófi úgy látja... Nyűg. Sajnálja kis madárcsontú, öreg, csoszogó, vak nagymamáját. Hiába ferde szemmel néznek rá, azért csak elmegy. Meglátogatja. Mást mit tehetne? Öregségén hogyan könnyíthetne? Hiszen segítene ő mindenkinek, ha tehetné! De ő még gyerek! Annyi rengeteg feladata lenne, annyi sorsot szeretne megoldani, jobba, szebbé tenni... De hogyan?

Keserves élet...

Zsófi még csak tizenkét éves, de már úgy átlát, úgy átél dolgokat, mintha öreg volna. Valóban? Hihető, hogy vannak vidékek, ahol már eleve öregnek születik az ember?

A rozsdásan csikorgó gondolatai hevületében a könyökét térdére támasztva tenyerébe temeti az arcát. Ül egy tuskón. A száraz tuskó elhalt gyökerei félig még a földben kanyarognak, félig a felszínen. Mint egy százkarú polip. Nem volt férfi a háznál, aki kiszedte volna. Édesanyja próbálta, de nem bírta. Jó lett volna tüzelőnek. Fátyolos szemeivel messzire néz... Apukájára gondol.

Hogy alakult volna az életük, a sorsuk, ha nem hal meg, ha velük marad, ha... Akkor édesanyjuknak sem kellett volna a megszakadásig agyondolgoznia magát, és nem lett volna kiszolgáltatott. És most lenne apukája...

Nem kell – nyomta el magában a szót. – Már nem kell. Eddig kellett volna... nagyon kellett volna!

Ül a tuskón és sír. Hangtalanul zokog. Csak a vállai rázkódásán látszik a föl-föltörő fuldoklás. Szoknyája aljába dörzsöli szemeit. Arcát sírásnyomok keserítik, lelkét más...

Már olyan sokat sírt életében, hogy most már soha többé nem akar. Nem akar! Jámbor alázattal vagy daccal, mindegy hogy... csak túlélni akar. Kiegyezni a sorsával. Valahogy. Sajnálja. Nagyon sajnálja... Valami véget ért.

Itt marad a gyermekkor. Csak az emlékeit viheti magával.

Más minden lerombolódik. Az orgonabokor, a kedves orgonabokor sem éli túl. A kígyó? Ki tudja, ott van-e még? A hinta madzagja elkoptatta akácfa ága, a mézillatú, jó ízű virága... Az akácfákat is kivágják.

Zsófi búcsúgondolataiba merülve észre sem vette, hogy a benti zaj elült. Csak a megnyúlt csend beálltára eszmélt fel. Valószínű, hogy a nővére elkészült a csomagolással. Zsófi nincs bent a házban, mégis lelke látja, a megállapodott csend könnyeket takar. Záporszagú, most és mindörökké zúduló könnyeket.

Ő is könnyeit szárítgatva kuporog a sokkarú tuskón. Az ő könyve is záporszagú. – Ha most jönne a kígyó, nem bánná. Nem zavarná el. Talán meg sem látná, hisz a könnyei alól ki sem lát, a kis öreg ház rozzant valóságát is csak körvonalalaiban látja. Nem is, inkább csak érzi. Már nincs felháborodva, már nem forral bosszút, beletörődött. Úgy fogad el mindent, ahogy van. Ahogy jön.

Még háborog a lelke, ám ahhoz a feneketlen úrhöz képest, melyet eddig érzett, alázatos nyugalom foglalja el az elmúlt hetek lázongásainak a helyét. Már nem érez mást, csak kifosztottságot. Hirtelen veszített el mindent, mindent, ami ide, ehhez a

kopár, de neki kedves udvarhoz, az orgonabokorhoz, a gyermekkorhoz, az öreg nádtető alá kötözte.

Hazugság volt minden. És ami ezután következik... Az is hazugság. Hazugságra nyílnak a szájak, hazugság a nap, az eső, a szél, a hó, minden, minden, hazugság.

Semmi, semmi sem igaz...

Fölösleges az embernek megszeretni valamit, mert ha elveszíti, nagyon, de nagyon tud fájni. Kegyetlenül.

Lelke partja túlcsordult. Seholy egy gázló, hogy békésebb partot találjon. Gondjaiba temetkezve, ott a száraz tuskón ülve egy szorgalmas hangyacsalád serénykedő útvonalát követte lassan a tekintete. Miért igyekeznek? Hová sietnek? Mi értelme annak, amivel fárasztják apró hangyatestüket?

Senki nem felel. A száműzöttség érzése időzik lelkében...

Ez az utolsó nyár itt. Kegyes nyár... Napokon belül minden megváltozik. Szembe kell nézniük az élet diktatúrájával. Képtelenség másra gondolnia. Egyszerűen nem lehet. Döbbsen érzé mindazt a hiányt, melyet elvettek tőle...

Ma a nővére megy el, holnap, holnapután vagy azután, de a bátyja is elmegy. Nővére beváltotta három éve tett „ígéretét”. Elmegy. Ma. Már össze is csomagolta szerény holmiját. Nem sok, amit érdemes magával vinnie... Egy szatyorban elfér.

Így szinte csak az elmúlt tizenhat évét viszi.

Sok nehézség várja, nélkülözés is. Kesernyészéssel bemázolt pillanatok is. Ez biztos. Ezt előre tudják mindannyian. Szokva vannak hozzá. Ám, ahogy Zsófi ismeri, boldogulni fog. A szegény ember gyerekeit, mielőtt erre a bozótos világra bocsátotta, szerencsére nagy akarattal áldotta meg az Isten.

Pestre megy. Dolgozni, albérletet fizetni, eltartani magát. Éhezni és lemondani. Talán még gyakrabban, mint eddig. A gyomrától elvenni azokat a garasokat, amelyek a fennmaradásához nélkülözhetetlenek. Az a sors jutott neki is, mint sok más falusi lánynak. A szövőgyár zakatoló gépei között keresni a boldogságát... Helye még nincs, de majd az is lesz. Keres magának. Addig kilincsel majd, míg talál.

Bátyja is elmegy. Idén hagyta el a nyolcadik osztályt. Pesten tanul tovább. Igaz, nem azt, amit szeretne, ahová a tanárai is javasolták. Hiába minden osztályt dicsérettel járt ki. Szakmunkásképzőbe megy Pestre, ipari tanulónak, mert ott kollégiumban teljes el-

látást kap. Itthon nem kapna semmit. Hát így jobb. Belőle is lesz valami... Talán, majd idővel talpra esik ő is, mint a macska, melyet gonosz kezek feldobtak. Bizakodni kell. Anélkül nem megy.

Szelídnek kell lenni és alázatosnak...

Zsófi a feltörő gondolatok nyakatekert értelmétől elfintorodott. Arcán szánumasra sikeredett mosoly kereste a helyét. Szelídnek kell lenni és alázatosnak? Egyeseknek az élet a cél, másoknak az életcél. Ez van. Szokni kellett, és megszokták.

És a belátással sincs bajuk. Édesanyjuk nem bírja tovább a hajnali, esti vonatozást, az egész napi nehéz fizikai munkát, az akós üstök emelgetését, amitől már lassan leszakadnak a karjai. És azt, ami még otthon is várja. Elfáradt. Csak ezért győzött az ötágas. Nem a nagyobb házba vágyott, nem a több pénz, a bővebb javak csábították. Nem.

Elfáradt.

Belefáradt a holnapok zaklatott, őrlő bizonytalanságába és az erejét teljesen kizsigerelő munkába. Lehet, hogy nem lesz jobb, de...

Már készül az esküvői ruhája. Zsófi vitte el az egyszerű anyagot a varrónőhöz a szomszéd utcába. A sok gondot okozott gangos ház szomszédságába. Zsófi még mindig nem ismeri őket, az öreg Kiséket. Próbált már belátni a kerítésükön, csak úgy, feltűnés nélkül elsétálva arra, ám ahhoz, még egyszer annyit kellene nőnie, mint eddig hogy sikerüljön.

Egyszer már látta az öreg Kist, hacsak a fejét is, de legalább már fogalma van róla, hogyan is nézhet ki. Nem volt egy nagy látvány. A kerítés fölött magaslott a feje. Valószínű téglákat rakott a lábai alá, hogy kíváncsi tekintete kilásson az utcára. Nem, mintha kis növésű lenne, nem. Szép szál emberként tartják számon, még most, öreg korában is.

Csak a kerítése túl magas. Gangos. Mint a gazdája.

Az esküvői szertartáson sem lesz ott senki. Nem is lesz esküvő a hagyományos értelemben. Csak a tanácsházán esküsznek meg... Hogy mire? – Majd elválík – szokták mondani erre-felé. Ám sok jót, boldogítót ez az eskü nem ígérhet. Nem úgy indult. Kényszert inkább, mint boldogságot.

Édesanyja ruhája is hétköznapiak készül. A lehető legegyszerűbb. Sima fazon, mint a kartonruhái. Csak ez szövet. Egyszerű szövet. Tartósabb, mint a karton. Ennyi a különbség. A tanácsházára jó...

Áldás, békesség!

Az egyszerű ember győzi türelemmel. Ameddig győzi... Ám, ha már a lélek ponyvája feszül, vagy szakadni készül, feltörőben az elfojtott indulat. Ilyenkor hosszú lére engedi a káromkodás kackaringós, zubogó forrását. Megidézi a szentek végtelennek tűnő sorát, dühös szavakba fojtja tehetetlenül feszülő, tenni kész akaratát. Átkozódik, ahogy csak bír. Ám az ébredő indulat így sem alszik el újra, csak panyókára vetve szundikál.

Gyökerei vannak. Mély, szerteágazó, vaskos gyökerei, melyek nemzedékről nemzedékre vastagodnak, erősödnek. A lélekölő sivár gondok, bajok mint a hajnali pára tompa, altató ereje, egy életre savanyú pácba dunsztolta az itt élőket. Legalábbis a többségüket. Így az elégedetlenség sanyarú érzése belereked a vad káromkodás csalóka megnyugvásába. A gyökök visszaereszkednek a mélybe, és tovább vastagodnak, vagy újabb hajszálgyökerekkel kapaszkodnak bizakodva a lehetetlen, az elérhetetlen felé.

Talán ezért van az, hogy keserűen ugyan, de a szegény ember képes minden élethelyzethez idomulni.

Ám Zsófi valahogy mintha más anyagból lenne megteremtve. Még talán az ég is másként néz le rá, másként derül-borul felette. Ahogy nő, egyre nehezebben tudja elviselni a tapasztalt igaztalanságok természetes állapotát. Főleg azt a számára igazságtalan idegen világot, amely immár ötször több ágassal van alátámasztva. Villany világítja meg az estéiket, de nem szabad olvasni. Már a rádió sem teleppel működik, mégsem szabad hallgatni.

Mire az otromba csizma hazaviszi a gazdáját, kussolni kell.

Durva a szó, ám így igaz.

Az olvasás fölöslegesen butítja az embert, ugyanúgy a rádióból kiömlő zene, kultúra és egyéb meghallgatásra érdemes műsor is csak elvonja a figyelmet a dologról. Mihaszna, léha az, aki könyvet vesz a kezébe, és olvasással tölti el az idejét, ahelyett, hogy hasznos tagja lenne a...

Háznak.

Zsófi élete gyökeresen megváltozott. Már nem voltak nagyon szegények, ám boldogok sem. Édesanyjának sem kellett a reggeli

és esti vicinálishoz loholnia, az üzemi konyhán sülnie, főnie, cipelnie az akós üstöket, idegeskednie távol az otthonától egész nap, folyamatosan azon tépelődni, hogy...

Az ember a mindenkori elviselhetetlen állapotából kitekintve mindig hajlamos azt feltételezni, hogy annál rosszabb már nem lehet. Csak akkor, amikor változtat – hite, reménye szerint jobbra –, jön rá, hogy tévedett. Csapdába esett. Sorsa bilincsekkel, karókkal, kezére, lábára, szellemére, lelkére csavarodó kötelékekkel szorongató csapdájába.

Két saját gyermek elment a háztól, kettő, idegen asszonyé jött. A gyerekek száma újra négy. Vegyes lett a társaság. Négyük közül az öcs van legjobban otthon. Neki apja, anyja igazi. Meleg, derűs kis csöppség. Hálás minden ráirányuló pillantásért, Zsófi körbeölelő meleg szeretetért.

Tulajdonképpen a két idegen fiúval sincs Zsófinak semmi baja. Ők is áldozatok. A baj összessége a számottevő:

Egy fedél alatt sok az áldozat!

És aki ezeket az életsodorta ártatlan áldozatokat így összeteltele, jól érzi magát a seszínű bőrében... Öntelt, döllyfös mozdulatokkal tapogatja lapockája alatt felhalmozott zsírsját. És kiva-gyiságát. Büszke magára. Ő a kor elkötelezett embere, a „meggyőződéses” kommunista, aki mint munkásőr, az Atyaúristen egyik felettesének képzele magát. A baj az, hogy otthon is.

Zsófinak a kommunistákkal, a kommunizmussal nincs baja. Hisz nem is tudja, mi az. Amit az iskolában, tanulniuk kell, az csupa szép és jó, tömör, a szocialista hazát éltető szó. Beleszületet, belenőtt a „közegbe”. Neki kezdettől fogva a szürke egyenruhával van baja, a beléjük bújtatott hatalmaskodók közül is közvetlen ezzel az egy szürke hatalmaskodóval.

– Istennek is, jaj, ha véletlen buták kezébe adja a hatalmat, fölé kerekednek akkor azok még annak is! – jegyezte meg egyszer nagyapja az egyenruhára célozva, s valahogy ilyen formán még hozzátette:

– Mert, tudod-e kis unokám, hogy a buta ember a legveszélyesebb a világon? Okosnak hiszi magát, és butaságából adódóan eszébe sem juthat, hogy kételkedjen saját képességeiben. Hátha még lovat is adnak alá! Félelmet kelt, és kell is tőle félni. Elszabadítja az még a poklot is! Hasznot nem hordoz, csak kárt... de azt sokat...

Nagyapja szavainak igazságát hamar megérezte, megtapasztalta Zsófi. Kibontakozó egyéniségének mérhetetlen sok kárt okozott a hatalmaskodó egyenruha. Szinte megközelíthetetlen lett számára az eddig olyan jól felszedett, itt-ott összesöpört szavak írott és elbeszélt világa. Kevesebbet járhatott a nagyszüleihez, iskola után sietnie kellett haza. Egyedüli kivételt csak a délutáni őrsi órák jelentettek, amelyeken részt vehetett, és a barátnőivel eltöltött, innen-onnan ellopott órák. Minden valamit is jelentő jóból kénytelen volt kimaradni.

A csizmás elvárásainak kellett megfelelnie.

Zsófi ezekben az elátkozott időkben a saját riadalmába zárkózva élt. Tudta, az ő szófogadatlansága édesanyján áll bosszút. Senkit nem engedett be az egyre erőteljesebben marcangoló szorongásaiba. Azt sem tudta senki, nem is sejtette, hogy milyen tehetetlenül forrong testébe zárt szelleme. Nem mutatta. Már nem sírt. Végképp belátta, nincs értelme. Könnyei kétségbeesetten kalimpáló szívére szorultak, és ott okoztak áradásokat.

A hidegben is forró levegőjű szaharai sivárságban egy könyv sem akadt, amely vigasztalhatta volna. Egyetlen elérhető forrása a szavaknak a tankönyvein kívül a Szabad Föld volt. Ez házhoz jött. Ám ez is csak lopott forrásként bugyoghatott. Egy-egy oldalt kiemelve – mintha az udvaron lenne dolga –, az ólba beállva, vagy a kert végébe lopakodva, vagy ami leggyakoribb szokásává vált, a ház végéhez állított létra alsó fokán ücsörögve, sűrű körbepillantások közepette olvasta. Ez bizonyult a legalkalmasabb helynek, mert a házból kijövő lépéseket, ha jól fülelt, időben meghallhatta. Annyira hozzászokott a füleléshez, hogy már-már félő volt, hogy tyúkszem nő a fülére, vagy feltöri a hallgatózás. Komolyabban: mindennek ára van. Megérte. Az újságban talált mesékre, történetekre, versekre, szerényen csordogáló forrásra. Ám ez a forrás is hamar kiapadt. Fölöslegesnek lett minősítve.

Pedig éppen ebben az időben kezdődött, hogy lelke „megperzselődött”. Kitépett irkalapokra rövid, csattanós történeteket, verseket vetett papírra. Képzeletét elragadták a korábban halott, itt-ott felszedett balladák, versek, borús, félős, olykor a nép jó ízű humorába csomagolt világa. Otthon érezte magát bennük. Sőt! Csak bennük érezte magát otthon. Önfeledten lubickolt a boldogságban, ha egy-egy félórát ellophatott önmaga számára.

Ilyenkor megszűnt a gúzsba kötött érzés szívét, gyomrát csikorogató szorongatása.

Egy jól sikerült, egy általa jónak tartott írását, hosszú-hosszú gyötrődések, magabátorítások, elbizonytalanodások váltakozó hullámvázai után borítékba rakta, és elküldte a Szabad Föld szerkesztőségébe. Az írás (vers) az alacsony nádtetők havas életeről, a téli falusi táj megkapó szépségéről vallott.

Remegve várta a választ. Volt miért hazasietnie az iskolából: tegnap nem, de ma levél várja otthon... Így teltek a hetek, hónapok, miután már reményvesztetten, elkeseredetten ógyelgett a telő-múló napok sokaságában. Édesanyjától megkérdezni nem merte, jött-e levele? Úgy érezte, akkor elárulná, kiszolgáltatná magát, titkát, amely ebben az ötágas által támogatott házban nem találna megértésre. Több mint két hónapon át hurcolta magában a remény álságos bizonytalanságát, ami már úgy nyikorgatta lelkét, mint a rozsdás sarokvas, amikor végre erőt gyűjtve édesanyja elé állt. Megkérdezte. Szerencsére, hogy honnan vár levelet, anyukája nem firtatta, látszólag nem is érdekelte. Az elkövetkező napokban már remegés nélkül érdeklődött levele után. Már nem érdekelte, mit ágál majd ellene a csizma és az ötágas. A válasz érdekelte. Az, hogy érdemes írnia, vagy fölösleges és fojtsa magába. Azt is megértené, tudomásul venné, majd elmúlik az íráskényszere, mint ahogy az éhsége, ha a gyomra nem kap utánpótlást. Mert az éhség is csak addig gyötrő, míg nem tudatosul a nincs. Hozzá lehet szokni. Az ilyenfajta szoktatásokban Zsófinak már gyakorlata van. Egyel több, már nem számít.

A kitartó, konok kérdezősködés meghozta eredményét...

Édesanyja, látva elkeseredését, megsajnálta. Valami ilyesmit mondott: – Nem jött leveled, ne is várjad tovább. Ne búsulj miatta, nem nekünk való az. A környéken, ha kitudódna, csak kinevetnének. Bolondnak néznének. Hidd el, a te érdekedben mondom. Van nekünk így is elég bajunk. Azt akarod, hogy csúfoljanak? Kiabáljanak utánad, mint a falu bolondjai után? Mint szegény Samu után? Jó, ha nem is kiabálnának, de rád sütnék a bélyeget. Aki verset ír, az az itteniek szemében csak félnótás, azt nem tarják normálisnak... Úri népeknek való az nem nekünk. Felejtsd el! Legyél olyan, mint más, ne akarj te többet, vagy mást. Akkor megbecsülnek.

Valahogy ilyenformán zajlott, zárult le és fejeződött be az írás és a levélvárás története. Kénytelen volt elfojtani az egyetlen szé-

pet, az egyetlen jót, azt, ami sokat jelentett a számára, ami színeivel szebbé, elfogadhatóbbá tette az egyébként sivár, egyre szürkülő napjait.

Zsófi nem kérte többé a levelet. Talán már meg sem volt. Sőt, biztos. Így soha nem ismerhette meg a tartalmát. Hogy pozitív, vagy negatív volt a válasz, meglepetésében eszébe sem jutott megkérdezni. És azt sem, honnan tud édesanyja arról, hogy milyen levelet várt ő, honnan és mivel kapcsolatban? És, úgy egyáltalán? Mert Zsófi senkinek, soha senkinek említést sem tett írásairól, próbálkozásairól, a szerkesztőségbe küldött leveléről.

Később pedig?

Már szégyellte édesanyját ezzel a lelkében megrekedt gondjával zavarni. Adódott szegénynek épp elég baja az ő felemásra sikeredett szárnybontogatásain kívül is. Igaza van, érezte Zsófi ott legbelül, minek még több széllal borzolni a tengert, mikor háborog az magától is...

És, hátha tényleg abban is igaza van, hogy kicsúfolnák, nem tartanák normálisnak, csak afféle félnótásnak, s talán-talán utána is kiabálnának, mint szegény Samu után... Aki kezdetben talán nem is lehetett olyan bolond, csak más. Csak szerencsétlenül más, mint a többiek, s a falu, a környék, a kiszolgáltatottsága tette azzá, ami... Samu a falu bolondjainak egyike. Így tartják számon. Sorsa már születésekor, sőt már születése előtt megpecsételődött. Apa nélkül hozta megesett anyja e világra. A kilátástalanságba, a nyomorba. Olyan körülmények közé, hogy iskolába sem járhatott. Kiközösítették. Addig csúfolták, heccelték, kiabáltak utána, addig „zabigyerekezték”, míg... Védekezett, ahogy tudott, védekezik ma is. Másból sem áll az élete. Van már vagy harminc éve. Kegyetlen tud lenni az emberi butaság!

Van árva fejének elég baja, még bántják is olyan dolgok miatt, amelyekről legkevésbé ő tehet. Samut a gyerekek is addig dobálják (górálják) a szekérútról felszedett göröngyökkel, míg elfogy a türelme, és megkergeti őket. Akkor aztán elszaladnak, de futás közben is visszamutogatnak rá különböző bolondokra jellemző jelekkel. Zsófinak elszorul a szíve, ha látja. Pedig nap mint nap látja. Az ötágasos háztól nem messze lakik az utca végében, a zugban. Ott él szegénységben, földig érő, égbe kiáltó nyomorban, öreg, tehetetlen anyjával egy rozzant viskóban, ahol kényekedve szerint ki-bejár a szél. Tüzelő és egyéb nélkül. Télen-nyá-

ron egyforma rongyokba burkolózva. Számkivetve. Megbélyegezve egy életre.

Lehet bármit is remélni?

A kitartóan szállongó keserű füst fátylat terít a sötétben megrekedt időre, szürke ködöt von a házak tetejére, és soha nem gyógyuló fanyar beletörődést kényszerít az önkéntelenül is kitörni vágyó lélekre...

Újra eljött a szigorú tél

Kemény ábrázatát mint őszbe fordult fehér borosta, úgy lepi a zúzmara. A kocsonyás fagyba dermedt házak kéményei ontják a füstöt. Mindegyik a maga módján, másként. Egyik pöfögve, másik kövéren, ég felé törően, harmadik, negyedik, sokadik pernyét szítálva az ólomszínű nehéz levegő égi homályába.

Nemcsak a didergő házak külleme árulkodik lakóiról, hanem a füstje is.

Van, amelyik gizgaz szagú, szalmával, csutkaszárral, kóróval, morzsolt tengeri csutkával gerjesztett szegényes füst. Az árva ganéjé kesernyésen bűdös, a széné kojtos, a fa áporodott szagú, a talpfáé fojtó bűzű, amely rátelepszik minden lélegzőre, olajfoltokat hagyva maga után. Nem törődve a falu fölött ke-rengő, lecsapódó bűzzel, aki teheti, talpfával fűti, űzi a hideget. Kimustrált vasúti talpfákkal. A MÁV telepen lehet beszerezni. Az országban három telepítőtelep van, ez az egyik a három közül. Már az ezernyolcszázas évek végétől üzemel. Ám a kátrányban áztatott, kiselejtezett fa melegéhez nem juthat akárki. Mint általában mindent, ezt is csak protekció útján lehet beszerezni. Mozgósítani kell a „családot”. Ily módon a füst a „családfát” is kimutatja. Megmutatja, ki kinek a rokona, ismerőse, elv-társa. Mert tudniillik a rokonok rokonának a rokonai és az ismerősök ismerőseinek az ismerősei, továbbá az elvtársaknak az elv-társai az egy család. Egy hatalmas, országos család.

Ezerkarú, indákkal beszótt, rejtelmes világ.

Zsófi és a család többi tagja sem árva ganénál melegszik már. Rég nincsenek a kaszárnyában a malacok. Elmentek. Az új gazdasági mechanizmus akkor száműzte őket Hosszúhát környékére, mikor Zsófi anyukáját is. A malacokkal együtt költözött a konyha is. Nincsenek malacok, nincs árva gané. Persze, ha lenne is, akkor sem szedhetné már Zsófi.

Amiért szegénységükben nem szólták meg, ma „leszólnák” a családot. Hogyne! Még csorba esne a... Aki pár embernek parancsol, annak tekintélye van. És hogy nézne már ki az, hogy... Nem engedheti meg a kidüllesztett mell méltósága! Hogy valamikor Zsófi disznótrágyát gyűjtött, felejtse el. Már nincs rá szük-

ségük. Ám felejtetni nem lehet. Része marad az életének. Hozzá tartozott a mindennapjaikhoz, segített rajtuk. Nem kell lenézni az árva ganét! Nélküle megfagytak volna. Egyébként is:

A méltóságot nem a kidüllesztett mell, hanem az egyenes gerinc támasztja alá...

Tél van. S Zsófinak mint sok más egyéb sem, ennél a nagyablakos háznál nem tetszik a tél sem. Az öreg kis ház apró üveg-szemein keresztül még a tél is más volt. Másként szálltak a hópihék is, finomabban, kecsesebben keringtek a téiben. És a nádvégekről lelógó vastag jégcsapok...

Itt nem lóg le semmi. All a fűtött szobában, a nagy ablak nagy szemein keresztül szemléli a téli világot, az utcára, házakra telepedő gazdag és szegényes füstgomolyokat és a nádvégekről lelógó jégcsapokról ábrándozik. Mint régen... Szívesen letörne most egyet, jólesne elszopogatni. Mint régen. Ami nem is volt oly régen, hisz még csak hatodik osztályos. Az elmúlt télen még volt nádtető, sárgarépa vastagságú jégcsapokkal...

És meg volt a kedves, öreg ház is.

Kívánja a hideget. A jegeset. Ég a torka. Sőt, olyan érzése van, mintha lángokban állna, mintha tűzcsóva pörkölné szárazra. És szűkül. Fura érzés. Már tükörben is megnézte, talán dagadt a mandulája, de nem. Csak enyhén piros és furcsán lepedékes. Mintha világos színű tépett rongyokba lenne bugyolálva.

Az iskolában sem érezte jól magát. Ha megszólalt, fájdalmas, égető lánggal jöttek a szavak. Útközben hazafelé... igen, a füstök... a különféle kéményfüstök is mintha mind a torkába igyekeztek volna. Szinte fuldoklott tőlük. És az az elviselhetetlen fojtó kátránybűz! Megtapogatta a homlokát. Nyirkos. Talán lázas is. Jó lenne lefeküdni, nézett az ágyra vágyakozva. De még nincs igazán este. Szeretné gyorsan megvetni az ágyat, belebújni. Becsomagolni az egyre valószínűtlenebbnek tűnő testét a dunyhába, beletekergőzni. Ám gyorsan elhessegeti a gondolatot. Nem, az lehetetlen. A páros ágy egyik felén az öcs csontos kis valójával osztozik, akit éjszakánként takargatnia kell. Nem zárhatja ki a meleg alól. Nekik kettőjüknek van egy dunyhájuk. A páros ágy másik felében vannak éjszakára elszállásolva az idegen fiúk. Nekik is van egy dunyhájuk. Szerencsére senki nem fekszik lábtól...

A régi páros ágyon manapság is négyen alszanak, mint... csakhoggy...

Zsófi érzi, hogy gyengül, egyre könnyebb a lesz a teste, a csönd is csöndesebb, halványabb, mint máskor, ahogy az ágyat kerülgeti. Mintha mindketten lábujjhegyen járnának. Úgy tűnik. Ő és a csend... Kezei kinyúlnak valahonnan, talán a testéből, érzi, hogy verejtékben úszó összetapadt haját simogatják.

Lefeküdni! – veri egyre szaporábban a szíve. Lefeküdni...

Hirtelen tűnt el a nagy ablak. S vele együtt minden. Az éles nyilallással beálló sötétséget zuhanás követte. Rázuhant a páros ágy párnákkal, dunyhákkal megrakott tornyára. Tovább semmi. Nem emlékszik, hogy került az ágyba. Egyáltalán semmire sem emlékszik. Majd később egyszer csak érzékelni kezdte a szobát, egy-egy villanásig látta is, ám a képek kihullottak a tekintetéből. Csak sejtései voltak, mi folyik körülötte.

Mintha sűrű köd ülte volna meg az ágy környékét. És a sűrű, tejszerű ködben alakok, árnyékok. Az egyik árnyék mintha Bodnár doktor bácsi lenne, mond valamit. Nem érti. Nem érnek el hozzá a szavak. Érzi, hogy kifeszítik a száját, ez jó. Kellemes hideg kapirgálja a torkát.

Nagyon fáradt. Aludni szeretne, de a ködben az árnyékok... Még mindig ott vannak. És a dunyha... Be kellene takarnia az öccsét. Bizonytalanul tapogat a kezével, nem, nincs ereje most takargatni. Visszahanyatlik a keze a dunyhára. Mint egy elhasznált rongydarab. Nem tud vele mit kezdeni.

Csak másnap délután ébredt fel. De akkor is csak rövidke időkre. A kurta, zavaros ébrenlétekre is csak úgy emlékszik, mint egy átutazó, aki a robogó vonatból kitekintve lát is valamit, meg nem is, és képzeletében egy-egy fa, bokor, pózna marad meg, az is csak azért, hogy a robogással tovatűnjön.

Kábult, tehetetlen.

– A következő pár nap eldönti, életben marad-e, vagy sem. – Torokgyík – hallotta halványan, messziről jőve a doktor szavait. Amit megtehet, megteszi. Sajnos, sokat nem tudnak kezdeni ezzel a betegséggel. Naponta egyszer, úgy estefelé, hogy könnyebb legyen az éjszakája, vigyék be a rendelőjébe. Lekaparja, megtisztítja a torkát a váladéktól. Ennyi, amit tehet... Nincs biztosíték. Bármikor megfulladhat... Szomorú, semmi jót nem mondhat... Ama bizonyos hajszál vége nem az ő kezében van. Reménykedjünk.

Remény és sorsok. Ama bizonyos hajszál vége...

Zsófi sorsának megpróbáltatása már születése előtt elkezdődött. Fogantatása után rövid idővel kiderült, hogy édesapja gyógyíthatatlan beteg. Ekkor került kórházba, egyikből a másikba, majd a harmadikba, haza már nem.

Remény... édesapja az utolsó percekig reménykedett.

Míg édesanyja a betegség kezdete óta tudta, nincs remény. Csak két kisgyermek és a harmadik útban, visszafordíthatatlanul útban van a világ felé. És várható nehéz sorsa ellen nem tehetett semmit.

Édesapja sem.

Egy látogatás alkalmával már nem volt a kórteremben. Üresen tátongott az ágya. Csak üzenetet hagyott maga után: Szeretné, ha a születendő kislánya neve Zsófi lenne. Mert kislány lesz, aki érkezik, ő már tudja...

Azokban a nehéz időkben, amikor Zsófi is a világra igyekezett, az élet szomorúságához hozzátartozott, hogy sok gyermek született „halva”. A bábaasszony töltötte ki a születésről a hivatalos dokumentumot. Azt írt rá, amit jónak látott, láttak. A szegény házaknál volt éppen elég éhes száj, ritkítani kellett. Úgy, ahogy lehetett...

Zsófi születését a nagyapja a konyhában ülte végig. Hogy miért? Talán oka volt rá. Hallani akarta, hogy felsír? Még a világon sem volt, és már vigyázott rá! A sok-sok unokája közül erre az egyre.

Zsófi túlélte a születését. Most a torkát szorongató borzalmat kell túlélnie.

– Ha az Isten el akarja venni, elveszi. Ha meg akarja tartani, hát megtartja. Majd látjuk, mit akar – vigasztalták Zsófi anyukáját vízholdás közben a kútnál érdeklődő asszonyok. (Már nem dobolnak a faluban, megszűnt a doboló státusa, a sarki kutaknál terjednek a hírek, lassan, de biztosan tovafolydogálva, mint a csordogáló langyos artézi víz.)

A napok többnyire kiestek Zsófi emlékezetéből. Estefelé menetrendszerűen megjelent a ház kapuja előtt az állami gazdaság egylovas kordéja vagy szánja, Zsófit pokrócokba csomagolva, ölben valaki mindig kivitte és felrakta, a rendelőnél leszedte, bevitte, és ugyanígy vissza. A girbegurba szekérút jeges, hófedte mély árcai okozta döccenések, a lőcs nyekergő kényeskedése csak mint távoli neszek jutottak el tudatáig. A kaparókanál

hidegsége viszont jó emlékként maradt meg. Szinte kívánta. Megkönnyebbült tőle.

A nyugtalan éjszakákra előkerült a jó öreg petróleumlámpa.

Pislogóra csavarva virrasztott Zsófi betegága mellett, aki volt is, és nem is. Testében-lelkében hihetetlen furcsán könnyűnek érezte magát. Szinte súlytalannak. Ez a kellemes érzés még jobban belesüppesztette a szalmazsák és a dunyha ölének melegébe. Nem csoda. Napok óta nem evett, csak a kanalanként beleerőltetett folyadék kóválygott táplálékként az ereiben.

Néha a tejszerű ködben látta édesanyja ijedtségtől jegesre dermedt arcát, meggyötört gödreiben könnyörgő szemeit:

– Csak még egy kanál teát...

Egyszer észlelte, hogy ágya mellett a széken, a lámpa helyén a nagyapja ül. Ül és fogja lesoványodott, erőtlen kezét. Többször is ott ült, majd minden nap, ám Zsófi csak erre az egy alkalomra emlékszik. Erre a rövid éber állapotára, amikor arra eszmélt, hogy a nagyapja sír mellette. Mint valami eldugult szűrőn át jöttek a szavak, mondattörödékek. Úgy bújtak elő a visszafojtott férfisírási mögül, mint egy kétségbeesett fohász. Tompán, sóhajtasnyi szünetközökkel:

– Kis unokám... ne haljál meg... te még fiatal vagy... hogy miért nem én... én már öreg vagyok... nékem kéne meghalnom... néked még élned kell... Zsófi... kis Zsófim... nagyanád is vár... belébetegszik, hogy nem bír eljönni... ugye meggyógyulsz? Ugye, akarod? – és sírt. Szégyenlősen, visszafojtottan sírt.

Zsófi nagyapja mindig mosolygó, apró huncut szemeit még nem látta sírni. Soha. Talán más sem. Még azt a fanyar, keserű fényt, melyet, ha ízekben kellene kifejezni, éretlen mandulaízhez lehetne leginkább hasonlítani, azt sem látta megcsillanni soha, amit már sok koros, szűkölködő évektől átítatott szempárban fedezett fel nem egyszer. Pedig sok-sok keserven, göröngyön, igazi megpróbáltatásokon keresztül vezetett az életútja akkori hetvenhat évéig.

Hol enyhén ferdén ívelő szemeihez, hol markáns kun orrához gyűrögette nagy férfi zsebkendőjét, miközben a szavak olyan őszintén hagyták el fehér bajusza alatt rejtőzködő remegő száját, ahogy a lelkéből a maguk nemes egyszerűségükben fölörtötek. Úgy ült ott a széken, a petróleumlámpa helyén, mintha maga lenne a világosság...

Zsófi hallotta a szavakat, ám erőtlensége nem engedte, hogy jelzést adjon. Csak csukott pillái alól szivárgott válaszként könny, egy kevéske sós folyadék a még keringő tartalékából. Aztán megint a semmit kezdte érezni. A megsemmisítő, elnyelő semmit.

A másik öreg, a kedves Mihály bácsi is estéket ült végig az ágya mellett. Csöndesen ült, csontos alakja úgy hajlott bele az est homályába, mint egy ottfelejtett, virrasztó mozdulatlan árnyék.

Látva a szenvedésüket... Akart ő, akart gyógyulni, ám a rövid, csak percekben mérhető eszmélések után valami tompa, akaratán kívüli könnyű kábultság vett lényén erőt, s úgy úszott el a gyengeségben, olyan könnyedén, olyan habosan sodródott, mint az áradó folyóvíz tetején pihegő virágszirom...

Újra elmúlt egy nap.

A füstös, visszhangot verő fagyos levegőben jajveszékel a falu fölött a református templom lélekharangja. Az öreg Janó bácsi halt meg.

Az ő szelíd lelkéért csendítenek...

Ezerkilencszázhatvankettő

Szilveszter napja. Az órák már mélyen belegyalogoltak ebbe a szürke napba is, mint általában a többibe is így estefelé. Zsófi az utcán söprögeti, takarítja a délelőtt lehullott, puhán összeállt havat. Fölöslegesen szorgoskodik, mert az ötágasos ház előtt a palólótlan oldalban szinte senki nem jár. Tudja, de teszi a dolgát. Lassan, komótosan söpör, húzza az időt. Jó itt kint az utcán. Csönd van és békesség. Nagy, széles, kitágult, határtalannak tűnő fehérbe burkolt békesség. Míg söpör, szabadon kószálhatnak a gondolatai. Elmerülhet...

Néha a túloldalban csúszkál, bukdácsol a hóban egy-egy báránybőr kucsma a mostoha idő elől jól a szembe húzva. Alatta elnyűtt, fényesre kopott nagyujjas zihál, lejjebb két oldalán kiöblösödő csizmanadrág citerál, amely térdnél leszűkülve a csikorgó csizmával együtt jár.

A moly- és időrágta báránybőr kucsmák rendszerint így közlekednek.

Elhasználtak és öregek...

Pustol a hó. Olyan, mintha esne, de nem esik. Csak a pusztával határos kertek alján befurakodott, birtokviszonyaiban megsértett, elégedetlen szél keveri-kavarja a régebben esett hóra ráakódott frisset. Seper ő is. Erőszakos munkálkodását mérgesen sziszegő, jeges hangok kísérik. Mintha a házakra és a falaik között melegedőkre haragudna. És részben vagy egészében, attól függ, melyik oldalról közelítünk a megbolygatott valósághoz, talán még igaza is van.

Az utca ilyen-olyan házaival, köztük az ötágasos ház is a valamikori Nagy-ér fenekére épült. A házhoz tartozó keskeny, hosszú kert benyúlik a pusztaságba. Távolabb a hóval betömött vályogvető gödrök téli elhagyatottsága, azoktól oldalvást pedig a temető magánya űzi, hajtja a dühöngő szelet az utcába.

Az elmúlt időkben, amikor még a település magvának a református templom környéke számított, a Nagy-ér széles, bővizű csíkja majdnem körül vette a falut. Vizét főleg a Nyakvágó-érből kapta – melynek neve a nyakazó törökre emlékeztet vissza. De a Német-ér, a Füles-ér vizét is a Nagy-ér szedte össze. A falu ezen időszakában is még mindig többé-kevésbé szigetek jellemezték a

környéket. Nagy-érsziget, Álomzug-sziget, Farkas-sziget és még sok-sok más nevű sziget. Gazdag az elnevezés.

Amikor a Nagy-érsziget és a Göre-sziget között gátat építettek, elvágták az utat a Nyakvágó-ér előtt, így csökkentették valamelyest a falu alatt a Nagy-ér vizének zubogó bőségét, s kurtították meg természetes medrét, életterét.

A Nagy-ér partján telepedtek le a cigányok – a Libagáton – kialakítva a cigánysort vagy cigányzugot – ki hogy emlegette. Egészen az ezernyolcszáznegyvenes tűzvészig övéké volt a Libagát. Minden, amire szükségük volt, megtermett a Nagy-érben. Szabadon és jól éltek. Ha nádból vert kunyhójukból kiléptek, és a lábukat belelógatták a vízbe, már halat foghattak. Építkezni, tüzelni nád akadt bőven. A nádas között fészkelő vízimadarak és tojásaik is az ebédjüket szolgálták. Kövér vízi világ terített asztala kínálta a lehetőségeket az érparton lakóknak. A tűzvész után telepítették át őket a falu másik, ellenkező égtájába, a Borbástóhoz, amely előzőleg egy hasznavehetetlen legelő szélén árválkodott. A telepítés után az idők folyamán egész cigányváros alakult ki, így is nevezték. Maguk választotta vajda felügyelete alatt, maguk szabta törvények szerint éltek napjaikat, irányították sorsukat.

Több száz éves telepések ők már a faluban. Otthon érzik magukat ők is. A több száz évre visszatekintve – joggal.

A tűzvész és a cigányok eltelepítése után készült el a Karikagát. Kiszorították a leendő falurészből a Nagy-ér vizét, irtó hadjárat indult a nád, a sás, a gyékény és egyéb mocsári fajok ellen, és kimérték a telkeket. Mára már a Nagy-ér vize csak talajvíz formájában jár vissza. Kísérteni. Hogy a lenyúló kertek alján tócsákba verődve, szörcsögve emlékeztessen az elmúlt időkre. Itt-ott, még sást- és nádat is ringat...

Az öt ágassal alátámasztott ház kertjének végében is – eget verő szárazságot kivéve – cuppog a föld a láb alatt. Ásni sem lehet. A volt érmederbe nyúló kert folytatásában lejjebb háborítatlan foltokban nő a sás, a gyékény, a nád. Figyelmeztetőül, hogy hiába folytatott az ember hódító hadjáratnak nevezett irtó hadjáratot, a gyökereket nem lehet csak úgy egykönnyen kiirtani...

Zsófi szívéhez semmi sem áll olyan közel, mint a természet.

Ha rajta múltott volna, vagy múlna valamilyen, a természet húsába vágó kérdés eldöntése, inkább védene, mint építene, inkább hagyna, mint rombolna.

Hagyta volna zümmögni és brekegni az egész környéket.
De hát...

Zsófi már annak is tud örülni, hogy él. Arról nem is álmodik, hogy valamikor is valaki a véleményét megkérdezné. Kisebb, könnyebb fajsúlyú dolgokban sem, nemhogy ilyen súlyos, a föld felszínét megváltoztató kérdésben. Őszintén szereti szülőfaluját, minden idegszálával kötődik – egy vele. Ám...

Ki tudhatja? Ki lát előre? – hogy alakul az élete? Nem tudja hová, merre, de kétségek között sínylődő lelke elkívánczik. Nem jó itt neki. Pedig jó is lehetne... ha...

Rongyos, tapadó, ragacsos élet! Miért más ő, mint a többi? Miért nem fogad úgy el mindent, ahogy van? Ahogy mások teszik. Ahogy jön... Sokkal könnyebb volna. Sokkal!

Bár már nagy lehetne! Hipp-hopp, egyszer arra ébredni, hogy!

Mennyire hitt a mesék hitelességében, hogy a rossz, a gonosz bűnhődik, de a jó elnyeri jutalmát! – hogy érdemes! Azt is fenntartások nélkül hitte, hogy az életnek létezik ama, „hipp-hopp” varázsa! Mint ahogy hiszékeny boldog gyerekségében azt sem vonta kétségbe, hogy gonosz a vasorrú bába. Csak tőle kell félnie!

A tükör a visszáját mutatja...

Már lassan azt is elfelejti, hogy boldog is volt.

Ideköltözésük után valameddig, ami még hónapban sem mérhető, csak-csak elváltak. Bár maradt volna minden a régi-ben! Ahogy telnek, mennek előre a napok, a helyzetük egyre rosszabb. A csizmás Kis csupa rosszindulat. Csupa száj, orr és szem. Minden érzékszervét az indulat vezérli. És mosdatlan szá-jú... Munkásőr. Elvtárs! Az ő istene nem a templomban „lakik”. Talán nincs is, hisz ő maga testesít meg mindent. Úr. Mint a kakas a maga szemétdombján...

Zsófi mára már megtapasztalta – igaz, szerencsétlen helyzetből adódóan csak a negatív oldalát –, mit jelent, ha férfi van a háznál. Hogy mi a férfiúi zsarnokság. Túl sokszor emlékezteti rá a kiszolgáltatottságuk.

A „férfi”, ha nem is szól, hideg kék szeme, egy-egy megvető pillantása is beleköt mindenbe. Semmit nem lehet kedvére tenni. Nem jó az étel, nem fénylik eléggé a sparherd, a fekete vaspör nincs megfelelően szétkenve a tetején. Nagyon fogy a kenyér, Zsófi miatt ott áll, és nem amott, az este nyolc óráig engedélyezett rádió miatt szól még nyolc után két perccel is. Zsófi észre vehetné, hogy alig ko-

tyog a kanna alján a víz, nem ezért tartja, édesanyja sem szolgálja ki rendesen... Nem kíván ő mást, csak azt, ami a feleség kutyakötelessége, és azt, hogy amit a gyerek megeszik, azt megszolgálja. – És minden más elképzelhetőbe és elképzelhetetlenbe beleköt. Ül a konyhában, a kanapé sarkában és figyel. Úgy figyel, hogy öklel, szúr a saját ködétől elhomályosodott savós szeme.

Zsíros fölényességével, állandóan fortyogó dühével, föl-föllobbanó durvaságával olyan, mint egy nagydarab, fullánkokat lövellő, sápadt emberi bőrbe bújt, alvilágból felserkent szellem.

A pokolbéli vörösség úgy izzik körülötte, hogy már-már elvakítja a világosságot.

Még a félig földbe ásott sárkunyhók mocsárvilágában is jobban tisztelheték asszonyaikat a férfiak, mint ez, a mai kor szürke egyenruháját viselő elvtársa.

Zsófi már megtanult keresztülnézni rajta. Inkább édesanyja miatt szenved, mint maga miatt. Az fáj, ha édesanyját bántja. Szerencsére csak szóban és nem tetteleg. Habár ez utóbbi sem kizárható, mert a gyanús kék foltok a karján... Beleütötte valamibe, volt mindig a válasz, ha Zsófi szóvá tette.

Mindenesetre elgondolkodtató. Ha ez a házasság, akkor ez nem más, mint egy nagy adag hazug kotyvalék, eleven csorba szájú köcsög, amelybe két ember viszonya nem fér bele. Zsófi és édesanyja még épp, hogy beleszentesítődtek, már menekülnének belőle. Hová? Merre?

Zsófi lelkében még él a remény, hiszen – ha igaz – így vagy úgy, de előtte az élet. Édesanyja viszont kötve van. Köti az adott szava. Vállalta, hogy az idegen asszony fiait felneveli. És a közös saját is apró még. És nincs semmije. Hiába dolgozott szinte gyerekkorától éjt nappallá téve, nincs semmije. És nem azért nincs, mert a keresetét felelőtlenül elherdálta, hanem mert szerencsétlen volt a körülmények sodrása. A sorsa abba a rétegbe adaptálta, ahol aprópénz a megfeszített munka ára. Annyit sem keresett, hogy a szerény megélhetésüket fedezte volna. Mihez kezdhetne? A gyenge tűzön hamvadni, hosszan tűrően hallgatni? Mennyi, ami még hátra van? Számolni? Ez a sorsa?

Pár óra múlva új, év kezdődik. Előreláthatóan semmivel sem boldogabb, mint az előző...

Elérkezett tehát az év utolsó napja. Tüzeket lobbantó Szilveszter napja. Ami a szűkebb környezetüket mindig lángok nél-

kül, hidegen hagyta. S többnyire egy-egy gondolattal feketébb, mint előző volta.

Zsófinak az óév búcsúztatásáról – azon kívül, hogy valami utcai csörömpölésekre emlékszik apró gyermekkorából, ami abból állt, hogy a gyerekek, legények furkósbotokkal verték a kerítést, amerre elhaladtak és lábas fedőkkel igyekeztek szellemeket űzni, minél nagyobb zajt csapni – mint ünnepelni való alkalomról még semmi élménye nincs.

A szilveszteri multság is csak olyan úri huncutság, nem nekik való. Náluk ez az este is ugyanolyan közönséges és szürke, mint a többi. Ez alkalommal sem szólhat a rádió, ekkor is a tyúkokkal kell lefeküdni, ne fogyjon a drága energia, az áram. Ha valaki még nem álmos, ülni a sötétben is lehet.

Akkor már jobb lefeküdni.

Csakhogy Zsófi idén először programot készített elő magának.

A rádióban színházi közvetítés lesz, amelyet nagyon szeretne meghallgatni. Színházát még kívülről sem látott, nemhogy belülről. Közvetítést is először fog hallani életében. Otthon, a kemény járású „csizmásnál” akármilyen érveket dobott fel, nem tudta kikönyörögni, hogy meghallgathassa. Törte, ette a mogyoróját, néha hegyesen kiköpött, s két mogyoró elfogyasztása közben megvárta a sokra tartott fejét: este nyolc óra után tilos a rádiót bekapcsolni. (Nem mintha napközben olyan gyakran szabadna.)

Zsófi számba véve a rádióhallgatás összes szóba jöhető lehetőségeit, kénytelen volt a magas kerítés túloldalán az öreg Kiséknél próbálkozni. Szerencsésen sikerült is kijárnia, hogy vágya teljesülhessen. Az idegen fiúk nagyszülei – nem túl gyakori a találkozás – úgy-ahogy elfogadták. Legalábbis a nagymamájuk. Ő volt az, aki kiállt mellette, megengedte, hogy a rádiót hallgassa, hisz éjfélig úgy sem fekszenek le. Káposztataposás lesz náluk. Elkél az ügyes kéz a dologban...

Egyébként a fiúk nagymamája kedves, megtört nagyasszony. Vonzó, kelendő lehetett fiatal korában. Sudár, magas termete, nemes vonásai, csendessége többet érdemelt volna az élettől. Gyűrött testén-lelkén a sűrű barázdák tanúsítják: fegyelmeztetn túrte, viselte a sorsát.

Az öreg Kis meg... nem rossz ember ő sem.

Keletlenül ugyan, de eltűri Zsófi jelenlétét. Ha már egyszer így alakult a család. Egyébként is, csak egy lánygyerek. Kikerüli.

A lányt nem érdemes emberszámba venni, az csak csorba jószág. Asszonyállat lesz belőle. Addig meg hadd nőjön, ha már megvan. Hát valahogy így, kimondatlanul... ilyenformán...

Lángocskát lobbantó szilvesztereste. Kormos illatú, fenyőszagú.

Zsófi a hosszú, sötét, fagyos utca elejéről megy a végébe. Majdnem egészen odáig, ahol megszületett. Ahol először látta meg a napvilágot. Magányos érzés markolássza a szívét. És a hideg. Hideg kívül és hideg belül. Magány belül és magány kívül. Valami kis elpusztíthatatlan féreg szorgoskodik benne... Rágja a lelkét.

Majdnem odáig... A régi kis házig. Amelynek öreg csontjából nincs már semmi. Beledolgozták az új ház alapjába. Ha rágondol, ha felidézi fehér homlokán a hámló évráncokat, olcsó, barna festéktől vedlő, sokat látott hunyorgó ablakszemeit, meggörnyedt, szúette, sercegő gerendáit... Fáj. Mintha életének egy részét, a boldog gyerekkorát is beledöngölték volna abba az új házba. Ha teheti, elkerüli a környékét.

Most majdnem egészen odáig. És sötét van.

Fázós, tapadós, ijesztően sötét. Hogy a sejtelmes homályba vesző árnyakat ringató sötétségtől való félelmét leküzdje, menet közben elképzeleli a színházat. Hogy valóságossá váljanak a képek, úgy kezdett el lépkedni, mint egy puccos hölgy, egy dáma, aki éppen a színházba igyekszik, és nem a káposztataposásra. Képzeltbeli túsarkú cipőjét kímélve, tipegve kerülgeti a járdára fagyott nagyobb hódarabokat, miközben kinőtt kabátjának az alját úgy fogja föl, mintha az földet söprő, elegáns estélyi ruha volna. Képzetele orrába varázsolja a parfümillatot, az utcára a pazarul megvilágított oszlopos csarnokot, melynek balzsamos levegőjét a húsvéti locsolkodás utáni földes szoba kissé zavaros illatú kipárolgásához véli hasonlítani. Pacsuli szagú...

Így is fél.

Veszedelmes fogukat vicсорító kutyák ugatnak. Meleg lehetünk páraként csap ki a kerítések mögül a kemény hidegben. A távolabbi tévelygésben pedig a néptelen utca túloldalán egymást biztatva vonyítanak a borzongó világra mélán lenéző holdra. Nyújtott, üvöltő sírásuk hátborzongató. Mintha a bennük rekedt összes ősi fájdalomukért a holdat kárhoznának. Vad, ökölbe fojtott hangjukat nem lehet félelem nélkül elviselni.

Bizonytalan árnyak kapaszkodnak a kerítések itt-ott dűledező, korhadt deszkáiba, imbolyogva keresik a helyüket. Kihalt, riasztó, fénytelen minden. A közvilágítás sem jelent semmit. Olyan, mintha nem is volna. Hellyel-közzel egy-egy karó, rajta az égő álmosan hunyorgó. De az is inkább csak úgy helyyel, mint közzel...

Senki nem jár az utcán. Szilveszter estéje is olyan, mint a többi este.

Csak Zsófi egyre jobban szaporázó léptei alatt csikorog a járdára fagyott, jeges szikrákat csillogtató hó.

A nyers, hajnali virradat

mielőtt tisztességesen rácsorgott volna a falura, rátelepedett volna a korán kelő házakra, Zsófit már a vicinális megállójában találta, a korai vonatra várva. Nincs egyedül. Csoportokba verődve álldogálnak lekonyult bajszerű, hajlott öreg emberek, tarka szoknyás, szépreményű fiatal lányok, vándorlegényeknek tűnő, hónuk alatt kopott, avas szagú táskát szorongató férfiak, bütykös lábak, szétlapult cipők, agyontaposott csizmák, cserzett arcok, napszitta ruhák.

Az egyre jobban felserkenő lármás zsibongás összekuszálódott egyvelegéből mondatfoszlányok kelnek útjukra, kerülgetik egymást, úsznak a korai párától megereszkedett levegőben.

A egyik indulattól fűtöten:

– A fene rágná le a húst a csontjáról! – A másik csípősen, mint a jeges fuvallat. Egy nyiszlett, hegyes orrú asszony penészes hangulatban – az arcára van írva, hogy ráunt az ura – csempül valakit, s közben talán maga sem tudja, hogy hasonlóról ábrándozik:

– Akkora fara van annak, mint egy igáslónak! Oszt az az izé is használja, na, hogy híjják mán? Az, az! Az a nagy pofacsontú Béni. Nem elég annak az ura, pedig nagy kan az is, de még nagyobb kéne néki!

Nyakló nélkül szapulják azt, aki éppen nincs köztük. Így megy ez minden hajnalban. Valamivel csak el kell verni a várakozásba fulladt korai időt. Késik a vicinális. Mint rendesen mindig. Toporognak a várakozók, kiválnak, kíváncsiságuk másikkal csoporthoz tereli őket. Gyűröttek, kialvatlanok, álmosan téblábolnak a csikorgó kavicson.

Zsófi is álmos.

Szívesen aludna még, bújna vissza a szalmazsákon besüpedt fészkébe. Már második hónapja, hogy megkezdődött az iskolai nyári szünet, már második hónapja, hogy a vasárnapokat kivéve, minden hajnalban itt várja a vicinálist, hogy munkába szállítsa. Mert Zsófi dolgozik. Belenőtt a bátyja lába nyomába...

Az iskolai szünet idejére vízfordóként van alkalmazásban az állami gazdaságban. Most ő cipeli a nagy bádog kannát árkokon, bokrokon, kukoricásokon, szántóföldeken keresztül. Most ő

kínálja a kannafedőből a vizet a tikkadt kapálóknek, a földeken serénykedő dolgozóknak. Ennek-annak a csapatnak, mikor, hová irányítják. Járja a határt, rója a róna kilométereit. Alighogy a kapáló csapathoz ér, már fordulhat vissza. Vagy azért, mert úgy megszomjazott a hőség bőségétől a kapanyelet szorongató társaság, hogy mire sorban mindenki elemeli a kiszáradt, taplóná vált szájától azt az egy fedőt, már alig kotyog a kanna alján. Vagy azért, mert mire visszaért, a hosszú út alatt úgy felmelegedett a bádoggannában a víz, hogy szinte ihatatlan. Csak a szájukat öblögetik a kapások, s kiköpik, hogy:

– Húgy.

Zsófi – van kedve, nincs kedve – nem tehet egyebet, kiönti a maradékot, és fordul vissza. Csendesen, engedelmesen simulnak talpa alá a göröngyös fűcsomók. Pedig fárasztó időtöltés. A pusztasíkjában minden közelinek tűnik, mégis messze van.

Egy jó vízhordó ismeri a határt. Tudja, hol találja a kutakat, melyik hova van a legközelebb, melyik vize hideg és hűsítő. És nem utolsó sorban iható. Mély, hidegvízű gulyakút akad bőven, maradt a gazdavidáglóból, ám sok közülük használhatatlan. Vagy a gémje törött – az már messziről szembetűnik a pusztában, hogy csorba a kútágas –, vagy ember gyomrának nem való, nem iható a vize, mert poshadt, állott, nyúlós, nyálkás, tele van dobálva szeméttel. Olyan is akad, nem is kevés, amelyikbe döglött állatot dobtak, s ott puffad, rothad, mállik a víz habos, zavaros színén.

És jó, ha csak állatot! Mert hogy mi minden lehet az ilyen elhagyott pusztai gulyakutak alján, azt jobb nem tudni. Zsófi olyan hátborzongató esetekről is hallott, hogy amikor kuláklisztáztak, közöcsítették, elvették a földeket, voltak olyan elkeseredett gazdák, akik nem az istállóban, nem a padláson akasztották fel magukat, hanem a kútjukba ugrottak. Vagy otthon, vagy a határban. Nehéz követ, koloncot kötöttek a nyakukba, hogy egyszerűbb legyen a szándékot véghez vinni, és hogy a víz ne vesse fel...

Ilyen-olyan, így-úgy eltűnt áldozatok ezért nem kerültek elő időben, csak esetleg akkor, ha valamelyik kút árnyékára gyanú vetődött és kiszivattyúzták a vizét.

És akiket senki nem keresett, mert nem is tudtak róluk, mert senkinek nem hiányoztak? Ők a titokban bebugyolált apró áldozatok. A „hagyománynak” megfelelően vagy a kutak vagy a pö-

cegödrök nyelték el őket. És hány gazda, vagy uraság által megejtett, kiszolgáltatott cselédlány keresett halálos menedéket, tehetetlenségében örök megnyugvást a kutakban? Nincs össze-sített szám. Pedig ezen a vidéken gyakran előfordult.

Valahol a Kislegelőn, szájról szájra járva sokáig megőrizte egy gémeskút a történetét. Egy szegényében maradt, megesett lány ezt a kutat választotta halálos ágyának. A halálra elszánt lány, mielőtt beleugrott volna, a fejről a „totyolát” a kút kávjára rakta, a topánkáit pedig „takarosán” a kút tövébe helyezte. Csak ő tudta, miért... E szomorú, megesett esetről kapta a gémeskút a megkülönböztetett Topánkás-kút nevet.

Érthető, hogy Zsófi viszolygva néz a gulyakutakba, akkor is, ha csábítóan tiszta, kristályosnak, csillogónak tűnik a vizük...

A kis öreg házuknál az udvarukon lévő kávas kútba is döglött már állat. Egy macska. Beleszédülhetett a kávjáról. Zsófit a tomboló kánikula ellenére kirázta a hideg, és gyomrot, torkot szorító hányinger környékezte. A dög látványa – bármily kedves is volt az az állat azelőtt – a könnyeket fakasztó sajnálat mellett a zavaros undor pocskáját is felforgatta. Az ártatlan jószág kidagadt szemével, kétszeresére puffadt ázott testével lebegett a víz tetején. Egerek is veszték már bele szép számmal. Egyszer egy méretes sikló is. Ilyenkor a kút vizét mind egy cseppig ki kellene húzni, hogy a földből friss, tiszta szivároгjon belé. Ám az emberek csak ritkán teszik meg. Nem fordítanak rá gondot. Úgy is jó, mondják:

– Sose tudjuk, mitől híznak...

Szerencsére Zsófi édesanyja már csak mosásra, takarításra használta a kávas kútjuk vizét. Főzéshez, mosakodáshoz és ivásra utcai kútról hordták haza a vizet. Fáradtságos munka, ám tiszta.

De a pusztában nincs sok lehetőség. A szükség az útmutató és nem az igény. Zsófi a lajtos szekereket is fenntartással fogadja, ha abból kell széthordania a felfrissítésre szánt italt. Szükségmegoldás.

Ha közel s távol nincs használható vízü kút, akkor állítanak le lajtokat. Lerakják a dülők valamelyikébe vagy egy erdősávba, fák árnyékába. Még ez a szerencsésebb, mert nem délre, az ebéd idejére forr fel benne a víz, hanem kicsit később. Undorító. Nem elég, hogy meleg, de még bűdös is.

Belenézni, beleszagolni ezekbe sem szabad, mert akkor inkább kitikkad az ember, de nem iszik belőle. A legtöbb lajtot rit-

kán mossák. Akkor is minek? A mosásnál használt klór benne marad, és még bűdösebb lesz a víz. És csípős. Marja a torkot. A lajt úgy selejt, ahogy van. Elfuserált szerzemény. Nem igazán lehet tisztítani, annyira öblös és zárt. A pléh belső falára rárakódik a poshadt vízből kicsapódott zöld, csuszamlós, foszló nyák, ami majdnem olyan, mint a csatornáknak a békanyál, csak a kuruttyoló békák hiányoznak belőle. Habár lehet, hogy az is akad benne pár...

Az a szerencsés, ha bejárható közelségben sertéstelep vagy szarvasmarhatelep található. Ott a legbiztonságosabban iható a víz. Az ilyen telepeken a tervszerű gazdálkodásnak köszönhetően a malacoknak és a marháknak gyakran ellenőrzött, tisztított vezetékes víz áll a rendelkezésükre.

A disznók, marhák egészségére nagyon vigyáznak...

Zsófi az ismerős dűlőutakat járva – szokása szerint, hogy ne teljen hiába a drága idő, ne vesszen kárba belőle egy csepp sem – a múlt zajával foglalatoskodik. A kiégett, száraz torzsák, gízgáz árokpartok között bukdácsolva képzeletében megelevenednek a régi történetek.

Benépesül a múlttal a puszta...

A rég elmúlt időkben barangolva, amikor még a cselédeknek, jobbágyoknak, különféle külső, belső szolgálóknak a földesurak parancsait kellett teljesíteni, mint levágott szárnyú madarak, röghöz kötve verdestek az itt élők. Kihágásról, szárnyalásról szó sem lehetett, robotról, hajbókolásról annál inkább.

Kegyetlen idők jártak akkoriban. Az alázatos szolganépet prédának dobta oda a jog az elnyomóiknak. E szikes földeken uralkodóknak a palánkot megsértők fölött pallosjogot adott. Könnyen halálra ítélték az alattvaló népet sokkal könnyebb fajsúlyú bűnökért, mint amit maguk is elkövettek. Amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek... – elvét érvényesítve, szabadon folytatódhatna az agyonrágott, de igaznak bizonyult száalkaszindrómával –, amikor a gerenda és a száalka vetekszik egymás szemében...

A kis tolvajt elítélik, a nagyot futni hagyják – minden korban élő és igaz az igazságtalanság? Valószínű, mert igencsak kétes értelmű s nyakatekert az Igazságszolgáltatás! = I betű nélkül gazságszolgáltatás, szolgáltatás nélkül gazság, és a szót teljesen lemeztelenítve nem marad egyéb értelme, mint a „gaz”, amely

minden élőlényre lehet igaz... Mert minden hasznosat elnyom az élősködő gaz..., Játszott el gondolatban a kacifántos csalafintasággal összerakott szóval Zsófi, miközben egy sással benőtt lapos árkot lábalt át. Szortyogva cuppogott talpa alatt a mocsárból itt felejtődött kelevény, bokáig érő fekete bocskort hagyva emlékeztetőül maga után.

A határban – nem messze attól az első valamire való országúttól, ahol hajdanán a postakocsik is közlekedtek –, a Kisalmás-híd közelében, a betyárok és pandúrok világban híres-hírhedt Almás csárda és a falu között állt sokáig elrettentés gyanánt az akasztófa. Hogy milyen nemes fából ácsolták, nem tudni. Az ácsmester neve sem őrződött meg. Az azonban bizonyos, hogy nem díszítette nemzetiszínű szalag, üdvösség sem lebegte körül. Kín és szenvedés annál több. Nincsenek adatok, de... Akire rávetődött az akasztófa árnyéka, az el volt veszve. Az már előbb vagy utóbb hurokra került...

Igaz, vagy nem igaz, de a nép szőtte színes szálak foszlányai-ból az derül ki, hogy nagy esemény volt, igazi faluszenzáció, ha valakit akasztani vittek. A szerencsétlen leendő „akasztófavirágot” úgy követte a tömeg borzongó kíváncsisága a veszthelyig, mint emberbőrbe bújó vért szomjazó ordas farka. Először csak áldozatra leső távolságból, majd vérszemet kapva egyre közelebb-ről és közelebb-ről kívánták látni az életéért vergődő lelki vajúdását. Amikor pedig az akasztás megtörtént, s a hurok is jónak bizonyult, a borzalmakra éhes „csorda” farkasból átvedlett ismét gyarló, esendő, félelmekkel átitatott, gyáva emberekké.

Voltak, akik égisz erő hangon visítozva, a magasságos menny felé tárt karokkal imádkoztak, kiabálták a miatyánkot, vagy kifordított szemekkel az orruk alatt mormolva könyörögtek Isten mindent látó lénye felé, hogy bocsássa meg lelküknek az ember voltából kivetkőzött bűnös, kukkolló vétküket. Nem is volt bátorságuk ott maradni sokáig. Mire az akasztófán a kalimpáló hullá lilulni, kékülni kezdett, a félelmébe fagyott emberfalka egymást lökdösve, eltiporva szaporázta a torony irányába...

Féltek, rettegtek az akasztott ember átkától.

Az akasztott embernek nem járt ki a végtisztesség. Rothadó példaként ott hagyták a fán. Varjak és egyéb környékbeli madarak segítették tetemének elmúlásán, eltakarításán.

Igazi nagy bűnösök nem igazán akadtak fenn a fán.

Annál többen bűnhődtek „lábas jószágok elbitorlásáért”, vagy más javak lopásáért. A sorozatos visszaesők is, akiknél a kisebb – egy-két tyúk – lopás miatti többszöri kézcsonkítás sem ért el eredményt, általában a bitófán végezték.

Zsófi dédnagyapja idejében – írás bizonyítja – ezernyolcszázötven májusában Orbán Bálint és betyárbandája került fel az akasztófára. Talán az erre a fára szántak közül ők voltak az utolsó akasztott emberek...

Zsófi a határt járva lépten-nyomon megbotlik a múlt köveiben. Az egykori mocsárból kiemelkedő hátság földek, mint Középhát, Ürmöshát, Hosszúhát, Gatály tele van a múlt emlékeivel. Ha szerencsés napja van, éppen ezek valamelyikének kastélyából kell hordania a vizet. A sok közül a gatályi kastélyt szereti a legjobban. Nem nagy, nem pöffeszkedő, szolid méreteivel emberléptékű.

Volt.

Mert erre a kastélyra is, mint annyi remekbe alkotott társára a közösködés úgy rátette a kezét, úgy beletenyерelt a testébe, a lelkébe, hogy félő, rogyadozó lábain, vacogó kopár falain kívül az utókorra más nem igen marad. Még úgy-ahogy sebzetten is tartja magát. Annak ellenére, hogy...

A gyönyörű színekkel, freskókkal díszített falai között ma új urak ülnek. (Kopottabban, igénytelenebbül, mint az elődeik.) Részben itt vannak elhelyezve a gazdaság irodái. Kíméletesebb kort megért lépcsőiket durva, sáros, trágyás csizmák csusztatják, kuzbitolják, koptatják halálra. Égkéjére festett falán a szebbnél szebb képeket Zsófi mindig megfátódva csodálja. Jobb sorsra érdemesek az ódon falakon pompázó színek...

Ám, hogy ő mit gondol, nem jelent semmit. A felsőbb hatalom keze, ha gabonával tölti meg az elárvult termeket, magtárnak használja, vagy éppen disznókat tart bennük, nemhogy Zsófinak, más jobb érzésű embernek sem lehet szava ellene. Az egyik emeleti terem már ajtó nélkül szenved, ablakai kitorve szellőzködnek, s a nagy részben már felszedett padlót és a sarkokban bűzlő, zöld legyektől ellepett emberből kiürült szennyet kénytelen nap mint nap szemlélni az elegáns, festett mennyezet.

A hajdan bizonyára ápolts kastélyt övező parkból, díszes kertből már nincs semmi. Ha mégis megmaradt egy-két fa, az annyira nem számottevő, hogy beleveszik a puszta látképébe. Szerencsére a kas-

télyhoz vezető dűlőutat szegélyező szilvafák Zsófi nagy örömeire megmaradtak. Mézédéses ringló. Mosolygós, nagyra nőtt kék szeméből, szinte csöpög a nektár. Zsófi hozzá hasonló finomságot elképzelni sem tud. Ha erre vezeti az útja, egyhamar nem oltódik el a kapások szomja! Várhatnak a vízre, úgy rabul ejti Zsófit a ringló íze.

A másik kastélyba, a hosszúhátiba is az állami gazdaság fészkelte be magát. A konyha, amelyben Zsófi anyukája emelgette az üstöket, ma is üzemel. Most még nagyobb létszámra főznek benne. A gazdaságban dolgozó munkások egy része a kastély egyik exkluzív, freskókkal ékesített mennyezetes termében étkezik, másoknak szekérrel vagy kordéval szállítják ki egy-egy terebélyesebb fa alá a földekre a kedvezményes ebédet.

Az impozáns, nagyra nőtt kastély bekerített parkja még így, megkopott állapotában is mutatós, elegáns. A magas, oszlopos kerítéssel körbevett, égis éró különleges fák között pávák rikácsolnak, mérgesen borzolják büszke, szemes tollaikat új uraikra. A „közösítéskor” a pávák éppúgy ott maradtak, mint a bútorok, a lovak és a hintók is. Az új urak sürgősen távoztak. Valószínű, valamilyen hatásos indokkal gyorsan rábírták őket. A pávák azóta is megvannak, továbbra is a kert különleges rikácsoló díszei, míg a mára felbecsülhetetlen értékűvé vált bútorok és a kastély többi elegáns berendezési és használati tárgya már időközben új gazdákra talált...

A pazarul faragott parádés hintókon, kétkerekű homokfutókon is peckes tartású új urak csapnak a lovak közé. Vágtájuk mögé kihúlt porszag rakódik...

Szorgalmasan tesz-vesz „a nép fia”...

Dolgozik.

Míg a gazdaság munkásai zilálva bontják az asztagot, hordják az aranyló búzaszemekkel megtelt zsákokat, verejtékezve rakják, csinosítják a széna-szalma kazlakat, fejük fölé emelik, és hajlongva vágják a földbe a kapájukat, hogy a föld fellélegezhessen, addig a Zsófi nehéz munkáját is megáldja az Isten.

Hiába túlterheltek a gyermekévei, a mindennapjai, nem jelent semmit. Felfogja a szellő boldog remegését, és megtalálja a dolgoknak a rejtőzködő szépségét.

Harmatos fű simogatja a lábait, biztatóan ragyog felette a nap, a pusztai szél csodálatos látnivalókat kavar a szemébe, és nő, egyre nemesedik a gondolat a fejében...

Olyan a pusztai ég, mint egy hatalmas megvetett ág...

Feszésre simogatott kék lepedőjén úgy fodrozódnak a bárányfelhők, mint a patyolatfehér, habosra vert párnák. Egy végtelen sóhajlás a vidék. Kelletlen már így este felé járva az idő. Valahonnan elnyújtott marhabögés hallatszik. A különös tónusú hang megpördülve a levegőben öblös visszhangot csal ki a csendre, az estére készülő pusztából. A föld repedezett kérgeiből úgy szivárog az egész nap belefojtott pára, mintha a lelkét lehelné, mintha sóhajтана...

Nyugodni vágyik a pusztá.

Zsófi dorkóba bújtatott lábai – hiába a fáradhatatlannak hitt gyermeklábak – bizony tízórai folytonos gyaloglás és kannacipeles után csak elfáradnak. Nem csoda tehát, ha az ég hatalmas boltozata képzeletének a megvetett ágyat mutatja. Pedig, míg hazakerül, eltelik egy pár óra, hiába ez volt az utolsó fordulója.

Most van az öregebb munkák kezdetének az ideje a földeken. Régen látástól vakulásig tartott a munkaidő a dolog idején. A részeseket, napszamosokat számtalan esetben a csupasz föld ringatta álomba, hogy hajnalhasadtára újra beállhassanak az igába. Ma a munkaidő csak tíz-tizennégy óra. Elég.

Zsófi a kukoricaföld végében várakozik. Olyan a szemei előtt elterülő tengerirengeteg, mint egy haragoszöldbe öltöztetett hadsereg. Őrt állnak. Dárdaleveleikkel olyanok, mint a felfegyverzett, harcra kész katonák.

Szép, egészséges a tábla, csak a széle silány. Üszkösödnek a csövek, a szemek. Ha letöri az ember sötét, fényes pöfeteg pukkan ki cső helyett a szürkére színeződött héjából.

A kukoricáson túl terpeszkedik a répföld. Áthallatszik a lánycsapat csattogó tereferéje. Már abbahagyták a munkát, szedelőzködnek a kapások is. Kihallatszik a zöld száraz erdejéből az asszonyok kényelmes, szöszmötölő zajegyvelege. Távolabb bíbicek rikoltoznak, s a szaggatott, éles rikoltozást az időközben feltámadt, port kavarázó szél belekeveri az asszonycsapat zsvajába. Mintha ott jajgatna valaki...

A döcögős, kerekektől kivájt dülőúton nemcsak a szél kavargja a port.

Egy kordé közeledik. A ló patái ütemesen verik a száraz, szürkére sült rögöket. Nyögve nyikorog a kerékagy.

– Brr... hó... – figyel fel Zsófi az ismerős hangokra. Tőle pár méterre a tábla szélében állt meg a kétkerekű fogat. Az asszony-csapat szöszmötölésével egy irányban. Megérkezett az új idők „pallérja”. Kevély mellén feszül az ing. Csak úgy kilátogatott. Ma már nem ellenőrzi az elvégzett munkát, késő van. Úgy tesz, mintha csak erre vitt volna az útja. Elégedetten dörzsöli össze a két tenyerét, mint aki előre látja, hogy jó vásárt kötött, ám arca mozdulatlanra tereli össze vonásait, amint Zsófit meglátja. Olyan hideggé válik, mint egy kőszobor.

Csak akkor enyhülnek a fagyos ráncba szedett vonások, amikor az asszonyok tarka csapata az útra felcihelődve kibújik a tengeriszárak levelei közül. Amint meglátják, fáradtságot, egész napi kapálást, görnyedést feledve, ragyogva a boldogság hirtelen rájuk ragadt mázától körbeveszik a közékük leszállt „kisistent”. Pajkos tetszélgéssel ácsingóznak az út porában, miközben az egyre erősödő szél cibálja, csattogtatja a kifakult szoknyájukat. Egy-kettőnek a nyakába is repíti. Míg kihámozzák belőle fejüket, hátukat, a kordé mellett álló alaknak a fülig érő száján látszik, hogy már nem csak az ingje feszül. A célzások nem is maradnak el. Nemcsak az arcáról, hanem a nem titkolt szavaiból is kiderül, hogy nagy természettel áldotta meg az ég...

A szél viháncolást, további csiklandós, nem gyerekfűlnek való megjegyzéseket vált ki a kavargó porban ácsorgó társaságból. Zsófi csak messziről hallja, már megszokta, nem kíváncsi a trágársággal átszótt, tréfába ágyazott ajánlatokra. Ismeri. A folytatást is. A kordén járó brigádvezető ott helyben a mezőn, kukoricásban, répaföldön, boglyában gyorsan elintézi a sürgőssé vált dolgát...

Talál partnert hozzá. Pedig, a lányok, asszonyok tudják, hogy „feleséges ember”. Mégis. Ahogy a nap delelőre ér, Zsófi már látja ki lesz a „napi betevő”. Már ismeri a kihívó, ragacsos mozdulatokat.

Semmi sem változott a múlthoz képest, csak a parancsoló személyek cseréltek szerepet... És a határban dolgozó lányokat, asszonyokat nem napszámosoknak nevezik, hanem mezőgazdasági dolgozóknak. Egyébként minden a régi.

Mint hajdan, ma is ugyanaz a büszkeséget mellőző, odaadó pír szökik az arcába a határban hajlongó lánynak, mutatós

asszonynak a meghatottságtól, ha derékon kapja a munkavezető. Ma is jár a csizma a sorok között, meg-megsuhan a hajlékony vessző. Hol a csizmaszáron, hol egy-egy lány, asszony borzongó szoknyáján. Na nem durván, csak úgy finoman, ingerkedően...

Kapálás, hajlongás közben elől-hátul a férfi szemnek mindig akad látnivaló. A „pallért” sem hagyja hidegen a látvány. Mozdulatai olyan feltűnőek, olyan célirányosak, olyan félreérthetetlenek, hogy Zsófi oda sem bír nézni. Tiszta szívéből őszinte sajnálat fakad. Mindannyiszor, ahányszor... Nyomasztja a szégyen, és ökölbe szorul a gyomra. Sajnálja az édesanyját.

Itt a határ kedélyeskedő dongója, otthon pedig... Félelmetes rém. Egy eleven elemi csapás. Zsófi ilyenkor legszívesebben ráuszítaná az ég és a föld minden fenevadját. Megérdemelné, hogy letépjék dölyfös melléről a kivagyiságát, és megsarabolhatnák kissé nagy természetéből fakadó kielégíthetetlen vágyát.

Hát ilyen ez az összevissza kevert új világ...

Bűzös, mint a búbos banka fészke.

A szél nem érte be port kavaró, savanyú verejtékszagot lebegtető, szoknyaemelő játszadozásával, komolyan feltámadt. A kapáscsapat az állomásra igyekszik. Sietősen kerülgetik a rögöket, kacarászva kapkodják a szoknyájukat, mert a szél minduntalan a bő, könnyű anyagba kapaszkodik. Egy táblafordulónál a lánycsapat is csatlakozik hozzájuk.

Zsófi siet elől, hogy ne lásson, ne halljon. Hiába, ő is ott van, a „nagy természetű pallér” nem fékezi magát. Az asszonyok, lányok menetelő gyűrűjétől körülvéve, mint a nagy Cézár, ül a kétkerekű talicskán, lépésre fogva a lovát és dong... dong...

Már ki van szemelve a következő virágszál, akire le akar szállni. Már szagolgatni akarja, érezni, nektárt csalni... csepegtetni... Hívja, csalja, hogy üljön mellé a kordéba. Zsófi tudja, hogy nem először...

A kiszemelt virágszál még nem asszony, nincs férjnél, lány. Nagydarab, testes, nyálas, émelygős „fehírcselíd” – ahogy nagyapja korosztálya mondaná –, olyan tenyeres-talpas, duzzadó farú, ringó járású, „öblös mellyű”, babszűző „szípság”.

Zsófi ismeri, hisz köztük is megfordult már. Volt alkalma. A lánycsapatnak is hordta már a vizet. Egy alkalommal a répföldön kapáltak, egyeltek éppen, amikor Zsófi a sorok között járva

hallotta, amit a lányról háta mögötti csúf nevén – nagy kan... – beszéltek.

(Ezen a vidéken néha a nőkre is ráragasztották a „kan” szót, ha a vérmessége nagyobb volt az átlagosnál, vagy könnyen kapható volt az illető.)

Hát ez a lány egy ilyen „sűrű vírű szípság”.

A kapáslányok meg is jegyezték róla, természetesen, amikor nem volt köztük:

– „Kiverte mán annak az ág a szemét ríg”!

Biztos igaz lehet, ám ez Zsófit nem vigasztalja.

Édesanyjára gondol, és...

Ökölbe szorított kezébe fojtja feszengő erejét... Tudja, az ilyen pillanatokat jobb elkerülnie. Félrevonul, mert gyerek létére is érzi, hogy a felkorbácsolódott dühöt még sem lehet a végtelenségig az öklébe rejteni...

Mégsem Zsófi volt az, akitől édesanyja

megtudta a határban történeteket. Talán mindig is tudta. Talán a falu szája mondott valamit, vagy a falu mindent látó szeme hunyorgott rá gúnyosan...

Zsófi nem tudja.

Először csak elfojtott hangon a sziszegések törtek utat a falon, az ajtórésen, a konyhából a szobába, mindig csak azután, miután ők, a gyerekek már lefeküdtek. Heteken keresztül estéről estére ismétlődtek a visszafojtott, ingerült szófoszlányok. Érteni nem lehetett, ám a szobába beszűrődő hangokból világosan kivehető volt, hogy a veszekedés egyoldalú, édesanyját ezeken a sejtelmes sötétségbe borult estéken ritkán hallotta megszólalni.

Viszont annál több kékfoltot fedezett fel a karján.

Egyszer a homlokán is. Édesanyja nem panaszkodott, ám Zsófi, látva ezt a csendes belenyugvást, nem bírta tovább...

Egy este, szintén lefekvés után – öccse kezét-lábát szétdobva álmodott már, leszorítva Zsófit az ágy szélére, talán a két idegen fiú is aludt már, legalábbis úgy tűnt, csendes volt a páros ágy másik fele –, amikor az elfojtott hangok ismét betörtek a szoba sötétbe merevedett csöndjébe...

Zsófi nagy levegőt vett, talán bátorítást akart meríteni a szoba elhasznált levegőjéből, talán vissza akarta szippantani mindazt a keserűséget, amit hosszú-hosszú estéken sóhajtásaival belelehel, hogy legyen ereje szembenézni a konyhában vádaskodó gonosszal. Melléből apró lökések indultak meg utat keresve kifelé, érezte, hogy arca kipirul... az indulat együtt volt. A düh, a fájdalom, a vád kikívánczozott. Már nem lehetett visszafojtani...

A lába kissé remegett, ahogy az ágyról lelépett, de a felgyülemlett, hosszú idő óta visszafojtott indulat a bizonytalanságot az ajtóhoz érve egy csapásra elmulasztotta. Az összes összekuszált sérelme a torkában dobogott. Hirtelen mozdulattal szakította fel az ajtót. A pokol ajtaja megnyílt. Döbbenten látta, hogy édesanyja úgy oda van a sparherdhez szorítva, hogy még védekezni sem tud. S a répaföldek Don Juan-ja a karjait vasmar-

kában szorongatja és sziszeg. Sziszeg, mint egy túlvilági csúszó-mászó, bele édesanyja kétségbeesett, megfélemlített arcába.

Zsófi keze-lába, egész teste hirtelen megtelt elszántsággal.

Úgy ugrott a sparherd árnyékába, mintha minden porcikája gumiból lett volna. S úgy tépte le a vasmarkokat édesanyja karjairól, mintha nem is gyermek volna, hanem egy jól megtermett szabadító. A meglepetéstől egyszerre megváltozott a helyzet...

Hirtelen fordulattal Zsófi lett a célpont. Két vad szem, dühtől éhes tekintet közelített felé. A vasmarok felkapta a keze ügyében lévő hokedlit, hogy az édesanyját testével takaró Zsófihoz vágja... Ám Zsófi ezekben az elkeseredett pillanatokban olyan erősnek, olyan elszántnak érezte magát, hogyha mennykő sistergett volna körülötte, az sem árthatott volna a bátorságának.

A következő feszült perc töredéke alatt Zsófi már tudta, legyőzte. Ráérezett. A szavak erősebbek, mint ez a hokedlivel hadonászó szánalmas alak. Nem kellett mást mondania, csak kellően meggyőző, magabiztos hangsúllyal megfenyegetnie. A gyámhatóság megfelelő varázsszónak bizonyult. A munkásör elvtárs nem engedheti meg magának az otthoni durvaságot, félti a pártban kiharcolt pozícióját. És nem utolsó a sorban az sem, hogy mint minden képmutató, ad a látszatra. Sőt! Csak arra ad igazán, hogy a maga köreiben jófiúnak legyen elkönyvelve.

A gyámhatóság mint lehetőség Zsófi gondolataiban nem először vetődött föl. Sok-sok elkeseredett pillanatában megfordult a fejében, hogy elmegy és panaszt tesz. Nem tudta rászánni magát. Még soha nem volt ott, illetve egyszer régebben, az öreg kis ház halálos ítéletének kimondása után, amikor a csekély apai örökséget a gyámhatóságnál kellett letétbe helyezni.

Azt nem tudta, hogy tulajdonképpen konkrétan mit is várhat a gyámhatóságtól mint hivataltól, ám azt érezte, és főleg gondolta, ha az árvák pénzére ott vigyáznak, akkor az árvák testi-lelki épségét is kötelesek megóvni. Márpedig Zsófi igen-igen gyakran kiszolgáltatottnak érezte magát.

A lendülő durva kéztől ez idáig csak a határozottan kimondott szavai mentették meg, és az, hogy inkább belenyugodott egy-egy őt érintő kérdésbe, mielőtt igazán kérdés válhatott volna belőle. Mindent úgy tett, ahogy megkívánták tőle. Legalábbis igyekezett úgy tenni.

A békesség érdekében szegődött el vízhordónak is az iskolai szünetben.

A szürke egyenruha megkívánta tőle: „ha már van és eszik, járuljon hozzá a költségeihez maga is”. Na nem ilyen nyíltan, de többszörösen körbekerítve. „Már elbírja a kannát”. Ez igaz. Elbírja. Elbírta ő már akkor is, amikor még nem bírta. Szokva van hozzá. Nem kímélte ő magát eddig sem. Ez a vád nem érheti.

Ám nagy a különbség a szívesen tett kötelezettségek, és a: „ha enni akarsz, keresd meg a rávalót” között. A kegyelemkenyér hangoztatása, még ha burkoltan is...

Zsófit az élet már kellőképpen megedzette, így nem csüggedéssel, hanem daccal válaszolt. Fejét még magasabbra emelve mutatta meg, tud ő dolgozni, ha kell. Úgy gondolta, el sem fogadja többet azt a kenyeret, amelyet sajnálnak tőle. A nyári keresete mind egy fillérig a családi kasszába tevődött. – A következő nyárig arra a kenyérre elég lesz, amelyet ő otthon elfogyaszt – gondolta jóleső büszkeséggel. Továbbra is a napköziben étkezett, az az ő igényeit kielégítette.

A hokedli egyszer-kétszer még később is a levegőbe emelkedett, ám a varázsszó mindig használt. Már bátran védelmezte édesanyját. Ha a fölgerjedt durvaság ő előtte támadt, rögtön tétével védte. Sőt olykor még szemtelenül biztatta is a munkásört: – Na bátran, vágja csak hozzám, legalább lesz mit megmutatnom a gyámhatóságnak...

A hokedli, a szitkok, az átkok, a fortyogó düh és a bikaölő pillantások kíséretében minden alkalommal visszahanyatlott a levegőből a földre. A helyére. Ezek után úgy teltek a napok, hogy Zsófi minden otthoni mozdulatát hideg, gyűlölködő pillantások kísérték. Nem volt éppen jó érzés, de vigaszként lebegett a szemei előtt, hogy telik az idő. Egyszer talán mégis felnő. És akkor maga intézheti, irányíthatja a saját sorsát.

Mint menedékre a nagyszüleire sem számíthatott már. Szegény nagymamája olyan rossz egészségi állapotba került, hogy már fel sem tudott kelni az ágyból. Az élet a két drága öregember sorsát külön utakra terelte. Nem akadt, aki ott helyben a kis öreg fészkükben gondozta, ellátta volna őket. Nagymamáját a lánya, Zsófi keresztanyja vette magához, nagyapját a sors az egyik fiához irányította. El kellett fogadni. Az akkori helyzet nem kínált más lehetőséget...

A kedves Mihály bácsi egyedül maradt a kis öreg, rozoga vályogházban. Az az ő öröksége volt. Hiába nem volt igénye sem-

mire, mégis nehezen tudott, helyesebben nem is tudott volna tovább létezni a kevéske hadirokkant nyugdíjából. Még a házadóra, a kevéske élelemre, a mindenkori pakli pipadohányra sem futotta, nemhogy egyébire. Házakhoz eljárni, egy kis aprópénzért, élelemért segíteni meg már nem futotta az erejéből. Megöregedett. És a Zsófi nagyapján kívül, aki már maga is kiszolgáltatott, nincs senkije. Míg hárman együtt voltak, csak volt valahogy...

– És ki fogja eltemetni? – járt a fejében a nyugtalanító gondolat, mikor a szülei sírját látogatta... Gyakran tette korábban is, talán mivel soha senkinek nem panaszkodott, soha senkivel nem osztotta meg magányos érzéseit, mostoha sorsán keseregve ott sírt ki magát. Hogy senki ne lássa. A megrogyott sírhalmon növekvő szilvafa alatt, amelyet ő ültetett valamikor, és amelyet növekedésében a szülei porai is tápláltak. Péter és Mária.

Már csak ott érezte jól magát.

Egy adódó alkalom rábeszélte, hogy a telekért eltartják. Nem a házért, hanem a telekért. Ha meghal, a házat lebontják. Úgysem ér tovább semmit...

Mihály bácsit nem volt nehéz eltartani. Továbbra sem voltak igényei. Még talán annyi sem, mint azelőtt. Csak a pakli pipadohány. Élelem alig...

Es Zsófi?

Mennyire, milyen sokszor gondolt, vágyott rá, hogy gyorsan felnőjön... Ám az élet több mint boszorkánymese... Mindent ki kell várni. És a kivárás szinte mindig szenvedéssel jár. És tehetlenséggel. Ez a legrosszabb, mert ez okozza a szenvedések legnagyobb részét. Mert hiába, hogy gondolkodása, megfontolt-sága a felnőttekével vetekszik – egyesekét talán meg is haladja –, ha évei szerint még gyerek, nem tehet semmit. Pedig a három, szívéhez legközelebb álló kedves öreget, akik annyi jót tettek vele, és annyira őszintén szerették őt, megtartotta volna együtt, gondozta volna, ha már nagy.

Annyi, de annyi rengeteg dolga lenne, de már nem is hiszi, talán nem is igaz, hazugság, mint annyi más, hogy az ember gyereke egyszer felnő, és azt teheti, amit szíve-lelke diktál...

– Hát ilyen ez a világ?

– intézte a kérdést valahová, valakihez Zsófi, amint egyre hevesebben dobogó szívvel haladt, ment, amerre a lábai vitték. Nem haza! Mindegy hová... Bárhová, csak attól a háztól minél messzebb, ahol az áporodott levegőben a rothadás, az enyészet fészkel, ahol a legközönségesebb egyedi törvények az urak, ahol minden szó, minden mozdulat silány, bomló, élettelen. Magában hordja a...

Kiürült, fénytelen lett a világ. Szürke. Halódó szürke. Elinult, és nincs, aki megfogja a kezét, mint kisgyermekkorában, mint... S csak megy, megy a rendben sorakozó házak füledt árnyékában, a kerítések mellé szorított, kikopott köveken. Nyirkos és reménytelennek tűnő a beláthatatlan messzeség. Nincs hová megérkeznie. Áthatolhatatlan, ködös zűrzavar állja az útját. A cél, az elképzelt irány, az út a lábai előtt dereng, ám bármennyire igyekszik, rálépni mégsem tud. Olyan felemás érzés kínozza, rágja, amit szinte lehetetlen megfogalmazni. Talán olyan, ahhoz hasonló gyötrő érzés, amikor egyszer álmában a pusztába vezető út melletti kopasz fák tetejére telepedtek a ragyogó csillagok, elérhetőnek, megfoghatónak tűntek, és mégis hiába kapaszkodott, hiába feszítette a karjait, távolabb voltak, mint valaha. Pedig fontos lett volna, hogy elérje... Életbe vágóan fontos...

Valami nagyon nincs rendjén...

Ebben az elkeseredett útvesztőben már csak egyetlen kívánságra maradt. Ki innen. El innen minél messzebbre. Egyedül szeretne maradni saját magával. Hallgatni. Senkivel nem beszélni. Helyre szeretné billenteni a régóta rogyadozó, ám mára már teljesen megroggyant önbizalmát, amennyire még lehetséges aládúcolni az életveszélyessé vált „kitartását”. Ment, ment, és a gondolatai mint széthulló fagyos hógörgeteg zúdultak fájó valójára:

– Órá is az vár, mint a többi lépni képtelen, sorstól kitagadott, saját szellemébe fulladt szegény emberre. Csattant a zár! Nem lehet kitörni. Lehetetlen. Hiába minden... hiába vágyik ösztöne többre, szebbre, értelmesebb, emberibb életre. A semmiből igyekvőknek a palánk túlontúl régi és túlontúl magas. Áthatolhatatlan.

Hiábavaló volt a remény...

Pedig Isten a megmondhatója, nem akart sokat. A legszerényebb ösvénnyel is beérte volna, amely az életbe vezet. Hiába. Neki még arra sem szabad rálépnie. Nem egyformán adatik meg a lehetőség. Valakinek igen, valakinek nem. Ez ilyen egyszerű. Fekete, fehér. Igen, nem...

Szelídnek kell lenni és alázatosnak...

– Csakhogy már nem ilyen egyszerű elfogadni! – háborgott, sistergett a lelke, mint a lávát érlelő, kitörni készülő vulkáné. – A kiszolgáltatottság tehet mindenről! Mindig a kiszolgáltatottság! Úgy követi, mint egy árnyék. Mint egy tisztességtelen, harácsoló árnyék. Minden lehetőségét elveszi. Már születésétől fogva követi. Meddig kell még elviselnie, mint gúzsba kötött szálnalmas nyomoréknak, a púpot a hátán cipelnie?

Rövidesen befejezi az általános iskola nyolcadik osztályát, és nincs tovább. Nem tanulhat. Pedig azzal a... megalapozhatta volna a jövőjét, s később... talán...

Nincs később. Vannak az életben pillanatok, percek, órák, napok, vannak lehetőségek, amellyel – hiába adatik – nem élhet mindenki. Tudomásul venni? Mindent tudomásul venni? Mindig csak tudomásul venni? Szelíden és alázatosan belenyugodni? Tehet egyebet?

Így semmisülnek meg a gyerekkori álmok, s omlanak össze a vágyak.

A múlt kikutatása? Régészeti, gyógyítási, reverenda... Már rég tudta, hogy ez mind csak álom, tisztában volt lekurtított lehetőségeivel, ám a reményt még dédelgette, melengette, ha vívódások árán is, de életben tartotta, hogy egyszer valamikor, majd a saját erejéből... Csak kezdetnek valamit, egy egyszerű valamit, hogy ne üres kézzel induljon...

Osztályrész.

– A kommunizmusban minden szegénynek megadatik a lehetőség, hogy képezze magát, hogy tanulhasson, hogy kibontakozhasson, hogy... – hallotta elégszer. Szöveg! Adja csak be a papírt ő is, mint a többiek, hogy... És beadta. Saját szakállára, úgy, hogy a nagyablakos, több fényt ígért „otthonban” nem volt mersze elmondani. Nem merte, mert tudta, hogy az öt ágassal alátámasztott házban nem talál megértésre, beleegyezésre. De egy parányit bízott... Ha kész tények elé állítja... mert mégiscsak a további sorsa...

Felvették.

Hiába. A kész tények elé állítás sem jött be.

Lehetőség! Előre! A dolgozó népet szolgálom, a tudásom legjavát adom... Szöveg! Mind, mind üres szöveg! Hazug, álszent, képmutató a világ, amelyben él! Csak egyeseknek adatik meg... Akiknek a körülményei olyanok.

Neki nem olyanok.

Didergő lelkén mintha jégtablák úsztak volna. Úgy érezte, a jégzajlás, lelkének fagyos csorgása mintha most már örökké tartana. Dúlt-fúlt, átkozta magában azt az egyetlen általa ismert „képmutatót”, azt, akinek ő ennyire kiszolgáltatott.

Lelkének megkínóztatása, egész valójának a megsebzése, életének a berekesztése történt meg röviddel azelőtt, hogy becsapta maga mögött az öt ágassal alátámasztott ház gangjának kapuját és elindult.

És most megy.

Hogy hová? Azt nem tudja. Kétségbeesett gondolataitól terhelten vitték a lábai. Egyik utcán le, a másikon föl. Már messze járt. Hogy mióta rőtta már a járdás és járdátlan oldalakat, nem tudja. Most nem számolta a talpa alatt haladó köveket. Csak ment, ment, és egyszerre különös módon, mintha valaki megfogta volna a vállát, mintha visszatartotta volna, hirtelen meg kellett állnia...

Egy kitárt nagykapun két bólogató ló feje igyekezett ki az udvarból az utcára megrakott szekeret húzva maguk után. Kis híja, hogy... Zsófi az utolsó pillanat tört részében állt meg. Az idős, görnyedt paraszt ember a bakon ülve már előbb észre vette. A gyeplőt rángatva igyekezett a lovakat visszatartani.

Igazság szerint Zsófi nem bánta volna, ha nem hangzik el a Hó... meg a Brr... akkor. De elhangzott.

Nézte az öreget és állt. Nem tudott mozdulni. Valami megmagyarázhatatlan erő szögezte a lábait a járdához, tartotta fogságában. Gondolatai benne rekedtek kényszeredett mozdulatlanságában, majd egy éles villanással irányt váltottak Mintha az eddigi vakoskodó sötét ettől a villanástól megvilágosodott volna...

A szekér kikanyarodott a nagykapun, átszelte az árokra épített bejárót, rátért a köves útra és megzörgetve súlya alatt az álmukból felriasztott macskaköveket, eldöcögött. A szikár öregember egy félfordulattal visszanézett a bakról. Szája szögleté-

ben kedves mosoly bujkált, pillantása simogatóan tapadt Zsófi arcára, ahogy tekintetével végigmérte. Jól esett a simogató pillantása...

A kapu tárva-nyitva maradt, mintha még várna valakit. A csontos, kissé megviselt hátú asszony az udvaron tett-vett, nem igyekezett becsukni a kaput. Zsófi lelkében vegyes érzelmekkel küszködve nézte az asszony selymes fehérbe borult dús kontyát, kimért, szorgosan rakosgató kezeit. Kietlen csönd vette körül gyakorlott mozdulatait, árnyékban hajlongó alakját. Az udvar színe, szaga, levegője, megcáfолhatatlanul valaminek és valakinek a hiányáról panaszkodik, ennek ellenére mindent úgy tesz, ahogyan tennie kell. Ahogy az élet törvényében számára elő van írva. Nem akarja észrevenni, vagy már kénytelen megszokta a sivársággal együtt járó nehéz dermedtséget, a némaság visszafojtott lélegzetét.

Zsófi állt a nyitott kapuban, s valami messziről jött hirtelen érzés megkopogtatta a didergő szívét:

– Mi lett volna, ha...

– Hogyan alakulna most a sorsa, ha akkor...

– Akkor ez az ezüsthajú szikár asszony lenne az anyukája és a görnyedt hátú, meleg pillantású öreg az apukája! – döbbsent meg az érzés egyre nehezedő súlyától. Kevésen múlt, hogy nem így alakult a sorsa. Talán egy hajszálon, azon a bizonyos hajszálon, amely az ő életében már több alkalommal is nagyon fontos szerepet játszott. Véletlen? Vannak-e véletlenek?

Zsófi elképzeléseibe jobban illik a hajszál...

Most értette meg. A villanás bevilágította a tudatát, és...

Talán születésekor nagyapja azért virrasztott hajnalig a konyhában? Hát persze! Nehogy elcseréljék! A bábaasszony úgy töltötte volna ki a papírt, hogy halva született...

Úgy állt tehetetlen mozdulatlanságban az ez idáig sejtelmes fátyollal átszőtt és a képzelgése mázával bevont, mély titkot feltárt nagykapu árnyékában, mintha valami súlyos, kivédhetetlen, lelkét béklyóba verő veszedelem leskelődne rá. Körötte könnyű, tavaszt idéző pára, feje fölött tétova, kósza, széteső felhők...

Csak állt döbbsenten, mint aki ráeszmélt valamire, valami ijesztőre, valami vele kapcsolatos dologra, de mégsem hiszi el, hogy az róla szól. És ebben a súlyos ökölcspásként lesújtó döbbsenben megvilágosodással rakta egymásba a nagybátyjától

hallott kusza, születésével kapcsolatos töredékeket, és... és egy alkalommal édesanyja véletlen, vagy inkább kétségbeesésében elszólt, vele kapcsolatos megghiúsult tervet, amely akkor, pár hete igaz, hogy súlyosan érintette, de szándékosan lerázta magáról, mint a kivert kutya a bőrig ázott bundájáról az esővizet. Nem akart tudni róla.

Ez idáig még magának sem merte bevallani, de... Eddig a testében-lelkében, egész valójában gyökeret verő pillanatig, a nagybátyjából kiszedett, vontatott elbeszélésekből azt a következtetést vonta le, hogy mint nem kívánt kis jövevényt...

Hisz a köldökszínór – amely úgy és oda tekeredik, ahogy akar, vagy ahogy akarják – oly sok ártatlan kis lényt fosztott meg további kilátásaitól.

Most ott szerepelne a neve egy apró síron:

– Ez és ez, született ekkor, meghalt akkor. Egy apró korhadó fejfa, egy jel, hogy azért mégis legyen, maradjon egy kevéske abból, hogy itt járt, hogy próbálkozott... Még ha idővel a neve egy marék földdel is lett egyenlő...

Talán, talán ezért, mert, mert érezte, kellett, hogy érezze... Ezért csatangolt, időzött szívesen a temetőben a sírok között, főleg ibolyanyílás idején, amikor az elhagyott sírokon a tavaszi szél bontogatta az aprócska, kékbe hajló lila virágokat. Ilyentájt a temető fölött is tavaszba öltözött bodros fehér-szürke gyöngyház felhők kergetőztek az ég megfeneklett alján, olyan közel, hogy szinte csokorba köthetőnek tűntek, akár a kedves kis ibolyák.

Vajon mit érzett volna, ha egy ilyen temetői kóborlása során a saját nevét fedezi fel? Parányi sírhalom, zöld fű, virág semmi. Nem. Mára már talán nyoma sem lenne. Vagy talán mégis... egy korhadt kis fakereszt valakiket még oda-oda vezetne? A szüleinek hitt szüleit talán...

Valahol a torka tájékán fojtogatóan gyülekezni kezdtek a könnyek...

De... hisz ő élne! – csak a neve, a nevét nyelné el a temető fakeresztje! Csalás. Csalás. Ilyen alapon nem is lehet tudni valójában, ki kicsoda! És a többi hazugság? – Csaló, szálnalmas képmutató, elférgesedett a körülötte kialakult világ. Dögszagú bűzös lehelet keveredik a szavaival, ha a mindent elnyelő vörös, húsos száját szólásra nyitja – dohogott. – Soha nem tudta volna meg az

igazat. Hogy ki is ő valójában. Ha magunkról sem tudhatjuk, kik vagyunk, akkor másokról mit feltételezzünk? Kik ők? És mit akarnak? Azt hisszük, hogy, és mégsem... Az egész élet csak kábító szemfényvesztés, olyan, mint a láng tüzesen táncoló árnyéka a falon...

Akármilyen nehéz és kíméletlen is volt ezt így végiggondolnia, jobb tudni, mint tudatlanságban élni, vonszolni egy életen át a léleknek a bizonytalanságból fel-felmerülő lüktető zaját, fájdalomtát.

– A fiatal mindent kibír – mondják – Kell, hogy bírja. Előtte van a...

– Mi van előtte?

Még nem tudja, hogy... Még csak beledöfött az élet, még csak a kést forgatja érzékeny, fiatal lelkében. Még nem rogyott térdre. Ennyi még kevés, semmi, hogy az ember belehaljon. „Áron alul” nem adják az életet! Legalábbis nem mindenkinek. Ő kell, hogy bírja. Az ő teherbíró képessége lényegesen többre van hitelesítve...

Csak állt olyan mozdulatlan bénaságban, mint aki belefagyott az időbe, és már reménye sincs a felmelegedésre. Mint aki mindörökre benne rekedt. Nézett, látott is mindent, mindent, ami a látóterébe esett, de lelkében nagy-nagy tátongó űr maradt. Űresség. Láta a nagy ház tornácán a tiszta, fehér abrosszal leterített asztalt, körötte a világos vesszőből fonott székeket. Az asztal közepén öblös üveggancsóban gondosan lefedve víz várakozott a szomjazóra. Családiás, de mégis... Kísértetiesnek tűnt fel a közelgő alkonyban. Az udvar is...

S egyszerre egy mozdulat hirtelenségével köréje gyűlt minden. Tisztán, józanul, világosan, ijesztően közel. Szinte tapintható közelségben...

Ebben a házban az ő születésével nagyjában megegyező időpontban a házaspár nagy-nagy bánatára halva születést vezetett le a bábaasszony. Évek óta vágytak már gyermekre, s végre sikerült az asszonynak áldott állapotba kerülnie. Már akkor sem voltak fiatalok. A még lehetséges utolsó pillanatok egyike hozta meg számukra a beteljesült örömet. De csak ideig-óráig...

A csöndben, békességben élő jómódú családban csak a gyermek hiányzott. Ám az nagyon. A legfinomabb anyagokból összeállított babakelengye, babakocsi, bölcső leste-várta az érkező új kis életet. És a hosszú idő óta cseppenként összegyűlt,

duzzadó folyóként áradó szeretet. Minden, minden együtt várokozott, amelyre egy gyermeknek szüksége lehet ahhoz, hogy boldog élete legyen. És élettelenül jött a világra...

Valószínűleg a bábaasszony gondolataiban merült fel először, hogy... Nem a rossz szándék vezethette. Jót akart. Mindenki számára a legjobbat...

Zsófi édesanyjának keserves, kínos gyötrődéssel szaladt ki a száján, amikor pár nappal a pályaválasztási papír beadása előtt a továbbtanulásról vitatkozva épp itt, ennek a háznak a bejárata előtt haladtak el. Ők ketten...

Cserélődtek köztük a szavak, mégsem értették meg egymást.

Soha nem voltak még oly távol és egyben furcsa mód oly közel egymáshoz, mint ezekben a hirtelen értelmüket veszített percekben. Zúgtak, borzongtak az út menti fák, ágaik fázósan húzódtak össze, amint foszlányonként ült hegyükbe az este. Zsófi talán egy lépéssel tovább ment, mint az a szófogadó gyermektől elvárható lett volna. Kimondta. Akkor az egyszer kimondta, amit gondolt. Nagy volt a tét. Szerette volna elérni azt a bizonyos szerény ösvényt, amely az életbe vezet. Ám minden fáradozása, érvelése hiába kimondott, ködburokban szenvedő szóként lebegett közöttük. Édesanyja már-már a sírással küszködött, neki legalább annyira fáj, hogy nem tehet semmit, nem segíthet, hogy tehetetlenül kénytelen tűrni, hogy... Nem segíthet gyermeke sorsán. Helyzete nem engedi meg. A szürke egyenruha... Hát persze...

– Minek egy lánynak tanulni?

– Menjen férjhez, az a dolga.

– Mit képzelsz? Költött már rá eleget!

– Csak lány... – A lányba fölösleges pénzt fektetni...

Hát így, ilyenformán...

Kiszolgáltatott helyzetük mindkettőjüket kétségbe ejtette...

Hogy a sors intézte úgy, ki tudhatja? Épp itt, ez előtt a ház előtt haladtak, amikor elhangzott... Mélyről jövő, fájdalmas őszinteséggel:

– Látod, ha akkor odaadtalak volna... ezeknek... akkor most tanulhatnál... Nem volt szívem megtenni... Pedig szerettek volna, ebben biztos vagyok... és jobb sorsod lehetett volna...

S most visszagondolva... A kitárt kapu előtt ácsorogva...

Végtelenül fáj valami. Sajnálta sorsavert édesanyját... sajnálta magát.

A következő másodpercek alatt újra megfagyott a világ. Fájón sajgó lelke a jeges, zúzmarás percekbe fagyott. Ziláló lényéből elszállt, kifogyott az erő. Lemeztelenítve, lerongyolódva, az árvánál is árvábbnak érezte magát.

Már akkor, ott a lábuk alatt egyre fogyó köveken sietve sem volt miért érvelnie. A hangok a torkát kaparászták, mégsem mondta ki. Nem tudta, de nem is lett volna értelme. Emlékszik, már akkor is úgy érezte, mint a haldokló, aki arra készül, hogy kimondja az utolsó szót, de már nem maradt rá ereje...

Ilyen lehet a befejezetlen élet érzése...

Egy ideig némán mentek egymás mellett.

Szelíden, alázatosan... Könnyekkel harcolva...

Fújt a szél, tépte a fákat, a tetőket, belebújt a kabátjukba, durván belesüvöltött a fülükbe. Alig értették meg egymás szavait...

Zsófit az üres, süket bizonytalanság az út porába taglózta, szinte megbénította a lábát. Tompán, idegenül kongtak tovább a léptei az ismerős utcák kövein. Reszketett. Most már még inkább, mint eddig. Minden gazdátlannak, elhagyatottnak tűnt, mint ő maga. Elvesztett valamit...

Szeretett volna többet megtudni. Szerette volna hinni, hogy nem gazdátlan. Teste-lelke vágyott rá, hogy felolvadjon. A szeretet és a hála ijesztő tehetetlensége markolászta kifosztott mellkasát.

Fájt.

Akkor félénk kérdéseire édesanyja csak szűkszavúan felelt. Annak is nagy részét elfújta a szél. Később meg... nem kérdezett.

Minek?

40 év múlva

Negyven év telt el az óta,

hogy tompán, idegenül, kongtak léptei az ismerős köveken. Negyven év, amióta Zsófi az általános iskola nyolc osztályának elvégzése után elhagyta szeretett szülőfaluját, amely időközben hangulatos várossá nőtte ki magát. Fejlődik, törekszik. Maradék természeti adottságait védelme alá vette. Sokat változott, de egyben nem. Ma is emberséges emberek lakják.

Sajnálta. Kimondhatatlanul sajnálta. Bármennyire is vágyott rá, hogy felnőjön... ám nem így, ily hirtelen. Szeretett volna még pár napot gyermek maradni, barátnőivel, Jucival, Erzsivel titkokat suttogni, osztálytársai, Kati, Edit, Ági, Irma, Jutka, Ica, Eta, Erzsik, Marik és a többiek között még elvegyülni, kedves tanárai: Margó néni, Edit néni, Ica néni szárnyai alatt még néhány felhőtlen napot eltölteni...

Ám másként, keményebben diktálta az élet.

Korábban „ballagott el”, mint a társai. A bizonyítványosztás ünnepélyes levegőjéből sem meríthetett, nem várhatta meg. Csöndesen behúzta maga mögött az ajtót és felnőtt lett.

S mint a mesében a szegény ember legkisebb fia, ő is leakasztotta a szögről a tarisznáját, s elindult a nagyvilágba szerencsét próbálni. Ő sem tehetett egyebet. Az üres tarisznájába beleképzelte a mesebeli hamuban sült pogácsát, batyuba kötötte mind a tizennégy évét, szép emlékei mellett könnyező keservét, s ezeket mind magával vitte...

S a sok-sok sorsforduló és hányattatás után most jött el az idő, hogy örökségét, féltve őrzött kincseit elővehesse...

Szelíden és alázatosan...

Hát igen... a gyermekkor, a Kincses-domb... a nagy álom...

Mások kutatták ki, vallatták meg múltjáról, mások ásták elő elrejtett kincseit. Ezerkilencszázhatvankilencben tárták fel. Kénytelenségből. Egy felüljáró építése adta az apropót, amelyhez sok földre volt szükség. Meg is kezdték a jó öreg elhordását, megsemmisítését, a térképről való letörlését, ám nem hagyta magát. Úgy gondolhatta, mielőtt a gonosz kezek és a modern gépek végleg eltüntetik, vallani akar. Megmutatni, megmenteni az

utókornak az évszázadokon keresztül féltve őrzött kincseit. Az alkalom hamar felkínálkozott. A munkálatok közben egy földgyalugép alatt beszakadt a föld. Olyannyira, hogy egy alagútban találta magát. Ezt követően kénytelen-kelletlen egy időre el kellett halasztani a halom elhordását. Hozzáértő kezek vehették kezelésbe.

A domb belsejében katakombás temetkezésre bukkantak. A leletek azt bizonyították, hogy a környék több ezer évvel ezelőtt is alkalmas volt emberi településre. A föld alatt négyméternyire találtak rá az alagút úgynevezett járósíntjére, s a főfolyosó elágazásában két másik alagútra. A halom alatti sírhoz vezető folyosóban két sírra bukkantak. A halom eredeti felszínétől négy méter mélyen az alagúrendszer oldalában nyugat-keleti fekvéssel, (úgynevezett békafekvéssel) színes gyékénybe csavarva találtak egy csontvázat. Ugyanebben a folyosóban volt egy másik csontváz is, de ennek csak a töredékeit találták meg, mert az idő elporlasztotta a fával burkolt sírt. Ebben a járatban egy kőbaltát és a tizennyolcadik század elejéről származó kanalat, pipát, edénytöredékeket is találtak.

Katakomba-síros temetkezést – ilyen jellegűt – Magyarországon máshol még nem tártak fel. Ez az első, az időszámítás előtti kétezerből származó sír, ahol rátemetkezést találtak, amelyre földréteget hordtak. Európában is ritka a hasonló lelet. Sikerült feltárni a halom alatti okkersíros temetkezést is, itt feltehetően egy nő és egy gyermek csontváza volt elhelyezve felismerhetetlen állatbőrbe csavarva.

A gondosan kialakított járatrendszer körülbelül száz méter hosszúra nyúló, a főjáratok szélessége kettő, kettő és fél méter, magassága másfél-két méter volt. Az újkorban is használták, és később is.

Ezerkilencszázhetvenben fejezték be az ásatást, s ekkor a Kincses-dombot a kegyetlenségükről hírhedt török nyakazó időkét idéző – eredeti nevén Nyakvágószék-halmát – elhordták. Megszűnt létezni az évszázadokon keresztül élő mese alanya, a sok-sok színes mendemonda forrása, amely titokzatos világával állandó éberségben tartotta a környék lakóit. De nemcsak az, hanem történelmi emlékeink egy darabja is eltűnt általa. Ha hinni lehet, és miért ne, a nép ajkán és a történettel kapcsolatban fennmaradt dokumentumoknak, II. Rákóczi György hűségesei kun vezérei – akik

még az „öregkés” és a fűrészt nyakukra szegezése pillanatában sem hunyászkodtak meg a török előtt – lefejezésének a színtere.

Vasúti felüljáró tölteléke lett belőle...

Zsófinak ennyi tűnődő, távolba ballagott év után is a szívébe és a fülébe csengenek a parányi ablakszemen kopogó esőcseppek kíséretében a drága jólélek Mihály bácsi meghatódott szavai:

„... hátha még te leszel az, aki kikutattya, megvallattya a múltjáról azt a dombot. Adja Isten, hogy úgy legyik”. Ám bármennyire is szeretne volna, nem adta meg Zsófinak az Isten.

Helyette mást adott...

De a múlt szenvedélyes szeretetét, kincsei felszínre hozásának vágyát az idő sem tudta legyőzni. Gyermekkorára tarka szoknyás valósága, a nagyapja tarisznájában lapuló kedves „madárlátta”, a mesék sejtelmes, olykor a valóságot megtévesztő világa végigkísérte az útjain.

Na igen és még valami: a gondolatokat ébresztő mendemondák suttogó árnyvilága. A temérdek elrejtett kincs, amelyről általában gyorsan kiderült, hogy nincs... Gyermekkorában lépten-nyomon kincskereső történetekbe botlott. Ha valóban annyi kincs lett volna élés a környékükön, mint amennyiről a mendemonda beszélt, már rég meggazdagodhatott volna a falu. Nem így lett.

Ám minden útra kelt mendemondának van gyökere, valami igazságalapja. Gondolta Zsófi, utána néz, hol is lakik az igazság. És elkezdte kutatni, egyáltalán:

– Lakik-e valahol?

Így akadt rá arra a régi-régi történetre, amely nagyapja őseit is érinti „kincskereső ügyben”. Az „ügy” körülbelül az ezerhét-száznyolcvan körüli időre tehető, amely gyors számítás szerint a nagyapjának a dédapjáról szóló történet lehet.

Mint annyi más szájon forgó, a faluhoz kötődő történetet félelben-harmadában ezt is Gebei Mihály bácsi őrizte meg. A történet igaz, hiteles voltába Gebei bácsi nagyapja mint kisserke is belekeveredett.

Ebben az esetben is a dolgos, szorgos, munkás hétköznapiok folytatásaként kezdődött a kincskereső történet, mint általában a jól felépített, életízű mesékben szokott:

Egy szép, napsugaras tavaszi napon, amikor már az öreg szűrt is sutba vágták, mert melegnek bizonyult, s már a mogyo-

róbarkák is mind szélnek eresztették hamvas porvirágaikat, a faluhoz tartozó hét pusztá egyikén, a Bojári pusztán szántogatott a Ferenc nevű dédapa. Őt is Ferencnek hívták, mint a Zsófi nagyapját.

A dédapa nagygazda volt, abban az időben tehetős embernek számított. Volt is neki kisszolgája, nagyszolgája, fullajtárja, lova, ekéje, boronája, darab földje, még pénze is. Habár abból soha nem volt elég. Másnak sem, neki sem.

Ahogy ott térült-fordult, szántogatott a szolgája segédletével, egy helyen a lova lába alatt beszakadt a szántani való. Gondolta, jó lesz közelebbről is megnézni, hogy mitől, hátha rejt valami használhatót számára a föld. Gyorsan hazaszalasztotta a szolgáját valami mondvacsínált indokkal, hogy ne legyen tanúja a keresésnek. Ne kürtölje tele a falut, hátha nincs is ott semmi, és ha van, azt sem kell látnia...

Felásta, kiforgatta, töviről hegyire megvallatta a lyukat és a környékét. A lyukba fektetett idő, erő, fáradság busásan megtérült. Töméntelen pénzt talált. Annyi pénze lett, hogy mint ő mondta annak idején:

– A kapumtúl a templomig, ahun négy lú elmenygen kirakhatnám az utat! – így hallotta Gebei Mihály bácsi a nagyapjától, ugyanis az már majdnem pendelyes gyerekkora óta náluk volt kisszolga. Ott is lakott, és a rengeteggel felérő talált pénzt is látta. A kert földjére leterített lepedőn száradt, szellőzködött a sok kiforgatott pénz. A gyerekek, még a suttyó legénykék is, kihegyezett nádszállal piszkálták, gurgatták a nádból készült kerítés kutyák kivájta rései felé, hogy elcsenjenek, magukénak tudhasanak belőle párat. Csudájára járt az utca, s a falu széle-hossza...

Ez a bizonyos Gebei bácsi azt is tudatta az utókorral, hogy az elmúlt száz évek csimbókos fodrai alatt mi lett a család immáron véglegesnek tűnő sorsa. Elszegényedett.

Hogy a történet igaz vagy nem, Zsófi nagyon szeretne volna megtudni, hisz a dédszülein kívül – őket is csak hallomásból ismerte – az elődeiről semmit nem tudott. Mintha nem is léteztek volna. Semmi adat, dokumentum, ébren tartott emlékezet... Így indult el. A réges-rég eltávozott tanúk hiányát kénytelen volt az itt-ott még fellelhető írott történetekből és a csurranó-cseppenő „szájhagyományból” merített információkkal pótolni. Nem volt egyszerű. Ő már a faluja nagy elbeszélőjét, Gebei Mihály bácsit is csak a továbbadott történetei kapcsán ismeri.

Kitartóan kutatott, gombolyította az itt-ott fellelt szálakat.

Az igaz, hogy a Bojári puszta, másik nevén a Bojár-telek és környéke létezett és létezik. A ma Tilalmasnak nevezett terület foglalja magába. Ennyi biztos és hiteles. Az általa fellelhető első tulajdonos Misethei Kultur fia, aki ezernégyszázhetben eladta a birtokot a Pétery Ders családnak. Arra is ráakadt, hogy valamikor hajdanában igen gazdag bojárok is laktak azon a területen, akik marhakereskedők voltak. Talán tőlük származik a terület neve? Lehetséges. Vagy a még korábbi besenyőktől, akik szép számmal éltek a környéken?

A bojár szó a keleti népeknél, a besenyőknél, a tatároknál, a kunoknál, a bolgároknál, a törököknél, a románoknál, a szlávoknál, a németeknél is előfordul. Valamilyen formájában kivétel nélkül mindegyik népnél sokat, gazdagot, nemest, főnemest jelent. Meglehet, hogy valamikor a honfoglalás utáni időkben valamelyik keleti főnemes szállásolhatott ott a háza népével, s innen a név. Vagy inkább mégis a szállongó időben ideig-óráig a területen élő marhakereskedők mint szláv főnemesek hagyták maguk után a bojár nevet?

Olyan régi az elnevezés eredete, hogy biztosat nem lehet tudni, ki ki volt, a világ mely égtája felől érkezett és meddig maradt. Azokban az időkben huzatos átjáróház volt a vidék. Jöttek, mentek, laktak a nációk. Egyik a nevét hagyta ott, másik a csontjait, harmadik a szerszámain, negyedik a szókészletéből párat, ötödik a rossz emlékét, a sokadik pedig a beszédes árnyékát.

Zsófi a papírok között ide-oda elkalandozva, a falujának múltjával kapcsolatos sok hasznos információt megtudott, ám az ük-ükapja történetének hihetőségéhez nem jutott közelebb.

Tovább gondolkodott, keresgélt, próbálta a talált történeteket az időben a megfelelő polcra elhelyezni és logikusan átgondolni a már ismerteket:

– Ha az a távoli rendű, rangú, nagypapa, az a bizonyos Ferenc gazda – a Gebei bácsinak a nagypapa által átadott történetében – a kertjében, lepedőn szárítgatta a rengeteg pénzt, amelyet a gyerekek a nádkerítésen keresztül hosszú, kihegyezett nádszállal döfködtek és így lopkodták, még forgalomban lévő pénzről lehetett szó.

Tehát nem valószínű, hogy az innen-onnan származott, ideiglenesen ott szállásoló bojárok vagy a gazdag marhakereskedők rejtették el. Ellenben...

A szántás idejét jelölő korban, a szóban forgó Bojári-telken még állhatott a templom, illetve a kolostor. (A begyepesedett, vadvirágokkal díszelgő romok sokáig fennmaradtak.) A hagyomány és a papírok szerint a veres barátok, más néven templomos barátok éltek itt napjaikat békességben. (Száműzetésük után valószínűleg a kényszer vitte rá őket, kolduló barátok lettek.)

A veres barátok is bojárok – gazdagok – voltak. Mivel a barátoknak felsőbb utasításra sietősen távozniuk kellett és a pusztában portyázó útonállók miatt kockázatos lett volna magukkal vinni a pénzüket, elrejtették.

A barátok pusztába költözésének története a régi világba vezet vissza. Oda, abba az időbe, amikor még sok volt a pap, és összegyűjtötték őket kolostorokba. Ide is jutott belőlük. Hogy milyen vallást követtek és miből éltek jól, miből lettek „bojárok”, azt nem tudni. Azt viszont igen, hogy pénzük volt elég, és építettek maguknak egy kolostort is magában foglaló templomot. Egészen addig felhőtlen békesség honolt a templomuk tájékán, míg József császár meg nem haragudott a papokra, és becsukatta a kolostorokat. Parancsba adta, ha kedves az életük, menjenek, amerre látnak, mert akik maradnak, azokat leöleti.

Sietniük kellett hát. Ám, mielőtt elindultak volna, ástak egy nagy gödröt, és a pénzüket elföldelték. De nem mindet. Egy részét „lúval vágatták be a földbe” olyan furfangos szándékkal, hogy ha valakik azokat megtalálják, mondjuk, kifordítja az eke, akkor ott, azon a helyen keressék a többit. (A furfang bejött, épp úgy, ahogy számították, csakhogy!)

A menekülésre felfogadott kocsisuk is segédkezett a pénz dugdosásában, ezért úgy döntöttek, megtartják maguknak bujdosásukban. Amikor már jó messzire jártak, kiszúrták a szemét, kegyelem nélkül mind a kettőt, hogy ne találjon vissza. Így a szerencsétlen, fénytől, szeme világától megfosztott kocsis kénytelen volt velük maradni, együtt kóborolni, koldulni a barátokkal. Ez a kocsisból lett vak koldus, amikor fent a Nyírségben vásárok alkalmával találkozott falujabeli emberekkel, mindnek elpanaszolta, elmesélte szálnalmas esetét, és egy kevéske alamizsnáért „hűen” elmagyarázta a helyet is, ahová a pénzt rejtették, mondván, ne hagyják veszni a lehetőséget. Keressék!

Keresték is, az eset óta több generáció is, hiszen azon a környéken mindig sok volt a szegény ember, s hiszékeny is mindig akadt köztük bővében, de nem talált senki semmit.

Zsófi viszont igen.

Ahogy tovább keresgélt, megtalálta az összefüggésekhez vezető utat. Gyanúja szerint a kocsis olyan meggondolásból, hogy véletlenül se találjon rá a helyre senki, mert hátha egyszer mégiscsak elvetődik arra a környékre, és akkor övé lehet a pénz, „hűen” félrevezette a „jónépet”. Nem mondott igazat. Azt mondta, hogy a Bojár-halom oldalában keressék. Ezért ástak ott többen, többször is eredménytelenül. (A Bojár-halom a Bojár-dűlőben a tengerszint felett kilencvenöt méter magasságra emelkedő halom volt.)

Lassan, de összeállt az idő és a kép.

Mária Terézia és József császár uralkodásának ideje alatt még zajlott az ellenreformáció – többek között a reformátusok vallásgyakorlásának a kemény korlátozása, „megtérítése” – ebben az időszakban telepítettek a Zsófi színtisza református szülőfalujába – hittérítőkné? – katolikusokat.

Az ellenreformáció Magyarországon jóval tovább tartott, mint azokban az országokban, ahol a katolikus vallás – ilyen-olyan eszközökkel – már hamarabb visszanyerte egyeduralmát. A magyar kálvinisták nem egy könnyen tértek ki a hitükből, főleg a „nyakasok” nem, pedig komoly terrorral álltak szemben. Nem egy protestáns prédikátort idéztek rendkívüli törvényszék elé, és azokat, akik ott is kitartottak vallásuk mellett, egyszerűen eladták gályarabnak. Később II. József türelmi rendelettel biztosította a nem katolikusok szabad vallásgyakorlatát és hivatalviselési jogát.

Abban az időben a „tisztogatás” a barátokat is érintette, mint ahogy az egyik szájhagyomány útján fennmaradt történetben is szerepel: József császár kiadta a szigorú parancsot, hogy tűnjek el, mert különben...

Valóban így történt. II. József a katolikus egyházat politikájának a szolgálatába állította, szigorú állami ellenőrzés alá vonta, és ezzel egy időben az oktatással és betegápolással nem foglalkozó szerzetesrendeket eltörölte, megszüntette, vagyonukból pedig Vallás és Tanulmányi Alapot létesített.

Ebből az is kiderül, hogy a veres barátok nemcsak az útonállóktól féltették a vagyonukat, hanem az elkobzástól is. Jobbnak látták elásni.

A veres barátok elásott kincsére tapintott a lópata? Valószínű, hogy igen. A Gebei bácsi által megjelölt időpont a Ferenc

gazda kincslelésével kapcsolatban és a veres barátok menekülésének ideje egybeesik. Ugyanígy a sebtében elhagyott terület dokumentum szerinti első szántásra fogása is.

Nos, a Ferenc dédpapa is ebben az első időszakban szántogathatott, amikor a lova patája alatt beszakadt a föld. Az lehetett az a gödör, ahová a barátok elásták a vagyonukat. Amelyeket pedig megtévesztésként a lóval vágattak be a földbe, helyelközzel idővel valóban kiforgatta az eke. (Utalások vannak rá.)

Ez volt a szándékuk, és meg is valósult. Csakhogy a számításukba ott csúszott hiba, hogy a gödör betemetését elnagyolhatták, elhamarkodták. Nem számoltak az időjárás földre gyakorolt hatásával és a Ferenc gazda vaskos muraközi lovának kemény, határozott járásával. S mivel az elrejtett pénz már nem sokkal a barátok távozása után gazdára talált, az akkori „jónép” és a további generációk is hiábavalóan próbálkoztak.

A vörös barátok elásott pénzével kapcsolatban több történet is talált Zsófi. Sok szerencsére éhes szerencsétlen ásta, faggatta a mesebeli kincseket rejtő, vadvirágos területet kisebb-nagyobb évtizedes, -huszados különbségekkel, ám fölöslegesnek bizonyult a fáradozásuk. A környező falvakból is jelentek meg célirányos kincskeresők még az ezerkilencszázas évek elején is.

Többek között egy öreg és három fiatalember. Az öreg egy, a falujukba elvetődött aggastyán koldustól, a koldus pedig még fiatal katonáskorában egyik cimborájától hallotta, hogy a Bojár-halom oldalában sok pénz van elrejtve. A „kutatók” hiába tartottak be minden kincskereső szabályt – mert a tudatlanság vakon követte még az ezerkilencszázas évek hajnalán is azt a babonás hiedelmet, hogy kincstre csak éjszaka szabad vadászni, és sem előtte, sem közben nem szabad megszólalni –, mégsem találtak semmit.

Ferenc gazda viszont a talált kincs birtokában – amely Zsófi meglátása szerint talán osztrák ezüstpénz, Mária Terézia-tallér lehetett – még gazdagabb lett. (Ezt az ezüstpénzt, egyik oldalán az uralkodónő arcképével ezerhétszázötvenháromtól verték, és még uralkodása után is sokáig forgalomban volt.)

Tehát ez a mendemonda ezentúl nem mendemonda, hanem igaz történet. Hiteles história, amely hitelesebb már nem is lehetne. Zsófi nem kevés időráfordítással kinyomozta, összerakosgatta az idő síkján a múltból felbukkanó képtörödékeket, elégedetten dőlhetne hátra a székében.

Mégsem ezt teszi. Elgondolkodtatja az akkori nagy gazdagság és a mai nagy szegénység. Mi történhetett az elmúlt sok-sok évben, hogy a család ennyire elszegényedett?

A Gebei bácsi elbeszélésében is szerepel: a család azóta nagyon elszegényedett... Valami csapásnak kellett történnie, amely ezt a komoly, a további generációkat szegénységbe süllyesztő változást előidézte, hiszen a sziken élő ember szorgalmas fajta, akkor sem henyél, ha pénze van...

Zsófi tovább kutatott, keresgért a múltban. S talált csapásokat...

A kincstalálás után ezerhétszáz-nyolcvankilencben a faluban hatalmas méretű árvíz pusztított. Ragacsos sártengerré, pocsolyává vált a falu és a határ. Az ár hordaléka és az amúgy is könnyen elázó fekete föld megfojtotta a vetést, tönkretette a termést. Az árvizet a következő évben ritkán látott szárazság követte, ami az egész országot érintette, és két évig tartott. Keményen éhezett az ország. A falu is. A termés mindenhol kiégett, a föld kisebesedett testét rongyos varok lepték, olyanná vált a határ, mint egy hatalmas, viszkető fertő. Lehetetlen volt bármit is kezdeni rajta.

„...A kenyérnek nagy szükségében az éhséggel küszködő szegény Nép... kenyérnek valóért adja utolsó marháját.” – olvasta Zsófi egy hajdani református krónikás sorait...

S a föld kérges repedései továbbra is hiába könyörögtek szájalomért az ég felé... A gyászt, szenvedést, letargiát előidéző éhínség még éveken át sújtotta a falut. Az utolsó tartalékukat is felélték az emberek. Már akinek volt utolsó tartaléka...

Ezerhétszázkilencvenhétben még mindig nem volt mit enni. Csak a rákövetkező évben kezdett javulni a helyzet. Közel tíz év létbizonytalanság, éhezés a nagygazdákat is tönkretehetette.

De ha ezek után a keserves évek után is még maradt tartalékuk, és netalán még gyűlt is valami hozzá a következő években, mindenüket megsemmisíthette az ezernyolcszáznegyven, április huszonhetedikén reggel, úgy kilenc óra tájékán a Bába Kis András portáján – talán pipától, talán lapáton vitt parázstól – a „dühösködő” szél föllobbantotta borzalmas tűzvész.

A tűzvészben a falu fele leégett. Mindenestől. A rendszertelenül, összevissza kanyargó utcái, zugai, bogárhátú alacsony házai, portái mind porig égtek. Földönfutóvá váltak az ott lakók. A dühöngő szél hordta, vitte az egyre falánkabb lángot. Mint az

éhes fenevad, úgy támadott, s mindent, ami az útjába akadt, felfalta. Kimenteni sem állatokat, sem más javakat nem tudtak.

Egészen Ns. Nagy István úr házáig pusztá romok, gyász, ínség és égis éő jajgatás maradt a tűz után. Kétszázkilencvenkilenc lakóház, ötszáznegyvenöt gazdasági épület, kettő malom vált egyenlővé a földdel. Úszók és hamu. Ezerkétszázötvennégy ember maradt fedél, élelem, ruha és egyebek nélkül. Ahogy a tűzesetet Kovács András református tanító leírta, szerencsére:

„Támadtak a végpusztulást enyhíteni kívánó nemes keblű helységek s egyes szerencsétlenek iránti hő érzetű ember barátok, mindjárt, még a tűzvész napján élelem szerek küldettek Nk. Kardszag városától – kitűnő mennyiségben – Nádudvar, Báránd, Udvardi, Kaba, Bajom vetélkedtek a rögtönös segedelmzésben. A N. Mlgu kegyes uradalom több napokig kenyeret süttetett s így csakhamar enyhülni kezdett a szomorú csapás.

A N. Mltgú H. T. tovább is akarván ügyefogyott jobbágyait segélni, atyáskodó kegyes intézvénye szerint 10000 v. forintig vásároltatott épületi fákat, melyeket a szerencsétlenné lett jobbágyoknak – helyre tartozván maguk egy részét szállítani – 3 évi várakozás mellett – minden kamat nélkül – kiosztott. A nemes lelkű – övéi boldog s boldogtalanságát szíven hordozó Megye rendei 6275 vfra menő rovatját a károsodottaknak elengedték s így a szívrázó csapás megenyhült. A helység szabályoztatván épülni kezdett.”

Az, hogy a leégett Bodón lakott volna a nagyapai „őscsalád”, csak feltételezés. Ugyanis hogy hol, a falu mely részén laktak, Zsófinak nem sikerült kiderítenie, mivel a református anyakönyvek nagy részét az oroszok barbár módon elégették. (?) Így hiába igyekezett az ősök adatai után kutatni, a saját keresztelőlevelének bejegyzésénél tovább nem jutott.

Így nem tehetett mást, a lehetséges lakhelyet kutatva abból indult ki, hogy a kincstalálás idejében igaz, hogy a falu másik része, Zsobony is létezett már, de a nincstelen, nagyon szegény nép lakta. A tűzvész idejében már a falu két, azelőtt elkülönült része a református templomnál összeépült. Azelőtt Zsobony és Bodó mint két közeli falu élt egymás mellett, mégis nagyon messze egymástól. A református templom kötötte össze és választotta szét őket. Összeépülésük előtt is és sokáig utána is. Hogy mi lehetett az ok? Talán a szegénység és a gazdagság hú-

zott olyan haragos határt közöttük, hogy az Isten háza sem tudta kibékíteni őket.

Bodó hamar elfelejtette, hogy ő is szegényen indult. Ezeröttszáznegyvenháromból fennmaradt papírok szerint a Bodó földbirtokos testvérek telepítették oda a jobbágyaikat, akik hamar belakták a rendelkezésükre bocsátott területet.

A történelem ezen időszakában a jobbágyok egy része már szabadabban rendelkezhetett magával és a családjával. Sokan vették hátukra az üres batyujukat, ölükbe, nyakukba a szapora gyerekáldást, és elindultak jobb gazdát keresni maguknak. Ezeket az ágról szakadtakat az élelmesebb földbirtokosok „befogták”, telket adtak nekik, így növelték a jobbágyaik számát. Őket nevezték el telepített jobbágyoknak. A telepítés során oda építettek, ahol sekélyebb volt a sár, partosabb volt a föld. Ott is „középre, hogy a kutya körülszaladgálhassa a házat”. A nádtetős, vályogból vagy nádból vert házak – amelyek inkább alacsony, görnyedt, bogárhátú, ablak és padlás nélküli, „pendejkímínyes kunnyók” voltak, mint házak – elejéhez nagy bejárót hagytak, így alakultak ki a zsákutcák és a zegzugok.

Az ezerhétszázas évekre úgy összeszedte magát a földbirtokos testvérpárról elnevezett Bodó, hogy már laktak ott nemesek is szép számmal, nemcsak jobbágyok. Olyan bocskoros nemesfajták. Lecsúszott, elszegényedett, a saját társadalmi rétegétől éppen ezért elszigetelt köznemesek, akik a jobbágyközegben még érezhették magukat valakiknek.

A jobbágyok között is gyorsan kinőtte magát az ügyesebb, szorgalmasabb vagy éppen rafináltnak is nevezhető gazdagabb réteg. Már volt valamilyük.

A tűzvész után újra mérték a telkeket, nem mindenki oda költözött vissza, ahol a háza volt. Kiegyenesítették, megtervezték az utcákat, megszüntették a zugokat. Akkor alakították ki a mai Bodó képét.

Csakhogy Bodó ismét hamar felejtett. Elfelejtette a tűzvész okozta nyomorúságát, s a későbbiekben is fennhordta az orrát. Zsobonyt mindig lenézte, s ez a helyzet nem is változhatott, mert továbbra is ott lakott a szegényebb réteg, akik valószínű, hogy szintén ellenszenvet éreztek a falu gazdagabb fele iránt.

Olyannyira, hogy még a templomban is külön ültek. Megvolt az állandó helye a falu két részének. Meg nem tette volna egy

ladányi ember sem, hogy bodói léttére a zsobonyi oldalba üljön, vagy fordítva. Véletlen sem keveredtek. A bodói reformátusok az egyik oldalban, a zsobonyi reformátusok a másik oldalban. Szigorúan betartották a régi rendet. (Valószínű, hogy ez a templomi rend még ma is így van.)

A verekedés, civakodás kivédése érdekében a templomban minden vasárnap a legények folyosóján egy rendőr állt. Református pártot is külön alapítottak. Sehogyan sem szívelték egymást. Állandóan keresték az alkalmat egymás megagyabugyálására. A „Tessék Zsobony! Kend Bodó! – viszonyukat annak idején így írta le érsori Nagy Sándor:

„A pálinka ivás igen kis mértékben divatozott, hanem a bor ivás, korcsmába való tivornyázás napi renden volt. Vasárnapokon, Ünnepnapokon az Ifjúság a Korcsmákba tudott mulatni, három párt volt leginkább, a Catholikusok, külön a reformátusok két párton, Bodai és Zsobonyi párt volt. Ezek ha egyik pártbeli másik pártbeliek közibe került, azt jól megütögették, ara nem volt törvény, nem is fojamodott törvény hatósághoz, hanem alkalmat kerestek rá, hogy a kölcsönt vissza adhassák... ha a korcsmába meg ugratták valamelyiket, el ugrott és mentébe meggyújtotta szénáját vagy szalmáját a haragosának.”

Ez a kemény, elszánt ellentét még a Zsófi nagyapjának udvarlása idején is fennállt, mint ahogy keresztanyja elbeszéléséből is kiderült. Akkor sem láthatta volna Zsófi nagyapja kevesebb-szer kedvesét, ha az ötödik faluba udvarolt volna. Késő este nem nagyon mertek a legények egyedül egyik részről a másikra „átkódorogni”, mert igencsak kiélezve leselkedtek egymásra a szépen nőtt lapulevelek mögül. A kölcsön visszaadása, a megbosszulás sem maradt el. Ha másként nem ment, a harag tüzes csóváinak a széna- vagy a szalmakazlak estek áldozatul.

Lakodalmas házaknál, ha „vegyes házasság” köttetett, mindkét fél házánál legények álltak őrt, vigyáztak a takarmány épségére, féltve a frigyre lépett bosszú perzselő lángnyelveitől.

Általában, szegénységük ellenére is a zsobonyiak befogadóbbak voltak a jött házastársat illetően, vagy ha idegen költözött közéjük. Zsófinak keresztanyja mesélte, hogy ők mint unokák sem igen látogatták a gazdagabb bodói nagyszülőket. Főleg Lídia mama szeretetet bénító hidegsége miatt. Nem is segítettek a szegénységükön.

Talán soha nem bocsátották meg Eszter lányuknak, hogy zsobonyi szegénylegényhez ment feleségül a Gatyaszár utcába.

Zsófi így nem ismerhette meg Lídia dédi családját, szó sem esett róluk, csak felnőtt korában tudta meg azt is, hogy egyáltalán hol laktak. Amikor elsétált a porta előtt, s egy pillanatra megállva a kerítés árnyékára támaszkodva belesett a szépen gondozott virágos udvarra, ahol továbbra is a leszármazottak laknak, elszorult a szíve... Miért? A némán feszülő csendben szegény, sokat nélkülözött, jóságos, meleg szívű nagymamájára gondolt, akit egész életére kitagadott, megbélyegzett az emberi butaság, a kivagyiság, a dölyf láthatatlan, ragacsos, vakszemű szörnye.

Nagymamája testvérei közül – akik négyen voltak: Júlia, Rozália, Balázs és Lajos, – is csak Júlia nénivel találkozott, aki Rábéra ment férjhez. Vele is csak egyszer. Megivott nála egy csupor forró tejet. Ez a csupor forró, zsíros pilléjén áttörő, ízt, illatot párologó finomság valószínűleg azért kapott fontos helyet az emlékezetében, mert jólesett. Jólesett, ahogy Júlia néni a kezébe adta...

Négy vagy talán öt éves lehetett, ősz vagy tavasz volt. Szekéren zötyögtek Rábéra és vissza. Kegyetlenül fújt, süvöltött a metsző, hideg szél, apró, permetszerű eső áztatta az arcát, ahogy a nagyapja kubikus lópokrócába csomagolva kuporgott a szekérderekban. Két tehén húzta a szekeret. Szerencsétlen jószágok alig bírtak lépni, minduntalan visszacsúsztak a cuppogva marasztaló sárba.

A bácsi, Balázs bácsi, akié a szekér volt – valószínűleg nagymamájának a testvére, erre Zsófi pontosan nem emlékszik, mert többször sem látta – gyakran leszállt, alaposan nekiveselkedve kiemelte a kátyúból a megfeneklett szekeret, és középen a rúdka kapaszkodva segített húzni a sötétből, erőlködéstől óriásira nőtt szemű teheneknek a terhet. Ilyenkor Zsófi és nagymamája is lemásztak a rozoga alkotmányról, hogy könnyebb legyen a rakomány. Ő, a fekete, rojtos nagykendőbe bugyolált apróság nagymamája árnyékában lépdelt, hogy el ne fújja az egyre dühösebben támadó szél. Ha nem vigyázott, térdig csúszott a felázott, a sötétben is feketén ragyogó sárba. Nehéz volt a járás. Komoly gondot jelentett egyensúly megtartása. A sötét, barátságtalan, nyirkos hideg sejtelmes csóvái útvesztőjében bandukolva valahogy úgy nézhetek ki, mint egy Jézus korabeli festmény megelevenedett, szelíd figurái.

Kietlen vidéken baktatott a szekér. Sehol egy ember, egy kunyhó, egy ól vagy valami más pusztai építmény, csak a varjak

rekedt, reszelősre nyújtott károgása. Amerre ellátott, a szem semmibe meg nem kapaszkodhatott. Az út szélén is csak ritkán bólogatott egy-egy kopaszra vetkőzött akácfa. Talán akármi-lyen korainak is tűnik, akkor kezdődhetett el valami...

A lemeztelenedett akácfák a tüskés szél cibálásában olyan félelmetesnek tűntek, és mégis olyan gyönyörűnek, ahogy képzelete benépesítette őket, ahogy abban a csöndes, ballagó nyugalomban összekeveredett a mese árnyvilága és a szürke, szálkás valóság... Mintha a legborzongatóbb boszorkányos mesék alakjai keltek volna életre és kuporogtak volna a kopaszon didergő ágakon. Sarkig nyílt a fantázia világa, és hiába nem volt tudatos, mindent megfigyelt. A legapróbb részletekig. Ma is emlékszik. Tisztán. Mintha az akkori képeket fényképész rögzítette volna...

Csúszkált, baktatott a két tehén. Húzta a nyikorgó agyú szekeret. A csontig hatoló nyirkos szél és az eső csapkodása ellen még a lópokróc sem védte meg igazán. Dideregve húzta összebb magát a mély sárban egyik oldaláról a másikra imbolygó szekérekben. A sötét festette fekete homályban kitartóan fürkésző szemei le-lecsukódva ernyedtek a szekér ide-odabillenő ringatásától, legszívesebben elszenderedett volna, ám nem mert... Félt.

Félt a sötét árkolta ágakon ücsörgő és a pusztaságban röpködő, láthatatlan, seszínű árnyaktól. Nem azoktól, amelyeket a mesék világából saját maga hívott elő, hanem azoktól, amelyeket nem ismert. Csak azoktól. A valóságban valóságosként emlegett, láthatatlanul röpködő árnyaktól, amelyek... És azok közül is legjobban egytől, amelyik sötétedés után mindenhol jelen van...

Félt, ha elalszik, elviszi a „rézfaszú bagoly”... Bocsánat, de ezt így kellett leírni, pontosan így, ahogy nevezték. Más megfelelője nincs. Ez olyan madárfajta, amelyet ki tudja milyen nagyon-nagyon régen, milyen eredetű „tojásból” a környéken élő nép költött ki és tartott, tart életben egészen addig, amíg... Ezzel ijesztgették a szófogadatlan gyerekeket.

Ez volt a vidék mumusa.

Ám valószínűleg csak elaludhatott, mert a másnappal ébredt, a Gatyaszár utcában, a nagymamája mögött a falhoz lapulva, a minden mozdulatra felszisszenő szalmazsákon.

Utolsó eleven emlékképe az álomba folyó útról egy nagy, kiszáradt fa szürkésfehéren repedező kérge lyukas, fekete foltokkal. Sok év óta állhatott már ott elhagyatottan, szárazon, szélborzolta árván.

Júlia néni sok mindent adott. Valószínű, hogy ezért a sokmindenért zötykölődtek sárban, viharban kilométereket oda és vissza. Júlia néni a szülők igénye szerint tehetős családba ment férjhez, nem úgy, mint Eszter, a húga.

Aznap reggel kóstolókolbászt ettek Rábén sült foszlós lágykenyérrel.

A másik, a család ezen gazdag és büszke ágához kapcsolódó emléke Gábor bácsi, aki valószínűleg messze eshetett attól a bizonyos fától, mert amennyi jót emberről el lehet mondani, azt talán ő mind magában hordozta. Gábor bácsi Zsófi nagymamája testvérének a fia volt. Ő volt az egyedüli a Zsófi édesanyjának az unokatestvérei közül, aki „észrevette” a szegény rokont. Az egyedüli, akit Zsófi is ismert. És szeretett. (A többieknek a létezéséről sem tudott.) Édesanyja is szerette. Ő volt az, ha szükségük volt szekeres segítségre, rögtön jött. És néha csak úgy is, csak megkérdezni:

– Hogy vannak?

Zsófi hálás szeretettel emlékszik vissza rá. Hosszú ide-oda gyaloglásai során, ha a köves úton meghallotta csattogni izmos lovainak vágató vagy szelíd baktatásban lépegető patáit, társzekerere mindannyiszor megállt mellette, felemelte és maga mellé ültette a bakra. Kicsit talán apapótlót is érzett a mindig mosolygó, meleg szőkeségbe ágyazott kedves szemekben, mint ahogy a nagybátyja puha, nyugodt közelségében is hasonlóképpen érezte. Belső és külső tulajdonságai – a szikárságát kivéve – szinte a megtévesztésig hasonlatosak voltak Zsófi kedvenc nagybátyjának az adottságaival, ezáltal nagymamájáéval.

A gyűlöletnek, a békétlenségnek, a gőgnek is megvannak a maga titkai, ám szerencsére a gének nem mindig tartják be az ősök által meghúzott határokat...

Erről a két személyről maradt emléke Zsófinak a család ezen ágából. Pontosan kettő. De ez a kettő mélyen bevésődött a gyermekkor emlékei közé. A dédszülők és a hozzájuk tartozók ennyire maradtak fenn számára.

A többiek? Az előzőek? Már rég kiestek a generációs rostán.

A nagyapák jönnek-mennek, az unokák meg követik... Csak ennyi. A szegény ember gyökértelen.

Mint a Nap...

Nem úri népek ők, hogy számon tartsák a családfát... Pontosabban:

„Nem tarttja azt íszbe a szegény ember. Mi szüksége vóna rá? Vótak, oszt elmentek. Mi is egyszer csak vótak leszünk mán. Osztán mán mink se érdekeljük a többsíget. Elíg aszt a szegínysíget számba venni, ami van, nemhogy még a rígit is elűvenni... Minek aszt felemlegetni?”

– Mi is olyanok vagyunk, mint a föld, az idő kiszikkaszt bennünket. Mint a puszta... kiszáradunk. Csak délibáb a paraszt... csak szemfényvesztés a várakozása. Csak fejetetejére állított remény – mondta Zsófinak nagyapja, ilyenformán, mikor rákérdezt egyszer a család ága-bogára.

Keserűen csengtek a szavai...

Akkor Zsófi megígérte nagyapjának és magának, hogy ő nem lesz „többség”, ő emlékezni fog. Ültek a kanapén, az asztalon gőzölgő lebbencsleves árnyékában és nézték egymást. Csönd bujkált közöttük egy ideig...

Majd nagyapja felállt, göcsörtös, agyondolgozott kérges ujjaival könnyedén végigszántott unokája sötéten hullámozó haján... s e lágy mozdulat közben Zsófi, ahogy felnézett rá, éppen a lámpa pisllákoló fénye tört barázdát gondokban megöregedett arcán.

S ezt mondta, míg keze még egyre simogatott:

– Jó van a, kisszógám. Ha úgy lesz, a lesz a dógod... – s közben mondta, az egyébként mindig huncutul mosolygó „pitykegomb” szemei mintha egy kissé elhomályosodtak volna. Igen, könnyes párával küszködött a máskor nevető, szelíd szeme bogara... S mégis könnyű volt minden mozdulata...

Zsófi ma már tudja, hogy nagyapja ezekbe a könnyedt mozdulataiba rejtette keservét, élete nehézségeit.

Ezért is csillant fel a szeme, amikor teljesen véletlen, más irányú kutatásai közben ráakadt az éppen nagyapját érintő, családi vonatkozású „mendemondára”. Ezért próbálta meg kideríteni a történet igaz voltát.

Bizonyítani, hogy ő sem gyökértelen...

*„...Szellemi értelemben mindnyájan
abból élünk, amit életünk döntő
óráiban mások adtak nekünk. „*

Albert Schweitzer

A fenti idézet megtapasztalt igaz voltára hivatkozva köszönöm Kecskés Gyula tanár úrnak, hogy fáradtságos gyűjtőmun-

kájával oly sokat adott, segítségemre volt őseink útvesztőiben eligazodni, hogy „Püspökladány újkori története helyneveiben” című hatalmas munkájából mint forrásból meríthettem. Évtizedeken átnyúló fáradozását, hogy iratokat, dokumentumokat, adatokat másolt, mentett meg a negyvenes évek hivatalaiban, egyházaiban kötelező padlásomtalanítástól és a megsemmisítő zúzdától. Köszönöm azon mindnyájunk nevében is, akik fontosnak tartjuk a szülőföld titkainak feltárását, megőrzését, és továbbadását, hisz – mint írta – az az egész nemzet történetének szerves része.

Továbbá ezen az oldalon szeretném köszönetemet kifejezni mindazoknak, akik munkámban segítségemre voltak:

*Dr. Molnár László polgármester úrnak,
Ábrám Tibor református tiszteletes úrnak
és mindenkori segítőjének, Klárikának,
A püspökladányi könyvtár vezetőjének,
Laskai Irénnek és munkatársainak.*

Keresztanyámnak, Mogyorósi Istvánnénak, aki emlékeit megosztotta velem, és férjemnek, Bernd Rentsch-nek, aki munkámhoz a nyugodt feltételeket biztosította.

Piroska Rentsch

Válasz a 1917 augusztus 14-én kelt megkeresésre.
 Elő- és utóneve: Károlyi Mihály
 Születési helye és éve: Püspökladány 1892
 Rendi fokozata: vadász
 Csapatteste stb.: 18. tab. vad. r. j. p.
 Sebesülése vagy betegsége: Hadifogoly
343 számú veszteségi listám szerint
 Ha újabb értesítést kapunk, közölni fogjuk.
 A kért tartózkodási helye: Lashero - Gouvernement
Kasau, Ország
 Minden további értesítésért az itt megjelölt intézményhez kell fordulni.
 Budapest, 19 évi 1917 aug. 18. hó n.
 Tudósító iroda.

M. kir. állami nyomda. Budapest, 1914.

Portómentes levelező-lap.

A magyar vörös-kereszt tudósító irodája.

Károlyi Péter

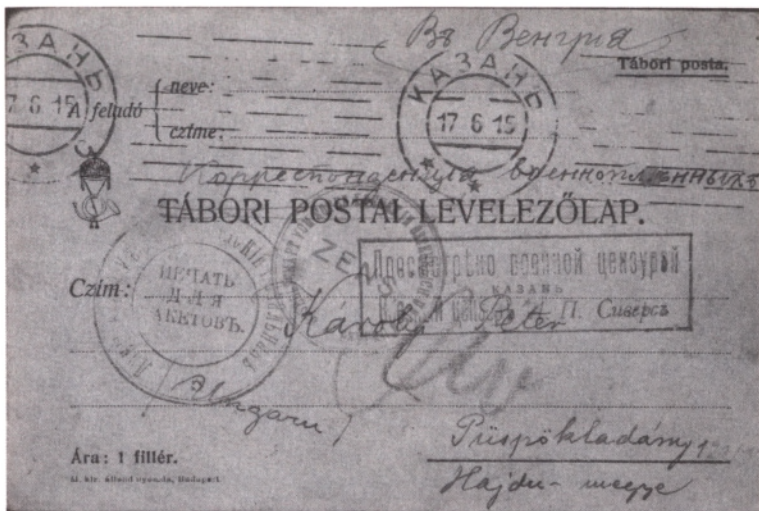
Tudósítás sebesült, vagy
 beteg katonáról.

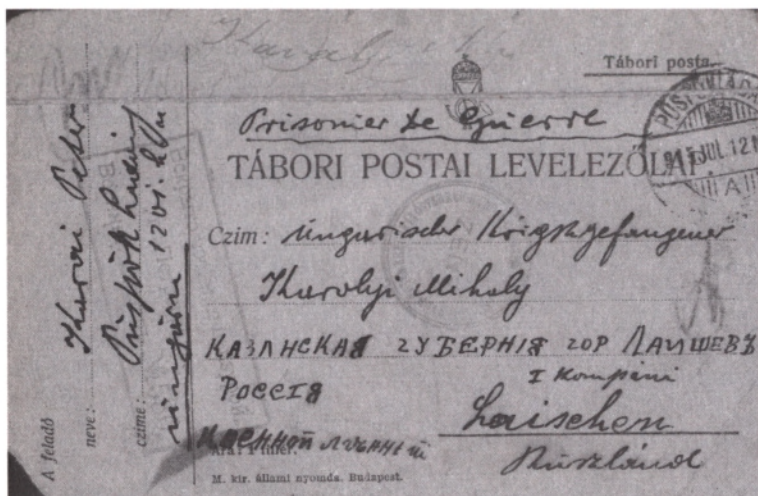
Portómentes

a 61.265/1914. sz. ministeri rendelet alapján.

Püspökladány
12018 hrsz. Hajdu - m

Tartalom

Olyan, mint az álom és az ébredés közötti töredék	5
Zsófi! Fogd a zsákot és	9
Zsófi mint cserfes, mindent tudni akaró	17
Ezen a mocsárból kiemelkedett	23
Ezerkilencszázötvenhat őszén – első iskolaévében	31
A szél, mint egy ménesből elszabadult	34
Az egyre jobban sötétedő, borongós világból	41
A napok fénytelenisége, kénye-kedve	45
Amikor a föld, nyúlós, ragacsos, ...	52
Tél volt, süvöltő szél fúj... ..	63
Házuk mögött a járdát (pallót), ...	68
Napfénytől, elevenségtől, ...	71
Állandóan esik	76
Szóval, annak idején Mihály bácsi	82
Május gyönyörű hónap	85
Zsófi nagyapja kivette dús, hosszú, kackiásra	91
Kihalt a falu így a nyár dereka felé	97
Az utca végénél, a falu alatt	105
A tanév a végéhez közeledett	114
A folyosóról behallatszó kolompszóra	119
A szegény ember kerítése	125
Már Zsófi is tudja, hogy a falunak	131
Mint eső után a fényesre mosott	138
Kis mezítlábak csattognak a száraz, ...	142
A hőségben elpárolgott a bizonytalanság	149
Zsófi a „Cilibót” előtt várakozók tömegét	154
Zsófi napokig haza sem ment	161
Zsófi öccse ott fekszik a kanapén	166

Szorgalmasan motoznak, dunnyognak	173
A nyári rekkenő melegben élesen	179
Zsófi teste, lelke az indulat, ...	183
Áldás, békesség!	188
Újra eljött a szigorú tél	194
Ezerkilencszázhatvankettő	200
A nyers, hajnali virradat	207
Olyan a pusztai ég, mint egy hatalmas megvetett ág... ..	214
Mégsem Zsófi volt az, akitől édesanyja	218
– Hát ilyen ez a világ?	222
40 év múlva	231
Negyven év telt el azóta, ...	233

*Egy kócos, törékeny gyermekszív...
Egy udvar, egy ház, mely visszahív...
Lombok között megbúvó szelíd Ég...
Örök lámpásként világító emlék...*

ISBN 963 502 857 1

9 789635 028573

AGROINFORM KIADÓ